

TWAALFTAL LEERREDENEN.

LIBRARY OF PRINCETON

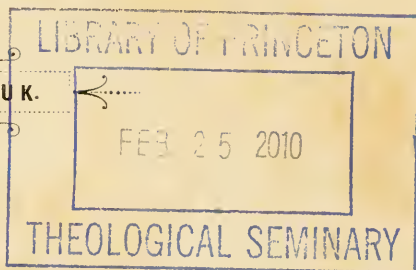
THEOLOGICAL SEMINARY

TWAALFTAL LEERRLEDENEN

DOOR

DR. A. KUYPER.

(EERSTE EN TWEEDE ZESTAL.)

AMSTERDAM. — B. H. BLANKENBERG JR.

I.

NABIJ GOD TE ZIJN.

~~~~~  
Maar mij aangaande, het is mij goed  
nabij God te wezen.

PSALM LXXIII : 28a.  
~~~~~

M. H.! »*Vervreemding van God*” het streven onzer eeuw, »*nabij God te zijn*” het streven der vroomheid, zietdaar de beide mijlpalen op den weg, waarlangs ik in dit uur uw gedachten leiden ga. »*Maar mij aangaande,*” zingt de Psalmist: we worden door zijn eigen woord dus op tegenstelling gewezen, en niet gezócht, maar geëischt, is hier het etsen der schaduw, om het volle licht te doen vallen op het schriftwoord dat ik u breng.

»*Vervreemding van God,*” noem ik het streven onzer eeuw, en beâam daarmêe slechts, wat een vrijzinnig woordvoerder op staatkundig gebied nog onlangs beleed: dat daarin de machteloosheid onzer eeuw ligt, dat ze zoo arm is aan geloof, en dus de kracht van het karakter en de geestdrift der overtuiging mist. Met hem gevoel ik, dat die reeks van verschijnselen, die 't zij in kerk of staat, in het leven der maatschappij of op het gebied der wetenschap, den mensch en vooral den Christen, zoo telkens bedroeven, samen één gemeenschappelijken oorzaak hebben en dus uit één zelfde beginsel moeten worden verklaard. Noem ik dat beginsel liever »*vervreemding van God,*” ik vertolk dan slechts in de taal der vroomheid, wat hij meer kleur-

loos uitsprak. En ik doe dat te liever, omdat ik niet slechts treur over afval van der vaderen belijdenis, maar veeleer klaag over een bederf in geheel het leven der geesten, dat zeer gewisselijk ook daarin, maar voorts op elk gebied des levens, en zeker niet 't minst in de geestelijke onvruchtbaarheid van het belijdend deel der gemeente openbaar wordt.

Om naar den eisch des evangelie's als hode des vredes in uw midden te kunnen zijn, treed ik dus eerst als boetgezant op, niet tegen een richting van enkelen, maar tegen *de* richting onzer eeuw. Wat ik bestrijd, is niet een zienswijze, maar de kanker die ons allen de frischheid des levens rooft. Er gaat in onze dagen een onheilge stroom, en ik hoor het klotsen zijner golven, en ik voel het gevaar voor zoo menige ziel om met zijn grauwe wateren af te drijven: we zijn onder de bewerking van een onheilspellenden geest, maar veelszins zonder het te weten: *bewustheid* van het gevaar, zietdaar dus wat ik eerst wil wekken, om voorts weer naar den levenden God henen te roepen, alle ziel die naar dien God nog dorst.

Wel hebben we daar behoefte aan, Gel.! want de ernst der tijden klimt al hooger en hooger, en ook van onze eeuw zouden we klagen kunnen, dat nauwelijks de eene Jobsbode, die ze ons zond, heeft uitgesproken, of weer een ander meldt zich aan. Neen, gij behoeft het mij daarom niet te herinneren, dat de donkerste blik op wat ons omringt, niet altijd de meest juiste en ware is: ik weet het ook wel, dat we zoo ten onrechte dikwijls het verleden boven het heden verheffen, alleen omdat we niet zelve den jammer dier vervloeg'ne eeuwen hebben doorleefd, — maar toch, er is een grens ook voor dát zelfbedrog, dien we niet kunnen overschrijden, zonder in het veel geduchter zelfbedrog van verbloeming te vervallen, en vrede te roepen, ook waar de scheur reeds tot een breuke is geworden, een breuke die nauwelijks meer kan worden geheeld.

Juist dát was het noodlottig zelfbedrog, waaraan de wereld zich overgaf in de eeuw waarin het kindeke van Bethlehem geboren werd. Geheel het maatschappelijk en zedelijk leven

was toen zoo diep gezonken, dat wie de beschrijving daarvan kent, niet dan met huivering aan dien menschelijken jammer terugdenkt. En toch . . . ook toen werd de boetprediker afgewezen en wilde men niet luisteren naar de stem die over bederf der geesten klaagde, — neen, ze aten en dronken en gingen voort zich in weelde te baden, en al lachend en spelend zou geheel het maatschappelijk leven dier dagen tot ontbinding zijn overgegaan, zoo niet voor dát geslacht, toen het in de schaduwe des doods wandelde, het licht uit Bethlehem's kribbe was opgegaan.

Welnu, ook thans mocht het bij den boetprediker eens niet enkel zwartgalligheid van aard en somberheid van natuur zijn: wie weet, ook thans mocht het recht eens aan zijn zijde wezen, — maar meent niet dat daarom die kribbe nog eens in Bethlehem's stal zal geplaatst worden. Ja, ook thans zou het de Heer kunnen zijn, die door Zijn verschijnen de onreine geesten binden kwam, maar zoo Hij verscheen, het zou niet meer Zijn komst tot de kribbe, maar Zijn wederkomst ten gerichte zijn; — „*Maranatha*, de Heer komt!” wie is er, zoo vraag ik, die Christus kent, en de teekenen der tijden waarneemt, en niet met al duidelijker schrift de vervulling dier profetie zich teekenen ziet in de wolken des hemels?

Maar ook al deeldet gij die overtuiging niet M. H.! zooveel stemt ge toch allen wel toe: *een Asafsgeest, een zucht om nabij God te wezen*, neen, dat althans is de geest onzer eeuw niet, en al zéér verre moet ge van den Heer u vervreemden, om als een echt kind van haren geest door onze eeuw te worden begroet.

Of wie merkt ze niet op, die onrustwekkende verschijnselen, die zich in alle landen van Europa vertoonen, en elk denkbeeld bannen van een hooger en vrede, die de geesten der volken stillen en verheffen zou? wie bespeurt den ontzenuwenden invloed van het ongeloof niet, in die afmatting en uitputting, in dat gebrek aan gezonde levenskracht, in die koortsachtige beoering, waaraan we alle volken van ons werelddeel ten prooi

zien? Wien is de vervreemding van de Bron van alle licht en kracht niet openbaar, in de verlegenheid der staatslieden, in het gedurig mistasten der machthebbers en het verzwakken van elk gezag? Wien dreunt haar doffe klank niet in de ooren, bij het woelen en rumoeren dier volksmassa's, die gedurig opstuiven als de baren der zee? — ja, wien vooral schrijnt haar schrill geluid niet door de ziel, waar het talent van den wijsgeer zich leent, om het onrecht, met geweld gepleegd, een glimp van recht te geven, of erger nog, de hartstocht der zelfzucht te streelen, door het prediken van een zedelijkheidsleer, die, diep onzedelijk, geen hooger beginsel huldigt dan de leer van het nut?

En waren we nog maar alleen toeschouwers van dien jammer! Maar neen, ons eigen volk, ons eigen vaderland schijnt thans zijne naburen sehier vooruit te streven in zelfverlaging, gelijk het oude Holland eens de volkeren voorging op den weg van zelfbedwang en glorie. Met weemoed spreek ik het uit, maar het is niet te loochenen. Europa acht ons niet meer, veeleer spot men met ons, en wie durft zeggen dat we dien spot niet verdienen, waar de booze geesten van eerezucht, vitzucht, factiezucht niet gebannen, maar ingeroepen worden, en de storm der hartstochten, nauwlijks bezworen, weer telkens met zoo felle woede opsteekt, — dat, gaat het zoo voort, het schip van staat ten leste wel zal moeten stranden.

En nu, wat meent ge, dat dit slechts liggen zou aan een enkele feil van staatsbeleid, aan een min gelukkigen uitslag der volkskeuze, of enkel uit die wrijving der meeningen zou voortkomen, die tusschen vrije burgers nooit mag worden belet? — maar immers, afgezien van richtingen en personen, is de verslapping der regeeringskracht zelve voor ieder openbaar, niet nu eerst, maar reeds lange jaren. Een ieder gevoelt het immers, het ligt aan geen richting, het ligt aan geen personen, maar de bodem zelf, waarop we staan, is doorwoeld en ondermijnd: de beginselen zelf waaruit ons volk leeft zijn verkracht en bedorven, en dat we den standaard van ons zedelijk

leven op staatkundig gebied zoo dalen zien, is slechts de noodlottige vrucht van wat een valsche geestemacht in het hart van heel ons volk heeft gezaaid. Was het hart der kinderen maar tot de vaderen bekeerd, minder ontzenuwd en ontaard, — immers een gezonder volksgeest zou van zelf weer die edele karakters doen opstaan, weer die krachtige persoonlijkheden voortbrengen, die den boozen démon boeien, en onze volksleer herstellen konden. Maar juist dáár zit de kanker. Het hart des volks is vergiftigd en van zijn God afkeerig geworden, niet in een enkele stad of dorp, maar bijna allerwege: het volk, de massa, in zijn nationale levensuiting is afgekeerd van der Vaderen God.

Neen, we behoeven daarom niet blind te zijn voor het grootsche, dat ook onze eeuw heeft tot stand gebracht, het schitterend talent niet te miskennen, dat ze allerwege ten toon spreidt, . . . maar vergeet het niet, het is een reusachtige krachtsontwikkeling, als waarop ook Babylon en Ninivé bogen, een schittering van talent, als waarop zich ook Rome en Athene verheffen konden, . . . en toch, al dat talent, al die grootsheid is voorbijgegaan, en heeft geen dier oude wereldsteden van den schreiendsten ondergang gered. Juist die krachtige, maar eenzijdige ontwikkeling van het verstand, juist die toenemende heerschappij van den mensch over het stof, schijnt zijn zelfgevoel, zijn eigenwaan, zijn hoovaardij te prikkelen, en immers, ik spreek slechts uit, wat de ervaring u allen leerde: juist die mannen van talent, juist die mannen die de wonderen onzer eeuw hebben gewrocht, zijn den weg naar het kruis van Golgotha het meest spoorloos vergeten, en spreken en schrijven ja nog van een oneindig alwezen, maar bidden en knielen niet meer voor dien Vader van onzen Heer Jezus Christus, die zich aan zondaren geopenbaard heeft.

En toch hunner is de geest, laat ons dit niet verbloemen, M. H.! die den toon aangeeft in het leven onzer eeuw. Die geest is het, dien we indrinken uit verreweg de meesten onzer dagbladen en tijdschriften. Aan de kweeking van dien geest

maakt bijna elke wetenschap zich thans dienstbaar. Wilt ge dien geest leeren kennen, ga binnen in onze maatschappelijke vergaderingen, beluister den gezelligen kout van verre de meeste gezelschappen, klop aan waar het jonge Holland vrij en ongedwongen zijn beginselen uitspreekt, — ja hoor o, moeder! wat uw jonge knaap zijn makker reeds toefluistert, . . . en neen, die geest is u geen geheimnis meer, en niet ik behoef u meer te zeggen, wat de onheilge drijfkracht van dien geest onzer eeuw is.

Zie toch, in alle rangen en standen der maatschappij vreet zijn verwoestende kanker voort. Het is een rusteloos jagen naar zingenot, dat altijd naar meer vraagt. Een al meer dalen van den gezichteinder bij den horizon van dit zinlijk leven. Een verfijning van weelde die doodelijk werkt op de ontwikkeling van zedelijke kracht. Een zucht om meer te schijnen dan men is, om te schitteren, en al het uitwendige vër boven het inwendige te verheffen. Een loswoelen van alle banden van ingetogenheid en stille zeden. Een verslappen van de tucht en een zich onttrekken aan elk gezag. En dan woudt ge zulk een eeuw nog gelukkig prijzen! O! ik wil met u haar lof bezingen, . . . zoo we met den schijn vrede mogen hebben, het u nazeggen, dat het alles nitmuntend is om ons heen! Uitmuntend ons schoolwezen, zoo de staat alleen naar het hoofd en niet naar het hart van zijn burgers vraagt. Uitmuntend de opvoeding onzer jonge dochteren, zoo geen moederplicht heur ooit wordt opgelegd en geen eeuwigheid heur wacht. Uitmuntend den geest onzer dienstknechten en dienstmaagden, zoo Christus alleen gekomen is om de boeien der slavernij te verbreken, maar ze slaven en slavinnen der zonde te laten. Ja, uitmuntend de geest, die zich 's avonds lucht geeft op onze straten, als de starren daar aan den hemelboog staan, om voor de priesteressen en koorknapen der wellust te slonkeren, of te luisteren naar brooddronken gegil . . . O, ik weet het, er zijn betere stippen, betere kringen hier en ginds, maar toch, in ernst, Gel., als men den eisch van het woord Gods ter

eenre zij legt, en een getrouwe teekening van ons volksleven daarnevens, dan is het contrast toch te schreiend, en dan is het mij soms of ik den Heer ook van ons volk hoor zeggen, wat Hij bij Jeremia van Israël klaagt: „*de kinderen lezen het hout op, en de vaders steken het vuur aan en de vrouwen kneden het deeg, om gebeelde koeken te maken voor de Meléchet des hemels, maar Mij doen ze verdriet aan!*”

Neen, laat ons onszelf niet vrijpleiten Gel.! Ook al verhoorde de Heer uw gebed om een anderen Geest, wie, zoo vraag ik, zal ademen in dien dampkring, dat niet de smetstof onbewust zich mengt in zijn bloed, en waar is dan de man, die zeggen kan: in mijn huis althans doet men den Heere geen verdriet aan? Ja, waar wordt den Heer geen verdriet aangedaan, — in onze vergaderingen en op onze leerstoelen, in onze werkplaatsen en gelachzalen, in onze huizen en op onze straten... Verdriet den Heer aangedaan! ja wordt het niet bovenal door Zijn kerk, — die kerk, ze moest immers als een stad op den berg liggen, als een licht op den kandelaar schitteren, ze moest allen ten moeder zijn, om aller kinderlijke schreden te richten naar de Fontaine des levens. En toch is ze niet geworden als een behaagzieke deerne, die moeder, die niet meer omziet naar de kinderen, die ze baarde, ze aan heur borst niet zoogt, ze niet koestert met heur moederliefde, maar uitgaat op den weg der wereld, om eer- en plichtvergeten te boeleeren met de wetenschap, haar hand in die des ongeloofs te strengelen, en te spelen met een schijugezag, waaraan niemand buiten haar en zij zelve allermint gelooft.

Wie dan, die dat onwaardig schouwspel aanziet, zou niet neigen om het oor te leenen aan hen, die het »neem weg, neem weg,” reeds voor lang over die kerk hebben uitgeroepen, — niet luisteren willen naar de orakelspreuken van dien nieuwen godsdienst, dien men ons verkondigt, vooral waar zoo-velen harer priesters ons boeien door hun adel van karakter, hun zedelijken ernst en de warmte van hun taal? Maar ach, ook daar beidt u niets dan teleurstelling, zoo ge gemeend hadt

de weêropbloeing der menschheid van hun streven te mogen wachten! Want vergeet het niet: die bewuste verwerping van den Christus der Schriften, ze is nog niet in het eerste geslacht. Haar leiders en volgelingen, ze zijn allen nog zonen en dochteren van den ouden geest en met diepe teugen heeft hun ontvankelijk gemoed eerst uit de fontein des Evangelies gedronken. Al zijn ze dan sinds ook uit den bloemenggaard des Heeren uitgegaan, ze hebben daarom toch de geurige kruiden, daar gewassen, eerst geplukt, en de bloemen toch met zich genomen, die in dien gaard ontloken zijn. En nu, met den stengel in water gedoken, kunnen die bloemen immers nog een tijdlang bloeien, ook bij het kunstlicht, dat ze schitteren doet, en tot reukwater overgehaald, verspreiden die welriekende kruiden voor het oogenblik zelfs een nog sterker geur. Maar o, als eens een volgend geslacht op hun graven zal zijn opgestaan, een geslacht, dat in dien bloemenggaard des Heeren nooit geweest is, en uit die dan verwelkte bloemen geen festoen, en uit die verdroogde kruiden geen reukvocht meer maken kan, — wie schetst u de armoede van geest die dan openbaar worden, wie het oordeel der geestelijke verarming dat dan gaan zal, over elk die zich van Israëls Messias heeft losgescheurd. Immers geen gissingen zijn het, waarop we daarbij afgaan, ... ziet het maar aan die enkelen, die sneller levend dan die anderen, met een geheel geslacht hun tijd vooruit zijn, hoe die geroofde bloemen bij hen reeds kleurloos, die geroofde kruiden reeds geurloos zijn geworden, en hoe de geurige reuke van gisteren bij zoo menig tallentvollen geest reeds door een walm der zinnelijkheid verdrongen is.

O, vorm u dan, zoo ge kunt, een beeld uit die verspreide trekken, — een kerk die allen eerbied ingeboet, alle achting verbeurd heeft, — mislukt de poging om door nieuwe menging een artsennij voor de krankheid der geesten te vinden, — en intusschen die kanker steeds voortvretend, de onreine hartstochten opwerkend van onderen op, een blinde macht des gewelds al meer het recht met voeten tredend, en in de lagere klassen

der maatschappij een somber morren, als het dof gedreun, dat aan de beving der aarde voorafgaat, — o! denk dat in, ... en zegt het mij dan waar gaat ge toch heen o, menschheid? zijn de gruwelen, waarvan Ierland's patriotten onlangs de wereld gewagen deden, dan slechts het voorspel geweest, van wat de ontboeide liel zal opgeven, als eens *alle* vreeze Gods zal zijn uitgeschud? zal dát dan de rechtvaardige wrake van onzen God zijn, dat de menschheid in de groeve valle door eigen hand gedolven en een vernieling Europa overstroomde, waarbij Frankrijk's omwenteling noch slechts kinderspel was. O! dan zal het bange zijn voor wie den Heer liefhebben, want dan zal het de razernij zijn van het zondig menschenhart tegen den Heer, en die Zijn naam belijden durven. Dan zal het weer een sterven voor Christus worden, niet op den houtmijt, maar in de straten, een sterven voor den Christus, maar zonder martelaarsroem en martelaarsgeestdrift...

Ik hoor u, wat gij zeggen wilt, o, wereld!... Beuzeltaal, logen altemaal, roept ge ons tegen, nooit was het leven zoo schoon, het leven zoo rijk, het leven zoo gelukkig, ... en weer verdooft ge het ratelen van het onweder met uw gejuich en geschal, en niets schijnt uw vreugde te deren, — maar ons blijft het bange, en als we die teekenen verschijnen en die wolkenjacht drijven zien, neen, dan zingen we in het choor der wereld niet mede, maar blijven het met Asaf uitroepen: Ons aangaande, het is ons goed nabij God te zijn.

II. *Nabij God te zijn*, dicht nabij den Heer te leven, o! dat is het zielsverlangen der vromen van alle eeuwen geweest. Dát is het, waarom ze een Henoeh en Noach in Israël gelukzalig prezen, wijl het van hen geschreven stond, dat ze „*wandelden met den Heer hunnen God*”. Daarom staat het ter eeuwige gedachtenisse van den Vader aller geloovigen opgeteekend, dat hij „*viend des Allerhoogste*” genaamd werd. Daarom brandde in 't hart van Israëls vromen „*de warme genegenheên, om 's Heeren voorhof in te treên*”, daarom „*bezeweek*

hunne ziel van sterk verlangen", wijl de tegenwoordigheid des Heeren boven de arke tusschen Cherub's zweefde. Dát is het wat de Psalmist in woorden uitsprak, als hij den Heer „*zijn burcht en zijn rotsteen noemde, zijn toevlucht en zijn hoog vertrek*". Daarom prees hij het „*volk zalig, dat naar Jehova's klanken hoorde en dus wandelde in het licht van Zijn gunstrijk aanschijn*". Nabij God te wezen, „*Gods verborgen omgang*” te vinden, dat was de „*zaligheid voor zielen, waar zijn vrees in woonde*”, dat het, waarom elke smart geduld en elke vreugd der wereld verzaakt werd.

Nabij God te wezen! maar, zoo vraagt de lichtzinnige mischien, is de Heer dan niet aan alle plaatsen, en is dus niet ieder nabij God, wijl de Heer voor ieder zelfs zijn liggen en zijn staan omringt. Maar ik vraag u weder, is het ook u niet wel gebeurd, dat er een gesprek in uw bijzijn werd gevoerd, en dat ge er toch niet bijwaart, omdat iets anders u aftrok en uw gedachten bezighield? Of omgekeerd, als een, dien ge lief hadt, van u ging, zijt ge dan niet wel met hem uitgegaan op den weg, bij hem geweest in de plaats, waar hij vertoefde, ook zonder dat uw voet den drempel uwer woning overschreden had? Nu dan, niet anders is het met het leven dicht bij den Heer, met het zijn nabij onzen God. Het baat u niet of de Alomtegenwoordige u al omringe, zoolang uw ziel verstrooid en uw hart van Hem afgetrokken is. Het is geen zijn nabij den Heer onzen God, of het geklank uwer lippen Zijn lof al stamele, of uw gedachten Hem al pogen te grijpen, of ge met uw verbeelding al in de hemelen inleeft, of uw gevoel voor Hem bewogen worde, — neen, niet uw geklank of verstand, niet uw gevoel of verbeelding, moet naar Hem uitgezonden, maar gij, *gij zelf*, moet gaan, gij zelf moet nabij uwen God wezen, en dát kunt ge immers alleen in de diepste diepte uwer ziel. Niet op het zwevend veld uwer verbeelding, daar binnen in die diepten uws gemoeds, ligt voor u de poorte des hemels. En ik weet het wel, ge kunt die poorte nu nog niet doorgaan, maar toch, ge kunt er door henen gluren, ja, ge kunt er u

dicht bij nedervleien, opdat de adem des levens over u ga en iets van de frischheid des hemels u tegenstroome, — en dus niet verstrooien moet ge uw zieleleven, maar juist verzamelen, om de nabijheid te ervaren van uwen God. Hoe meer ge indaalt langs al de vertakkingen van uw geestelijk bestaan, indaalt door den stam van uw aanzijn, indaalt tot in de wortelen van uw geestelijk leven, ja inzinkt en als ware het u terugtrekt in die fijne, onnaspeurbare vezelen, die, gespreid in den levensbodem der onzichtbare wereld, uw ziel haar geestelijk leven toevoeren, hoe dichter ge u nabij den Heer zult gevoelen, hoe meer de schaduw op u vallen zal van de vleugelen uws Gods.

Ziet, als de klokken haar vleugelen uitspreidt, dan verzamelen zich de kiekens en dringen zoo dicht ze maar kunnen in het dons harer vederen, omdat dáár de levenswarmte is, dáár bescherming tegen gevaar. Als het kind verschrikt wordt, vlucht het ijlings naar moeder's schoot, in de ure des gevaars klemmt de vrouw zich over de borst van den man, dringen de zwakken naar de sterkeren henen, en rustig klopt hun het hart eerst weder, als ze zelven het rustig kloppen voelen van 't hart dat hen steunt. En zoo ook moet ons dringen naar den Heer zijn, een vluchten tot Hem bij het dreigen des gevaars, of bij de onzuivere aanraking dier booze geesten, die ons van uit de lucht, of van uit het menschenhart belagen; — een opdringen, als ik mij zoo uit mag drukken, een opschuiven onzer ziel naar den Heer, zoo dicht als we slechts kunnen, uit besef, dat we bij Hem behooren en dat bij Hem de plaatse onzer ruste ligt; — een strengelen van de vezelen onzer ziel om den Heer, gelijk zich om den eik het klimop slingert, uit behoefte aan steun en gemis aan zelfvertrouwen; — een zich vastklemmen onzer ziel aan den Heer, gelijk 't jonge kind zich aan den hals van moeder vastklemmt, omdat we het weten, dat we bij Hem alleen veilig zijn, ja meer nog, een schuilen onder de vleugelen des Almachtige en een rusten aan Zijn vaderhart, om weer levenswarmte in te drinken voor onze verkleumde ziel, voor

ons arm hart, dat in den guren dampkring der wereld zoo kil en koud, zoo verstijfd en versteend is geworden.

O! zóó nabij God te zijn, zóó dicht bij den Heer te leven, dat is het wat zelfs de besten onzer veel te weinig doen. Die dan nog iets noodlottigs van den geest der eeuw duchten, ze leven nabij de *kerk*, nabij de *Schrift*, nabij andere *vromen*, nu en dan vertoeven ze nabij den Heer in het gebed, ze *bezoeken* den Heer bij tijden, als ik met heiligen eerbied dus spreken mag, — maar bij den Heer is hun *t'huis* niet, ze *wonen niet in* bij hun God, — neen, een *leven* nabij den Heer, dat is het nog bij zoo weinigen geworden. De Heer wil een band met de zijnen, waarvan de teedere huwelijksband het zinnebeeld zal zijn. »Ik ben uw man, o Israël!» roept Hij ook thans nog Zijn volk toe, — maar wij, neen, we willen wel een vriendschapsbetrekking, maar een huwelijksband onzer ziel met den Heer, met de dure verplichting daaruit voortvloeiend, met den eisch om dan ook bij Hem in te wonen, steeds nabij, steeds dicht bij den Heer te wezen, — neen, dat willen we niet.

En waarom niet? o! ge raadt het immers wel! omdat ge den Heer niet vindt dan in de diepte uwer ziel, en ge om tot den Heer daar te komen, eerst dalen moet door de diepten uwer zonde en schuld. Nabij God, dat is immers eerst nabij uw hart, nabij uw ik, zoo als 't wezenlijk is, en niet zoo als het met een bedriegelijken stralenkrans in den spiegel der wereld weerkaatst wordt. Om nabij God te komen, moet dus eerst de stroom der ongerechtigheid van uw hart doorwaad. Of wilt ge, de weg naar de poorte des Hemels, ze voert ook in uw ziel eerst over de bange hoogten, die de schudding der zonde daar binnen in de eens zoo effen vlakke heeft opgeworpen. Ziet, Hij de Heer woont in het licht, en in den glans van Zijn verblindend licht, wordt alles ontdekt, alles openbaar en slaagt geen pogen tot verbergen meer. Afgelegd moet dus voor Hem elke verbloeming, elke bemanteling, elke valsche schijn, — gij, zoo als ge zijt, zoo als geheel uw wezen naakt en geopend ligt voor Hem, Wiens blik door al de spleten en

voegen uwer ziel dringt, — gij moet tot Hem naderen willen, — gij met uw ontdekte schande, met uw misvormd gelaat, met al uw wonden, al uw krankheid. En dat is het juist, waarvoor we terugdeinzen, dat durven we niet, — ja, een enkele min onreine uiting van ons hart, een kleurlooze gedachte, een onschuldige gevoelsbeweging, die wagen we soms naar den Heer uit te zenden, maar zelf gaan, zelf naar die poorten des Hemels in de diepten onzer ziel afdalen, met ons verwond gelaat, met ons onoogelijk wezen, neen, dat schuwen we en mijden we, schier ons zelf dies onbewust. Vluchten veel eer willen we van Hem, en als de struis, die vlucht voor zijn vervolgers, zoo achter het geboomte des levens, achter het gordijn der zichtbare wereld ons gelaat verbergen, in den bedriegelijken waan, alsof ons des Heeren oog niet zien zou, zoo zieh ons oog van Hem maar afwendt.

En nu! ik weet het, daar kan een heilige schuwheid liggen in dien drang, om weg te schuiven van voor des Heeren aangezicht, maar toch er ligt ook in de hoogmoed van ons hart, om zelfs voor Gods oog een rol te spelen en niet in onze naaktheid en met al onze wonden voor het oog des Almachtigen te verschijnen, — er ligt ook in het gebrek aan geloof, alsof niet juist Gods barmhartigheid, en zij alleen, al die wonden genezen en die naaktheid bedekken kon, — er ligt ook in de zucht om ons zelve die wreede verbrijzeling te sparen, die ons hart zoo bitter ervaart, als we zelf al onze zonden op den Zoon van Gods liefde moeten werpen, om door de liefde van dien Zoon van onze zonden te worden gered.

Neen, een jammer van eeuwen getuigt het ons, dat was den armen zondaar te veel: daartoe ontzong ons de moed: ook al wilden we in eigen kraacht dien weg ten leven op, de knieën zouden ons knikken en onze enkels slap worden, eer nog een enkele schrede was gezet. Maar wat zou u dat vreeze aanjagen Gel., gij die den naam van Christus weet aan te roepen? Immers God zelf is in Hem u voorgekomen: het Woord is vleesch geworden, en in den Christus treedt Zijn omsluierd

beeld voor u op. Nabij Hem, nabij den Christus, durft ge toch dringen, niet waar? al was het slechts om den zoom Zijns kleeds te mogen aanraken, en immers nabij Hem wezen, dat is leven nabij uw God. — Neen, niet gij hadt den moed om het »Heere vergeef, Heere erbarm u!» op de lippen te nemen, maar wederom, de Heer is u voorgekomen, en uit den met bloed gedrenkten bodem van Golgotha ging eene stemme Gods op, die het Amen op die bede reeds had uitgesproken, eer gij nog ooit die bede gestameld hadt. — Neen, niet gij weet den weg te vinden door de doolgangen van de diepten uwer ziel, maar nog eens, ziet, de Heer wil u voorkomen, en van uit de diepten des levens met Zijn Heiligen Geest in de verborgen gangen uwer ziel dringen, om u van binnen uit te roepen en tot een licht in de duisternis te zijn. Ja, zijn engelen zendt Hij u, opdat ge bij het indalen in de diepten uwer ziel aan geen steen u stooten moogt. Wat zoudt ge dan nog vreezen, wat anders dan lof en prijs voor Zijn gronde-looze barmhartigheid op uw lippen zijn? O! Psalmzingt den Heere dan, gij Zijne gunstgenooten en heeft voor dat *oogenblik* in Zijnen toorn niet. Eens nabij den Heer, dan is er een *leven* in Zijn goedgunstigheid. — eer ge het zelf meent is de avond reeds voorbijgegaan. waarin het geween der ziel vernachten moest, en *dán*, *dán* komt de morgen, die eeuwige morgen in het licht Zijns aanschijns, en in dien morgen woont het gejuich.

III. Licht en schaduw zijn in het werkelijk leven meest dooreengemengeld, M. H., en van harte belijd ik dat de Heer ook in den stormwind onzer eeuw is, maar hier moest ik het streven dier eeuw en het streven der vroomheid zoo scherp van een scheiden, zoudt gij de volle kracht gevoelen kunnen van die fijne, teedere gemoedsuiting. „*maar mij aangaande, het is mij goed nabij God te zijn.*” De spraakverwarring is zoo groot, de kleur der banieren die men opsteekt zoo flets, zoo vaal, en daarom zoo onzeker geworden, dat men om de diepe scheur, die door het leven gaat, ook maar eenigszins

voelbaar te maken, de beide bewegingen des levens wel geheel uit een trekken moet. En nu dan, gij Gel., die van die ontzettende tegenstelling iets bij ervaring kent, omdat ge voor de menschheid leeft en dus haar lijden mede doorworsteld hebt, gij zult het dan ook met mij gevoelen, dat geen wijfelen ons meer baten kan, en niets anders ons rest, dan met allen, die den Heer nog liefhebben, te vluchten in de tente Zijner heiligheid.

Hebt ge daar verkeerd, mijn Broeder, mijne Zuster! hebt ge daar verwijld in de tente uws Gods? geleefd, werkelijk *geleefd* in de nabijheid des Allerhoogste? o, ik weet het, dan zegt ook uw ziel het Asaf na: »nabij mijn God te zijn, *dat is mij goed.*” Dat begrijpt, dat verstaat de wereld niet, zij die van den godsdienst niet anders kent dan een droevig spotbeeld, van de Schrift niet meer weet, dan het spellen van duistere woorden, van het gebed niet meer leerde dan het prevelen van geheimzinnige klanken, voor haar zonder zin. Maar u, u is het zalig in die dingen te verkeerren, omdat gij in heur diepte zijt ingegaan, en op den bodem van dat alles het leven nabij uwen God gevonden hebt.

Ja, goed is ze u, die meer dan aardsehe kalmte, die heilige stilheid, die stoorelooze vrede, die Godgewijde Sabbatsruste daar binnen. — goed is het u, met heel uw ziel al lager en al lager weg te zinken in die diepten van den stroom des levens, waar de stilheid der wateren niet meer door de golving der oppervlakte wordt gestoord.... en ja, ook daar is nog een ruischen, ook daar is nog een tirtelen, ook daar is nog een trillen.... doch niet meer als 't geruisch der wereld, niet meer als het rumoer der volkeren.... maar als een rhytmisch natrillen van het heilige leven Gods. — Nabij God te wezen! dat is u zoo goed, want nu kunt ge geen enkelen zegen ontvangen, of uw zielsoog heeft het zelf bespied, hoe die als met de kus der heiligste Liefde van uit Zijn vaderhuis u gezonden werd. — En daarom, goed is het u, nabij God te wezen in uw vreugd, maar beter nog nabij God te wezen in uw lijden, want begluurd hebt ge ze dan die vaderhand, die zelf al uw

lijden afwoog en zelf de lijdenskelk voor u mengde, opdat geen druppel te veel in dien beker zou gegoten worden. Ja gezien hebt ge 't dan, dat God niet van harte slaat, maar dat 't Hem zelf smart u met lijden te bezoeken: — o, dan ziet ge dat Hij zelf met u lijdt, en daarom klaagt ge niet meer, en weent ge niet meer, maar neemt uw levenskruis blijmoedig op, om, kon het zijn, uwen God die worsteling Zijner liefde te sparen. — Nabij God, o dan is het u zoo goed in elken strijd, want hoe ook verwond en afgemat, als ge maar vlucht in Zijne tente, geeft Hij uw moede ziel weer kracht en druppelt balsem in uw wonde. Dan wordt elke strijd u een strijd voor Hem, waarin Hij u de wapenen reikt, die ge in dien strijd hanteeren zult, en Zijn hand de uwe terug houdt, waar ge in zondigen ijver onheilig vuur op 't outer werpen zoudt. — Nabij God, dan is het u goed, hoe men u ook schrijne of beleedige, want van God uit moet ge altijd van over de bergen uwer eigen zonden op de zonden van anderen zien, en wat het verst van het oog ligt, schijnt dan altijd het kleinst. — Nabij God, dan kost het u niet meer, om mild en erbarmend, goeddoende en ontfermend te zijn, want al vloeide dan ook de afgeleide beek der liefde in u zelven droog. . . . nabij u, aan uw voet ontspringt en welt dan immers de bron der Eeuwige Liefde, waaruit ge met handvollen scheppen kunt. — Nabij uw God, neen dan ontzinkt u nooit het vertrouwen, hoe ook de sathan u aanvechte en de verleiding u haar strikken spanne. . . . want nabij is dan die sterke Held, Wiens hand u ten schild, Wiens arm u ten rondas zal zijn, en omdat ge onder de vleugelen des Almachtigen rust, weet ge dat geen kwaad u kan deeren. — O! zoo is het u goed nabij den Heer, wat zorg u ook het hart beklemme, omdat de sluier der toekomst u dan een handbreedte is opgelicht, en ge wel niet alles ziet, wat vóór het einde ligt, maar het *einde zelf* dan toch, en ziet dat dát goed zal zijn. — En daarom is het u niet slechts goed nabij uw God te zijn in uw leven, maar is het de diepste bede uwer ziel, eens ook in uw sterven nabij den Heer te wezen, . . . nabij Hem in die

ure Zijns toorns, als de laatste dunne scheids-wand uit de ziel wordt gelicht, die u van het leven Gods nog scheidde. — En komt dan de Heer in de teekenen der tijden, spellen die tijden u al meer van Zijn komen op de wolken des hemels, en wordt ook voor uw oor het »Maranatha" met al luider geklank uitgeroepen,.... neen dan schrikt ge niet terug, maar begroet veeleer met dweepende geestdrift de overvloeiende verzadiging van het zielsverlangen, waarmêe ge als bruid naar uwen Bruidegom, als verlost naar uwen Redder hebt gedorst.

En nu, M. H.! ligt dan zoo in dat zijn nabij God het beginsel onzer kracht, de bron onzer vreugd, de wortel van ons geestelijk leven, waarop de vruchten des vredes bloeien moeten, zegt zelve, wat nut ons dan ons godsdienstig drijven, zoo het ons die vruchten des vredes niet brengt? Wat baat u de aanroeping van den naam des Heeren, zoolang Hij ook voor uzelve niet het Middelpunt van uw verlangen en de Trooster uwer ziele wordt? Waartoe voor elk de keur en ijk vertoond van uw rechtzinnig belijden, zoo ge met dat al even verre van uw God blijft als de dienaar der wereld van Hem is vervreemd? O! wees dan op uwe hoede, gij die hoogt op uw godsdienstigheid, maar liefst in die diepten niet in wilt dalen. Geloof mij, als de ernst der tijden losbreekt, niets zal het u dan baten, of ge al een schat van waarheid in het geheugen, of ge al een schat van Schriftwoord in uw hoofd draagt, en een zuivere afdruk der rechtzinnigste belijdenis met uw bevende vingers omklemd houdt. Neen, bij zulk een worsteling, als het dan zal gelden, als de wolken van Gods toorn zullen opzetten van de vier hoeken des winds, als het ingewand der aarde rommelen, en de Heer haar schelden zal in Zijn verborgenheid, neen dan kan geen Bijbel op zichzelf, geen leer hoe onberispelijk ook, maar alleen de God, Dien u die bijbel openbaart, alleen de Heer der legerscharen, Wiens naam die leer belijden wil, door Zijn machtigen arm u dekken, waar uw ziel versagen zou. Met zijn God alleen sprong David over een muur, en alleen met uw God zult ook gij den muur beklimmen kunnen, door den geest onzer eeuw opgetrokken tusschen u en uw

eeuwig geluk. En daarom naar dien Heer uwen God al dichter gedrongen, Gel.! Gij die nog niet verder zijt dan het bedehuis, voort van dat bedehuis naar de Schrift: gij die bij die Schrift nog staan bleeft, ga verder van die Schrift naar het gebed, van het gebed naar den weg der bekeering, van die bekeering naar het heilgeheim, van 't heilgeheim naar Gods verborgen omgang, ja ook al hadt ge met Asaf zelfs dien prijs reeds verworven, — dan nog roep ik u toe, dring voort en verder, om steeds meer nabij, steeds dichter bij uw God te zijn, en laat er geen ruste komen in uw dringen onder de vleugelen des Heeren, eer ge eens uit de diepste diepte uwer ziel met volle blijdschap getuigen kunt, dat thans uw hart volkomen ruste heeft gevonden, omdat het nu rust in zijnen God.

Of zijn er onder u, die wel dien weg met ons op willen, maar liefst niet zóó ver zouden gaan? is de breuke u nog niet groot genoeg, om het doen eener besliste keuze voor u onafwijsbaar te maken, tusschen het streven onzer eeuw en het streven der vroomheid, — het zij zoo Gel., we eerbiedigen die keuze, die we beweenen, want geen dwang geldt in de wereld der geesten, maar, wat ik u bidde, reken het dan hun die voor den Heer kiezen ook niet als onbarmhartigheid aan, zoo ze uw bondgenootschap afwijzen, en zelf niet willen uitwonen van hunnen God, omdat gij op de dorre heide wilt vernachten. En toch, een somber voorgevoel zegt het mij, zoo zal 't bij velen blijken, en nog zeer gedund zal de slagorde worden, die optrekt onder de banier van het Kruis. Nóg inkrimpen, nog versmelten, nog wegslinken, nog kleiner worden zal ze, de reeds zoo geringe slagorde, die met volle bewustheid tegen het streven onzer eeuw 't zwaard aangordt, en met volle bewustheid dat streven als ongodelijk veroordeelt. Maar nog eens, het zij zoo,.... al moest ook die schare tot een bende, die bende tot een luttele hoop worden,.... liever nog tot een handvolle weggesmolten, dan door valsche leus en onzedelijk vergelijk, den allesbeslissenden steun te verbeuren van den machtigen Bondgenoot daarboven!

Wilt ge dus optrekken, Gel.! met wie zich legeren om de

tente des Heeren, o! met blij gejuich en als op engelentoonen zullen ze u begroeten als medestrijders voor de eere huns Gods. Maar indien niet, ... zoo ge wel de banier des kruises begroeten wilt, maar zonder te haten wat Gods kinderen haten of lief te hebben wat Gods kinderen beminnen: — zoo ge nog zijt van hen, die hoofd en hart deelen kunnen, en wel in het bedehuis een Hallelujah voor Vader, Zoon en Geest aanheffen, maar om voorts én in uw gezin, én in uw maatschappelijk leven, bij den arbeid uwer handen en den arbeid van uwen geest feitelijk dien Openbarings-God te loochenen, en een kind onzer eeuw, uit haren geest geboren, te zijn.... Neen., wisch dan liever dat blanketsel van godsdienst weg, trek dan niet mede op, haast zou ik u zeggen, laat dan uw zingenot maar niet verstoord worden, door iets wat toch u niet redden kan, en kiest ge eenmaal uw deel in de wereld, neem het dan ook met volle bewustheid, en zie zelf, of ge ook van dat deel dan eens zeggen kunt „*mijn deel in eeuwigheid*,” gelijk Azaf zong van zijnen God.

Of liever neen, doe dat niet, Gel., blijft niet spelen met die zeepbellen, die straks uiteen spatten, houdt op uw liefde aan schaduwen te gunnen, aan gestalten zonder wezenlijkheid: neen, werp u' zelve niet weg, ga niet verloren, en laat ook uw ziel nog gered worden uit den onheiligen stroom door Hem, wiens glorie het is Redder van zondaren, van schepselen, gelijk gij, te zijn. Neen, laat het u niet diets maken, het is al te maal begoocheling, alsof er ooit ruste voor uw ziel zou kunnen zijn, eer gij den levenden God gevonden hebt! Neen, ook gij, omdat ge Zijn schepsel, Zijn maaksel zijt, ook gij blijft eenzaam afdolen en in uw verlatenheid afzwerven, zoo lang gij u niet wilt laten vangen door de goddelijke drijfkraacht van dien Geest des Heeren, die het één en éénig Middelpunt is der geesten van alle vleesch.

Ja, ge méent wel verstrooïng te vinden, gij méent wel in uwe zonden en genietingen genoeg te hebben aan de nabijheid van wie met u afdoodden; maar toch is het zelfbedrog. Want ziet uw makkers en speelnooten, ze zijn wel bij uwe gezellige kringen, zij deelen wel in uwe genietingen, wel heffen zij in choor met u het lied der vreugde aan, — maar toch.... daar

binnen komen zij niet, daar in het heiligdom van uw hart is door geen hunner ooit de voet gezet. O! al geeft hun schateren dan een echo op uw lach, al drukken ze u zoo warm de hand en omarmen ze u zoo teeder, om hun lippen met de uwen aan één zelfden beker der vreugde te zetten,.... *eenzaam* en verlaten blijft ge nogtans daar binnen in de ziel, *alleen* met uw schuld en zelfverwijt, *alleen* met al uw smart en rouwe, *alleen* moet ge daar binnen alles doorworstelen wat een menschenhart op aarde te doorworstelen heeft, *alleen* daarbinnen doorleeft uw ziel de scheiding uit dit leven eens op uw stervensponde, *alleen* gaat ge eens het dal der schaduwe des doods in, *alleen* verschijnt gij eens voor het oog van uwen Rechter, en zoo ge u niet bekeert, blijft ge *alleen* met uw arm hart eens voor altijd omzwerfen buiten de heilige sfeeren van het eeuwig rijk des Lichts. Neen, Eén, Eén is er slechts die het heiligdom uwer ziel kan ontsluiten en de sleutelen van de deuren uws harten bezit. De Christus, en Hij alleen, heeft den toegang tot dat hart, dat Hij als Schepper vormde, en daarom Hij moet u geopenbaard worden, Hem moet ge daar binnen ontvangen, of ge ontkomt aan dat bange ledig, aan dat doodelijk eenzaam, aan die ontzettend verlatenheid nooit.

En daarom, Gel! blijft niet verre staan, maar kiest het behoud, door het leven nabij uwen God te zoeken. Neen, ik weet niet, wat de dingen zijn die komen zullen, ik weet niet hoeveel jaren de langmoedigheid des Heeren nog volharden en Zijn verschijnen op de wolken toeven zal, — maar dit weet ik, dat ook in die ure de wolke der getuigen hem alleen gelukzalig zal prijzen, die dicht bij den Heer heeft geleefd, nabij den Heer zijnen God. Neen, wendt u dan niet af op den weg der eeuw, maar kust den Zoon, opdat Hij niet toorne. Ja zoekt den Heer, opdat niet voor eeuwig misschien het »Lama Sabachtani" op uw lippen worde gebonden. O! dan zou het u bange zijn, als die klacht der verlatenheid, dat »waarom o, Heer! van U verlaten," niet van uw lippen meer was te scheuren, en al de sfeeren des hemels de stem van uwen God herhaalden: »Omdat gij mij hebt verlaten en nabij Mij niet in uw leven zijt geweest." Amen!

II.

BEDESTOND OP DEN HERVORMINGSDAG,

TEVENS

GEDENKDAG DER SYNODEN VAN WEZEL EN DORDT

1568—1618—1868.

Neig Uw oor, mijn God! en hoor,
doe Uwe oogen open en zie onze ver-
woestingen, en de stad, die naar Uwen
naam genoemd is: want wij werpen
onze smeekingen voor Uw aangezicht
niet neder op onze gerechtigheden,
maar op Uwe barmhartigheden, die
groot zijn. Daniël IX: 18.

M. H.! Bidden in den nood is voor de godsmannen des O. V. steeds een belijden van zonden geweest. Niet dat *elke* smee-king verhoord worde, is Salomo's gebed als hij den tempel wijdt, »maar dat zoo iemand de plagen zijns harten kent,” en zoo Israël uit 't harte belijdt: »Wij hebben gezondigd en verkeerdelijk gedaan en goddelooslijk gehandeld,” dat er dan verhooring in den hemel zij, in de vaste plaats van Gods woning, en de bede des volks hun geschonken worde van der vaderen God. Slechts dan is die God Jakobs een Hoorder der gebeden, »zoo de geslachten der aarde ootmoedig voor Hem treên, en de ongerechtigheden huns harten hun als een stroom geworden zijn,” die hen meê sleurt en verderft. »Uit diepte van ellende” roept de psalmist tot zijnen Redder, doch het einde zijner bede is, dat Israël vrijgemaakt worde, niet van *nooden*, maar van *ongerechtigheden*. »Hoewel onze ongerechtigheden tegen ons getuigen, o Heer, doe het om Uws naams wille,” is de bange noodkreet door Jeremia voor zijn volk geslaakt, —

en waar de grijze Ezra bij het avondoffer de knieën buigt, daar is het ook zijne betuiging: »O, mijn God, ik ben beschaamd en schaamrood geworden, want onze ongerechtigheden zijn tot boven ons hoofd vermenigvuldigd, en onze schuld is geklommen tot aan den hemel.»

Welnu, in dien geest was het ook dat Daniël in het land der ballingschap zich ter aarde wierp voor den God zijner vaderen, biddende om redding uit den nood, en zijn smeeking uitstortte in een bede, waarvan hij zelf zegt, dat ze allereerst »een belijdenis van zonden» was. Bij ons de beschaamdheid der aangezichten en barmhartigheid bij den Heer onzen God, — dus luidt de grondtoon, dien we door geheel zijn bede trillen hooren, en die u de voorliefde verklaren zal, waarmee ik juist dat schriftwoord deez' avond koos.

Immers het zou bedestond deez' avond zijn, en, dát voelt elk, niet slechts daarin moet het biduur van andere samenkomsten onderscheiden zijn, dat de vorm van onze eeredienst gewijzigd, of het gebed ietwat uitgebreid worde. Een bidstond moet een feit zijn, een geestelijk feit in het leven van elk, die met zijne broeders de hand op het offer der gebeden legt. Er moet van zulk een bidden een *zegen* uitgaan of een *vloek*. Een vloek, zoo het slechts een bidden in schijn is, en de Heer van uit den hooge ook tot ons spreekt: »Wanneer gij de handen uitbreidt tot het gebed, zoo verberg Ik mijn aangezicht, en als gij uwe smeeking vermenigvuldigt, dan hoor Ik niet.» Een *vloek* zeg ik, omdat het dan een spelen is met den Heilige, en elk spotten met onzen God verdervend op ons zelven terugwerkt. Maar zoo niet, zoo we in oprechtheid bidden, dan kán het gebed nimmer krachteloos zijn, omdat we dan niet maar klanken stamelen, maar tot een Hoorder der gebeden roepen, tot Hem, van Wien die nood ons kwam, en Die alleen machtig is onzen rampspoed van ons af te wenden.

Ziet, wanneer de gerichten Gods over ons zijn in land of kerk, over ons volk of ons huis, dan merken wij eerst niet op, maar beginnen toch allengs te klagen en te duchten wat

komen zal. — Als God dan voortgaat Zijn oordeelen over ons te brengen en te toornen in Zijn verbolgenheid om onzer zonden wil, om ons van schuld te overtuigen, dan hebben wij eerst geen oog dan enkel voor onze smart en onzen jammer; — maar als de Heer dan nog voortvaart ons te verschrikken in Zijne grimmigheid, en het ons al meer bange en beklemd wordt, en we dan eindelijk ophouden te strijden tegen Hem, die ons formeerde, en ons laten overtuigen, en het met verbrijzeling des harten ons bewust worden, dat niet in den Heer onzen God, maar alleen in onze schuld de oorzaak onzer smarten lag. — ja als dan eindelijk allen samen zich opmaken, om niet allereerst uitredding, maar eerst verzoening en dán verlossing bij hun God te zoeken, — o, dán kleeft aan zulk bidden gewisselijk een zegen, dan is er een ontfermend God, die zulk bidden verhooren wil, en is het Amen op die smeeking reeds een profetie des Geestes in het harte, van de redding uit ellende, die na zulk bidden dagen zal.

O! mochten we in zulk een besef hier op deez' avond samen zijn. Worde gebannen uit elks hart, wat zijn ootmoed verstoren en dus zijn gebed verhinderen zou. Zie niemand op die buiten zijn, laat ons niet op elkander zien, maar zie ieder op zijn eigen hart. Neen, niet onze glorie is het, dat we hier samen zijn, maar onze schande, die we ontdekken, onze schuld, die we belijden moeten. Niet als *vromen van wege ons gebed*, maar als *schuldigen van wege onze zonden* moeten we voor het aangezicht des Alnachtigen verschijnen, en slechts zoo die stemming uw ziel beheerscht, wek ik u tot bidden op.

I. En waarvoor we dan bidden zullen, wát dan de nood is, waaruit we roepen zullen tot onzen God? Maar immers ge hebt het zelve wel geraden: een bidstond op den gedenkdag der Hervorming onzer kerk moest een biduur voor den nood zijn, waarin thans die kerk verkeert. Gelijk Daniël riep: »Doe uwe oogen op, o onze God! en zie onze verwoestingen en de

stad, die naar uwen Naam genoemd wordt," zoo klimme dan ook onze bede tot den Ontfermer op bij de verwoesting waaraan we als gemeente ten prooi zijn, ons gebed voor den nood van die kerk onzer vaderen, die naar Christus naam zich noemt.

Of die nood onzer kerk dan nú juist zoo schreiend is? Of er dan gebeurtenissen plaats grepen, die als een stortvloed tegen het gebouw onzer kerk aandruisen en haar muren dreigen in te buigen? Of we dan nu juist een nood aanschouwen, die ons tot bidden dringt, daar we toch jaren lang meenden, dat de staat onzer kerk nog dragelijk was te achten, en nog niet tot opzettelijk bidden drong?

O, zoo ge den toestand onzer kerk van thans met dien van voor dertig jaren vergelijkt, neen, ik stem het u toe, dan is er geen stof tot geklag, maar veeleer tot roemen en juichen, M. H.! Immers niet dan dank en lof moet op onze lippen zweven, waar we alom getuigen zijn van een weeropbloeiing des Evangelies, zooals de stoutste hoop aan geen der ouden van dagen geprofeteerd had. Wie is er, die den kerkstaat van voor het vierde eener eeuw zich nog voor den geest weet te brengen, en niet wonderen meent te aanschouwen in wat thans alom geschiedt? Zijn niet de enkelen tot tientallen, de tientallen tot honderden geworden, die honderden straks tot duizenden aangegroeid van hen, die de ware prediking des Evangelies, eens zoo verduisterd en bedekt, zoo geschuwd en gesmaad, weêr met blij gejuich begroeten en met vreugde zich aansluiten bij wie den Christus Gods belijden willen? Zijn de rechtzinnigen in den lande, — eens weggesmolten tot een handvolle, en beurtelings uit minachting doodgezwegen of bestreden met fellen haat, — niet weer aangewassen tot een schare, die nauwlijks iemand tellen kan: ja zijn ze niet geworden tot een macht, die de spotters van gisteren reeds duchten met ontzetting en vreeze? Is er niet allerwege in hun rangen een luidruchtigheid en ijver openbaar, die meer aan de geestdrift van overwinnaars dan aan den nood van fel be-

stookten denken doet? En nu, is dat wassen dier wateren niet als door een wonder geschied? Had zoo vraag ik, de scherpstziende van uit vroeger dagen dát kunnen verwachten, dat zóó algemeen, dat nú reeds, een vragen, een roepen zou opgaan naar geloovige leeraars, naar diezelfde mannen, die men vroeger als bande in een achterhoek des lands, om ze straks als lichtschuw verdacht te maken? En ligt er dan in dat alles niet de openbaring van een zeldzamen voorspoed? Drijven we met het scheepke der rechtzinnigheid dan niet voor wind en golven af, met de haven der ruste, de plek, die ons herwinning van gezag belooft, reeds in het verschiet? En nu dan, zoo hoor ik u vragen, waar we dan getuigen zijn van het opdringen onzer slagorde en het deinzen van den vijand, een deinzen, dat van vluchten voor hem en van lauwnen voor onze ontrolde banieren profeteert, is het dan niet gemaakt, niet gekunsteld, ja gehuicheld schier, om in zulk een ure, aan den vooravond van volkomen zegepraal, van nood, van bangen nood te klagen, en saam te roepen tot gebed?

Ja, ik ga verder nog, M. H.! Er is niet alleen een winste in aantal van belijders, maar ook een winste aan oprechtheid, die vooral niet lager moet geschat worden. Juist door den hevigen schok der meeningen zijn de gedachten uit veler harte openbaar geworden, en is het ongeloof niet gekweekt maar slechts ontdekt. Geen dwazer meening, dan het zeggen van zoovelen, alsof in een luttel aantal jaren ons land en volk van het christelijk geloof bekeerd zou zijn tot een ongeloof, dat ieder door zijne stouthheid verbaast. Wie de geschiedenis der menschheid aandachtig gadesloeg, weet dat zulk een snelheid van omkeer onkenbaar is, en slechts uiterst langzaam zich elke verandering ontwikkelt. Neen, maar wat is geschied? Hetzelfde ongeloof, dat thans openbaar wordt, was ook toen in hart en huis, knaagde ook toen aan den bloei van ons land en het levensgeluk van ons volk, maar onder het deksel van een schijn geloof, dat alleen in klanken kracht bezat en op de lippen zich openbaarde. Hierin ligt het verschil dus alleen,

dat men ook toen ongeloovig was, maar bij zijn ongeloof huichelde, en dat men thans, ja, ongeloovig gebleven is, maar zich de moeite van het huichelen spaart. Niets verloren dus en oprechtheid gewonnen, het getal der belijders vermeerderd en een deel der farizeën zuurdeeg uitgedreven, meer waarheid openbaar, weer een frisscher gelooven, weer een degelijker onderzoeken, weer een dieper delven in de verlaten goudmijn der Schrift, — en nu dan, zoo hoor ik nog eens uw wedervraag, is dat alles dan geen overvloedige stof om in onzen God te roemen, en waarom bij zulk een voorspoed dan tot bidden saamgeroepen, als verkeerden we in den bangsten nood?

Ziet hier mijn antwoord Gel.!

We vieren dit jaar het derdehalf eeuwfeest van die beroemde kerkvergadering, die in 1618 binnen Dordrecht's muren samenkam. Zeg ik te veel, zoo ik haar het glaspunt noem van de geschiedenis onzer kerk, — ik beweer niet in geestelijken zin, maar in uitwendigen luister en grootheid? te veel, zoo ik zeg, in haar verleden geen glansrijker tijdperk te kennen dan de eeuw die na Dordt's synode gevolgd is? O! denkt u in die dagen terug, toen geheel ons volk, ja beroerd was door een hevigen strijd, maar vriend en vijand toch, bij eenparige belijdenis van den Christus, slechts in een enkel geloofspunt verschillen kon. Terug in die dagen, toen de Geest der waarheid nog dreef en drong in het lichaam der gemeente, om af te snijden de vermenging van leugen en waarheid, en de kerk, al tastte ze mis in de keuze harer middelen, toch daarin heerlijk uitblonk, dat ze toonde een karakter te bezitten en met volle bewustheid dat karakter wist te bewaren. Neen, we kunnen ons haast niet meer terugdenken in die dagen, toen onze kerk der Hervorming niet door, maar ten spijt van haar bond met den Staat, een macht tot zedelijke verheffing van ons volk bleek: naar binnen geëerd, naar buiten gezocht was: en de grootste talenten, de mannen van roem en faam, niet slechts als haar zonen genoemd, maar als haar geesteskinderen begroet werden. Immers nog boezemt ze ons eerbied in, de

achtbre rei van godgeleerden, die met woord en pen toen hare eere verdedigden, — nog zien we met achting terug op den stoet van leeraren, die in de eeuw na Dordt's Synode onze kerk dienden, een stoet als waarop geen andere kerk ooit bogen kon. Sla ze na de schatten van geleerdheid uit die dagen tot ons gekomen: som ze op de schatten gouds door ons volk in die dagen voor den nood op eigen erf of daarbuiten saamgedragen: laat ze u aanspreken de kloeke karakters door onzen volksgeest toen voortgebracht: laat ze u tot bewondering nopen, de koene daden door onzen volksgeest toen bestaan: vraag wat de levenstoon en levenstrant was, die in 't Hollandsch gezin door den invloed dier kerk gekweekt werd: ga nog uw steden rond, en zie ze aan de stichtingen, die der vaderen vroed beleid en vrome zin verrijzen deed, — en neen, ik vraag niet, of ge ook daar niets te berispen, of ge daar niets te oordeelen vindt, — maar of zulk een bloei der kerk, zulk een kerkstaat, u niet als een Jeruzalem der vaderen uit 't verleden toespreekt, en of ge dan ziende op wat om u is, niet haast met Daniël uit zoudt roepen: »o, Heer, zie onze verwoestingen aan, ziet wat van Uw Jeruzalem, van de kerk onzer vaderen is geworden!" Neen, ik neem daarom niets terug van wat ik straks zelf getuigde van de weerophbloeiing onzes geloofs, maar toch vraag ik het u Gel.: als het beeld voor ons verrijst van die prachtige kerk onzer vaderen, stemt dan de aanblik van die bouwvallen ook u niet tot heiligen weemoed? En is het dan niet natuurlijk, dat men thans juist meer dan voor dertig jaren den nood beseffen gaat, waar onze kerk in verkeert? Begint de diepgevallene niet juist dan eerst zijn val te beseffen, dan eerst te bidden, als de weeropleving van zedelijke kracht reeds begon en Gods engelen reeds om hem juichten? En is het dan zoo wonder, dat men weleer, voortdommelende in onverschilligheid, geen nood zich bewust werd, en dat nu juist, nu het geloof weer opwaakt, de schreiende tegenstelling wordt gevoeld? Zal men om Jeruzalem ook weenen als het ballingsoord ons even welkom is, en niet dán

eerst als 't heilig heimwee is ontwaakt? En zouden we dan niet over verwoesting klagen mogen, wij die onze kerk nog liefhebben en het aan moeten zien, hoe de koninginne van voor een drietal eeuwen als slavinne geboeid ter neder ligt, en tot een bespotting, tot een aanfluiting voor ieder is geworden? Niet van verwoesting roepen mogen, omdat er als voor een oogenblik genade van den Heer geschied is, waar juist de ervaring ons leert, hoe die weeropbloeiing des geloofs den fellen tegenstand prikkelt en tot daden des ongeloofs verlokt zoo als te voren nooit gehoord zijn? Is niet juist nu eerst de volle verwoesting openbaar geworden, en hebben wij niet juist nu eerst het oog gekregen, om die te overzien, nu de tegenspraak al scherper uitkomt tusschen den eisch des geloofs en den eisch der wet, die dat geloof als in een keurslijf binden wil? Is niet nu eerst de aangerichte verwoesting in al haar uitgestrektheid openbaar, nu men ziet hoe alle eenheid te loor ging, en uiteengeslagen en verstrooid ligt, wat nog den naam van Christus heet te belijden? Is er geen oorzaak om van nood te roepen, nu wat we hebben almeer onhoudbaar blijkt en we allen reeds voorlang zijn voorbereid op den ontzettenden slag, waarmee het gebouw der kerk elk oogenblik dreigt in te storten? Is er dan geen nood der kerk, waar haar oogenblikken geteld zijn, en vooraf reeds elke poging hopeloos schijnt, om uit de voorhanden bouwstof een nieuwen tempel op te trekken? — geen nood, als men reeds zoo veler stemmen hoort opgaan, die nog slechts aan een gemeente hier en ginds van belijdenden gelooven, zonder de mogelijkheid ook slechts in te zien van een band, die haar te zamen binde? Gewisselijk de macht van 's Heeren Geest is niet verkort, en al viel het ook alles tot puin ineen, al moest ook alles uiteenspatten, — uit éénen Geest die allen dringt, zal ook dan allengs wel weer samenwerking, weer eenheid geboren worden. — Maar toch, als ik die kerk, ik zeg niet het genootschap, neen, maar die kerk onzer vaderen zie invallen, en er wordt aan weeropbouwen niet gedacht: als ik de vrucht van zoo veel

eeuwen worstelens zoo jammerlijk voor ons volk zien te loor gaan, — als het weer alles van nieuws beginnen moet, weer van meet af moet worden en zich ontwikkelen, — als de schimmen onzer vaderen voor mij opreizen en ik hun geen anderen klank dan »Verwoesting'' en nogmaals »Verwoesting'' kan toeroepen, — o! zoek mij dan niet gerust te stellen en niet op te beuren, dan is mijn ziel als Rachel's moederhart, dat niet getroost wilde worden, — en zoolang er dan nog een Ontfermer leeft, en de slag nog niet gekomen is, en de hope dus nog blijven mag, — wil ik niet slechts met Jeremia klagen: »Hoe zit die stad zoo eenzaam, die vol volks was,'' maar blijf ik met Daniël naar den Hooge roepen: »Neig uw oor, o, mijn God en hoor: doe open uwe oogen en zie neder op onze verwoestingen, en red en bouw ze weer, die kerk onzer vaderen, die genoemd is naar den naam Uws Zoons!''

II. De gedenkdag van Dordrecht's Synode toonde ons onze verwoesting en gaf ons tot bidden drang. Van een ander eeuwfeest ga ik tot u spreken, dat ons diep verootmoedigen en den toon van ons bidden heiligen zal.

In de eerste dagen dezer week zal in het stille Wezel, niet ver van onze grenzen gelegen, het derde eeuwfeest gevierd worden van een plechtige samenkomst, door de helden onzer Hervorming, voor nu een drietal eeuwen, binnen de muren van dat stedeke gehouden.

Het behoeft voor u nauwelijks herinnering, hoe toen Rome nog oppermachtig was in deze erve, en Spanje's vorst nog in dit land zijn scepter zwaaide, vervolgd en vrijverklaard, gepijngd en vermoord werd, al wie het zuiver Evangelie belijden dorst. Vluchten van der vaderen erf was dus het eenig middel tot zelfbehoud, dat onzen vaderen nog restte, — en hoe goed 't ook in Nederland's landouwen was, prijs gaven ze goed en have, af sneden ze elke band des bloeds, los maakten ze elke betrekking der vriendschap, en voort togen ze,

uitgaande uit huns vaders huis, uitgaande uit hun maagschap, — om van alles beroofd als ballingen in den vreemde om te zwerven. Niet binnenslands, maar in den vreemde buiten moet ge dus onze Hervormde vaders in die dagen zoeken; niet in Holland's steden tierde ze, maar buiten onze grenzen moest onze Hervormde kerk als balling omzwerven, een duive gelijk, die zweeft en fladdert boven de wateren, maar geen ruste vindt voor het hol van haren voet.

Maar toch, ook toen reeds voelden onze vaders zoo diep, dat een Christen niet op zichzelf leeft, maar zich aan broederen aansluit, en dat er een kerk van Christus zijn moet, waar Zijn naam wordt aangeroepen, dat ze nog zwervende daar buiten, nog eer de vrijheid herwonnen, en een deur in dit goede land hun geopend was, het bestek dier kerk poogden te ontwerpen, die eens dat land ten zegen zou zijn. Daartoe strekte hun samenkomst voor nu 300 jaren binnen Wezel's muren. En, neen, daar was het geen verbijten en opeten van elkander, geen strijd om de vooraanzitting noch een woelen der eierzucht, daar was het geen splinterachtig haarkloven noch strijd, wiens meening boven zou drijven. O, onze vaders binnen Wezel's muren, ze geven ons het heerlijk schouwspel van mannen des geloofs, die biddende samen komen, om één door eenzelfde lijden, één door eenzelfden drang des geloofs, niet *hun* eer, maar de eer huns Konings te zoeken, — het heerlijk schouwspel van mannen, koen van beleid, in ijver vaardig, en onverschrokken van moed, — van mannen, die nu met de pen het bestek hunner kerk ontwierpen, maar straks bereid zouden blijken, om zelven het fundament dier kerk te plaveien door het vergieten van hun martelaarsbloed.

Ziet op hen Gel. en zegt het mij, wie is er dan in ons midden, die niet zelf belijdt, beschaamd en schaamrood te worden bij zulk een aanblik? Wie voelt zich niet klein bij die helden, niet vreesachtig bij die martelaars, niet ongeloovig schier bij die mannen des geloofs? Op wien werpen ze geen schaduw, voor wien zijn ze geen aanklacht, wien zou 't hart niet opleven

als weer zulke gestalten in ons midden werden gezien? En als we dan zulke mannen nog met een ernst, die den schijn zelfs van geveinsdheid bant, op zoo teederen, zoo hartroerenden toon hun schuld, hun klein geloof in Jezus' naam belijden hooren, — mij dunkt, Gel. dan worden we wel ootmoedig, en roepen ook wij het met Daniël uit: »Heer *niet op onze gerechtigheden* zij onze smeeeking geworpen, want alleen Gij, o onze God, hebt belet dat we niet ten onder zijn van wege onze *ongerechtigheden*”.

Of wat dunkt u? onze ongerechtigheden, moeten ook wij dat niet belijden, van de schuld onzes volks, waar het, verblind door voorspoed en opgeblazen door geluk, eigen eer in stede van de eere Gods is gaan zoeken? Was er geen schuld, toen ons volk, met zegen als overdropen van des Heeren hand, zich in weelde baden ging, en door zingenot verwijfd werd en verweekelijkt? Was er geen schuld, toen niet meer ontzag voor 's Heeren recht en wet, maar eigen luim en wilkeur richtsnoer van zijn handelen werd? Geen schuld, toen ons hervormd volk niet meer naar het doel, maar slechts naar de uitkomst vroeg, en elk middel gewettigd achtte, zoo maar de toeleg kon worden bereikt? Was er geen verzinken in schuld, toen de hoogere beginselen van vrijheid en geloof geen geestdrift meer vermochten te ontsteken, en kleingeestig partijbelang machtig werd ter onderdrukking van dien fieren geest, die onze vaderen eens naar het bed van eer of naar de zegekar geleid had? Ja, is het niet schuldig voor God, een volk, dat na een hoogere kracht gekend te hebben, den eerbied voor zich zelf verliest, zijn oud vaderlandsche zeden prijs geeft, en van zedelijke kracht beroofd bij den vreemde een steun zoekt, dien het in zich-zelf ontbeert?

En wie had ons volk voor dien zedelijken val moeten behoeden? Was het niet, zoo vraag ik, onze Hervormde Kerk, zij die als koninginne troonde, en met eer en macht bekleed, zich geroepen zag tot de schoone taak om godsdienstig en zedelijk Hollands volk te vormen? En nu, werd schooner taak

ooit schandelijker verwaarloosd? Immers, de geschiedenis getuigt het ons; neen, niet als priesteresse der waarheid is ze in 's Heeren naam tegen de leugen opgetreden, maar, gehuwd aan een staatsmacht, die haar het goud als ketenen omwierp, heeft ze eer de leugen toegelinkt, schier om haar gunst gebedeld. Verslapt in geestelijke kracht, is ze ontrouw geworden aan haar oorsprong, heeft ze haar verleden verloochend, het pas begonnen werk gestaakt en rustende op haar lauweren, de massa's eenvoudig aan hun ellende en onkunde ten prooi gelaten, om voorts te liefhebben en te knutselen, een steekspel, maar geen strijd met de leugen aan te binden, ja, om, tuk op haar gezag en haar gezag alleen, haar leeraren wereldsch, haar instellingen geesteloos, haar woord dubbelzinnig te maken, en door het verlies van elk besef van roeping, haar zedelijk geweten, als kerk van Christus, geheel te verkrachten. En nu, waar dan de schuld onzer kerk als boven haar hoofd wies, en zij, in stede van den volksramp te verhoeden, dien veeleer verhaast en nog ontzettender gemaakt heeft, . . . o! ik vraag het u zelf, is God dan niet rechtvaardig, dat Hij over zulk een kerk Zijn geduchte oordeelen brengt, al haar takken heeft afgehouden, ze schudt gelijk men een wanners zeeve schudt, en ze in al haar naaktheid en schande ten toon stelt?

En wat zien we thans? zij die bij Jeruzalem's poorten weenen, en haar muren herbouwen willen, hebben ze die striemen gevoeld, zijn ze door de roede Gods geleerd, door lijden gelouterd en door tuchtiging bekeerd geworden? Ach, helaas! en dat juist is het schrikkelijke, Gel.! het is alsof er geen gericht Gods over die kerk geweest zijn. Ziet het toch, zij die thans de rechtzinnigheid hun hulde bieden, wat willen ze anders, dan nog eens doen opleven datzelfde leven des doods, waar al de jammer uit is voortgekomen? Niet de geest van Wezel's helden, om voor Christus te lijden, niet de geest der Dordtsche vaderen om na afsnijding der leugen een voortgaande ontwikkeling der waarheid te beginnen, — neen, maar de geest die in haar slechtste tijdperk onze kerk beheerschte, die is het

dien ge ook thans weer telkens ontmoet. Rechtzinnig wil men zijn en het hoogst ideaal zou men bereikt achten, zoo maar de belijdenis weer heerschen en het verleden kon worden hersteld. Dat het dan weer even denzelfden weg zou opgaan, om ons in het eind weer tot hetzelfde ongeloof te leiden, dat gevoelt, dat vermoedt men nauwelijks. Neen, zoo maar de rechtzinnigheid werd gedecreteerd, en men voorts naar hartelust ziekelijk kon blijven woelen en voortdommelen, alles zou men achten gewonnen te zijn, en over geen nood der kerk zou meer worden geklaagd.

Ziet, daar schuilt onze ellende, onze jammer, onze machteloosheid Gel.! Men schermt met onze belijdenis, maar vaak zonder ooit die belijdenis gelezen te hebben; men dweept met rechtzinnigheid, maar vaak zonder ook maar van verre te weten wat rechtzinnigheid is. Men maakt zijn godsdienst tot een glinsterend kleed, dat men voor pronk en schittering uitstalt, maar vraagt zoo weinig naar dat warme kleed van Gods genade, dat onze verkleumde ziel voor bevrozing dekken moest.

Och! ge weet immers zelven deze dingen. De vruchten des geloofs, zegt de apostel, zijn liefde, vrede, zachtmoedigheid en matigheid, maar bij ons schijnt men de kunst te hebben uitgevonden, om dien geest te bezitten en toch *liefdeloos* en van haat niet immer vrij, wel ietwat bitter van aard en lang niet aan zingenot gespeend te zijn. Aan alle plaatsen onzes lands vindt ge kringen van wie zich vromen noemen, en o, als uit éénen geest zijn ze met u, zoolang ge met hen spreken en bidden wilt, — maar hun handel is niet altijd eerlijker, hun winzucht niet geringer, hun hart niet edeler, hun streven niet altijd hooger gericht, dan bij die andere lieden, die men verafschuwt als ongeloovigen en als zondaars en tollenaars bannen wil. Mild, soms kwistig, reikt men zijne liefdegaven uit, maar die waarlijk in het verborgene geven, zonder wat verborgen heet, toch weêr te laten doorschemeren, ze worden zoo zelden gevonden! Men leest veel *uit* de Schrift, meer nog wordt *over* die schrift gesproken, maar de moeite om *in haar*

diepten in te dalen, met hart en hoofd in haar verborgen gangen in te gaan, schijnt o! zoo spoedig te verdrieten. — Neen, zeg niet, dat liever met den mantel der liefde zooveel zwakheid, zooveel gebrekkigs, moest bedekt worden. Doe zoo bij anderer gebreken, waar ge tot bitterheid in uw toornen zoudt neigen, en zeker, ge zult den eisch der liefde hebben gehuldigd. Maar weg met die bedekselen der schande, Gel.! waar het onze *eigene* schande geldt, waar de wonde onzer *eigen* krankheid gepeild, en *eigen* schuld ontdekt moet, om het ons zelve bewust te worden, wie *wij* in het oog van den driemaal Heilige zijn. Dán heeft hij alleen zich zelve lief, die zich zelve weet te haten: dán is er voor hem alleen uitkomst, die zich zelve weet weg te werpen, en zal er dan alleen zelfbehoud voor ons zijn, zoo we, wat voor geen zachter tuchting wijken wil, des noods met schorpioenen weten te geeselen. En nu, die wet der zelfbeschuldiging, der zelfskastijding, door wie zou ze meer, met voller gestrengheid zijn toe te passen, dan juist door hen, die zich tooien met het diadeem der rechtzinnigheid? Wie zich rechtzinnig noemt, aanvaardt hij niet de duurste verantwoordelijkheid? Rechtzinnig..... maar dan moet ge immers het zout tegen het bederf der wereld, het heiligend zuurdeeg zijn voor al wat u omringt, — rechtzinnig.... maar immers dan hebt ge uzelve onderwonden, de eer van Christus' naam aan *uw* persoon, aan *uw* woord, aan *uw* werk te verbinden? En daarom, Gel.! wie ook het verbloemen van elkanders zwakheid luste, — ons, die ons rechtzinnigen noemen, past veeleer een onverwinnlijke tegenzin tegen alles, wat naar een pleisteren der graven, een bedekken der waarheid ook maar zweemt. De waarheid koopen, maar om ze, *vooral met het oog op ons zelve*, tot geen prijs ooit te verkoopen, moet bovenal *onze* leuze, de leus der rechtzinnigen, zijn. En daarom nu vooral, nu we hier samen komen, om die stille verootmoediging op te wekken, die tot het gebed ons stemmen zal, neen, nu niets door zwijgen bedekt, of vleierend verborgen, maar ze losgemaakt veeleer de winselen, ze weggerukt de be-

dekselen onzer schande, ze blootgewoeld de pijnlijke wonde, en het elkander voor het oog van onzen God beleden, dat we veelzins bij anderen eer achterlijk zijn, dan dat we ons boven hen zouden kunnen verheffen. Nu het niet verbloemd, maar het beleden, dat zoo het kruis van Christus niet meer kracht bezat dan het in onze kringen openbaarde, dat kruis van Christus reeds voor lang vergeten en veracht zou zijn.

Waar toch is in ons midden dat krachtige leven des Geestes, dat roept en het niet in kan houden? waar die wereldoverwinnende geloofskracht, die van Christus in het hart der Zijnen uit moet gaan? waar die zelfopoffering die macht heeft alles te verlooehenen, om maar een eere voor Christus te zijn? waar is ze die liefde tot de broederen, die het eigen ik vergeten en den broeder zoeken doet? waar is een spoor ook maar van die geestelijke gemeenschap, van die tucht des Geestes, van dien zedelijken ernst, die ons gestadig als voor het oordeel stelt, en daarom alle onreinheid bant, alle onrecht uitdrijft en het gevoel van menscheijkheid verhoogt? Is niet het kerkelijk wezen in rechtzinnige gemeenten schier even arm en dor, als elders waar het ongeloof heerscht? Is de kennis der waarheid in onze kringen niet vaak even gebrekkig als daarbuiten, waar men dan voor 't minst erkent van die kennis te zijn afgeweken? Wat is er gedaan in ons midden, om die duizenden van geringen en aanzienlijken, die geheel buiten het geloof staan, met het Evangelie te bewerken? wat gedaan om een voortkanking van armoe te keeren, die al meer zedelijk en maatschappelijk zoo ontelbaar velen verlaagt? O! M. vr. als zulke kankers bijna onaangeroerd in ons midden blijven voortwoekeren, en dan toch de rechtzinnigheid onge-rept moet heeten, zegt het mij, treedt dan nooit het beeld van Hem voor u op, die zoo snijdend spreken kon van »muggen uit te zijgen en kemelen door te zwelgen”?

Neen, meen niet dat ik die schuld alleen op de gemeente werp, om mijzelf en wie met mij de bediening des Woords hebben, van die schuld der onzen af te sonderen. Neen, wij

uwe leeraren, zijn schuldig met u, en ook ons voegt het met u op de knieën te vallen en onzen God te bidden, dat Hij onze schuld van werkeloosheid, van gebrek aan kracht des geestes ons vergeve. Waar de jammer zoo algemeen is, daar hebben we allen in de schuld te vallen, hetzij we als uw leeraars of opzieners, of als armverzorgers in uw midden verkeereren. Schuld voor God te belijden, dat hebt gij te doen als gemeente, en, wij als die voor uwe zielen waken moesten. Schuld te belijden, gij jongeren van jaren, voor de krachten die gij verspeelt, en gij ouden van dagen, voor uw invloed, dien ge ongebruikt laat. Schuld te belijden elk voor misbruik van het talent dat hem was toebetrouwd. Schuld te belijden, niet over een enkele zonde, niet over een enkele tekortkoming, maar over gebrek aan krachtsbetoon, over verarming van geloofsleven, en over het uitblijven van die heerlijke ontplooiing des geestes, waarin de waarheid steeds schitteren moet. O! we spreken zoo dikwijls van dat goddelijk kruis, maar wie is er, die reeds ten einde toe de les heeft geleerd, dat men dienen moet om groot te zijn en dat door lijden de weg tot heerlijkheid gaat? — wie is er, die van oogenblik tot oogenblik leeft onder den aangrijpenden indruk van dien dag des oordeels, dien we toch allen tegengaan, en die ook voor een iegelijk onzer eens de ure van verantwoording zijn zal?

En nu, ik weet ik het, nóg is er redding mogelijk, — want nog blijft het gebed ons over.

Het gebed. . . ja, als ge dit ten minste gevoelen moogt, Gel.! dat, waar het zoo hier en elders met de belijdende gemeente is, niet slechts in hen die buiten zijn, niet alleen in een werking des Boozen, niet enkel in een gril van het toeval, maar *in onze schuld* vooral de oorzaak ligt van die schreiende elende waaraan we ten prooi zijn, van dien jammer waarover we allen treuren, van dien nood der kerk, die ons dringen moet tot het gebed.

III. »Juda treurt en hare poorten zijn verzwakt: zij zijn in het zwart gekleed ter aarde toe en Jerusalem's geschrei klinkt op"... die klacht des profeten nemen ook wij voor onze kerk op de lippen, want haar nood is openbaar, en die nood geeft ons tot bidden drang; — we hebben elkander op onze zonden gewezen, en de stille verootmoediging, daardoor gewekt, kan ons tot bidden bezielen; — maar *op wat grond* we dan bidden, waarop we onze smeekingen zullen nederwerpen? vraagt ge ten slotte nog, en mijn antwoord zij ook nu met Daniël: waarop anders dan op de barmhartigheden Gods.

Reeds een dubbel eeuwfeest herdachten we, maar wat ge allen weet, het is ook de *gedenkday der Hervorming*, en wat, zoo vraag ik, is er, dat ons luider die barmhartigheid des Heeren predikt, dan juist de doorbreking dier Hervorming, die voor ruin een drietal eeuwen weer het licht deed opgaan in de duisternis, die heerschte van rondom?

Immers, als ge van den bangsten nood der kerk getuige woudt zijn, waarheen meer zoudt ge dan uw blik richten, dan naar die onherbergzame eeuw, die aan het gejubel der Hervorming voorafging? Ook nu klinkt Jerusalem's geschrei op, maar wat, zoo vraag ik, is de nood onzer dagen, vergeleken bij den jammer en de verwoesting, waaraan toen de kerk van Christus ten prooi was? O! ik weet het, schitterend was haar glans, alomtepraalde ze met verblindenden luister, en groot, ja schrikverwekkend scheen de roep van haar gezag te zijn:— maar wanneer ooit was meer op haar het beeld van toepassing dier witgepleisterde graven, waaruit een reuke des doods u tegenwalmt? Een schitterend praalgraf, .. ziedaar al wat u Rome's kerk vertoonde, en weg was het leven, geweken de geest, verloren de kennis, vervlogen de reuke der waarheid. Waar zich het leven nog roerde, werd het met haaste verstikt: waar nog een poging tot herstel werd gewaagd, werd elk pogen vrijdeld. Al meer week de zedelijke kracht, al meer werd de geest uitgebluscht, en toen eindelijk de korenmaat geheel nederviel en de laatste lichtstraal naar de kandelaar terug-

kromp, toen scheen het, of niet door fellen strijd, maar door een begraven en vergeten, de ware kerk van Christus geheel weggezonden en vernietigd was.

En neen, niet om de gerechtigheden der volkeren, niet om wat in menschen was, maar omdat Hij, onze God, barmhartig is, heeft Hij toen de vonk weer aangeblazen, die ook onder die aschhoop nog smeulen bleef, en waar alles verloren scheen, heeft Hij het weer al voor de Zijnen herwonnen, — en verwekt heeft Hij die mannen, en ze opgezweept met Zijnen adem die strooming der geesten, en ze beschikt die tijden en verordend die gelegenheden, die door Zijn hand tot één kunstig geheel saamgevoegd, hier en ginds, als door een wonder van Zijn alvermogen, de kerkhervorming vrijzenden deden.

O! zie ze dan Gel., de barmhartigheden onzes Gods, gelijk ze in de grootsche stichtingen der Hervorming ook nu nog voor ons oog geteekend staan. Zie ze, Zijn barmhartigheden, gelijk Hij, de Heer, ze heeft groot gemaakt in het beveiligen en beschermen van wat Zijn machtige hand had gewrocht. Want hoe de vijanden der Hervorming haar ook ten bloede toe vervolgd, hoe ze haar ook fel bestookt hebben van alle zijden, toch hebben haar wederpartijders tegen haar wording en ontwikkeling niets vermocht. Uitgeroeid en verdelgd zou ze worden, dus luidde de raadslag der vorsten en op haar ondergang was het toegelegd, — en waarlijk hoog klom soms de nood, en telkens scheen het of die toeleg gelukken zou, — maar even dikwijls was het Gods ontferming, die weer uitkomst schonk, en hoe dikwijls onze vaders ook door eigen schuld schier alles bedierven, Zijn barmhartigheid was het, die hen weer telkens heeft gered.

Waarop anders, dan op Zijn barmhartigheid, zouden we dan pleiten willen, Gel., waar voor den nood der kerk onze bede op zal gaan? Of is dan niet die kerk zelve alleen in Gods barmhartigheid gegrond? Is Gods barmhartigheid niet het element waarin die kerk leeft, de wortel waarop ze bloeit, de grond waarin haar fundament ligt uitgeslagen? Is Hij het niet,

de Heer, die om zondaren te redden, uit louter barmhartigheid die kerk Zijns Zoons heeft gesticht? Hij, die ons die kerk van Christus bereid heeft als een Noach's arke op de wateren des levens, opdat er een plaatse der ontkoming onder de vleugelen Zijner liefde zou zijn? En nu, is Gods barmhartigheid de grond, waarop die kerk van Christus staat, Gods barmhartigheid de macht, waardoor die kerk van Christus voor nu een drietal eeuwen weer uit den doodslaap gewekt werd, Gods barmhartigheid, de Engel der redding, die over haar wedergeboorte gewaakt en haar in de ure des gevaars beschermd heeft, — dan ga ik nog verder Gel., en vraag het u zelf: wat anders dan Gods barmhartigheid is het dan, dat er ook hij zoo veel verdorring des geestes en zondige verslapping, als daarna is gekomen, toch altijd nog een overblijfsel in ons midden bewaard is gebleven, en waar alles scheen weggevroren, de Heer nog een enkel kiempje des levens, én hier én aan zoo tal van plaatsen als met de hand Zijner liefde had gedekt? Ja, dat ook thans weer krachtiger de belijdenis van den naam des Heeren is uitgebroken, dat er ook thans weer een opbloeiing is des geloofs, een uitspruitsel van het heilig zaad, dat ook thans weer een verademing na zoo veel druk ons gegund wordt, — immers het is niet door onze kracht, niet om onze gerechtigheid, maar alleen door de barmhartigheden des Heeren, — en ook daarbij voegt ons geen andere taal op de lippen, dan het roepend woord eens door Ezra gesproken: »Als een klein oogenblik is ons genade van den Heer onzen God geschied, opdat er een plaatse der ontkoming zijn zou, en we een nagel hebben zouden in Zijn heilige plaatse, om onze oogen te verlichten, en een weinig levens ons te geven in de jaren onzer dienstbaarheid.»

Op Gods barmhartigheden dus gesteund, en niet op het Christus' woord, dat geen macht Zijn gemeente overweldigen zal. Want opent uwe oogen toch voor het gevaar, Gel.! De gemeente des Heeren zou immers nog niet overweldigd en het woord van Christus nog niet te niet gedaan zijn, al stortte

het gebouw *onzer* kerk ineen, al werd *onze* kerk uitgeroeid, en al werd waarlijk aan haar het oordeel voltrokken, dat door zoovelen reeds wordt geducht. Ook elders zou men u zulke grijze bouwvallen kunnen aanwijzen, die u niet anders te zeggen hebben, dan dat voorheen in die landen een kerk van Christus heeft gebloeid. Neen waarlijk, er zal ten onzent een teeken moeten gezien worden, dat nu nog in geen menschenhart is opgeklommen, of weg gaat ze, de kerk onzer vaderen, om eenerzijds Rome al meer het verloren erf te doen herwinnen, en anderzijds een machtig deel onzer volksgenooten, ik zeg niet tot Heidenen te maken, maar zelven tot de erkenning te nopen dat ze weer een deel der heidenwereld zijn.

Om afwending van dien jammer dan gebeden, Gel.! gebeden, zoo ge wel waarlijk die afwending van uw God begeert. Vergeet het niet, het leven van ons volk is met het leven dier kerk zoo innig saamgeweven, dat haar volkomen ontbinding slechts de voortekening van het droeve lot zou zijn, dat geheel ons volksbestaan bedreigde. Hebt ge ze dus lief, die kerk, — ik zeg niet het gewaad van oude snede door onze vaderen haar omgehangen, ik zeg niet het keurslijf van vormen, waarin men thans haar gekneld houdt, — neen maar lief die kerk zelve, in welken vorm ze dan ook op mag treden, — hebt ge haar lief om haar zelfs wille, lief om der wille van uw volk en vaderland, lief om het bloed der vaderen, dat ook aan haar bouwvallen nog kleven blijft: ze lief die kerk om den zegen dien ze nog brengen kan, ja lief bovenal om Hem, Wiens naam ook over haar is uitgeroepen, — o, waakt dan op in den gebede, Gel. of er nog redding, of er nog uitkomst voor haar zijn mocht, — want bij al de blijde teekenen waarop ik zelf u wees, ja juist misschien daarom, blijf ik u zoo met ernst toeroepen: Er is nood! de ure des gevaars is voor uw kerk aangebroken, en maar al te zeer is het te duchten dat òf het vormengeloof haar tot een mummie balsemen, of het ongeloof haar voor altijd ontbinden zal.

Voor háar dan gebeden, Gel.! gij, die nog aan redding voor

uw kerk gelooft, niet om wat ge ziet, maar omdat ge op hoop tegen hoop nog aan een betere toekomst voor uw kerk blijft vasthouden. Voor haar gebeden! zoo ge in dien jammer het oordeel voelt, dat om onze schuld aan die kerk moest voltrokken worden. Gebeden! zoo ge niet meer ziet op mammen van naam, niet meer hecht aan blijde voorteekenen, niet meer van wetsartikelen heil verwacht, — maar afziende van u zelven en afziende van wat onder menschen hoog genaamd wordt, eenig en alleenlijk uw smeeking werpen wilt op de barmhartigheden uws Gods. Doe dat, zoo er drang toe in uw binnenste is, met een open oog voor eigen zonde, met een zelfaanklacht over eigen schuld; ja, doe het met die wegvloeiing uwer ziele, met die verbrijzeling uws harten, die u in waarheid ootmoedig voor uw God doet zijn. Vouw niet slechts uwe handen saam en sluit niet maar uw oogen, maar roep zoo uit het diepst uws harten tot uwen God, dat het gebed, hier opgezonden, van zelf door een iegelijk uwer in de stilte der eenzaamheid herhaald worde. Ja bidt zoo, dat het waarlijk bidden heeten mag, en men ook van u, na uw gebed, die geestelijke kracht zie uitgaan, die bij den waren bidder steeds als het spoor zijner schreden achterblijft.

Neen, vertwijfelt niet in uwe zielen, Gel., hoe ook de wateren alles schijnen weg te spoelen, hoe ook het bidden doelloos schijnt. Gij allen, die zelf iets ervaren hebt van Gods barmhartigheden, gij weet het immers zelven zeer wel, hoe het ook bij u geheel verstorven was en niets dan de dood u daarbinnen restte, en hoe toch Hij, uw God, tot eeuwige prijs Zijner heerlijkheid, het leven juist uit dien dood gewekt heeft. Wat zou Zijn arm dan verkort zijn, of Zijn kracht gebroken, dat Hij ook nu geen opstanding schenken kon, geen verrijzen als uit den dood, geen weder opbloeien ten leven? Neen, M. H., niet tot een beeld onzer eigene gedachten, maar tot Hem den Almachtige willen we immers roepen, — tot Hem, den levenden God, die daar troont boven lucht en wolken, en voor Wien geen ding te wonderlijk is. En Hij, onze Schepper en onze

Formeerder, Israëls Verlosser, de God des verbonds en der beloften, Hij zal ons hooren van uit Zijnen hemel, zoo maar elk die bidt zichzelven geheel heeft uitgeschud, om al zijne smee-kingen neder te werpen, niet op eigen gerechtigheden, maar op de barmhartigheden des Heeren, en het daarom met Daniël uit te roepen: »Gods barmhartigheden *die groot zijn*».

O! dat dan niemand met ons bidde, alleen omdat het bedestond zijn zou. Wie geen gebed in 't harte heeft, huichele geen biddersgestalte, die hem eer verwerpelijk zou maken voor God. En gij M. H., die om het altaar der gebeden u met mij vereenigen wilt, gaat eerst nog in uzelf terug, zoekt eerst in te dalen in de diepten uws gemoeds, en verzamelt heel uw zieleleven in die heilige stilte daarbinnen. Ge weet het, het is God Almachtig, voor Wiens troon we naderen willen! o, doet het dan met heilige beving, met de stilte des ootmoeds, maar toch met kinderlijk vertrouwen om Jezus' wil. Amen.

III.

CHRISTUS, DE BRON VAN ZEDELIJKE KRACHT.

~~~~~  
Die in mij blijft, en ik in hem, die draagt veel vrucht: want zonder mij kunt gij niets doen. JOH. 15 : 5.  
~~~~~

M. H. Zoo gij vraagt, waardoor in onzen tijd het Christelijk geloof op de zwaarste proef wordt gesteld, vreest dan niet, dat ik u wijzen zal, noch op de hitte van den strijd, noch op de kleinheid onzer keurbende, noch op het verschil van meening, dat in de rangen dier keurbende bestaat. Niet op de hitte van den strijd, Gel., die met de onchristelijke wereld al meer naar alle zijden ontbrandt, want immers niet om ons tot vrede met die wereld te verlokken, maar juist om ons het zwaard tegen die wereld in handen te geven, is Hij op aarde verschenen, naar wien al wat Christen heet, zich noemt. Maar ook niet op de kleinheid onzer keurbende, op het gering getal der strijders, die zich ook thans om de banier des kruises verzamelen, want immers klein was het kuddeke des Heeren door alle eeuwen heen, niet met zwaar gewapende legioenen, maar met een lichte Gideonsbende is steeds de zaak des Heeren gewonnen, en niet in de veelheid der slagorden, maar in Hem die met en voor haar streed, lag bij elken kamp, die werd aangegaan, haar waarborg van triomf. En evenmin zie ik ten slotte waarom ons geloof wankelen zou, wijl in die

kleine keurbende zich nog telkens verschil van meening openbaart, want immers niet in doodsche eenvormigheid, noch in valsche eenheid, maar juist in rijkdom van schakeering en vrije zelfstandigheid, zoo die maar één van oorsprong is en streeft naar eenzelfde doel, moet de onuitputtelijke volheid en steeds frissche levenskracht van ons Christendom zich betoonen.

Neen, wat ons soms vreeze aanjaagt en de ziel doet doorvloeien, het is niet onze strijd, niet onze geringheid, niet onze verscheidenheid, — maar wat met zoo bange beklemdheid ons het hart soms saam doet krimpen, het is veeleer de onvruchtbaarheid en machteloosheid, waarmee het Christendom onzer dagen geslagen schijnt. Ga terug naar de eerste eeuwen der Christenheid, en ge vindt er dien strijd nog heftiger, die keurbende nog kleiner, die verscheidenheid van meening niet geringer dan thans, — maar toch ge vreest niet, dat die Christenheid onder zal gaan, want van haar uit ziet ge stroomen een zedelijke kracht die de wereld verbaast, een heilige bezieling die steeds meerderen in geestdrift ontsteekt, een stille en toch onweerstaanbare werking, die de onniskembare sporen vertoont van met den H. G. bezwangerd te zijn. Vriend of vijand, ieder gevoelt het daar, dat er een nieuwe kracht in beweging is gezet, dat een dusver ongekend vermogen, zich die enkelen tot werktuig verkoor, en dat hun ingaan de wereld als het zwellen van een stroom was, die door het water van den top der bergen op onzichtbare wijze werd gevoed. Laat ze dan vallen die martelaren en zich wentelen in hun bloed, daarmede is wel het werktuig weggenomen, maar die heilige kracht zelve niet vernietigd, die, juist in hun dood machtiger doorgebroken, zich weer nieuwe en grootscher werktuigen scheppen kan. En daarom bezweek dus de zaak des Heeren niet in den ongelijken strijd, die was aangeboden, omdat er een macht der liefde, een macht tot deugd, een macht tot heiligheid in haar streven openbaar werd, waardoor het »niet uit menschen, maar uit God!" al meer de eenig denkbare oplossing bleek van haar wonderbaar wassen.

Zoo was het in den aanvang, en zoo bleef het geheel de geschiedenis der Christenheid door. In het vooropstellen van een eigen belijdenis, het verspreiden van een eigenaardig geloof, het optreden met eigen vormen van eeredienst, kon het Christendom nog op één lijn worden gesteld met zoo menig anderen godsdienst, als vooral Azië's bodem den eenen na den anderen zag opkomen, een tijd lang bloeien en weêr ondergaan. Maar wat geen dier andere bewerkte en alleen het Christendom tot stand bracht, het was de *zedelijke* wedergeboorte der volkeren, waaronder het optrad. Hoe dan ook schijnbaar slechts nevens die andere godsdiensten geplaatst, hierin was de godsdienst van Christus uitnemend boven die allen, dat zij een *zedelijke kracht* ter vernieuwing, ter herschepping en wederbaring in zich bleek te dragen, die eeuw aan eeuw weêr telkens de goddelijkheid van haar oorsprong bewees. Het verschil van de som der zedelijke krachten in de Heidenwereld van rondsom en in kleine wereld der Christenen, die als een oäse om den boom des levens, zich al meer in de woestijn der menschheid uitbreidde, was zoo zichtbaar voor elks oog en zelfs in tijden van geloofsverflauwing nog zoo scherp geteekend, dat het diepgaande onderscheid nooit getoond behoeft te worden, maar steeds voor zich zelf sprak. De Christelijke en niet-Christelijke wereld, ze waren vaneen gescheiden door eene grenslijn, die verre van ooit zwevend te zijn, veeleer met diepe groeve door het leven der volkeren getrokken was, en bijna allerwege samenviel met die andere grenslijn, die licht en duisternis, of wilt ge verheffing en verlaging der menschelijke natuur vaneen scheidt.

Maar ziet, juist daarin ligt dan ook de zwakheid van het Christendom onzer dagen, dat thans die grenslijn niet slechts zwevend, maar schier onkenbaar is geworden. We spreken het uit, en gedurig* wordt het weer herhaald, dat een deel van ons volk, een deel der maatschappij, met prijsgeving van het Christendom, zich weer de dwaling der Heidenen in de armen heeft geworpen, en allerwege gaat een noodgeroep aan

die afgedoolden uit, om zich weer tot den Christus te bekeeren. De grenslijn tusschen Heidendom en Christenheid, die we ons vroeger steeds langs Caucasiëns bergketen opgaande, of met den Atlantischen Oceaan samenvallend dachten, is dus nu verlegd, en loopt door ons eigen land, door onze eigen stad, misschien wel door de gangen uwer eigen woning. Maar met heilige droefheid vraag ik het u, Gel.: Kunt ge nu nog in vollen ernst beweren, dat men om uiting van zedelijke kracht, om uitstrooming van goddelijke liefde, om werkingen des H. G. te zien, eerst de grenslijn overschreden moet hebben, waarbinnen zij zich terugtrokken, die zeggen, belijders van Christus te zijn? Is het nog als in den aanvang, dat de door ons heidensch gedoemde maatschappij haars ondanks verbaasd moet staan over de goddelijke kracht, die van ons Christenen uitgaat? Is het nog, als zoo vele eeuwen door, dat men daar buiten op niets dan menschelijke ellende en verbastering, binnen dien kring op steeds klimmend levensgeluk en veredeling van 's menschen geest te wijzen hebbe? Waar we ons als Christenen terugtrekken en op een hoop stellen, zijn we daar zeker, dat dan ook van zelve liefde en ootmoed, reinheid en zielsverheffing als onafscheidelijk van ons heilig geloof met ons over die grenslijn zijn medegegaan? Oeh, gij zelve zijt mijne getuigen, M. H.! — immers ook gij weet het zeer wel, hoe velen er zijn bij hen, die van verre bleven staan en zich met opzet van ons afscheidden, aan wie geen onzer den lof van edele ontwikkeling, van zachte gevoelens, van onbaatzuchtige bedoelingen zou willen onthouden: ja, hoe velen zijn er niet onder hen, wien ge het »kom over tot ons" uit vollen drang der liefde zoudt willen toeroepen, en die naar hart en wandel, reeds zoo als ze zijn, u een eere van den Christus zouden dunken. En omgekeerd, helaas! wordt ge niet telkens beschaamd en schaamrood, als ge bespeurt, hoe het Christendom, dat ge liefhebt, nog altijd meer door woorden dan door kracht gepredikt wordt: als ge oogluikend uw broederen verschoonen moet, in stede van op hun geloof en liefde

te kunnen bogen, en gedurig geroepen wordt om een Christendom te verdedigen, dat, straalde het zijn goddelijke kracht maar uit, genoeg voor zich zelf spreken en geen verdediging behoeven zou.

Waarlijk, M. H.! de wereld toont dien eisch van ons Christendom nog beter te begrijpen, dan wij dit zelve doen. Al boeleert ze met de dwaling en al scheidt ze zich met bewustheid van het Christendom af, toch blijft ze in haar eisch volharden, dat, wie zich voor Christen uitgeeft, zijn recht op die aanmatigende bewering door heiliger wandel staven zal. Meent gij iets te bezitten, wat ge ons ontzegt, welnu, zoo spreken ze, aan ons dan ook het recht van den eisch, om in daden en krachtsbetoon die zedelijke meerderheid te zien. Beweert gij in een gemeenschap met den Oneindige te staan, die wij niet hebben kunnen, we eischen dan ook, dat die goddelijke invloed door heel uw leven zal uitstralen! En daarom zien ze scherp op u toe, en beoordeelen u naar den gestrengsten maatstaf, en weigeren u dat voordeel ter vrijspraak te gunnen, dat, waar het hen zelve betreft, gedurig aan de menschelijke onvolkomenheid wordt ontleend. En o! ik weet het, dat schijnt ons soms bitterheid, dat dunkt ons soms onbillijk te zijn, en maar al te vaak zoeken we aan de klem van dien eisch te ontkomen, door de onheilige bedoeling te brandmerken, waarmee die eisch gesteld wordt. Maar in ernst, dat mógen, dat kúnnen we niet Gel.! Neen, die strengheid mag ons niet verdrieten, die scherpheid van oordeel mag ons nooit bitter smaken, want ze hebben recht, en er is op dien eisch niets af te dingen: óf ons Christendom is slechts uit meeningen van menschen geboren, en dat juist ontkennen we, óf zoo het uit God is, dan moet het ook een zedelijke kracht, een heiligend vermogen, een goddelijke bezieling uit doen gaan, die al wat uit menschen is verre overtreft.

Zoo gij in mij blijft en ik in u, of wilt ge, zoo ge in waarheid Christenen zijt, sprak de Heer, dan draagt ge veel vrucht. Maar nu dan, veel vrucht, meent ge die dan reeds gedragen

te hebben, zoo men ook bij u vindt, wat bij anderen van den wilden wijnstok wordt saamgelezen? Is daar *vrucht*, ook maar vrucht, zoo vraag ik, wanneer gij, die u Christenen noemt, met moeite anderen op zijde streeft, veelzins bij hen achter blijft en u niet zelden door hen laat beschamen? Zou dat reeds *vrucht* zijn, als ge u in vrome overdenkingen verdiept, ietwat ernstig van toon wordt, of aan Christelijke werkzaamheid deel neemt, maar om voorts in uw wandel behebt te blijven met dezelfde kleingeestigheid en bekrompenheid, die de middelmatigen onder de lieden der wereld onteert? *Vrucht*, zou die dan reeds gedragen zijn, als ge u aan Christelijke vormen vastklemt, maar voorts, aan veerkracht arm, in ontwikkeling achterlijk blijft en de zelfverloochening slechts bij name kent? En toch niet slechts vrucht, maar *veel vrucht*, zegt de Heer, niet dat gij dragen *moet*, maar dragen *zult*, zoo gij in Hem en Hij in u blijft. Veel vrucht, doordat ge een heiliger levensernst en verdubbelde werkzaamheid openbaart. Veel vrucht, doordat gij de kinderen dezer wereld vooruitstreeft en verre achter u laat op elke baan van menschelijke ontwikkeling. Veel vrucht, doordat het niets-doen en verspelen van uw leven, waarin anderen zich vermeien kunnen, u tegenstaat en ondragelijk blijkt. Veel vrucht, doordat ge elk in uw kring, ge moogt dan man of vrouw, vrije of dienstbare, jong of zat van dagen zijn, — meer waarachtige moederliefde en innige huwelijks-trouw, meer blanke oprechtheid en fijn gezifte eerlijkheid, meer belanglooze liefde en heiligen zin, meer teederheid des gewetens en zedelijke kracht, meer klemmend plichtbesef en grootheid van ziel, niet u zelve, maar den Christus ter eere in uw woord en wandel blinken doet. . . . En nu dan, waar die vrucht van uw geloof uitblijft, die voorkeur in veerkracht ons telkens betwist, die zedelijke meerderheid ons gedurig bestreden wordt, en wij zelve erkennen moeten, dat althans die *veelheid van vrucht* te vergeefs bij ons Christenen gezocht zou worden, tot wat andere slotsom komen we daar, dan dat wij, die ons Christenen noemen, niet meer in den eenigen Wijnstok

gebleven zijn, of dat Hij, de Christus, Zijn levenssap niet meer opstuwt in ons.

Neen, het baat niet, Gel.! of we die zwakke zijde der onzen al met den mantel der rechtzinnigheid bedekken, of met het brandmerk des ongeloofs de zedelijke veerkracht der wereld in eigen schatting zoeken te verlagen. Oprechtheid zal ons ook hier wel het veiligst geleiden en de ontdekking onzer wonde de eerste stap tot genezing zijn.

En hoe we dan dien toestand ons verklaren moeten? of dan die veerkracht der anderen, die zedelijke meerderheid van vele edelen der wereld, een getuigenis *tegen* den Christus is? Dat zij verre M. H.! Neen, ook wat in hen nog blinkt en schittert, het is een zedelijke kracht die ook hun uit geen andere bron, dan uit den Christus Gods, is toegevloeid, hoe driest ook door henzelfen vaak die oorsprong geloochend worde.

Ziet op den Israeliet, die nog heden ten dage als vreemdeling en bijwoner in ons midden verkeert, en spreke hij al geen kwaad van Nazareth's Rabbi, toch met felheid den Messias in hem loochenen blijft, — en immers ook bij dien zoon van Israël boeit u vaak hetzelfde verschijnsel. Mij dunkt, niet zoo moeielijk zou het u vallen, kinderen Israëls en belijders van den Christus saam te brengen, die als tegen elkander uitgemonsterd, de kroon der eere, den roem van zedelijke meerderheid, den kamp-prijs in den wedstrijd des levens aan het onbekeerde kroost van Israël, schijnbaar ten spijt van den Christus, verblijven deden. En nu, welke bewijskracht zou daarin liggen? zoudt ge daarom in dat schijnbaar wélgegronde oordeel berusten en u zelve voortaan overtuigd achten dat de overgang van Israël tot den Christus werkelijk een schrede rugwaarts geweest was op den weg van zedelijke ontwikkeling? Immers het vermoeden zelfs van zoo gedrochtelijk een denkbeeld zou niet in u opkomen, maar omgekeerd juist uit hun verkeer in een christelijke omgeving, uit hun leven in een christelijke maatschappij, uit hun ademen in een christelijken dampkring, uit de aanra-

king waarin ze met den Christusgeest kwamen, i. e. w. uit die onnaspeurbare maar toch werkelijke invloeden, die Christus ook langs de geleiddraden van het maatschappelijk leven uitzendt, zoudt ge het christelijk element ook in de voortreffelijken uit Abraham's zaad verklaren; niet *tegen* maar *voor* den Christus zouden ze pleiten, die geesten uit Israël, die huns ondanks, althans zich zelve dies onbewust, voor Christus' geest gezwicht hadden.

En nu, geldt dit oordeel naar ieders meening reeds omtrent het Israël, dat in ons midden verkeert, met hoeveel meerder recht vellen we ditzelfde oordeel dan hier? Immers, zij die met Israël te uithundiger de eere van Nazareth's Rabbi huldigen, om den Zone Gods te veiliger de Christuswaardigheid, de driedubbele Messias kroone te kunnen ontnemen, ze hebben niet slechts even als Israëls zonen in ons midden verkeerd, en door opvoeding en gewoonte een christelijk-gekleurde levensstijpe ontvangen: zij zijn niet slechts even als genen bedauwd met dat christelijk waas, dat min of meer op alles nederslaat wat zich beweegt onder een volk, dat gekerstend is door geheel zijn verleden. Neen, maar bij hen is veel meer! Zelve onder de zegeningen van het Verbond Gods geboren, zelve met het merkteeken van den driemaal Heilige gedoopt, zelve van der jeugd af aan den lieflijken klank van Jezus' naam gewend, dragen ze als in hun bloed den erfzegen van het christelijk voorgeslacht, zijn hun zoetste herinneringen aan den naam van Jezus verbonden en kunnen de teederste snaren van hun hart nooit trillen, zonder een toongeluid voort te brengen, waarin de nagalm van Jezus' naam nog weêrklinkt. Eens is er, zoo al geen geloof, dan toch een heimwee naar, en lieflijk voorspel van geloof, ook in hún hart geweest. Ze werden als naar den Christus getrokken, en om hen blijvend aan den Christus te boeien, zijn al de heerlijke schatten van het Christendom ook voor hunne oogen uitgestald. Niet als vreemdelingen maar als vroegere bewoners zijn ze dus, en met kennis en zelfvertrouwen kunnen ze zich bewegen zoodra ze het eens verlaten

huis weêr bezoeken willen. Niet de kunstschaten zelf van het Christendom, maar toch de beelden er van hebben ze in hun voorstelling met zich genomen, en waar het kunstbeeld gegeven is, valt immers het nabootsen licht. Wilt ge dus tot klaarheid in uwe beschouwing geraken, zoek dan ook bij hen, als bij het hedendaagsche Israël, naar waarheid te schiften, én wat uit hun beginselen voortvloeit, en wat ten spijt dier beginselen nog van Christus in hen overbleef. Meng niet langerdooreen, wat ook in hun leven vrucht van eigen levensbeschouwing, en wat hetzij erfenis van het voorgeslacht of inwerking van christelijke invloeden zij. Vergeet niet in rekening te brengen het jeugdig vuur, den bedwelmenden gloed, den dweependen ijver, waarmee elke nieuwe richting zich een baan zoekt te breken in het leven. Voorts, zie niet voorbij het deel der waarheid, dat door de Christenen prijs gegeven, door hen, — eenzijdig en uit den samenhang gerukt, het zij zoo, — maar dan toch met talent en geestdrift weêr op den voorgrond is geplaatst. Ik zou zeggen, sluit bovenal het oog niet voor het *onbewuste*, zich zelf nog niet ontdekte, leven, dat in zoo menig hart ook bij dezulken schuilen kan, — en mij dunkt, ook het zedelijke krachtsbetoon, bij hen, die Israël's Messias en daarmee den Christus der schriften verworpen hebben, zal uw geloof niet langer wankelen doen, maar u juist in te dieper aanbidding doen wegzinken voor de Goddelijke grootheid van dien Christus, Die zulk een glans nog in 't hart weet uit te stralen, ook waar de belijdenis der lippen Zijn grootheid miskent.

Maar bovendien, ook na aftrek daarvan mag het niet ontkend worden, dat er ook bij den onbekeerde vruchten der liefde en des vredes aan de ranken van den verbasterden wijnstok groeien die ons bekooren en tot bewondering dwingen. Ook dan nog moet het erkend, dat er ook bij hen, die tot Christus nog niet kwamen, soms een streven naar deugd en hoogheid van zin doorstraalt, waarop ons oog met eerbied rust. Maar verre van tegen den Christus te getuigen, is het Zijne eere, en de eere van den Christen alleen, M. H., die ook dáárin schittert. Im-

mers, gelijk de klokken moederliefde bij instinct bezit, de hond trouw is van aard, en de leeuw grootmoedig van nature, zonder dat we iets anders in hen bewonderen, dan de Almacht Gods, die ze aldus schiep, zóó ook is het in den mensch. Wanneer ge een jonge vrouw, die vroeger niets dan zelfzucht toonde en in niets dan ijdelheid behagen vond, — moeder geworden, op eens een overvloeierende mate van zelfverloochening openbaren en in liefde voor haar kind zich zelve geheel vergeten ziet, — dan is die liefde toch immers niet vrij, niet zedelijk, niet heilig, maar een onverzwakte natuurdrijf, waarin niet haar grootheid van ziel, maar alleen de grootheid van haar Schepper uitblinkt. Welnu, zoo heeft ieders aard en inborst van nature een behagelijke plooi, een beminnelijke neiging, die, wordt ze door opvoeding versterkt, een zekere kracht ten goede in den mensch worden kan waar hij van zelf voor zwicht en onbewust aan toegeeft. Zoo is er bij den een een aangeboren walg van zinlijkheid of zucht naar netheid, bij den ander een goedigheid van hart of behoefte aan arbeidzaamheid, die ook zonder bekeering van het levensbeginsel des harten een zekeren glans aan het leven bijzetten en iets aantrekkelijks hebben kan voor ons menschelijk gemoed. Maar van zulke *eigenschappen*... tot een bloeien op den wortel des levens, welk een afstand M. H.? Immers zulke uitingen missen alle zedelijke waardij, omdat ze gebonden en niet vrij, en dus niet met zelfbewustzijn volbracht zijn. Of waar ze allengs vrij worden, meer met zelfbewustzijn volbracht werden en dus zedelijke waarde verkrijgen, — daar blijft toch ook die zedelijke waarde altijd *betrekkelijk*, beperkt tot die enkele levensuiting, of wil men, tot hun eigen levensfeer, maar zonder ooit het waarmerk van *eeuwige* geldigheid te ontvangen, daar het een zedelijke kracht is, die werkt buiten bewuste gemeenschap met God. Het zijn dus afzonderlijke *krachten*, die zich ontwikkelen, maar die het menschelijk *wezen* in zijn aard en grondtoon onveranderd laten. Krachten, wel goed in zich zelf, maar die uit den heiligen bodem zijn losgewoeld en dus slechts een

eindige ontwikkeling bereiken kunnen. Boeiende verschijnselen i. e. w., waarin wel flikkeringen van een reiner licht, maar nooit het lichtbeeld der ziel zelf verschijnt, — zoo ge wilt, gave brokstukken van het eens zoo reine menschenbeeld, die thans in verwarde groepen op den bodem van het menschenhart ter nederliggen, maar die hoe gelukkig ook afgebroken, hoe zuiver ook bewaard, hoe schoon ook opgewerkt, u toch in dat hart nooit vinden doen, wat ge voor alles in den mensch blijft zoeken, het eens ja verdorvene, maar door Christus herstelde beeld van uwen God.

We ontkennen dus niet M. H., dat er ook in den natuurlijken mensch, buiten Christus, nog iets schoons en boeiends zijn kan, maar beweren alleen dat niet aan den mensch, die die brokstukken samenraapt en die overblijfselen polijst en uitstalt, maar alleen aan den Kunstenaar die ze schiep, daarvan de eere moet worden toegebracht. Welnu, die Kunstenaar, wie is Hij anders, dan het Woord, waardoor alle dingen geschapen zijn, en van wie Johannes getuigt, dat Hij ook vóór Zijn menschwording het licht en het leven der wereld was? Als een *schepping van Zijn hand* liggen derhalve die gebroken krachten verstrooid en verspreid in de niet-Christelijke wereld, en wie ze tegen-zien-in weg zoekt te loochenen, doet daarmêe dus niet aan de eere van den mensch, maar aan de eere van het Eeuwige Woord des Vaders te kort, door Wien ook die krachten geworden zijn.

II. Uit den Christus en uit Hem alleen zijn dus ook die verstrooide krachten bij den natuurlijken mensch, Gel., maar nu verschijnt diezelfde Christus, mensch geworden, op deze wereld en roept het Zijn jongeren toe: Ik ben de ware wijnstok en gij zijt de ranken. Gij verstaat dat beeld. Het is of Hij zeggen wil: die verstrooide en verspreide en die dus in zich zelf verloren krachten, zal ik weer in onderlingen samenhang en met mijzelf, de Bron aller krachten, in verband plaatsen. Immers: zal de wijnstok met zijn ranken voortaan

het beeld van ons leven in Christus zijn, dan is er van zelve voor gescheidenheid samenhang, voor het vunsig uitdampen van een stilstaand water het frissche stroomen van het levend water, voor een zondige ontwikkeling een heilig opwassen in Hem in stede gekomen. — Hij, die als het Woord des Vaders die nu-gebroken krachten schiep, komt dan als Christus tot ons hart, om die krachten weer met heilig vuur te door-gloeien, ze weer saam te smeden en haar zoo heur oneindige werking terug te geven. Het menschenhart dat uiteengeworpen lag, wordt door Hem weer van binnen uit tot eenheid saamgevoegd, er wordt weer levenskracht in de spieren, weer levensbloed in de aderen onzer ziel uitgestort, en door het weer aanbinden van de geleidraden, die ons met het leven Gods in gemeenschap stellen, stroomt ons van zelf dat eeuwig leven toe, waardoor het groeien en bloeien en vrucht dragen, niet slechts mogelijk, maar zeker wordt.

Breng een Oostersche plant, die gij hier kwijnen en wegslinken, en meer zweren dan bloeien zaagt, terug naar zijn oorspronkelijken bodem, en zijn krachtig opbloeien kan u van verre een beeld zijn, van wat het voor den zondaar is weer in Christus te worden ingeplant. Dat weêr ontluiken zijner natuur, dat weêr opleven zijner krachten, die levensgloed die over geheel zijn aanzijn wordt uitgespreid, dat trillen van de fijnste bewegingen langs al de vezelen van zijn gemoed, — o! het doet u immers als voor het oog dat tintelen van een hooger leven zien, dat dringt en perst en zich opstuwt door de aderen, en het dorre hout weêr groenen, en de verdroogde schors weêr uitbotten doet, en u door weelde van bloesem een overvolheid van vruchten belooft voor den dag des oogstes.

Toch geeft, welk plantgewas we ons ook denken, M. H., niets beter dan juist de rank in den wijnstok u het beeld van den Christen, die alzoo in Christus leeft. En wie, die iets verstaat van den samenhang tusschen geest en natuur, zou dat bevreemden kunnen? Immers, Hij die hier sprak, liet bij dit woord niet Zijn oog op dien wijnstok vallen, niet Zijn gedach-

ten naar den wijnstok uitgaan, om er een beeld in te zoeken, maar Hij, Die zelf dien wijnstok schiep, heeft er het beeld van Zijn eigen wezen bij de schepping ingelegd en door dit Zijn woord in aangewezen. Ook van dit beeld gold het, wat eens Mattheus van de gelijkenissen schreef, dat Hij ze sprak om dingen te openbaren, die verborgen waren van voor de grondlegging der wereld. De wijnstok is de afspiegeling in de plantenwereld van het verband dat tusschen het leven Gods en het menschenhart bestaat. Daarom treedt bij Jeremia Israël reeds onder het beeld van den wijnstok op, en zegt hij, dat de Heer Israël geplant had als een edelen wijnstok, wijl door Israël het leven Gods naar de menschheid zou uitgaan. Maar toch ook dat was de volkomenheid nog niet, en eerst Christus kon zeggen, „Ik ben de *ware* Wijnstok,” omdat in Hem eerst de volle gedachte werd uitgesproken, die in den wijnstok verborgen ligt.

En waarom de wijnstok het beeld van Christus is? O, bezie hem opmerkzaam, en immers geen boom is zoo arm aan hout en vergelijkenderwijs zoo arm aan blad en vruchten. Bezie den wijnstok, en immers bij geen anderen boom zijn de takken op zich zelf genomen zoo bros en dun als hier de ranken. Verdorren ze, men behoeft ze niet af te bréken, maar slechts weg te nemen met de hand. En toch, aan die dunne, spichtige ranken, die draden behoeven om zich op te beuren, daaraan groent en blauwt de soms pondenzware vruchtentros, als om u van die rank geheel af en alleenlijk op den wijnstok zelf te doen zien, die in zulk een weelde zoo edele vruchten voortbrengt.

De ranken van den wijnstok zijn dus niet als de takken van den boom, maar in veel hooger zin dan deze van den wijnstok afhankelijk, van uit den wijnstok onmiddellijk met leven beziel en door dezen als met vruchten behangen. Afgescheurd van den stam kan de boomtak nog een tijdlang leven, of als stek uitgezet in de aarde zelf wortel schieten en worden tot een boom; maar niet alzoo de rank, die van den wijnstok

eens weggenomen, snellijk verdort en zelfs als stek niet kan geplant worden. Ja zelfs als *hout* is het onbruikbaar, want wel is het, zoo als Ezechiël vraagt: »Wordt soms van de wijnrank hout genomen om een stuk werks te maken, of ook slechts een pin om een vat daarin te hangen?» Neen, de rank, eens van den wijnstok los, boet niet slechts haar leven in, maar is als brandhout zelfs onbruikbaar en tot niets anders nut dan om als kaf op het vuur te worden geworpen, niet om het vuur te voeden, maar om door dat vuur te worden verteerd. Juist dus zoo als Jezus zegt, Gel.! In Mij, den Wijnstok, dán draagt ge niet slechts vrucht, maar *veel* vrucht, — doch uit Mij weggenomen, dan zijt ge tot niets nut, en geen waarde, hoe gering ook, kunt ge ooit in uzelfen verkrijgen, zonder Mij, uwen Heer, Wien ge als den wijnstok zijt ingeplant.

Wat beweert de Christen dus tegenover de wereld, M. H.! alleen maar, dat hij eene meerdere kracht tot deugd bezit om de wereld vooruit te streven? Alleen maar, dat in Christus hem een voorbeeld ter navolging, een gids op den weg, eene hulpe aan zijne zijde is gegeven? Alleen maar dat hij, met Christus één, zich de kansen vermeerderd ziet, om het ideaal van heiligheid nabij te komen, en ten voete uit het bruiloftskleed af te weven, dat hij behoeft om den hemel in te gaan? O, wie daarin hun Christendom zoeken, neen, ze spreken niet uit eigen ervaring en hebben den rijken diepen troost van dien wijnstok met zijn ranken nog nimmer ter helfte verstaan.

Immers, ware dat onze Christendom, voor eeuwig verloren zou dan het jonge kind zijn, dat wegstierf, eer het tot bewustheid ontwaakte en dus met geen enkelen steek het weven van dat kleed ook maar had kunnen aanvangen. Diep beklagenswaardig ware dan de jeugdige Christen, die, nauwelijks met dien reuzenarbeid begonnen, reeds uit het land der levenden werd weggeroepen, — en welgelukzalig ware dan alleen de stokoude grijsaard te achten, wien zoo lang de dagen verlengd en de jaren gerekt werden, tot eindelijk zijn stramme hand

voor het laatst de weefspoel door de schering joeg, en het kleed der heiligheid geheel voleind was.

Neen, M. H.! niet die troostelooze godsdienst is de blijmare, die het Evangelie u brengt. Er wordt aan de rank niet gezegd, zelf tot een wijnstok te worden, maar op den Wijnstok te bloeien, door in Hem te blijven en het levenssap uit Hem op te zuigen. Geen verschil in graad, maar een verschil in beginsel is het dus, wat het streven der wereld van het zalig lot des Christens onderscheidt. Wat de wereld mist, het is juist *den Wijnstok*, den oorsprong en bronader van alle kracht, en waar de wereld slechts met afgeleide krachten werkt, blijft dat dus juist de juichstof van den Christen, dat wij een oneindige, een goddelijke, een eeuwige kracht tot onze beschikking hebben, zoo we de gemeenschap met die kracht maar niet afsnijden door het verlies van ons geloof. Niet *in* ons, maar *hoog boven ons*, in Christus onzen Heiland ligt voor onze ziel die kracht der krachten; en toch weer niet *buiten* ons ligt die kracht, want zoo wij in Christus zijn, is de kracht van Christus niet meer buiten ons, maar vloeit en zwelt ons zelf in de aderen onzer ziel, voor zoover ons eigen eindig hart een deel dier goddelijke kracht in zich bevatten kan. Niet dus een wassen *naast* Christus, niet een groeien *naar* Hem *toe*, maar een groeien *uit* en *in* en *door* Hem, is dat indrinken en weer doen uitvloeien van het eeuwig leven, dat van uit Christus den Zijnen toestroomt. Immers niet *hoe hoog* de wijnrank opwies, maar of ze nog aan den wijnstok kleeft, is de vraag, die voor het vrucht dragen beslissen zal, — en zoo ook, niet of men pas begonnen, of meer gevorderd, of reeds voleind in Christus, maar of men *in* den Christus bij zijn sterven zij, is de eenige vraag, waarop het gewicht der eeuwigheid rust.

Natuurlijk niet zoo, als of er geen wassen in den Heer, geen voortgang in heiliging, geen toenemen in groeikracht, in weelde van bloesem en volheid der vrucht zou zijn. Immers de rank is zeer tenger en nauwlijks uitbottend in de lente, maar in den

tijd des oogstes, vindt ge diezelfde wijnrank wijd uitgeslingerd om zijne staken, met loof bedekt en zwaar met vruchten beladen. En zoo zijt ook gij dus, óf niet in Christus, óf het levenssap moet uit Hem, u toevloeien, uwe krachten vermeerderen, uw wasdom bevorderen en vruchten des Geestes aan u rijpen doen. Eerst wat persoonlijk in u geworden is, heeft voor het Godsrijk zedelijke waarde, en zoo in u die persoonlijke kracht door Christus niet gewerkt werd, zou het slechts het onwraakbaar bewijs zijn, dat gij dan ook niet in den Christus, maar nog buiten Hem u geplaatst vindt.

Niet de voorgaande ontwikkeling onzer zedelijke kracht bestryd ik dus, maar dit wil ik, M. H. Verbrak de zonde onze gemeenschap met den Oneindige, dan is en blijft het ook zonde, al wat we in afgescheidenheid van den Almachtige, als uit eigen kracht, van waar dan ook verworven, Hem meenen *toe* te brengen. Dat is het *als God willen zijn*, zelfstandig nevens Hem, en geen maaksel in de hand van den Schepper, zoo als het u Zijn schepsel betaamt. Om het even, of ge, u zelve handhavende in die valsche zelfstandigheid, uw geluk bewerken wilt met krachten aan de wereld, of met krachten aan den Christus ontleend. Dat streven blijft het beginsel der zonde in zich dragen, blijft zich naast en dus buiten Christus stellen, en ook hun, wien dat streven toelacht, blijf ik dus het Woord des Heeren toeroepen: buiten Mij kunt gij niets doen. Neen, eerst waar die valsche eigen werkzaamheid buiten Christus tot een werken in den Christus bekeerd is, stroomt het zalig gevoel van rust en vrede de ziel binnen, en wordt de vrucht des geloofs openbaar. Eerst als ge zoo, niet meer *naast* den Christus zoekt op te wassen, maar *in* Hem door den H. G. zijt ingeplant, eerst dan wordt ge krachtig, omdat ge de kracht dan niet meer zelf wilt scheppen, maar weet, dat ze u bereid is en u rijkelijk toevloeien kan uit Hem. *Rank in den Wijnstok*, zoo ge dat maar zijn wilt, dan kunt ge niet slechts, neen, maar dan moet ge vrucht, ja veel vruchten dragen, want hoe zwak ge dan ook in uzelf moogt zijn, in u werkt dan een

goddelijke en almogende kracht, die van uit Hem u toestroomt, en die van zelf de vrucht in u uitbotten en rijpen en bloeien doet, niet u, maar den Christus tot eere.

III. M. H. Gij weet, hoe de Heer bij de instelling van het avondmaal even te voren met Zijne jongeren van de vrucht des wijnstoks gedronken had, toen Hij als met terugblik daarop, hen op Zichzelven als den waren Wijnstok wees. Zoo niet allen, zeer velen uwer dan toch, hebben ook dezen morgen weer bij die vrucht des wijnstoks den dood des Heeren verkondigd, en daarom bind ik dezulken vooral dat beeld van den wijnstok met zijn ranken met heiligen ernst op het hart ¹⁾.

O! ik weet het, dat hooge feestmaal der Christenheid is ook dezen morgen niet met ongetemperden luister gevierd, en gij zelven hebt het gevoeld, hoe de onheiligheid der gemeente dat avondmaal drukt, en hoe daarbij, meer nog dan bij eenige andere samenkomst der gemeente, het schreiend contrast uitkomt, tusschen de kerk zoo als ze naar waarheid zijn moest, en de kerk zoo als ze door de verwoessing van zonde en ongeloof is geworden. Neen, niet meer met een lied Hammaälôth op de lippen, hebt ge naar dien disch u opgemaakt, want overstemd schier werd die toon des gejuichs in u, door het weemoedig geklag uwer ziel over de ellende eener kerk, die nergens meer dan juist bij het avondmaal haar gebrek aan veerkracht en gemis aan geestelijk leven openbaart. Maar welke sombere gevoelens zich daarbij ook in uw binnenste verdrongen, ja, ook al had die gedachte u bijna bewogen, om uw voet bij dien gang naar Jezus' disch terug te trekken, en al verstaat ge dus iets van wat bij hen omging, die aan den disch in zulk een kerk niet meer naderen willen, — nú zijn die weemoedige overleggingen voorbij,... gij zijt toegetreden,... en eenmaal aan dien disch gezeten, hebt ge u onder de krachtige bewerking gesteld van dien Heer, Dien ge daar zocht.

¹⁾ Deze toespraak werd op den avond van een avondinaalsdag gehouden.

Niet op die kerk, maar op dien Heer heb ik dus te wijzen, en zoo ontwijd zal het heilige toch wel voor geen uwer zijn, of ge belijdt allen van harte, dat het aanzitten aan dien disch een kiezen voor uw Jezus was. De uitwendige belijdenis der kerk moge, naar veler schatting, nog met feitelijk kiezen tegen den Heer gepaard kunnen gaan. Maar niet alzoó bij het Avondmaal, waar ge *vrijwillig* den bodem van het heilige betraadt, en, door niemand gedwongen, aan de heilige daad deelnaamt, die daar op last des Heeren zelf, en dus als Zijn daad plaats greep.

En hoe was het u dan te moede, toen ge van dien disch weer opstondt? Hebt ge u daar als een der ranken gevoeld, die op Christus als den wijnstok zijn ingeplant? Is de band, die u aan Christus bindt, daar weer bij brood en wijn bezegeld geworden? Was er gemeenschap, bewuste, levende gemeenschap tusschen uw zoekend hart en uw verhoogden Heer? Voeldet ge als naar u uitstroomen die krachten der toekomstige eeuw, die nooit sterker dan dáár zich aan de ziel des Christens openbaren? Was het niet maar een zien met het zinlijk oog op brood en wijn, niet maar een denken aan uw Verlosser, niet maar een bewogen worden in uw gevoel, — maar een werkelijk gemeenschapsoefenen met uwen Heer, doordien uw hart zich opende en Hij daarin ging om avondmaal met u in de ziel te houden? Was er dus i. e. w. niet maar een zwevend zoeken uwerzijds, maar ook een daad van Christus aan uw hart, een inweven van uw ziel in Zijn gemeenschap door dat heilig geheimnis, waar zonder het sacrament ophoudt een daad Gods in Zijn gemeente te zijn? O! was het u zoo te moede, Gel., dan looft al wat in u is, Hem, Die u heeft welgedaan, en trilt uw ziel in u nog met die heilige beving, die steeds zoo zalige vreugde vergezelt. Weer gesmaakt, weer genoten, weer ervaren hebt ge ze dan, die zalige vrede met uwen God, waarmee de verzoening uwer zonden uw hart vervullen moet, — weer ingedronken met volle teugen, die volle, rijke liefde van uwen Jezus, die zoo met Zijn Wezen vereenzelvigd is,

dat ge Zijn liefde smakende, Hem zelf als voeltet ingaan in uw ziel!

O! ik begrijp het Gel.! waar het u zoo te moede was, daar zijt ge driewerf gelukkig, maar toch ook verlegen en beschaamd van dien beker huiswaarts gekeerd. Het teruggaan in de wereld was u een afdalen van de hoogte uwer zielsverrukking. Al de snaren uwer ziel hadden aan dien disch met volle toonen een door niemand beluisterd Halleluja daarbinnen gespeeld, en de toonen der wereld, die nu weer tot u doordrongen, ze braken dat heilig accoord en stemden uw lofpsalm lager. En bracht zoo de wereld u reeds stoornis, meer, veel meer, waart ge in uzelfen nog verlegen, want neen, ge hadt niets om den Heer voor zoo veel weldadigheid te vergelden en als een looden wicht viel u de vraag op de ziel, hoe ge aan zulk een roeping zoudt beantwoorden. Het was te rijke weelde voor uw kleingeloovig hart geweest, te zalige vreugde voor uw bange ziel, — en nu die verbindtenis weer bezegeld,... en nu die weldadigheid weer als tegen u getuigende,... en nu die dure verantwoordelijkheid om als een geroepene des Heeren, ook voor de wereld Zijn eer te handhaven! — O! ik versta die heilige beving Gel., die teedere verlegenheid van het zoo door vreugd overstelpte hart. Maar toch, wat ik u bidde, M. Br. M. Zr.! laat daarom uw ziel in u niet versaagd worden. »Zoo ge in Mij maar blijft, dan *draagt* ge veel vrucht,» is immers het woord vol zalige troost, dat uw Jezus ook u blijft toeroepen. Zoo ge maar in Hem blijft, maar uit Hem het leven uws geestes van oogenblik tot oogenblik ontvangen wilt, gelijk ge dezen morgen deelt. Zoo ge maar niet het goede poogt te doen om in Hem te blijven, maar in Hem blijft om kracht tot deugd uit Hem te ontvangen. Zoo gij maar niet zegt: Veel vrucht dragen om in Hem te blijven, waar Hij juist omgekeerd van het blijven in Hem als middel tot vrucht dragen spreekt. Zoo het bij u maar niet wordt een weer afzwerven en soms terugkeeren, maar een inwonen bij den Heer, een in Hem geplant zijn, niet maar een vluchten tot, maar een rusten onder

de schaduw Zijner vleugelen. O! dat dan alle vrees wijke, want dan zal Zijn kracht ook in uw zwakheid volbracht worden, Zijn genade ook u genoeg wezen, en »Ik zal het doen, spreekt de Heere,» ook u gedurig daarbinnen gefluisterd worden, als de onweerstaanbare kracht, die u tot uitbotten en vruchtdragen drijft.

Maar al oordeel ik niemand, Gel.! het zou toch kunnen zijn, dat niet allen, die daar aanzaten, in die innigheid des geloofs den Redder hunner ziel gezocht hadden. Wie weet, licht dat er ook onder u waren, die meer een breking in hun leven met dat avondmaal bedoelden, en die, langen tijd gebonden door een boezem-zonde, onvoldaan en ontevreden met zichzelf naar dien disch waren opgegaan, om het nu voor altijd uit te doen zijn met die zonde, en betere voornemens op te vatten, die immers op zoo heilige plaats, bij zoo heilige plechtigheid in de ziel geprent, wel ten goede werken moesten. Neen, meent niet, dat ik u daarom terugwijzen zou Gel., ook in dat grijpen der ziel naar zoo zwakke steunsels, ligt iets, dat ons met eerbied vervult. Maar toch, zegt het mij, waarom in die plechtigheid uw steun gezocht, in plaats van in Hem, Die Zich bij die plechtigheid openbaart? Immers die plechtigheid is nu reeds voorbij, de indruk, daardoor op uwe zinnen gemaakt, zal afnemen en minder worden, eindelijk geheel verflauwen.... en wat houdt ge dan anders over, dan uw voornemen, dat ge hebt opgevat. Maar een *voornemen*, ik bid u, wijs mijn vraag niet af, een voornemen, wat zal het u baten? Gelooft ge dan, dat er één zondaar is, die niet liever goed dan slecht zou zijn, ook maar één zondaar, die nooit op dien weg van betere voornemens den voet had gezet? En toch vielen ze weer terug, en toch handelden ze in strijd met wat ze zichzelf zoo plechtig beloofd hadden, — waarom? oeh, waarom anders, dan wijl het hun aan kracht ter volvoering dier voornemens faalde. Van een beter voornemen heil verwachten, wat is het anders dan de oorzaak uwer zwakheid op de oppervlakte van uw leven zoeken, in uw denken en beshuiten, in stede van af te

dalen tot de diepte uws levens, waar de kracht tot volbrenging moet worden gewrocht. Uw beter voornemen... ach, ik voorspel het u Gel.! het zal weer en telkens weer op teleurstelling uitloopen, en niet lang meer of in dezelfde zonde valt ge weer terug, dien ge dezen morgen aan dien plechtigen disch toch zoo heilig hebt afgezworen!... En wát ge dan moet doen? — of ge dan ook dat voornemen maar zult laten glippen om in de zonde voort te varen? O! uw eigen ziel weet beter Gel.! Neen, maar wat u van noode is? aan Hem het oor te leenen, die ook u toeroept: zonder Mij kunt gij niets doen. Wat u van noode is? het is niet dien disch, maar Christus in dat avondmaal te zoeken. Niet om Zijne hulpe slechts, maar om Hem, den Christus zelf, moet het u te doen zijn, — en zoo ge dat maar wilt, van uzelfven geheel afziet, om Hem eens ingeplant, in Hem te blijven, o! dan zult ge niet slechts die enkele zonde uitdrijven, maar die éene druppel van het water des levens, dien Christus u dezen morgen bood, zal in u worden tot een fontein, springende tot in het eeuwige leven, en die al de dorst uwer ziele voor nu en eeuwig lescht.

Maar hetzij ge dan in verlegen stemming des gemoeds, of met betere voornemens, of wellicht geheel onaandoenlijk van dien disch des Heeren zijt opgestaan, dit, M. Vr.! moet ik u allen op het harte binden: Uw deelneming aan dat heilig sacrament is geschied, en is dus een feit, dat niet herroepen worden kan. Waan dus niet, dat ge, ook al bleef de vrucht uit, daarmee nog dezelfde als voorheen zoudt kunnen blijven. Want immers zoo uitdrukkelijk zegt de Heer het, dat, wie in Hem niet blijft, niet maar geen vrucht draagt, maar weggevoeren en verteerd wordt door het vuur. Ziet, dat juist is het kenmerk van het Heilige, Gel.! dat het nooit krachteloos is, maar van zelf ten vloek wordt, zoo het niet ten zegen kan gedijen. Wie met den Christus, zij het ook slechts uiterlijk, in aanraking komt, die kan niet blijven die hij vooraf was, maar moet, of ter opstanding, of ten val, de oneindige kracht

van den Christus ervaren. Omdat ze met den Christus in aanraking zijn geweest, zal het Kapernaüm en Bethsaïda min verdragelijk zijn in den oordeelsdag dan de veel dieper gezonken steden van Sodom en Gomorra. De gemeenschap met den Christus blijft immer kracht uitoefenen, en natuurlijk, hoe nauwer de aanraking is, hoe beslissender de uitwerking ter opheffing of ter verzwaring van het oordeel worden moet. Een gedoopt kind zal naar dien doop geoordeeld worden, en dus zwaarder verantwoording dragen, dan het Heidenkind, dat nooit het bondszegel van Gods genade ontving. En zoo dus ook met het Sacrament des Avondmaals, Gel.! Het ligt daar als een steen des aanstoots en een teeken dat wedersproken zal worden, op den levensweg van elk, die aan dien disch gemeenschap had. Omdat het de Christus zelf is, Die Zich bij brood en wijn aan de ziel openbaart, moet dat avondmaal, even als de Christus zelf, u doen vooruitgaan of verachten in de genade. En die scheidende, oordeelende kracht gaat van het avondmaal uit, niet slechts omdat onze zin voor het heilige verslauwt, waar we met het heilige spotten durven, neen, maar in veel strenger zin, omdat elke Christuswerking, elke openbaring van Zijn goddelijke verlossingskracht, altijd tot vrijpraak of oordeel, tot val of opstanding, tot vloek of zegen worden moet.

En nu, wat dunkt u? werpt die ernstige gedachte niet een verrassend licht op de vraag, die we in den aanvang stelden: waarom de Christelijke levenskring zoo met onvruchtbaarheid geslagen blijft. Van de ontwijding des avondmaals in Corinthe's gemeente sprekende, zegt Paulus zoo met nadruk: »daarom zijn onder u vele zwakken en zieken en velen die slapen», en dat apostolisch oordeel geldt van elke Christuswerking, die, waar ook, onder de volkeren plaats grijpt, en door menschen ontheilgd wordt. Een volk, dat, door Christus geest bewerkt, door dien Geest niet opgebeurd of verheven wordt, moet juist bij terugwerking weg-zinken, zelfs beneden het peil, waarop het zich vroeger staande hield. Ja, diezelfde

apostolische wet, waarnaar de goddelijke vergelding niet bij dagen, maar bij eeuwen werkt in het geheel der gemeente, ze geldt, Gel.! ook voor engere levenskringen, ook voor ons eigen hart. Houdt men zich geheel buiten den Christus, dan is er nog een schijnleven, een verheffing van natuurlijke veerkracht denkbaar, — maar belijdt men Hem, beweert men een der Zijnen te wezen, sluit men zich aan bij wie des Heeren zijn, dan moet van tweeën één, of dat schijnleven tot het ware leven verhoogd, of die natuurlijke veerkracht tot geheele verlamming verzwakt worden. En nu, ook hier getuigt de ervaring met het woord der Schrift, M. H.! Want immers telkens ziet ge het weer, hoe diezelfde belijdenis van den Christus, die den éénen als uit den dood op doet staan en geheel verjongt en vernieuwt, voor den ander niets dan een dekmantel wordt, waaronder een bedorven hart zijn gebrek aan leven en veerkracht verbergt. Een oorkussen wordt die belijdenis van den Christus dan, waarop de trage geest zich ter ruste nedervleit om nimmermeer te ontwaken, een vrijbrief om van plichtsbe-trachting en deugd zich ontslagen te achten, — een doodend gif, waaraan men reeds lang in geestelijken zin gestorven is, terwijl men in den waanzin der hoovaardij nog beweren durft, des eeuwigen levens verzekerd te zijn.

O! het is eene ontzettende gedachte, M. H., maar die daarom de werking van des Heeren kracht niet te niete doet: Zoovelen die thans meer in spel dan in ernst zich met het kleed der rechtzinnigheid bedekken, ze maken er zich zelf onvatbaar door, om daarboven eens voor eeuwig met het kleed van Christus gerechtigheid bekleed te worden. Neen, zegt niet, dat dit slechts een somber vermoeden zou zijn, Gel. Het woord van Jezus is te snijdend, dan dat het ons een uitweg laten zou. Zoo wie in Mij blijft, spreekt de Heer, die draagt veel vrucht. Waar dus die veelheid van vrucht steeds uitblijft, hoe zou daar van een blijven in Christus sprake kunnen zijn? En nu, het is het woord van Hem, die ons eens oordeelen zal: *wie niet in Mij blijft, die is alreede buiten geworpen, en is*

verdord gelijk de rank, en zal eens door het vuur verteerd worden. En daarom gij allen, M. H., ook al zijt ge nog slechts gedoopten, maar gij vooral, die hoogt op uw rechtzinnig belijden, — gij meer nog, die de zegelen des Verbonds bij brood en wijn ontvingt, — waakt en bidt, dat ge niet uitvallen, maar in Christus blijven, en in de veelheid uwer vrucht de verzekering moogt ontvangen, dat ge geen verdorde ranken zijt, maar bloeit op den eenigen Wijnstok. Amen.

IV.

SCHULDBESEF.

Wie zou de afdwalingen verstaan?
Reinig mij van de verborgene afdwalingen.
PSALM XIX : 13.

In den psalm, waaruit ik dit vers ten tekstwoord koos, ligt een van Davids schoonste zangen voor ons open. Het is een lied, waarin u de bezielde uiting tegenstroont van een gemoed, dat overweldigt en in geestdrift onstoken is door den luister van Gods dubbele openbaring, gelijk de Oneindige, beide in het rijk der natuur en in het rijk des geestes, het ontvankelijk gemoed den indruk Zijner Mogendheid ervaren doet. Eerst zingt de Palmist dus van de hemelen, die Gods eer vertellen en van het uitpansel, dat Zijner handenwerk verkondigt. Hij vertolkt ze, die sprake, die stem, die hij aan het leven der natuur heeft afgeluisterd, en vooral de opgang der zon is het, die hem in vervoering en verrukking brengt, en hem in stoute beeldspraak zingen doet van haar vurig spoor en haar verblindenden luister.

Maar hooger nog klimt zijn geestdrift en gespierder nog wordt zijn maatgevang, waar hij zijn oog ontdekt voor de veel luisterrijker openbaring Gods in het rijk des geestes. „*Want 's Heeren wet nogtans verspreidt volmaakter glans, dewijl ze het hart bekeert,*” en met heilige symboliek wordt dan in zevenwerf herhaalde lofverheffing de naam diens Heeren aan-

geroepen, Die door wet en getuigenis, door bevel en gebod, door Zijn vreeze en Zijn rechten, Zich als Rotssteen en Verlosser aan Israëls vromen openbaart.

En nu, de terugslag van die dubbele werking Gods op het gemoedsleven, de weêrglans en het afschijnsel van dien luister Gods in het menschenhart, de echo door die sprake Gods aan de ziel ontlokt, die is het, die hij ons in het woord van onzen tekst vernemen doet: schuldbesef, schuldgevoel, schuldbewustzijn in zijn diepste, in zijn ontzettendste opvatting, zietdaar, wat de openbaring Gods in natuur en wet als van zelf in hem doet „opleven.” Wie zou de afdwalingen verstaan? Heer! reinig mij van mijn verborgen zonden,” is een uitroep, waarin het ontzag voor den Inster des Scheppers, gelijk die blinkt in het rijk der natuur, als worstelt om den voorrang, met het diepe gevoel van verbrijzeling door de majesteit der wet in hem gewekt.

Over schuldbesef in dien zin ga ik dus tot u spreken en pogen u de diepte te vertolken van dat gevoelvol woord. Aan drang om juist zulk een schriftwoord in te denken, zal het den vrome van hart wel nimmer ontbreken: veeleer toelachen zal het den man van ernst, vooral in dagen als de onzen, waarin de vrome zin van ons gemoed telkens zoo geschokt en geslingerd wordt, en de wateren des ongeloofs zoo bedenkelijk wassen, dat, zoo al niet voor ons eigen hart, dan toch voor de maatschappelijke sfeer, waarin we ons bewegen, de vastigheid des geloofs geheel dreigt vezwolgen te worden. Bij zulk een noodgetij, nu storm en golven ons al meer naar klip en zandbank stuwen, kan dat schuldbesef nog ten plechtanker zijn voor wie de schipbreuk zijns geloofs wil verhoeden. Immers dat schuldgevoel is een ervaring der ziel, een zich van zelf aan ons opdringend besef, dat wel verflauwen en schier uitslijten kan, maar dan ook slechts op de prikkeling der zonde wacht, om weer in al zijn veerkracht op te leven. Juist omdat het dus de werking van een hoogere kracht in ons binnenste openbaart, en derhalve een feit is, dat zijn eigen werkelijkheid waarborgt, kan dat schuldbesef zelfs dan nog voor den Heer

in ons binnenste blijven getuigen, ook al keert het streven onzer ziel zich van Hem af, ja, al loochende Hem ons denken. Viel dat schuldgevoel weg, dan zou ook, bij de meest woelzieke uitkraming van goddienerij, onze godsdienst alle werkelijkheid hebben ingeboet, wijl elk uitgangspunt voor geestelijk leven dan uit ons hart ware weggenomen. Maar dan ook omgekeerd, zoolang dat schuldbesef nog niet geheel in ons verdoofd is, zoolang het nog sluimert en dus nog op kan waken; o, wat twijfel dan ook ons hart bestorme, dan kunnen we van uit die onwrikbare vastigheid met de hulpe Gods nog alles teruggewinnen, alles heroveren, en juist door dat schuldbesef weer met zachten drang worden binnengeleid in die wereld- en levensbeschouwing der Schrift, die juist zóó is, als het schuldgevoelend menschenhart ze behoeft.

Hoogst bedenkelijk; M. H! is daarom het verschijnsel, dat in onze eeuw dat schuldgevoel met zooveel zwakker toonen dan vroeger spreekt: ja, dat de neiging bij vele onniskanbaar is, om aan de klem van dat schuldbesef geheel weg te rede-neeren, en zich te verlustigen in de profetie, dat de dag niet verre meer is, waarop men van dat schuldgevoel alleen nog maar op den christelijken kansel en achter de kerkdeuren spreken zal.

Geen vrees moet ons dat verschijnsel aanjagen, want ook daarbij spreekt de mond'zoo licht uit, wat door de ervaring van het eigen hart gewraakt wordt. Maar bovendien, we moeten bij het schuldbesef een dubbele uiting altijd wel onderscheiden: dát schuldbesef, dat door het eigen geweten van het hart naar de lippen, en dat andere dat door opvoeding en gewoonte van de lippen naar het hart wordt gedrongen. En ik stem u toe, door het verschijnsel waarop ik u wees, gaat die laatste werking al meer verloren: door den toon onzer samenleving, door de gewoonte onzer eeuw wordt ons geen belijdenis van zonden meer op de lippen gelegd. Maar in ernst, aan dat schuldbelijden is dan ook weinig verloren: dat was toch altijd meer schijn dan wezen; die gehuichelde zon-

daarsboete boezemde eer walging dan eerbied in, en werkte maar al te vaak doodend in plaats van opscherpend op het leven des gemoeds. O! wat van die klanken minder, dat is geen verlies dat we betreuren, maar eer een zuivering van den dampkring, waarin we ons ten deele zelfs van harte verblijden kunnen. Ja, dat kunnen we, juist omdat die andere werking van het schuldbesef, die door de insnijding van het geweten van binnen uit gewerkt wordt, nimmer geheel kan vernietigd worden, en, van opvoeding en gewoonte onafhankelijk, zich zal blijven handhaven door innerlijke kracht. Ik weet het, een tijdlang kan in ons geslacht ook dat schuldbesef tot zwijgen worden gebracht, maar juist daardoor ontstaat dan ook een diepere wegzinking in zonde, die de tand des gewetens wel en scherpt, en weêr een sterker uiting van het geweten in het algemeen bewustzijn te voorschijn roept. De zonde kan het geweten wel overvleugelen, maar niet vernietigen, de veer van het geweten wel neêrdrücken, maar zijn kracht niet rooven, hoe dieper ter neder gedrukt, hoe krachtiger het weêr opspringt, en voor den ongevoeligste zelfs is er toch nog diepte van zonde denkbaar, waarin de angst van het geweten ook hem nog verschrikken zou, een bewijs, dat ook in hem het geweten nog leeft.

Maar toch, al duchten we niet, dat de zucht onzer eeuw om het schuldbesef te bestrijden, dat besef zelf ooit geheel vernietigen zou, toch mag zulk eene neiging onzer eeuw ons, als Christenen, niet onverschillig laten. Uit innigen drang moeten we veeleer daartegen getuigen. Dat eischt de eere Gods, waar-meê zulk eene hoovaardij van het menschenhart niet kan bestaan. Dat eischt de zedelijke aard onzer natuur, die haar menschelijk karakter inboet, zoo zij den gang van haar eigen geestesleven gelijk stelt met het natuurproces van plant of dier. En al is het dus, dat we bij het hooren van die taal onszelfen toeroepen: »Loochen vrij dat schuldgevoel, daarbinnen klopt het toch,” de vraag: »van waar die verzwakking van het schuldgevoel?” moet toch met ernst beantwoord worden, te meer

daar de aanwijzing der kwaal ook hier het vinden van het geneesmiddel is.

En waar dan de eerste oorzaak van die onheilge neiging ligt, wat dan de grondfout is van het heerschend schuldgevoel, waardoor dat schuldgevoel met onverbbdelijke noodzakelijkheid zichzelf ondermijnt en vernietigt? Vergelijk het schuldgevoel van den psalmist met het schuldbelijden dat bij ons gangbaar is, M. H.! en mij dunkt het antwoord is gegeven. Bij ons wordt schuldgevoel en berouw schier voor eensluidend gehouden; bij den psalmist daarentegen gaat schuldgevoel oneindig dieper. Nog maar al te veel zoekt men bij ons ook in den schoot der Christelijke kerk het schuldbesef te veruitwendigen. Men gevoelt schuld over een zondige daad, over een zondige handeling, over een zondige neiging, die tot uiting en openbaring is gekomen. Men beseft dat ook een zondig woord, eene zondige gedachte ons schuldig stelt, maar toch, schuld erkent men alleen dan, als die daad, dat woord, die gedachte met bewustheid door ons verricht, gesproken of gevoed werd. Eerst waar wij weten dat wij gezondigd hebben, neemt men het bestaan van zonde aan, en meent dan slechts met zijne zonde te rekenen te hebben, zoo die zonde in ons tot bewuste uiting gekomen is, ik zeg niet voor anderen, maar voor onszelfen althans.

Het is volkomen natuurlijk, M. H.! dat de zondaar zulk eene opvatting van het schuldgevoel huldigt. Immers hecht ik alleen aan de uiting der zonde, dan gevoel ik mij alleen schuldig voor dat enkele oogenblik waarin ik misdreef, en natuurlijk staat tegen dat enkele oogenblik dan zoo menig ander oogenblik over, waarin ik mij van geene zonde bewust ben, dat mijn leven mij doorgaans goed en slechts bij uitzondering zondig voorkomt. Hecht ik alleen maar aan de daad, dan is die uiting der zonde een feit, dat eens geschied, los van mijn wezen is, en dus mijn eigen ik buiten spel laat. Zie ik alleen op de gedane of verrichte zonde, dan dunkt het oordeel, dat komt, mij slechts eene uitwendige verantwoording, waarin wel die daden, die woorden, die gedachten, maar niet mijn eigen we-

zen, mijn eigen ik zal worden afgekeurd. Is het alleen de bewuste zonde, die mij tot verootmoediging noopt, dan gevoel ik wel, dat mijn levensuiting besnoeid en geleid moet worden, maar nooit dat het op het dooden van het eigen ik, op een sterven van mijn wezen zelf aankomt. Ik blusch dan de vlam, die langs de vensters lekt, maar laat het daarbinnen voortbranden: belet het uitkomen der ziekte, maar om ze des te gevaarlijker naar binnen te doen slaan: ik snij het onkruid bij den grond af, maar om het op den wortel, die ongedeedd bleef, telkens weelderiger te doen uitschieten.

Maar hoe natuurlijk die neiging bij den zondaar ook zij, ze is door en door verderfelijk. Van zelf immers leidt die oppervlakkigheid er toe, om met voorbijzien onzer woorden en gedachten bijna uitsluitend in de volbrachte daad zonde te zien, en ook daarbij het schuldgevoel alleen dan krachtig te laten werken, als die daad door afwijking van onze gewone zonden, in het schelle licht van overtreding, van opzettelijke verkrachting van ons geweten, zich voor onze oogen stelt. De diepte mijner zonde hangt naar dien maafstaf uitsluitend af van den indruk door mijn zonden op mijzelven gemaakt, en helaas! daar ons bewustzijn zich bijna uitsluitend regelt naar de meening onzer medemenschen, schuiven we dan zodoende ongemerkt, en zonder zelf het te weten, het oordeel der publieke meening voor het oordeel Gods in plaats. Wat de wereld streng in ons afkeurt, voelen wij zeer scherp als overtreding, wat zij oogluikend duldt, geschiedt dag aan dag zonder het schuldbesef in ons te wekken. De maatstaf der wereld, en niet de wet des Heeren, bepaalt dan de waarde die we in ons eigen oog bezitten, en waar zij ons niet aanklaagt, achten we ons van schuld en zonde vrij. En naarmate we dus hooger staan in het maatschappelijk leven, en men meer door de vormen moet heenbreken, om af te keuren wat we deden, naarmate we in geld of invloed meer een afdoend middel bezitten, om de opmerkzaamheid van ons af te leiden en stilzwijgendheid te koopen, naarmate i. e. w. de wereld ons minder in het aan-

gezicht beschuldigen en openlijk aanklagen durft, moet dan ook ons eigen schuldgevoel al zwakker worden, — en de uitkomst leert het dan ook dat het schuldgevoel zich sterker uitsprekt, naarmate men een sporte afdaalt op 'e ladder van het maatschappelijk leven, al blijft het 't zelfde menschenhart dat klopt in al de rangen der maatschappij. Ja, zoo noodlotig is die veruitwendiging van het schuldgevoel, dat ze er toe leidt, om de kerk al meer in den staat te doen opgaan: op het staatstoezicht de taak van den godsdienst over te dragen, en niet meer den Cherup van Gods heiligheid maar den gerechtsdienaar die het zwaard draagt, als wachter te begroeten van Gods onkreukbaar recht.

Met die oppervlakkige, onware, gedachtelooze opvatting nu van het schuldgevoel, heeft de openbaring der Schrift dus niets gemeen. »Wie zou de afdwalingen verstaan?» vraagt de psalmist. »Ik,» kondt gij allen immers uitroepen, zoo alleen bewuste zonde, zonde was voor God, want wat gij met bewustheid gedacht, gesproken of verricht hebt, dat weet gij M. H., dat is u bekend. »Wie zou de afdwalingen verstaan?» die enkele vraag opent ons dus een geheel anderen blik op het wezen der zonde, en wischt de grenslijn der bewustheid voor het schuldgevoel geheel uit. Neen, niet naar wat zich uitte, niet naar het uitwendige, vraagt de Schrift, maar naar het inwendige leven, naar den diepst verborgen grond des harten. Archlistig is het hart, roept Jeremia ons toe, ja doodelijk, wie zal het kennen? De Schrift, ze wijst ons op een God, Die niet slechts de wegen der menschen gadeslaat, maar ook de nieren proeft: Die niet slechts aanziet wat voor oogen is, maar ook het hart doorgrondt en kent, en Die het door Zijn geest ons alleen ontdekken kan, of er een schadelijke weg zij in het leven onzer ziel. Niet naar uw daad, maar naar uw zondig wezen, vraagt de Heer. Niet uw zonden worden geteld, maar de diepte uwer zonde gepeild. Niet wat uit uw hart voortkomt, maar het hart waaruit het voortkomt, is allermeeft voorwerp van Gods heiligen toorn.

En is die beschouwing niet juist? Stel iemand wordt doodelijk beleedigd. Door wraakzucht gedreven, sluipt hij bij nachtelijk donker uit op den weg, waar hij weet zijn beleediger te zullen vinden. Maar het duister doet hem afdolen. De man naar wiens bloed hij dorstte, ontkomt. Hij moordt niet . . . en ziet, voor de wereld maakt dat het ontzettend verschil, dat ze met die vergissing, hem als achtbaar man eeren blijft, zonder die vergissing hem verwijzen zou naar het schavot. Gij zijt nooit zoo doodelijk beleedigd. Die wraakzucht, die naar bloed doet dorsten, heeft daarom u nooit kunnen vermeesteren. Maar als men u eens had aangedaan, wat men dien man deed ondervinden, zegt het mij, wat zou er uit uw onrein gemoed niet zijn opgeborreld? Ik weet het, de wereld vraagt daar niet naar, zij ziet op de daad: gij bekreunt u daarom misschien evenmin, zoo gij alleen afgaat op uw bewustzijn, — maar of de daad gepleegd werd, of door vergissing voorkomen, of dat de zin er toe nooit in u opkwam, alleen omdat ge er van buiten nooit toe geprikkeld werd, — de Heer heeft den *wortel* van den doodslag gezien die zijn vezelen in uw hart uitspreidt, en die is het, die, ook al botte de noodlottige vrucht niet uit, Hem gruwet voor Zijn heilig oog.

Daarin ligt dus het meest onze vloek, niet in de uitingen waartoe onze zonde reeds geraakte, maar daarin, dat we een bedorven hart in ons omdragen, waaruit dat reeds voortkwam, en nog zoo oneindig vreeslijker zonden voortkomen konden. En toch dat hart bestaat en leeft, dat hart wil zich zelf niet opgeven voor den Heiligen God. Hij is die Heilige, van Wiens majesteit we zingen, dat der starren pracht bij Hem nog nacht is; Hij is die vlekkeloos Heilige, Die een ontoegankelijk licht bewoont en bij Wien gansch geen duisternis is, ja, voor Wien de nacht zelfs als een licht om Hem is, en wij zweven daar in die schepping vol licht als donkere zwarte stippen, die van Zijn glans zich hebben afgekeerd en van Zijn luister zich niet laten doordringen. Bij Hem alleen is de levensweg en van dien weg wendt de zondaar zich af, en daarom is niet slechts

zijn opzettelijk misdrijf, maar geheel zijn zondig aanzijn één afkeering, één afdoling van den Heer. En ziet, daarom komt de Heer tot u, omdat gij zoo waagt te zijn in Zijn schepping, omdat gij met uw duisternis durft te raken aan Zijn heiligheid, moet die aanraking u schokken. Omdat de Heer een leven, dat uit Hem niet is, in Zijn schepping vol leven niet dulden kan, daarom vervolgt Hij u zoo rusteloos, daarom klaagt Hij u aan en dringt u terug. Ja, omdat Hij Heer wil zijn in gansch Zijn schepping, en ook u nog lief heeft, wijl gij uit Zijne schepping uzelf genomen hebt, daarom maakt de Heer zich aan u bekend, daarom zoekt Hij met al de jaloerschheid der heiligste liefde die duistere stip, die ge uw hart noemt, weer met Zijn licht te doordringen, ja daarom werpt Hij vuur op den bodem van dat onrein gemoed, om daarop te verzengen en weg te branden wat niet door Zijn hand in u gezaaid was.

Ziet, zoo eerst gevoelen we, M. H.! waarom niet maar alleen in onze bewuste zonden, maar evenzeer, ja soms meer nog in ons zondig bestaan, onze schreiende ellende ligt: zoo wordt het ons doorzichtig, waarom de zondaar geen vrede mag hebben, maar benauwd en gedrongen moet worden; maar zoo verstaan we dan ook het ontzettende van wat de Psalmist uitroept: »Wie zal de afdwalingen verstaan, wie zijne zonde kennen!» Ja, dat was mogelijk, zoolang de bewuste uiting der zonde voor u als maatstaf van uw schuldgevoel gold, maar nu voelt ge een schuld op u rusten, die gijzelve niet ter helfte in al haar lengte en breedte kunt nameten, nu voelt ge hoe er een stroom van ongerechtigheid daar binnen golft, waarvan slechts enkele druppelen zich in uw leven hebben uitgegoten, nu opent zich op den bodem van uw hart een diepte van onheiligheid en zonde, die noch anderen noch gijzelven ooit tot op den bodem hadt gepeild.

De zondaar is zich zijner schuld in al haar uitgestrektheid niet bewust, en toch niet slechts over bewuste zonden, maar evenzeer over de zonde, gelijk ze zich zijns onbewust met haar

ontzettende afmetingen in zijn hart uitbreidt, moet zich zijn schuldgevoel uitstrekken. Zoo leert de S. het ons, en hoe staat de ervaring van het geestelijk leven ook hier de waarachtigheid van de grondgedachten, ons in die Schrift geopenbaard? Immers wie op hooger trap van geestelijk leven staat, merkt gedurig zonde in zijn naaste op, maar zonder dat deze zelf zonde daarin ziet, of ook van verre maar de gedachte in hem opkomt, om aan schuld daarbij te denken. Wat tal van zonden zouden we niet kunnen opsommen, zonden van verfijnde oneerlijkheid, zonden van laster, zonden van hoogmoed, zonden van eerezucht die allermint juist door de schuldigen als zonden worden gevoeld. De balk in het eigen oog en de splinter in het oog des broeders, blijft immers een onsterfelijk woord, zoolang er zonde blijven zal, en dat telkens weer bevestigd door ervaring, ook hier het woord van den Psalmddichter staven komt. Ja u allen roep ik tot getuigen, M. H.! die tot ontdekking van uzelf gekomen zijt. Hoe toch was ook bij u de ontwikkelingsgang van uw geestelijk leven? Als kind leefde ge onbezorgd voort, en met zeer kleine afmetingen drongen ook toen wel de onreine tochten van het menschelijk hart naar buiten in uw kinderwereld van uit uw reeds niet-onschuldig kinderhart, — maar gij niet, die het wist. Opgegroeid tot knaap, begon ge iets meer te verstaan van de grens, die goed of kwaad vaneen scheidt, maar niet de wil Gods, neen de wil van wie u opvoedde, trok die grenslijn flauwer of scherper in de voegen uwer ziel. Zoo zijt ge voortgegaan van schrede tot schrede op uwen levensweg, allengs is het gezag der wereld, de meening der menschen voor u geworden, wat eens voor u als knaap het gezag uwer moeder was, en toen hebt ge met de vrijheidsdorst van den jongeling elk gezag verworpen, om slechts uzelf ten heerscher, uzelf tot wet te zijn, — tot zoo lang, — o! noem elk voor uzelf dat heerlijk tijdstip, totdat eindelijk uw oog ontdekt werd voor de klem van Gods wet, voor den eisch en het gezag des Heeren. En niet waar? van dat oogenblik af hebt gij met al min-

der blijdschap op uw verleden teruggezien, hebt ge gedurig in dat leven dat achter u lag zonden ontdekt, die ge toen niet als zonden had gevoeld, en gedurig bij dien blik op uw jeugd, het uzelf en God geklaagd: »Wat vreugd had ik toen van die dingen waarover ik mij nu schaam.» Eerst was dat verleden enkel licht, allengs hebt ge er donkere stippen in ontdekt: hoe verder ge kwaamt, hoe kariger het licht, hoe donkerder de duisternis werd, waarin dat verleden zich aan u voordeed. Eindelijk was daar niets meer rein, was alles in uw verleden voor uw opgeklaard bewustzijn geoordeeld, en ook in het heden ontviel u alle zelfbehagen, ja het scheen of uw toebrenge tot den Heer door het opleven van uw schuldbesef slechts een dieper wegzinken in zonde was. O! schaduwe der duisternis achter u, uw heden in sombere nevelen gehuld, ja, maar God zij lof! altijd licht voor u uit! Zoo was uw zielservaring, en nu, dat later vlocken van wat eerst werd toegejuicht, dat van achteren veroordeelen van wat eerst niet geoordeeld werd, is immers het voldingend bewijs voor wat ons David in dit psalmvers toezingt, dat we onze afdolingen niet verstaan, en ons onzer zonden niet bewust zijn. Daarom heeft de vroomste, de betrekkelijk minst onreine, het scherpste schuldgevoel: daarom acht hij, die vergelijkelijk de beste is, ieder ander uitnemender dan zich zelven. Dan zien anderen hem voor heilig aan, maar zichzelf is hij als de ergste aller zondaren ontdekt, niet juist omdat hij het diepst zich zelf verlaagde, het meest zich zelf verdierlijkt heeft, maar omdat hij dieper blik dan die anderen in de diepten der zonde leerde slaan.

We verstaan dus de verte onzer afdoling niet, ja sterker nog drukt de psalmist zich uit, wie *zou* ze verstaan? klaagt hij uit het diepst zijner ziele: »wie *zou* ze verstaan, — ze te kennen is dus onmogelijk! Immers reeds door de zonde zelve, wordt ons het heldere inzicht in onze schuld en zonde benomen. Zij toch is het, die, waar ze het menschenhart binnensluipt, begint met de vrijheid te smoren, den wil aan banden

legt, en door dat binden van den wil, het ons onmogelijk maakt, om de zonde als schuld te beseffen. Onze wil onvrij, dan ook de zonde onze schuld niet meer! Verleid en dus onschuldig! is de natuurlijke begoocheling, waaraan door de zonde zelf het zondig hart ten prooi wordt. Erfzonde, maar zonder erfschuld: erfsmet, maar zonder erfdoem, dus wil het de zondaar, en toch juist een krachtig inleven in dat denkbeeld van erfschuld, is het eenig middel, waardoor we aan dat zelfbedrog ontkomen. Men verwerpt die gedachte: ben ik zoo buiten mijn toedoen geworden, aan mij dan niet de schuld, roept men luide. Maar vergeet het niet, M. H., het is met deze *erfenis* als met de erfenis van aardse goederen. Aan u het recht om een erfenis, met schuld belast, geheel te verstooten, — maar zoodra ge ook slechts een enkele daad hebt verricht, een enkel handschrift geteekend, waardoor ge het recht van erfgenaam deed gelden, dan is u de schuld en komt ze voor uw verantwoording, alsof ze door u zelven ware aangegaan. En ziet, zoo ook is het hier. De erfschuld der menschheid behoefde door u niet aanvaard te worden, mits ge dan ook u zelven niet als erfgenaam hadt gedragen. Maar, zoodra ge ook slechts een enkele maal door tegen God en voor de zonde te kiezen, de erfenis aanvaard en het beheer voor u genomen hebt, zijt gij de erfgenaam en moet de last der schuld door u zelven getorscht worden, alsof de zonde door u zelven was bedreven. — Gij zijt geen op zich zelf staand wezen, maar een schakel in uw geslacht, een lid der gansche menschheid, en op die diepe waarheid is juist de verlossing in Christus gegrond. Rust dus op die menschheid Gods toorn, gij als lid van het geslacht, draagt die toorn met haar. Niet de Heer heeft u aldus geschapen, maar door in te gaan in onze bezoodelde natuur, is het reine beeld, gelijk Hij u van eeuwigheid gedacht had, bezoodeld en onkenbaar geworden. Aan haar, aan de menschheid, niet aan Hem is dus de schuld, en gij als lid der menschheid moet ook voor uzelfen die schuld met haar deelen. Hoe ge dan ook aldus geworden zijt, gij moogt

zoo niet zijn voor den driemaal Heilige; en wat zou het u baten om de schuld van uw ellende op het voorgeslaecht te schuiven, daar ge dan immers de misschien nog vreeselijker schuld zoudt inkoopen van het kroost dat na u komt en dat gij zondig uit uw lendenen hebt geteeld. Neen, de band die u aan de menschheid bindt, kunt ge niet verbreken zonder op te houden mensch te zijn, met haar zijt ge dus één en lotgemeen, met haar hebt ge te deelen: haar smet u zelf in de aderen, haar schuld een erfschuld ook voor uw eigen ziel, — of verloren voor u de erfzegen die uit Christus voor de menschheid vloeit: in Adam gevallen of in Christus niet weer opgestaan: gemeenschap van schuld, of de gemeenschap der verlossing verbeurd, dus spreekt zich de stem der erfschuld uit voor al wie in de diepte der zonde ingaat.

De grenslijn van bewuste zonden verliezen we dus bij ons schuldgevoel al verder uit het oog, M. H.! daar we de verte onzer afdolingen zelfs niet kunnen verstaan. Wat in de verborgen diepte van ons hart ligt, worden wij ons immers dan eerst bewust, als het naar boven komt en zich vertoont, opwelt en drijft op de oppervlakte. Om dus geheel de som der ongerechtigheid van ons hart bewust te zijn, zou elke zonde, waarvoor we vatbaar zijn, door ons moeten bedreven worden, zou het verderf in ons geheel moeten uitgisten, en de weg der zonde geheel door ons moeten voleind worden. Voorts, het schuldgevoel heeft een oneindige strekking en kan daarom niet bewust zijn. Wie de zonde doet, heeft gemeenschap aan het leven en wezen der zonde. Gelijk dus de Christen geheel den rijkdom van Christus als zijn eigendom bezit, omdat hij de wortelen zijns levens in Christus uitslaat en uit Zijn leven leeft, — zoo neemt ook de zondaar niet maar een zekere mate van zonde in zich op, neen, maar hij leeft uit de zonde, hij slaat de wortelen zijns levens in de diepten der zonde uit, en geheel de onmetelijke inhoud der zonde behoort hem dus toe. Ge hebt niet maar te doen met de zonden, die in uw hart wonen, neen, maar in uw hart is slechts de opening van dien onpeil-

baren afgrond, die alle kiemen der zonde in zich bevat, en gedurig nieuwe vormen van zonde uit zich op doet wellen. Men zegt wel eens: »Gij weet nooit waartoe een mensch kan komen'', en dat is volle waar, want daarin juist ligt het angste der zonde, niet dat we een enkel maal den voet verstuikten, maar dat die struikeling openbaring van verzwakking, straks voorbode van algeheele verlamming is, — niet dat er een enkele vonk naar buiten vliegt, maar dat die vonk een teeken is, hoe het daarbinnen alles smeult en brandt. O, het is dat onheilig leven, dat daar binnen woelt en stroomt, dat voor God gevloekt is en van Hem niet kan geduld worden. Hoe dieper we delven, hoe meer we voelen, dat nog overblijft, en als we dan *nooit* den bodem ontdekken, *nooit* de diepste diepte bereiken kunnen, wie weert dan ook van onze lippen de klacht, waarin zich Davids ziele uitgoot: »Wie, wie is er, die de afdwalingen van het menschenhart zou verstaan''?

III, »Heer, reinig mij van mijn verborgen zonden!'' gaat David voort; laat ons ook die bede nog een oogenblik indenken. Eerst was het de vraag: Wat *is* mijn schuld en zonde? thans geldt het die andere: hoe *kom* ik van schuld en zonden *vrij*? *Veruitwendigen* is ook daarbij de leus der wereld, en die veruitwendiging, waardoor ze bij de eerste vraag zichzelf vrijspleitte, zoekt ze thans bij deze vraag ook op den Heer over te brengen.

Wat toch is schuldvergeving, gelijk ze door zoo velen wordt opgevat? Men zoekt zijn schuld alleen in de uitingen der zonde, en natuurlijk, die daden, die woorden, die gedachten leven voor den zondaar slechts in de herinnering voort, zijn los van zijn wezen, en staan nog slechts als cijfers, uitgetrokken in het boek zijner levensschuld. *Vergeven* is dus voor zijn gevoel niets dan *vergeten*. Zoo de Heer, wat misdaan werd, slechts als niet gedaan beschouwt: die daden, die feiten uitwischt uit Zijn eeuwige gedachtenis, dan is, naar de meening des zondaars, zijn schuld daarmee ook vernietigd en hij van oordeel vrij.

Voor het offer van Golgotha is er dus bij die schuldvergeving geen plaats. Neen, welke zonde ook bedreven zij, zoo God ze maar niet meer gedenkt, is het gevolg dier zonde voor den zondaar vernietigd. En zoo leeft hij voort: na elke zonde een bede om vergeving, die, wordt ze verhoord, zijn geweten weer ontlast, en indien eindelijk, ook na de laatste zonde, op het sterfbed nog maar die bede herhaald wordt, meent hij, van schuld en zonden vrij, den hemel te kunnen binnengaan. Hij hoopt dus op zaligheid na een leven, waarin van afsterving van het eigen ik, van reiniging en wedergeboorte nooit sprake was. Zijn gebed om vergeving, zietdaar de talisman, dien hij met beide handen steeds omklemd hield, dien hij ook stervend met zijn klamme vingers drukt, en die, hoe schuldig ook zijn leven was, al die schuld en al die zonde wegtoovert met geheimzinnige kracht.

Ook zijn *zonde*, zeg ik, M. H.! want zij het ook, dat een innerlijk besef hem dringe om aan de bede om schuldvergeving, nog die andere om reiniging van het hart toe te voegen, toch komt hij ook in die reiniging en heiligmaking dat uitwendig standpunt niet te boven. En natuurlijk, want is zonde voor zijn gevoel alleen de *bewuste* uiting der zonde, dan is reiniging van het hart hem slechts een afleeren, een nalaten van die vroegere boezemzonden, waarop hij zichzelf heeft betrapt, en dan moet het hem wel een raadsel blijven, waarom na de bede »leid ons niet in verzoeking», nog die andere »verlos ons van den booze» volgen moet. En hoezeer men ook, met zulke denkbeelden behebt, naar heiligmaking streve en de hoogste deugd zich als ideaal voor oogen stelle, toch komt het dan nooit tot reiniging des harten in dieperen zin, omdat de wedergeboorte, de hernieuwing van 't schepsel in beginsel op dat standpunt miskend wordt.

Reinig mij van mijn *verborgen* zonde, neen die bede is van de lippen derzulken nooit gevloeid. Want, *verborgen* zonden, let wel, dat zijn hier niet die zonden die voor anderen, maar die voor onszelfen verborgen zijn. Reinig mij van zonden die

ik zelf niet weet dat in mij zijn, van zonden wier bestaan in mijn hart ik mijzelven niet bewust ben, is dus de bede waarmee de psalmdichter uit de diepte tot zijn God roept. En o! hoe oneindig verre staat zijn gevoel daarbij boven het mat en oppervlakkig standpunt der wereld, waarop men van niets anders weet dan van berouw en bede om vergeving. Zeker, ga voort het innigst berouw aan te kweeken over uw ongerechte daden en de zondige uitingen van uw hart. Laat door het diepst gevoelde leedwezen de gevolgen uwer zonden in smart worden omgezet voor uw eigen bewustzijn. Wege het u op de ziel dat geen zonde van u uitvloeie om tot een kwaden invloed voor anderen te zijn. Laat het uw biddende zorgje blijven, dat de bedorven lucht, die in uw binnenste walmt, niet naar buiten ontsnappe om den dampkring te bederven en vergiftigend op anderen te werken. Neen waan nooit dat de Schrift u dien angst der ziel zou willen sparen of de knaging van het geweten zou willen ontnemen. Maar toch, wat ik u bidden mag, laat daar uw schuldbesef nooit in opgaan. Vergeet, omdat ge slechts den klauw van het monster door de reet bespeurt, dat monster zelf niet, dat daar binnen in zijn leger rust. Laat uw schuldbesef een droefheid naar God worden, een smart, niet slechts over wat ge deedt, maar een smart vooral daarover, dat gij zoo zijt: zie niet slechts om u, maar sla bovenal een blik naar binnen, in de diepte der zonde in u, en ken iets van den angst en de vreeze, die ons bij het staren in dien afgrond onwillekeurig moet aangrijpen.

Dán zult ge gevoelen, hoe volstrekt ondenkbaar van Gods zijde een *vergeven* is, dat met *vergeten* gelijk zou staan. *Vergeten* bij Hem, Wien alle dingen van eeuwigheid bekend zijn! vanwaar komt ons toch het denkbeeld? Hij zou doen alsof iets niet geschied ware! alsof ooit het gedane ongedaan kon worden gemaakt! alsof, ook al ware die zondige daad uitgewischt, nog niet dat zondig *ik* daarbinnen bleef, dat in zijn schuldig bestaan zelf verzoend moet met den heiligen God.

Neen, dan zal het licht voor u opgaan. Dan zult gij het

zelve gevoelen, dat elke zondige daad, elk zondig woord, elke zondige gedachte slechts een vrucht is van den boom, die zijn wortelen in uw ziel uitspreidt, maar dan ook een kracht, die haar spoor teekent verre voor zich uit, een zondige kracht, die eerst vernietigd moet, zal er vergeving en verzoening voor ons zijn kunnen, en die toch niet kan vernietigd, dan door die andere hoogste, meest wezenlijke kracht, die én rugwaarts én voorwaarts is uitgegaan van Golgotha's kruis.

Om reiniging zult gij bidden, maar als David om reiniging, niet slechts van de zonden die tot uiting kwamen, maar om reiniging van de verborgen *smet* der zonde bovenal. *Reiniging*, dat zal u dan worden een uitrukken van de wortels uws levens uit den bodem der zonde, en een inplanten van die vezelen in den geestelijken levensbodem, die Christus is. Een uitlichten uwer ziel uit den stroom der zonde, om ze over te dragen in den stroom der heiligheid Gods. Een dempen van den afgrond der zonde, die zich in uw binnenste opent, om daarnaast in den bodem uwer ziele zoo lang, zoo diep te boren, tot eindelijk de springader van het leven Gods frisch en krachtig naar boven spatte, om uw dorstige ziel te drenken. Reiniging i. e. w. ze zal nooit in *werkheiligheid* voor u opgaan, maar dan eerst voor uw besef verwezenlijkt zijn, als dáár, 'waar de uitgangen uws levens zijn, een ander uitgangspunt is gesteld.

Zoo zij het dan M. H.! Voor de wereld, die alles veruitwendigt, kán het schuldgevoel nooit een diep en krachtig besef worden, en hoe ze ook de banier des kruises nog toewuive, toch moet ons Golgotha haar een dwaasheid blijven, en wordt de eisch van dat offer van uit haar beginselen nooit verklaard! Neen dat diep, dat verbrijzelend schuldgevoel, dat schuldbesef gelijk de Schrift het in al zijn vlijmende scherpte teekent, dat ontvangen we niet uit de wereld, maar ontving, wie het bezit, alleen uit God. Die heete dorst naar verzoening van geheel ons zondig wezen, dat verteerend schuldbesef wordt alleen bij den Christen gewekt. Het verlangen naar verzoening en het vinden der verzoening, het wegsterven voor zich zelf en het weëropstaan in

Christus, volgen niet op elkander, maar zijn één. Dezelfde onzichtbare hand, die het getimmerte der zonde op den bodem onzes harten wegruimt, legt het fundament voor den tempel Gods. Reeds moet ge ten leven ontwaakt zijn om uit die diepten tot den Heer te kunnen roepen. Eerst als de Heer tot uwe ziele gekomen is, maakt *Hij* u die diepe en verborgene dingen bekend.

Natuurlijk als het geestelijk leven onder den kouden adem der zonde verstijfd is, wordt het gevoelloos en dof, en eerst waar de Geest Gods de gevoelswarmte weer in uw verkleumde ziel opwekt, is uw ziel tot een zoo krachtig gevoelen, een zoo diep beseffen in staat. Niet het verslapt en verstompt *geweten*, dat in den zondaar overbleef, maar alleen het door Gods Geest weer verhelderd en verscherpt geweten, werkt met die kracht en fijnheid, dat het onze zonden ons ontdekken kan. Alleen de Heilige Geest, als »God in ons'', begrijpt God, en eerst waar onze blik zich tot de hoogte van Gods heiligheid verheffen kan, meet ons oog als door tegenstelling de diepte van onzen val. Of wilt ge, zoolang Gods Geest ons nog niet drijft en dringt, verkleinen we de mate van Gods heiligheid om ons zelven te verschoonen, en eerst, waar Zijn leven óns leven werd, dringt zucht naar zelfbehoud zoowel als de eere Gods ons, om juist den glans Zijner heiligheid op het schitterendst te doen uitblinken.

Ach! hoe zou het anders? Dat kernachtig schuldgevoel staat voor den zondaar met zelfvernietiging volkomen gelijk, en de zondaar die zijn ware ik nog niet gevonden heeft, neen, die durft zijn eigen ik, zich zelven, den valschen indringer in zijn binnenste, nog niet dooden, want wat zou hem dan overblijven? Maar wie wel werkelijk in Christus zijn beter ik gewon, ja die durft van het graf van zijn hart het witte pleister wegschrappen, de grafdeur openen, en het erkennen dat daar binnen niets dan doodsheiden zijn. Neen, gelooft mij, wie staande bij Golgotha's kruis, die ontzettende openbaring van Gods toorn, door gemeenschap met Christus sterven, niet over zich zelven heeft voelen

komen, die peilt de diepte der zonde niet, waarin juist Gods heiligheid uit moest stralen, om in zulk een toorn te ontbranden. Aan de schelheid van het licht alleen meet ge de donkerheid der schaduw. De evenaar leert u niets, zoolang het maatgewicht niet ook in de andere schaal is gelegd. En daarom, wie de kracht des *levens* niet kent, kent de onmacht niet des *doods*. Wie de volheid der *zaligheid* niet doorschouwt, peilt de diepte des *verderfs* niet. Wie aan de werkelijkheid van den *hemel* niet gelooft, gelooft niet dat er werkelijk een *hel* kan zijn. *Satan* wordt alleen gekend door hem, die tot de kennis van den *Christus* gekomen is.

Verontrust u dus niet M. H., zoo ge door anderen dat schuldgevoel voor zelfbedrog en inbeelding hoort verklaren. Immers, is het in u, dan is dat feit, die innerlijke ervaring daarbinnen toch krachtiger dan de woordenvloed, waarmede men u zoekt te overstelpen. Of moest ge het nog missen, o, dan komt het u toch niet van de wereld, toch niet van uit uzelfen, maar alleen van den Heer. Doorleef dus uw uitwendig leven voor de wereld, en haar wie u daar vleien, heb lief wie u uw feilen*toonon; maar het leven uwer ziel doorleef dat voor uwen God. Zoek noch in eigen licht, noch bij de schemering der wereld, maar alleen bij het licht van Hem, Die zelf het Licht is, aan uzelfen ontdekt te worden, en door Zijn geest die diepten der zonde te verstaan, die we uit onszelfen niet verstaan kunnen. Neen, nooit hebt ge *genoeg* in den spiegel der zonde gezien, en hoe ver ge ook zijt voortgeschreden, toch moet elk meerdere genade u weer tot inniger schuldbesef en dieper zelfverootmoediging brengen. Juist hem, die tot Christus bekeerd is, moet de echte tollenaarsbede steeds overvloediger, steeds dieper opwellen uit het hart.

En nu M. H.,.. wat we bespraken, raakte het heiligste, het diepste van uw zieleleven. O! neme dan niemand uwer het met onheilige, met ongewijde handen aan. Want in ernst, als er waren die deze heilige waarheid misbruikten, om zinnelust en hartstocht te verontschuldigen: die deze kostbare parel in

het slijk hunner zonden vertraden, en in een vloed van gehuichelde woorden die heilige waarheid wegdompelden, — o, ik zou in den naam des Heeren een »wee u!” over u moeten uiroepen. Want ziet, het zout zou u dan zouteloos zijn: gij de wereld veroordeelen, maar om een kind der helle te worden erger dan zij zelve is: zoo zou uw laatste erger dan uw eerste zijn, en het bloed van Golgotha geen sprake der verzoening voor u hebben, maar om wrake over u ten hemel schreien.

AMEN.

V.

DE VLOEK DER VERSTANDSRICHTING.

~~~~~  
Om deze oorzaak buig ik mijne kniën tot den Vader van onzen Heere Jezus Christus, uit welken al het geslacht in de hemelen en op de aarde genoemd wordt, opdat Hij u geve, naar den rijkdom Zijner heerlijkheid, met kracht versterkt te worden door Zijnen Geest in den inwendigen mensch; opdat Christus door het geloof in uwe harten wone, en gij in de liefde geworteld en gegrond zijt; opdat gij ten volle kondet begrijpen met al de heiligen, welke de breedte, en lengte, en diepte en hoogte zij, en bekennen de liefde van Christus, die de kennis te boven gaat, opdat gij vervuld wordt tot al de volheid Gods.

Eph. III : 14—19.  
~~~~~

Wanneer we de geschiedenis der echristelijke kerk van haar geestelijke zijde bespieden, zien we haar achtereenvolgens verschillende tijdperken doorloopen, waarin beurtelings één der vermogens van den menschenlijken geest tot krachtiger werkzaamheid dan de andere geroepen wordt. Eerst is het de *wil* die op den voorgrond treedt in de heldeneeuw van Jezus' kerk, toen de martelaar de krachtigste prediker was van dat nieuw geloof dat der wereld werd aangekondigd. Aan die heldeneeuw sluit zich het tijdperk der *verbeelding* aan, waarin de overspannen echristelijke geest zich vermeit in het dichten van schoone, zinrijke legenden. Een machtig optreden van het denkend *verstand* ontzuichtert in een volgende periode die gevaarlijke geestesstemming, ontleedt den verrijkten geloofsinhoud

en brengt zoo het begrip van rechtzinnigheid, in edelen zin genomen, tot eere in Jezus' kerk. Maar door die ontzettende spanning van het denken vermoeid en uitgeput, ontsiert ze even spoedig haar rechtzinnigheid door het denkproces voor gesloten te verklaren, — en van nu aan dringt ze voor eeuwen lang elk ander vermogen van den geest terug, om het *gevoel* en het gevoel alleen, in Rome's bedehuizen te doen heerschen. Het is of de mensch geen ander orgaan dan het gevoel den christelijken geest meer heeft aan te bieden. In een godsdienst der kunst, een godsdienst van het schoone schijnt de godsdienst van Jezus te zijn ondergegaan. In het huis des gebeds schittert alles voor het oog, streelt alles de zinnen. Beeldhouw- en schilderkunst schijnen met elkaar te wedijveren, wie het meest bekooren en verblinden zal. In een zee van licht en glans baadt zich het lichtbewogen gemoed, in heiligen wellust laat het zich door spel en zang betooveren, en met de wierookwalmen die naar de saamgespitste bogen opstijgen zoekt de ziel zich in een verrukking, maar die het zedelijk kenmerk van het heilige mist, te verheffen tot haar God.

Uit die inzinking verhief de kerk zich eerst door de Hervorming, en geen wonder dus dat met haar doorbreken het christelijk *bewustzijn*, zoolang verduisterd en ten onder gehouden, met beslistheid op den voorgrond treedt. Men had lang genoeg gewiegeld op den verraderlijken stroom des gevoels, men was bedwelmd door dat wierookwalmen. Men wilde weer nuchteren zijn en weten waar men stond. Het geheiligd verstand alleen kon weer tot zelfbewustzijn doen ontwaken, en het overwicht dat het denken voor een tijdlang verkreeg, was dus, door de tegenstelling met het verleden, volkomen gerechtvaardigd.

In de Hervormingseeuw zelve schaadde dit aan het wezen des Christendoms dan ook niet het minst. Immers men kent de Hervormers niet, zoo men meent dat zij met ontlede begrippen gespeeld en in ijdele bepiegeling zich verloren hebben. Neen, hun denken was het ware denken: een zich rekenschap geven van een bewust geworden ervaring: die ervaring een werking

van het leven Gods in hun gemoed. Leven en denken waren bij hen dus in die juiste verhouding, waarbij het leven het denken wekt en het denken het leven tot bewustheid brengt. Maar, al te spoedig helaas! werd dat juiste verband verbroken. De levensstroom vloeide onder de ijskorst van het denken weg. De ijsvloer door den stroom niet meer gedragen verloor wegs meltend zijn eigen draagkracht, — en ter onzaliger uur begon toen het denkbeeld in onze kerk ingang te vinden, dat niet in het *leven* des gemoeds, maar in een werk des *verstands* het wezen van den godsdienst moet gezocht worden.

De wrange vrucht kon niet uithlijven. Die eenzijdige verstandsrichting was een giftige slang, die men eerst argeloos koesterde, maar om er straks zelf door gestoken te worden. Wel zwichtte het denken nog een tijdlang voor het overwel digend gezag van het Woord, dat de kerk als goddelijk beleet. Maar toch, eens van het leven des gemoeds losgerukt, moest die richting al spoedig haar ware bedoeling openbaren, vijandig tegen het gezag der Schrift optreden, en allengs geheel het fundament loswoelen, waarop onze kerk was gevest. Die verstandsrichting is dan ook de kanker waaraan onze kerk bezweken is: en, hoe vreemd het ook schijne, toch is het waar, dat tegenover den waarachtigen eisch van het Woord, de *letterrechtzinnige* en de meest ongeloovige onzer dagen geheel op een zelfde standpunt staan. Gebreideld of onbeteugeld, gefnuikt of in zijn volle kracht ontwikkeld, het is het eenzijdige, van het leven *afgetrokken* denken, dat het leven onzer kerk gedood heeft. — En hoever de letterrechtzinnige en de ongeloovige ook anderzins gescheiden zijn, hierin komen ze overeen, dat beiden de kracht Gods in het gemoet door een werkzaamheid van eigen denken of geheugen vervangen, en de haard, waar het vuur van den godsdienst branden moet, in de hersenen plaatsen in stede van 't hart.

In dat noodlottig streven, om den godsdienst in een uitwendig verstandswerk te doen opgaan, openbaart zich *de zonde* M. H.! Het is de oude geschiedenis van Eden's hof, waar de

mensch zich aan den dood waagt om tot kennis op te klimmen: het *leven* uitruilt om de *kennis* te gewinnen, en zich dusdoende afsnijdt van de levensgemeenschap Gods. Het is de mensch, die in zijn zondige afgescheidenheid van God, het wezen van godsdienst bespot door ze in een uitwendige betrekking te doen opgaan. Hij beschouwt zich als de evenknie des Allerhoogsten: wil naar het liedekes hem door Sathan eens voorgezongen, Gode gelijk zijn: woelt den levensband los, die hem als schepsel aan den Schepper verbinden moet, en neemt van Gods zijde niets dan verklaringen, openbaringen en beloften aan, om die zijnerzijds geheel uitwendig met betuigingen, gezindheden en geloften te beantwoorden. Het is een vernielen van allen godsdienst onder den schijn van dien te verheffen: een poging van den zondaar om God te dienen en zich toch in zijn geroofde zelfstandigheid te handhaven: i. é. w. een godsdienst, die alle betrekkingen huldigt, maar de *levens*-betrekking met den Oneindige loochent en daarom alle geestelijke werkelijkheid mist.

Hoe vloekt dat streven met het schitterend Evangelie dat Paulus ons predikt, en waar alles van leven tintelt. Wien is het gegeven dat dorre, afgetrokken en louter uitwendige streven nog een oogenblik aan den vloek zijner ziel te doen ontkomen, bij het lezen van die levenstaal die ons in het woord, dat wij uit zijn Zendbrief opsloegen, zoo liefelijk in de ooren ruischt. Als geteekend voor ons oog zien we daar dien levensband die ons verbinden moet aan den eenig Aanbiddelijke, uit Wien alle geslacht in hemel en op aarde genoemd wordt. en bij Wien niet slechts betuigingen en gedachten zijn, maar in Wiens schoot de rijkdom, de volle werkelijkheid rust van alle heerlijkheid. Niet een klank, maar *kracht* is het, die van dien Vader u wordt toegebeden. Die kracht wordt niet gewerkt dan door den H. G., en als om elk uitwendig denkbeeld onverbiddelijk af te snijden, voegt de apostel er bij, dat die kracht door dien Geest ons moet komen in den *inwendigen* mensch. Geen zweem van bespiegeling dus in Paulus' woord; neen, alleen

naar het werkelijk leven Gods dringt en wijst hij ons. Dat leven moet de ziel ontvangen, en waar ze het ontvangt, daar is het geen eigen bezit, waarmede de mensch zich nogmaals uitwendig tegenover God kan plaatsen, — neen, daar is het een *wonen*, een werkelijk wonen van Christus zelf in ons: een groeien in God, omdat we in Zijn liefde *geworteld* zijn, een drijven met onze ziel in den stroom Zijns levens, een rusten, met het gebouwte van onzen geest op dien God, in Wien we als het fundament onzer ziele zijn *gegrond*. Dan eerst volgt het *bewustzijn*, en ja, uit dat bewustzijn ontwikkelt zich een denken en weten, een kennen en begrijpen; maar toch dat denken is slechts de afspiegeling van het gewekte leven: dat leven, die kracht uit den Hooge is de kiem waaruit alleen het wezen des christendoms uitspruit, en niet wat ge *geleerd* hebt, maar wat in u *is*, blijft de hoofdzaak; de vraag voor het Evangelie is niet »wat ge denkt,” maar »wat gij zijt.”

Wat dunkt u, doordringt dat besef het lichaam onzer kerk nog? Is het u nog mogelijk iets van die werkelijke, krachtvolle opvatting van den godsdienst als *leven* in den sleurgang onzer kerk terug te vinden? Och! hoe gaat het ten onzent bij het meerderdeel? De Bijbel spreekt van feiten: het verhaal daarvan wordt onzen kinderen ingeprent, — en niet de machtige realiteit van wat geschied is, maar het *verhaal* van het gebeurde als *grondslag* van hun godsdienst gelegd, ... een werk van het *geheugen* dus. Op dien zandgrond wordt het gebouwte der leer opgetrokken, en nogmaals het geheugen gedwongen een tal van stellingen, een tal van waarheden in zich op te nemen, die niet beleefd maar geleerd, niet erkend maar nagezegd, voortaan de *inhoud* van hun godsdienst zijn. Daarover spreken en beuzelen, seurig in een eirkel redeneeren, eendeloos hetzelfde herhalen en vaardig zijn in dat onheilg steekspel, waarin het mishandeld schriftwoord schild en werpspies beide is, geldt voor de gemeenschap der heiligen. Een denken *aan* Jezus, een peinzen *over* God, een mijmeren *over* goddelijke dingen eindelijk, is de hoogste uiting waartoe dat uitwendig

God-dienen komen kan, — en als nog niets dan het geheugen, het verstand, het denken bezig zijn geweest, als er i. e. w. nog nergens dan in de *hersens* werking was te bespeuren, heeft dat ziellooze spotbeeld van den godsdienst zijn loop reeds voleind.

Ziet, dáártegen nu kom ik op, dat men dat dorre leer- en denkgeraamte, afgetrokken van het goddelijk leven zelf, met het wezen van den godsdienst verwarre. Daarin godsdienst zien, dat zou zijn, het afbeeldsel van uw vriend gelijk stellen met den persoon zelf dien ge liefhebt: een afdruk van het zegel met den zegelring zelf verwisselen. Dat verwarren van *denken* en *zijn* op het gebied van den godsdienst, dat is de waanzin, dien men soms bij onze krankzinnigen aantreft, van een die zich inbeeldt een koning te zijn, zonder ooit een kroon gedragen te hebben: veldslagen gewonnen te hebben zonder ooit den degen te hebben gevoerd: sommen schats te bezitten, omdat hij de cijfers van die sommen gedurig bij zichzelve herhaalt. Voorzeker, het denken is een gave Gods, de leer is goed en als beschrijving van het goddelijk leven zelfs onmisbaar; doch als men de *beschrijving* van het leven met het leven zelf verwisselen wil, en leerstellig in den slechtsten zin zoekt te worden, dan kan dat streven het mijne nooit zijn, en dan roep ik u toe: Lieve vrienden! laat ons aan den strik van dat leerstellig Christendom zoeken te ontkomen door tot het mysterie des geestelijken levens terug te keeren, en zij het onze leus, niet om Christus door een leer in de hersenen te laten wonen, maar gelijk Paulus wil, door het geloof in 't hart.

Immers godsdienst is een gemeenschap, niet met het woord, den wil, de gezindheid Gods, maar met Zijn goddelijk *leven* zelf. Omdat Hij onze Schepper is en we niets anders dan in Hem zijn kunnen, moet elke gemeenschap met Hem eene inwendige levensgemeenschap zijn. Die roofde ons, die verbrak de zonde, die ons van God niet maar in gezindheid verwijderde, maar ons voor onze bewustheid werkelijk afsneed van den levensstroom, die uit Hem welt. De zondaar derft dus het leven Gods, en is uit zich zelf tot niets anders dan tot een

uitwendigen godsdienst bekwaam. Wat hij zelf niet bezit, kan de schat zijns harten niet worden, dan door van buiten tot hem te komen en een werkelijk, bezwangerd, een werkelijk begiftigd worden met het leven Gods, is dus de onmisbare voorwaarde, die elken zondaar ter vroomheid is gesteld. Niet maar uwe stemming moet veranderd, niet maar uw aard ontwikkeld, nu neiging geleid of uw afkeer overwonnen. Ach, wie daarin het Christendom op doet gaan, verwatert en vervluchtigt het, en eindigt met het weg te cijferen. Neen, omdat het Christendom eerst zelf den grondslag leggen moet, zal het bouwen kunnen: omdat het werkelijkheid najaagt en het leven zelf zoekt, wil het u niet maar vervormen en ontwikkelen, maar iets geheel nieuws in u brengen, dat eerst niet in u was.

Het moet in elk onzer M. H.! het levenswonder worden, dat in het wonder van Kana's bruiloft is afgebeeld. Het water in het drinkvat wordt daar wijn: en de onnadenkende die het ziet, waant dat daarbij slechts kleur en smaak veranderd zijn, maar de kenner weet dat kleur en smaak niet wisselen konden, dan door bijvoeging van een nieuw bestanddeel, dat Jezus door Zijn scheppende kracht in het water gemengd had. En even werkelijk is het levenswonder door den Heer in het menschenhart gewrocht. Gelijk Hij eens in Eden den adem des levens in de neusgaten blies en daardoor het leven aanbracht, zoo brengt ook thans de aanblazing des Heiligen Geestes het leven in ons verstorven hart. Even werkelijk als de regen nederdruppelt om het aardrijk te drenken, daalt het goddelijk levensvocht neder op den dorstigen bodem onzer ziel. In vollen zin des woords is het goddelijk leven een zelfstandige kracht: die levenskracht die de hoogste werkelijkheid bezit, en waarvan een mate, een gave als werkelijk nieuw bestanddeel moet worden uitgegoten in ons gemoed. Zóó predikt de Schrift het ons in de krachtigste woorden. Daarom zegt ze, dat de liefde Gods wordt *uitgestort* in onze harten: dat we, even als de zalf van buiten op het hoofd des priesters droop, zoo *gezalfd worden* met den Heiligen Geest. Daarom zegt ze, dat het leven

niet in ons gewekt, maar ons *gegeven* wordt: dat het *zaad Gods* niet maar in ons ontkiemt, maar eerst in ons wordt gelegd. Daarom heet dat levenswonder een tweede *geboorte*, waardoor het kind Gods, dat eerst niet was, ontstaat: een schepping die een geheel nieuw leven tot aanzijn roept: iets nieuws, iets werkelijks, iets wezenlijks, wordt u aangebracht, dat in geen besomming of becijfering zich verliest, in geen beschouwing of beschrijving opgaat, maar een werkelijke kracht is, die uit den rijkdom van Gods heerlijkheid door den Heiligen Geest u invloeit in het hart.

Maar wat in ons is, zijn we ons toch bewust, en door dat bewustzijn wordt de onderscheiding van leven en denken dan toch weer opgeheven! zegt ge misschien... Ja, zoo leven en bewustzijn altijd samenvielen, maar juist die bewering is onhoudbaar. Reeds het lichamelijk leven pleit daartegen. De nog niet geborene leeft reeds in de moederschoot, maar zonder levensbesef. In bedwelming of flauwte verliezen we ons bewustzijn, maar leven en zijn toch. Voor jaren reeds kan een ziekte ons in de leden zijn geslopen, al zijn we ons dies onbewust. Sterker nog geldt dat op het gebied van den geest. Niets is moeilijker voor den mensch dan zijn aanleg helder in te zien, zijn krachten juist te meten en dus te weten wat in hem is. Volkomen zelfkennis zou ieders deel moeten zijn, zoo *leven* en *bewustzijn van dat leven* altijd samenvielen, en zoolang we nog van het raadselachtig menschenhart spreken, valt dus die meening voor ons eigen oordeel.

En dat nu geldt van het zedelijk leven evenzeer. We zijn ons de diepte onzer zonden niet bewust en klagen daarom met den psalmdichter: »Heer, wie zal de afdwalingen verstaan?» — maar evenmin treft de invloeiing van het goddelijk leven in onze ziel met de bewustheid daarvan onmiddellijk samen. Het leven is eerst en daarna het bewustzijn: en hoe kort of lang dan ook, dat leven is een tijdlang in het hart eer het tot bewustzijn ontwaakt. Dat bewijst elk vroeg gestorven kind,

dat een plaatse in het vaderhuis vond, zonder hier ooit tot bewustzijn van hooger leven gekomen te zijn. Dat zien we soms zoo sprekend bij den krankzinnige, die kort voor zijn sterven toont, ook in onbewusten staat het leven behouden te hebben, dat God in hem had uitgestort. Daarvoor zijt gij allen mij getuigen. M. Vr., die ten leven ontwaakt zijt, zonder het aanstonds zelf te bespeuren, en van achteren op uw verleden terugziende, met Jacob van het Bethel uws levens verklaren moest: »De Heer was aan die plaats, en ik heb het niet geweten.»

Om bewust te worden, moet het leven dus eerst zijn. Die kracht, die liefde, die Geest Gods in ons is het wezen, dat zich in ons bewustzijn slechts afspiegelt. Maar toch, volgen moet dat *bewustzijn*, zullen we de gave Gods niet slechts ontvangen, maar genieten. Geen koningskind in de wieg moet de Christen blijven, maar eens zelfbewust de kroon zich op het hoofd drukken, en daarom gaat Paulus voort: »opdat gij ten volle begrijpen moogt met al de heiligen, welke de breedte en lengte, de diepte en hoogte zij».

Van een verstandelijk begrijpen is hier in de verte geen sprake, en we kunnen in der daad de gedachte van Paulus niet beter weergeven, dan door wat wij liever *bewustworden* noemen. Het is dat onmiddellijke besef, dat zich aan ons opdringt, zoodra de gevoelsdraden van ons wezen zijn aangelegd. Even als smart en vreugd, inzinking en weeropleving van krachten, door onmiddelijk gevoel tot onze kennis komt, zoo wordt elk, die dat nieuwe leven ontving, zich die werking in zijn binnenste allengs bewust. Er is iets in hem omgegaan; dat ervaart, dat bespeurt hij. Die werking in hem is hem een feit, waarvan hij alleen de onmiddellijke gewisheid en zekerheid bezitten kan, en moge men al de verklaring bedenkelijk achten, die hij van die werking geeft, die werking zelve mag niemand loochenen, maar kan ook evenmin door iemand buiten hem bevestigd worden. Van die werking, op zichzelf genomen, berust de beslissing bij zijn bewustzijn alleen.

Is die kracht, die zich in hem openbaarde, werkelijk het uitvloeien van het goddelijk leven geweest, dan is het bewust worden van die werking ook een gevoelen en ervaren, en dus ook kennen van het goddelijke leven zelf. Zelfbewustzijn en bewustzijn van God worden dan in hem feitelijk één, en daarom leidt dat zelfbewustzijn allengs tot de kennis van het leven Gods in zijn volle breedte en lengte en diepte en hoogte. Niet alsof het eigen bewustzijn ons ooit de volle kennis van het leven Gods kon schenken, maar ons bewustzijn, zoo het door God gewekt is, staat niet alleen; en niet op ons zelve, maar alleen *met alle heiligen* kunnen we tot die volle Godskennis komen. Eensdeels om de sympathie des geestes, die de helderheid van het eigen bewustzijn verhoogt. Maar dan ook, omdat hun bezit en het onze een gemeenschappelijk leven is, dat door den adem des geestes in golving gebracht, uit het eene hart in het andere overstroomt, en in elk hart, dat door dien stroom bevochtigd wordt, den vollen golfslag van geheel den levensstroom doet ervaren. *Vervuld* moeten we worden *tot al de volheid Gods*, niet alsof ooit in 't hart van een onzer de volheid Gods wonen kon. Neen, maar de Heer is het, die de volheid van Zijn leven uit doet stroomen en de volheid van Zijn gaven uitzendt in *geheel* het lichaam Zijner heiligen. Die allen saam dragen in zich de volheid Desgenen, Die alles in allen vervult. De ééne vlam der goddelijke Liefde vindt ge gesplitst in duizend stralen in de liefde Zijner kinderen terug. De volheid van het ééne goddelijk leven vindt ge als gruisakorrelen van het ééne keurgesteent, in hen gedeeld en gebroken, en niet op zich zelf, maar in gemeenschap met al de heiligen, meet de Christen het leven Gods in al zijn lengte en breedte, peilt zijn oneindige diepte en klint tot zijn duizelende hoogte op.

Dan vangt de taak van het *denken* aan. Want ook voorwerp onzer *kennis* moet de liefde van Christus naar het woord van den apostel zijn. Is er goddelijke kracht in ons gemoed uitgestort, dan moet uit dat diepste van ons wezen, door elk der organen van onzen geest dat leven naar buiten dringen, en

die organen zelf daardoor veredeld en gezuiverd worden. En geldt dit van elk der organen van onzen geest, van ons denkvermogen bovenal. Dat goddelijk bewustzijn in ons moet door ons denken ontleed, verklaard en in samenhang met al onze overige ervaringen geplaatst, om daardoor een steeds helderder blik op ons zelve en de wereld om ons te gewinnen, en aan de wetenschap in vollen omvang is het, dat die grootsche taak verblijft. Ook haar doel mag dus geen ander zijn dan den rijkdom van Gods heerlijkheid voor het geopend zielsoog te ontsluiten: het leven eerst in zijn deelen te ontleden, om het straks voor onzen geest weêr saam te stellen, en ons de ware *eenheid* te doen vinden, door het middenpunt van ons eigen zielsleven saam te doen vallen met dat middenpunt van alle leven, dat we aanbidden in den Christus Gods.

Toch is dat streven der wetenschap van de werking van ons bewustzijn in beginsel verschillend. Immers dat bewustzijn is een fontein, die in ieders eigen hart ontspringt: dat denken veeleer een stroom, waarin elk komend geslacht zich eerst zelf haadt, om er dan op zijn beurt de bedding van te verbreeden. Naar de ontwikkeling der eeuw waarin ge leeft, zal dat denken der menschheid u rijper vruchten afwerpen, maar van allen voortgang der wetenschap onafhankelijk, kan dat goddelijk bewustzijn in u alle eeuwen door even diep door den christen gevoeld en in het hart ervaren worden. Dat bewustzijn is een werktuig van uw eigen gemoed: de wetenschap een werkzaamheid der denkende menschheid in haar geheel. Dat bewustzijn, de onmiddellijke uiting van geheel uw geestesleven: dat denken, de afgeleide uiting van slechts één der organen van uwen geest, en dus met het bewustzijn van uw menschelek leven voor vergelijking zelfs onvatbaar. Maar ligt de kracht van het bewustzijn in zijn volheid en eigenheid voor ieder individu, het wordt op zijn beurt door het denken overtroffen in klaarheid en helderheid, en daarom wordt al de volheid Gods eerst dan door Christus' kerk ervaren, zoo ze verlichting des verstands aan de kracht van het innerlijk leven weet te huwen. Lief-

hebben moet dus elk onzer met al de heiligen, een wetenschap, die zoo machtig kan medewerken om het goddelijk leven te doen ingaan in geheel onzen mensch. Dankbaar aanvaard moet elke winst die ze ons aanbiedt: met vreugde begroet elk licht door haar ontstoken, waarbij onze geest weer klaarder de grondtrekken van het leven ontdekt. Verzaking van plicht, en dus zonde zelfs, is het, zoo we den bouw van haar tempel verachten en den steen niet aandragen die door onze hand in haar muren had kunnen worden ingevoegd. En al gaf God ons het talent niet om zelf te bouwen, dan blijft nog ons de eisch gesteld, om voor haar tempelbouw ons penningske te offeren, en haar te steunen door ons gebed.

Maar hoe hoog ook de eereplaats zij, die het verstand moet worden aangewezen, nooit mag zijn levensuiting met de werking van het Goddelijk leven zelf verward. De kennis schept het leven niet, maar beschrijft het slechts, en daarom zegt de apostel ook, dat de liefde van Christus, die het voorwerp onzer kennis is, *die kennis steeds blijft te boren gaan*, terwijl we met ons onmiddellijk bewustzijn het leven Gods ten volle kunnen begrijpen. Zoo is het met alle wetenschap, want er is geen kennis die niet beneden het voorwerp blijft, dat ze kennen wil. Juist dat staren in een bodemlooze diepte, dat gluren in een eindelooze oneindigheid, dat zoeken naar een leven dat zijn raadselen wel verschuift, maar niet opheft, is haar roem en eere, de fiere moed waarom we haar liefhebben en bewonderen.

Maar juist daarom kan ze bij geen onzer de plaats vervangen van den godsdienst van het hart. Aan dien tempel der wetenschap bouwen alle eeuwen: nog verheffen zijne muren zich slechts een handbreedte opwaarts, en hoe ook volgende geslachten in het opbouwen voortvaren, dit weet elk vooruit, dat kroonlijst en gevelspits nooit op die muren prijken zullen. Neen, we vertragen daarom niet, en bouwen zelven mede, maar,.... terwijl die tempel der wetenschap zich slechts langzaam verheft, moet mijn eigen hart toch zelf een hutje hebben, waarin het kan uitrusten van de moeite des daags. Terwijl

de wijsgeeren redetwisten, kan voor mij de laatste ure slaan, en heb ik aan troost behoefte voor de smarten mijner ziel. Onderwijl de spijs des eeuwigen levens scheikundig ontleed wordt, mag de ziel niet van honger steven.

Neen, de Christen kan niet wachten, tot eens in de raadzaal der wijzen het laatste woord gesproken is. Het kind haalt adem in de wieg al heeft het van de drukking der lucht zelfs den klank nog nooit vernomen. De Peruaan stilde de koorts met het poeder van den Kinabast, lang eer nog het denkend verstand de kracht van die sehors ook maar had *trachten* te ontleden. En zoo ook doet de Christen, M. H.! Hij drinkt het leven Gods met volle teugen in, al is nog door niemand het geheimnis van dat leven hem ontsluitend. Hij haalt adem omdat hij behoefte aan lucht heeft, al spelt geen der wijzen hem, hoe die frissche dampkring is gevormd. Hij stilt met den zegen van het kruishout het koortsachtig jagen van zijn hart, al blijft de kracht van dat kruishout nog in zijn diepte onbegrepen. Dat leven is zijn kracht: het bewustzijn van dat leven is zijn rijkdom, en ter verheldering van dat bewustzijn alleen zoekt hij het licht op te vangen, dat de wetenschap uitstraalt. Zij het dan ook dat die wetenschap hem zooveel nog onverklaard laat, hij leeft intusschen, hij ervaart nogtans Gods kracht, hij geniet niettemin, want hij weet het immers, dat we hier toch slechts *ten deele* kennen, dat niet hier, maar eerst daarboven de ure komt, dat we Hem zelf Die het Leven is, zullen kennen, niet door betoog en ontleding van begrippen, maar gelijk we zelven van God gekend zijn, door onmiddellijk inleven in Zijn leven en het voelen in onze eigen aderen van den polsslag van het leven Gods.

II. Geen verachting der wetenschap predikt dus het Evangelie M. H.! Geen traagheid des geestes bevordert het, door u van de moeite des denkens te ontslaan. Ik trad niet voor u op, om het ziekelijk drijven van bevindingen, met het Evangelie in de hand, van de tucht der kennis te ontheffen, neen, óók

kennis, óók wetenschap is door het Evangelie geëischt. Maar die kennis moet een inhoud hebben, die wetenschap een grond vinden waarin ze haar wortelen uitslaat: de werking des verstands mag van het innerlijk leven niet losgerukt, maar moet uit dat leven opwassen, en die eenvoudige waarheid is het, die feitelijk zoo gedurig wordt miskend.

Men maakt de kennis *afgetrokken*. Dat wil niet zeggen dat men te diep denkt of zich te hoog op de vleugelen der gedachten verheft. Wie toch zou dat wraken? Neen, maar men maakt de kennis afgetrokken *door ze van het leven af te trekken*, haar op zich zelf als een kracht of iets wezenlijks te beschouwen. En dat streven nu bestreed ik met de bezielende gedachte van Paulus' woord, dat onze vroomheid geen ijdel denkproces, meer een werkelijk levensproces is, en dat dus dan alleen de ware orde gehandhaafd wordt, zoo *eerst* het *leven* komt, *dan* het *bevestigen* van dat leven volgt, *daarna* de *kennis* die dat leven verklaart.

Het verwijt, alsof dat scherp vooropstellen van het goddelijke leven dat onze ziel ontvangen moet, een lijdelijke plooi aan ons geloof zou geven, deert mij daarbij weinig. Het ligt bovendien thans niet op mijn weg dat vermoeden weg te nemen, daar ik van de onmisbaarheid, niet van den oorsprong van dat leven gesproken heb. Slechts zooveel zij gezegd, om te toonen hoe weinig dat verwijt ons uit het zadel licht: Ik weet het, in het godmenschelijk leven, dat het christendom predikt, is die keuze niet, maar werd mij die keuze gesteld, ja, dan verkoos ik een lijdelijk Christendom, maar dat de werkelijkheid van het leven bezit, boven een Christendom hoe werkzaam ook, maar dat mij het beginsel van alle zonde, de afscheiding van het leven Gods, niet hielp overwinnen. En mij dunkt, althans uit het hart des Evangelie's is mijne onwrikbare overtuiging genomen, dat vermaning noch zedeles, betoog noch redeneering, iets meer dan planten en natmaken, maar den groei nooit geven kunnen, en dat uit den mensch geen Christen wordt, dan zoo God hem grijpt en aanraakt in het hart.

Of zou dat scherp vooropstellen van het leven Gods in uw binnenste u beangstigen? Dat zoeken van elken aanvang in onzen God u ontmoedigen en verschrikken Gel.? Maar immers juist een onschatbare troost is het, dien ge op dat heerlijk standpunt des Evangelie's gewint. Zoo ik u gewezen had op uw *eigen* kracht, u had opgeroepen om rijk te worden uit de armoë van uw *eigen* hart, en uit de leegte uwer eigen ziel een volheid van leven te gewinnen, dan begreep ik het, dat mijn taal u als een spotten met uw ellende in de ooren klonk. Zoo ik u op het *denken* gewezen had als den weg die ten leven voert: u had toegeroepen: »Wacht op de uitkomsten der wetenschap!" dan zou ik het begrijpen, dat ik een gevoel van wanhoop in u gewekt had en dat ge mij met schampere bitsheid vroeg: »of dan uw arme ziel dobberen moest, al de slingeringen der wetenschap mee?" Maar neen, niet op u zelf, niet op uw denken, zelfs niet op uw bewustzijn wees ik u, maar op den rijkdom van Gods heerlijkheid, waarin kracht is, kracht ook voor u. Weent ge daarom, o, kleinmoedige! omdat ge het leven niet anders kunt verwerven, dat uit dien God, Die het leven zelf is? Maar waarheen anders zult ge den dorstige dan leiden dan naar de oevers van den levensstroom? waarheen anders den hongerige dan naar Hem, Die het brood des levens is? *Nog niet* gelescht en toch zoo vurig gebeden, klaagt ge, — maar woudt gij die het al om niet ontvangt, dan nog de ure bepalen waarin de gave u moet geschonken. *Nog niet*, maar daarom kan de toekomst wellicht een *eerlang* voor u verbergen. Ja, ik ga verder, M. Vr., zoo het aan geen denken en zelfs niet aan het bewustzijn hangt, zoo het leven aan het bewustzijn voorafgaat, dan hebt ge tot dat *nog niet* zelfs geen recht, dan mag geen uwer zich zelve wegwerpen. O! immers reeds nu kon het dan ook in uw eigen hart zijn neêrgelegd, al kwam het nog tot geen ontkieming: het kind van God kon reeds in u *ontvangen* zijn, al werd het nog niet geboren. Wie weet, als Samuël zijt ge misschien reeds geroepen bij uw naam, maar dat ge tot Eli gingt en u

weer nederlegdet, niet wetende dat de Heer u had geroepen. Neen, niet moedeloos geklaagd, maar volhard in uw gebeden Gel.: ik nam u niets, maar bracht u juist wat alleen u staande kan houden, den rijken troost der hoop.

Geen verstands- maar een levensvraag onze toebrengring! O, er ligt zulk een troost in dat evangelisch denkbild, troost ook voor de kleinen en eenvoudigen des koninkrijks. Dát sloeg u soms uit het veld misschien, dát schokte uw vertrouwen, als ge anderen met vlugheid en gevatheid hun geloof hoordet verdedigen, waar gij geen woorden vinden kondt. Of, als anderen met zulk een bespraaktheid het geloof ontleden, met warmte uit de volheid van dat geloof spreken en zoo woorden geven konden aan het gevoel van reine liefde, dat hen voor Christus bezielt. O! dan begrijp ik, hoe gij die gave des woords, des lofs en der uitgieting des gemoeds, hun benijden kondt, gij die u stil, gij die u schuil moet houden, waar anderen voorwaarts traden, en alleen in de stilte uwer ziel het den Heer vertellen kondt, hoe teeder uw ziel Hem bemint. Die macht des woords heeft iets betooverends, iets overweldigends vooral op heilig gebied. Haar te missen, dunkt zoo licht gemis aan het ééne noodige zelf te zijn: om de welsprekendheid van anderer liefde zoudt ge uw eigen zwijgende liefde misschien wantrouwen, en dus uw heilige kalmte van u voelen gaan. O! laat dan de gedachte zoo vol troost u stillen, dat niet de kennis maar het leven de vraag is van afdoend gewicht, en dat de liefde uwer ziel even diep door Christus kan gevoeld worden, of ze in het verborgene van uw gemoed gloort of in schitterende vonken op anderen overspat, zoo het maar echte liefde is, liefde uit God.

Ziet op uw kinderen, Gel.! Gij hebt ze lief en zorgt voor hen: allengs zoekt ge hun sluimerende krachten wakker te roepen, en ze voor te bereiden voor het maatschappelijk leven, maar.... gedurig ook keert het oogenblik terug, dat ge hen met een nog dieper zielsverlangen opdraagt aan den Vader daar boven, — doch daarvoor zijn ze nu nog te jong, dat zouden

ze toch nog niet begrijpen, en eerst de toekomst kan u de verhooring dier bede brengen, — zoo waant ge en maakt daardoor uw gebed voor uw kind krachteloos, als of de werking van Gods kracht aan het denken en begrijpen gebonden ware. O, doe die dwaling van u: geloof het weer eens, dat het leven voor het bewustzijn gaat, en dat de Heer dus ook in het jong en onbewust gemoed onzichtbaar voor ons oog reeds werken kan. Beeld u niet meer in, dat gij alleen werkt, maar voel u medearbeider van den Heer, ook in de opvoeding uwer kinderen. Zie met dat oog nog eens uw lievelingen aan, en ze zullen zooveel rijker waarde in uw oog bezitten. Bidt voor hen in dát geloof en gij zult het zelf ervaren, dat het de zoekende liefde Gods voor uw kind is, die de biddende liefde van eigen hart ontmoet.

Maar zullen we zoo in elk opzicht den *troost* dier gedachte genieten, dan ook haar *ernst* aanvaard! Gedurig kruist zich onze levensweg met dien van andersdenkenden, die van ons verschillen in karakter en natuur. We moeten op dit benedenrond te zamen leven met hen, die vloeken wat ons heilig is, en haten wat wij beminnen, en het moet maar erkend: er is zooveel dat van menschen geschiedt en ons toch walg en tegenzin inboezemt. En die afkeer is goed, wat onheilig is, moet ook ons onheilig blijven en dat toornen in ons kan geheiligd zijn in God. — Maar als ge verder woudt gaan en dien natuurgenoot zelve verwerpen, uit gebrek aan erbarming hem zelf met uw oordeel treffen woudt, dan roep ik u toe: Laat af: gij weet niet wat reeds onbewust in zijn binnenste gewerkt kon zijn. Dusver de laatste, kon hij toch nog de eerste worden, en hoe diep gevallen zondaar ook, toch nog met die van oosten en westen u voorgaan in het koninkrijk der hemelen. Wie weet of ge met hem te verwerpen, u niet aan het werk Gods vergrijpen, met de ruwe schelp ook de edele parel zoudt wegwerpen, en houd uw oordeel in. De mogelijkheid daarvan althans moet ge bij allen toegeven, en juist dat

komen van het leven vóór het bewustzijn, ontnemt u dus elk recht tot veroordeelen, en stelt u de rijkste erbarming jegens elk ten plicht.

En evenzoo omgekeerd, is het leven de aanvang, dan heeft alleen dát bewustzijn waarde, dat uiting van het leven is, en is alle kennis verwerpelijk, die niet in eigen leven wortelt. Nooit ernstig *genoeg* kunnen we elkander dan waarschuwen tegen overschatting van ons inzicht en begrip, van onze kennis en onzen geheugen schat. Dan mag weidsche bespraaktheid, diepte van blik en veelomvattende christelijke kennis, noch voor ons zelve noch voor anderen, ooit de maatstaf zijn, die voor het leven beslist. Alleen op de werkelijkheid van dat goddelijk leven in u komt het aan, en zeker ook dat leven kan tot bewustzijn en uiting komen, maar als dat leven zich uit, dan spreekt het niet in afgeluisterde termen, maar dan heeft het een eigen woord: dan bootst het niet anderen na, maar vertoont zijn eigen wezen: dan is het niet op eens gereed, maar komt allengs tot zelfontdekking, en juist dat *persoonlijke*, dat *eigene* mag ook in uw levensuiting niet ontbreken, zal het een werk blijken van den H. Geest.

Och! het is zoo moeilijk niet om dat verschil te voelen. Waar een bevriend hart tot mij uitgaat, daar voel ik de sympathie des geestes, die mij vangt en bindt. Dat hoort men aan den toon, of die les van buiten geleerd of van binnen ervaren is. Dat bespeurt ge immers wel aan het vuur in het oog, aan de natuurlijkheid der gebaren en den ernst der houding, of hij die van den strijd u spreekt, zelf op het slagveld gewond werd, of slechts het bericht herhaalt, door een ander van dien slag gegeven: en even licht verraadt u de trek van uw gelaat, of de strijd van Christus met de wereld u zelf een levensstrijd is of slechts een steekspel, dat u uitwendig boeit en vermaakt.

Van het bestek van Gods huis naar de woning zelf van den Allerhoogsten Koning: van het denken naar het zijn: van de kennis naar het leven: van de zedelessen naar den H. Geest terug M. H.!, — dat is dus de roepstem, die ik U in naam

des Evangelies breng. Niet opdat ge zoudt ophouden te vermanen en te prediken of uw eigen kennis te vermeerderen, maar alleen opdat ge daaraan nooit de eer zoudt geven, daarin nooit een kracht zoudt zoeken, die alleen behoort aan onzen God.

En of ge daarvoor dan niets doen kunt. Hoort wat Paulus zegt: »daarom buig ik mijne kniën voor den Vader onzes Heeren Jezus Christus,"... kniel gij dan naast hem neder Gel., en bid voor uw eigen hart en het hart der uwen. Het gebed is de eenige kracht waardoor we, zelf opgenomen in den Geest, op de beweging des Geestes in kunnen werken. Een gebed om kracht uit den rijkdom van Gods heerlijkheid, dat is het wat elk onzer behoeft.

Zoo aandoenlijk zegt Ezechiël van de doodsbeenderen, dat ze allengs met zenuwen belegd en met een huid overtrokken waren, maar, zoo gaat hij voort, »geen geest was in hen." Het beeld onzer eigen kerk is daarin geteekend Gel. Toch is het 't doodenveld niet meer van voor een dertig jaren. Er is beweging in die doodsbeenderen gekomen: in veel reeds mogen we roemen, en de prijs op leer en vormen gesteld, bedekt ten minste de bleekheid der doodsbeenderen weer met huid en zenuwen voor ons oog. Maar helaas, Ezechiëls klacht moet ook de onze zijn: »wel leer en vormen, maar er is geen geest in hen". En daarom buigt uwe kniën M. H. voor den Vader van onzen Heere Jezus Christus, en profeteer als Ezechiël, en zeg het tot den Heiligen Geest in het gebed: »Gij Geest! kom van de vier winden des aardrijks, en blaas in deze doodsbeenderen!" Zoo alleen daagt het morgenrood van een blijder dag en zal onze hope niet ondergaan, omdat ze dan leven zal in God.

En nu laat het slotwoord van Paulus ook ons besluit zijn. De voorrang van het zijn boven het denken, van het leven vóór de kennis, leidt ons van zelf van onze eigene kracht tot de kracht des Almachtigen op. Immers, zoolang ge nog uw heil alleen in het denken zoekt, verblijft u de eere, want dat denken kunt ge zelf. Maar als er om *leven* gevraagd wordt, om

leven in uw hart, dan beseft ge uw onmacht, want *leven schep-
pen* kunt ge niet en van zelf strekt uw hand zich dan naar
den Eenige uit, die de Fontein des Levens is. Teruggaan van
het afgetrokken denken naar de werkelijkheid van het leven :
eerst van den boom des levens en eerst daarna van den boom
der kennis plukken, dat is immers van ons zelve tot den Heer
gaan, van onzen geest tot den Geest Gods: dat is niet ons zel-
ven maar Hem de eere geven, en het is dus die gedachte, die
ook ons de betuiging des apostels op de lippen legt," dat Hem
Die machtig is meer dan overvloedig te doen, boven bidden en
denken, door Christus Jezus in alle geslachten, de heerlijkheid
in de gemeente zij toegebracht.

Amen.

VI.

MARIA BIJ HET KRUIS.

Jezus nu, ziende zijne moeder, en den discipel, dien Hij liefhad daarbij staande, zeide tot zijne moeder: Vrouw! zie, uw zoon. Daarna zeide Hij tot den discipel: Zie, uwe moeder.

Joh. 19 : 26, 27a.

Er ligt M. H. in die weinige woorden, die ik u daar voorlas, een wereld van gedachten. »Maria bij het kruis,» het is een der boeiendste, der roerendste tafereelen, die op het Evangelieblad geteekend staan! Neen, ook al was het mij gegeven, al de weelde onzer taal uit te putten, nog zou uw hart bij dat geheel eenig schouwspel, altijd meer en dieper blijven gevoelen dan zich in woorden uiten laat.

Het is of voor een oogenblik de lijdensbeker van voor de lippen des Heeren wordt weggenomen, zoo sterk is de tegenstelling van dit aandoenlijk afscheid, met alles wat vóóraf en dáárna bij het kruis van den Christus plaats grijpt. Neem dit ééne vluchtige tafereel weg, en elke menschelijke levensuiting bij dat kruis is een uiting van menschelijke boosheid. Het is of de vlock van dat hout somber afstraalt op allen die het omringen, om elk beter gevoel in hen te onderdrukken, en niets dan bitterheid voor den lijder uit hun gemoed te doen opwellen. Elke nieuwe gestalte, die zich bij Golgotha vertoont, werpt een schaduw te meer op het toch reeds zoo donker

schouwspel, waarop we staren. In waarheid, de duisternis die straks den kruisheuvel omhult, is slecht de symbolische sprake der natuur voor den duisteren nacht der zonde, die op dat Golgotha al haar diepste donkerheid om den Man van smarten uitgiet. Zelfs de deernis der vrouwen die weenen op den kruisweg, boet heur glans in bij den somberen gloed waarin het profetisch woord des Heeren ons heur toekomst doet zien. Zelfs de moordenaar die zich nog stervend aan het kruis bekeert, schrikt ons terug door de bloedschuld, die aan zijn nu doorgraven handen kleeft. Neen, hoe we ook beurtelings al de ontzettende tafereelen, waaraan dat kruisverhaal zoo rijk is, voor onze oogen laten voorbijgaan, telkens herkent ons oog dezelfde gestalte der zonde, die in telkens wisselende vormen voor ons treedt, en ons ijlings van Golgotha zou doen wegvluchten, zoo Hij, die daar Zijn bloed voor ons vergiet, ons niet blijvend aan dat Golgotha boeide.

Maar hier niet alzoo, ... neen, hier is het veeleer of een liefelijk lichtbeeld in die donkerheid wordt ingetooverd, of een aantrekkelijk tafereel tusschen die afschuwwekkende gebeurtenissen wordt ingeschoven. Maria bij het kruis, dat is een vriendelijk gelaat te midden dier stroeve, nijldige gestalten: een beëtooning van liefde te midden der zondigste zelfzucht, die in den gloeiendsten haat zich lucht geeft. Maria bij het kruis, dat is een vriendelijke lichtstraal op het vloekhout geworpen, een bedrijf in het lang verhaal van Jezus lijden, dat we nauwelijks een lijdenstafereel meer noemen kunnen. Niet waar? wien ge ook bij dat kruis ontmoet, ge zoudt hem uit liefde voor uw Heiland, van voor dat kruis willen terugdringen, maar als ge Maria den kruisheuvel naderen ziet, begroet elks hart haar komst met onverholten welgevallen, en voelen we als van zelf den wensch in ons eigen binnenste opkomen: O! mocht ook ik bij het kruis mijns Heeren staan met zulk een wegslepende liefde als zij!

Maria is een raadselachtige en toch zoo aanminnige gestalte: aanminnig bij de kribbe en het kruis, maar raadselachtig al

de jaren die daartusschen liggen. Hoe toch vinden we haar meestal op het Evangelieblad? Immers zij begrijpt haren grooten Zoon niet en weet in de vrucht van haren schoot haar Heer en Heiland niet te ontdekken. Het rein en krachtig gevoel van haar moederhart is in verwarring geraakt door den dubbelen, schijnbaar strijdigen band, waarmee ze als moeder-maagd en zondaresse aan den Christus verbonden is. Het wordt haar al meer een droom, al wat de herinnering haar influistert van dien engel die haar in het stille Nazareth verscheen, en van die engelen in Efratha's velden. Wel had ze eens in gespierde taal en met bezielde toonen den lof van haren Zoon, den prijs van Israëls Messias bezongen, maar de golving van haar dichterlijk gevoel brak welhaast op de koude werkelijkheid van een stil en eenzaam, dertig jaren lang gerekt, schijnbaar vergeten leven. En toen ja, werd het alles ongemeen en opvallend, geheimzinnig en wonderbaar in den Christus, maar toch ze bleef in haren Zoon die luisterrijke openbaring van vorstelijke majesteit missen, waardoor uit de diepte harer ziel dat Messiasbeeld weder kon worden opgeroepen, dat ze als gelukkige moeder en vrome Israëlietin eens in de diepte van haar hart begraven had. Wat ze ziet en hoort, teekent zich voor haar beneveld zielsoog veeleer als een daad van waanzin, waarvan ze met moederlijke bezorgdheid haren Zoon zoekt af te houden, en waar Jezus die belemmeringen der moederliefde met ernst terugwerpt, doet die breking, in haar moederlijk gevoel, door Jezus schijnbaar vreemde houding teweeggebracht, haar straks zichzelf geheel terug trekken. . . . en meest gescheiden van den Heer leeft ze sinds een drietal jaren voort.

Maar het moederhart was daarom die jaren niet werkeloos. Neen, gelijk ze eens de woorden der herders over het Kindeken haar hart had weggelegd, zoo ving ze ook thans, gretig luisterend, de geruchten op, die van Nazareth's rabbi tot haar kwamen, zoo arbeidde ze ook thans in liefde en vreeze om al het tegenstrijdige van het heden, dat tot haar kwam, met de herinneringen van het verleden tot één geheel te verwerken,

of het haar soms gelukken mocht het geheimnis te doorgluren, eene oplossing te vinden van het raadsel waarin ze verwickeld was, en allengs het rechte oog te verkrijgen op dien wonderbaren Zoon, die haar nu eens te weinig zoon scheen, en dan weêr meer dan een zoon voor haar was.

Zoo ontkiemde in Maria's hart allengs het geloof in dien Christus, die haar als Zoon eens onderdanig was. Zoo worstelde geloof en moederliefde in haar binnenste, als wachtende op dien schok van buiten, die bij zulk een gisting des gemoeds alleen beslissing brengen kan, en nu . . . dien schok, dien doorslag aan den evenaar gaf haar dat schrikkelijk lijden, dat over Jezus gekomen is aan het kruis.

Met de vrouwen van haar stedeke opgegaan ten paaschfeest, heeft ook zij het vernomen, hoe het de naam van haren Jezus is, die met onheilspellenden klank op aller lippen zweeft, Machteloos als ze zich vond tegenover dien storm der volkswoede, heeft ze in den stillen kring van Jezus vriendinnen heil en troost gezocht. Opgejaagd als een ree op de bergen door het moordgeroep, dat daar buiten weergalmde, is ze van Jeruzalems straten weggevloten, om te schuilen in het stille binnenvertrek. . . O, hoe ze eerst zal gebeden hebben voor haar Zoon, den dood zal hebben afgebeden, om allengs door de worsteling des gebeds 'nenen eerst tot het onbewust besef te komen, dat die dood niet af te bidden was, niet afgebeden worden kon. . . Neen, wat in de diepte van Maria's ziel die uren, die oogenblikken gekampt en doorstreden is: hoe gedurig een valsche hoop opflikkerde, om gedurig haar bange ziel weer door teleurstelling te slingeren, dat gist ge, doch dat uit ge in woorden niet. . . Maar hoor! wát wordt haar daar aangezegd, heur en die vrouwen die met haar zijn, aangezegd door Joannes misschien, die alleen de kracht der liefde had om zulk een mare aan Jezus moeder te brengen? Hoe, zou het mogelijk zijn. . . nu reeds gevonnisd? . . . nu die schrikkelijke kruisdoem over haar Jezus reeds uitgesproken. . . Hij reeds naar den kruisheuvel uitgeleid. . . misschien de straf reeds

aan Hem voltrokken!... O, was het niet voor haar moederhart om het te besterven, om geheel verpletterd en verbijsterd als in waanzin weg te zwijmen? Doch neen T. H.! het moederhart heeft verborgen krachten, die het juist spaart voor die oogenblikken, waarin elk ander zich de kracht voelt ontzinken.... Het kruis reeds geplant! neen, nu bidt ze niet meer en worstelt ze niet meer, maar richt zich op met fiere kracht. Nu dat woord als een zwaard door haar ziel is gevlijmd, nu die slag over haar hoofd is heengegaan, kan ze alles dragen, het bangste zelfs onverschrokken trotseeren. Neen nu houdt haar niets terug. Voort wil ze, naar dat kruis trekt haar een kracht, waaraan geen vriendenraad meer weerstand biedt. Ziet, de ingezonkene van straks is tot een heldin geworden. Die straks haar nog zochten te troosten, volgen thans zonder tegenspreken de gebiedende uitspraak van haar moederhart. Joannes gaat met haar, en met Salome en Kleopas' vrouw en Maria Magdalena, gaat daar de moeder des Heeren, vastberaden en door de kracht van het moederhart gedragen, den weg op naar het kruis.

Daar ligt de hoofdschedelplaats! Daar staat het kruis, Gel.! en glurend door heur sluier, heeft Maria's oog het reeds van verre gezien. Ja, het is reeds geschied, wat haar hart hoopte en toch vreesde dat reeds geschied zou zijn: vreesde om het einde te rekken, maar toch ook hoopte, wijl het zien der kruisiging zelf nog vreeselijker ware geweest, ... ja, ze hebben hun bloeddorst reeds aan hun slachtoffer gelescht, ziet, Hij hangt reeds aan het kruis!

Zelfs voor haar fiere moederkracht is die schok te veel. Neen, ze durft nog niet naderen, en een oogenblik blijft de heilige groep van verre staan: want neen, zij durft zelfs nog niet opzien, dat oog van haren Jezus nog niet ontmoeten. Maar luister! daar hoort ze eene stem,.. *Zijne* stem, ... »Vader vergeef het hun, want ze weten niet wat ze doen." O, is het niet, of dat woord voor haar gesproken is, om haar met den aanblik van die beulen te verzoenen? En bij dat woord ziet ze onwillekeurig op, en als van zelf

schrijdt ze voort, en dringt ze dicht, al dicht naar de vreeselijke plek, ... eindelijk heeft haar voet de glooiing van den kruisheuvel betreden, ... en ze neemt haar sluier weg, en ja, toen stond ze daar, met een hart, dat geheel buiten zich zelf is getrokken, de moeder des Heeren, leunende op den jonger, en zocht en ontmoette den blik van Hem, Die daar aan het kruishout hing, Dien ze lief had als moeder, en nu met al de diepte harer ziel aanbad.

Wie schildert u de aandoening, die bij het voelen van dien blik door Maria's ziel heeft getrild? Neen, zelfs het »Stabat Mater," hoe rhytmisch en gevoelvol ook, put de diepten der smart niet uit, die in heur bange ziel zich openden. O, denk het in, zoek u als nevens haar, poog u daar in haar plaatse te stellen. Hoe vereenigde zich alles om dat kruis, om dien kruisheuvel voor haar tot eene plaatse der verschrikking te maken! Wat strijd reeds voor het fijngevoelend vrouwenhart, om midden in het baldadig gewoel, daarbuiten op de gerechtsplaats, onder de oogen van het woest gemeen zich te vertoonen. Wie uwer deinst niet terug bij de enkele gedachte om de terechtstelling eens veroordeelde van nabij te moeten aanschouwen? En dan welk een terechtstelling? niet door het vlugge zwaard, niet door het rookend vuur, dat zijn slachtoffer in walmen hult, neen, maar door het martelend kruis, waar de dood slechts langzaam door de leden kruipt en niets van den vollen aanblik der smart u gespaard wordt. En wien zag Maria daar, gefolterd en bedropen met Zijn eigen bloed? neen, niet maar een natuurgenoot, maar haar eigen Zoon, Dien ze eens onder het hart gedragen had, aan Wien eens de zaligste droomen van haar moederhart zich hadden vastgeknoopt. En nu, daar hing Hij, die Zoon, naakt en uitgetogen, het eens zoo heldere gelaat betrokken door uitputting, bezoedeld door het bloed, dat uit de wonden Zijner slapen, de wonden Zijner handen, leekte ... Neen, niets kan haar gespaard, de aanblik van haar Zoon kan alleen door de volle aanschouwing van al dat ijselijke gekocht. Dat koortsachtig trekken der lippen, die doorboorde handen, die gezwollenheid der spieren, — het moet

alles gedragen, de volle aanblik van dat akelig lijden moet op eens, met een enkelen blik doorstaan. En dan moeder te zijn, eene moeder als Maria was: te staan bij het kruis van haren Zoon, maar machteloos en gebonden, zonder iets tot verzachting van zooveel leed, tot leniging van zoo doodelijke smart te kunnen bijbrengen! En dat zelve te willen, daartoe door eigen kracht der liefde gedrongen te worden! Neen, we knielen niet voor Maria, als moeder Gods, gelijk anderen doen, maar toch,... wie onderdrukt de hulde van zijn eerbiedige bewondering voor de liefde van een moederhart, dat zulk een moed ontwikkelen kon, zulk een daad dorst bestaan.

En toch, neen, zelfs dat was nog de vervulling niet van Simeon's profetie: dat zelfs nog het zwaard niet dat snijdend door haar ziel zou gaan. De zinlijke aanblik van het lijden is wel gruwzaam, maar dieper nog vlijnt ons het zielsbesef van wat de ziel van den lijder doorworstelt. En daarom schrikkelijk was voor Maria reeds dat uitwendig tafereel, maar banger nog het oogenblik, toen haar oog het oog van Jezus ontmoette, en de diepe blik van den lijder haar boorde in de ziel. Ja, er is een sprakelooze taal der ziel, die uit het oog des lijders stroomt, en door het oog van wie Hem aanziet, naar de ziel des andere wordt overgebracht, ook al worden we ons die nooit ten volle bewust. En die sprake van Jezus' ziel, in zulk een oogenblik, die sprake van wat Zijn ziel zwoegde onder zóóveel pijn en smarte, onder dien last der zonde en des toorns, in dat bange eenzaam, in dat allengs zich verlaten gevoelen van Zijn Vader, . . . die zielsuiting van de diepstgaande smart, die ooit een menschenziel geleden heeft, die onuitsprekelijke mededeeling van een naamloos zielelijden, . . . die was het die Maria door haar blik op Jezus in haar ziel moest opnemen, voor zoover een menschenhart zulk een nooit uitgesproken lijden door het meêgevoel der liefde in zich opnemen kon.

O! voeg die verscheuring harer ziele bij den afschrik van het zinlijk lijden: denk u dat meêgevoel van het zielelijden des Verlossers niet zonder dat verteërend zelfverwilt, dat ook

zij, de zondaresse, al was ze de moeder van Jezus, bij het kruis van haren Heer ervaren moest, . . . en zoo ge zelve moeder zijt en ooit uw kind zaagt sterven, zoo ge zelve als zondaresse aan u zelve ontdekt zijt en uw zoen in Jezus dood hebt gevonden, . . . ja dan zult ge iets, meer dan eenig ander missehien, maar toch nog nooit de helft van het innerlijk weenen en bloeden van Maria's ziel u kunnen voorstellen, toen die blik van haar stervenden Zoon haar als een zwaard door de ziel ging, en ze net zoo wreed ervaren moest, dat de Mariaweelde bij de kribbe alleen door de Mariasmart bij het kruis kon worden gekocht.

Naar dat kruis was ze getrokken, bij dat kruis was haar de ziel gewond, maar nu dan, bij dat kruis zou er ook balsem in de wonde harer ziel gedruppeld worden. Zij zag tot Jezus op, maar de Heer zag van het hout, waaraan Hij hing, ook op Zijn moeder neder, . . . en wat zullen we zeggen? dat Maria aan het kruis voor Hem een verzachting of verzwaring van zijn lijden was! Of moest het Hem niet aandoen, moest het Hem niet wonden, Zijn weenende moeder daar te zien, diep gefolterd door den aanblik van Zijn leed. Zoo haar liefde Maria lijden deed om Hem, zou er in Jezus dan geen lijden der liefde geweest zijn, om de smart waaraan Hij Maria ten prooi zag. Maria in het oog te zien, was het voor Hem niet het ontvangen van een schok door geheel Zijn wezen, waardoor al de snaren der smart weer met nieuwe schelheid trilden, die door de inzinking Zijner krachten reeds verzwakt waren in toon? In zulk een ontzettend oogenblik te ontmoeten, wie u liefheeft, . . . ligt er niet iets vreeselijks in? is het niet een nog dieper wegzinken in de smart, als het beeld van uw eigen leed, afgekaatst in het zielsoog van wien ge mint, u met frissche kleuren uit den spiegel van dat oog op de eigen ziel wordt teruggeworpen?

O! wie iets van het raadsel des lijdens verstaat, die voelt het met mij, ook dat zien van Maria aan den voet van het kruis, was een teug te meer uit den ledensbeker, . . . maar

toch, het was een teug uit den beker der liefde ook. Dat lijden smaakt de ziel zoo willig, omdat ze zich, uitgebreid in de ziel des andere, in kracht verdubbeld voelt. Ook aan het kruis is de Zone Gods mensch, en moest het dan voor Zijn menschelijk hart geen verkwikking zijn, het diep gevoelend moederoog tot zich te zien opgeslagen, de trekken nog eens te aanschouwen dier vrouw, met wie Hij inniger dan met eenig ander der menschenkinderen verbonden was. O! Maria bij 't kruis! het is de eenige bloem, die de liefde bij dat kruis heeft nedergelegd. Hoe diep zal de Heer in haar wezen hebben gestaard, om zich aan dien blik der liefde te verzadigen! En toch ook die blik moest met smarte gekocht. Hij kon Maria niet aanzien, zonder dat Zijn oog ook op dat volk en die priesters rustte. Maar toch Hij slaat Zijn blik neder, en reeds die dankbre blik is een zoo heerlijk loon voor de liefde van Maria's moederhart.

Maar neen, meer nog dan dien blik zou ze ontvangen. Ziet toch, om haar verloochent de Heer zichzelf. Want wat is er zoeter in het leed, dan aan het hart dat u lief heeft uw lijden te klagen, . . . maar de Heer houdt elke klacht Zijner ziel in, en denkt om Zichzelf niet, maar alleen om haar. Had Hij weleer haar moeten afwijzen met een »vrouwe wat heb ik met u te doen«, nu, aan het kruis verhoogd, is Hij de Heer, die niet slechts de zonde der wereld draagt, maar een volkomen verlossing heeft ook voor die enkele ziel die weent bij Zijn scheiden. Nu is er in Zijn hart niet slechts voor geheel ons menschelijk geslacht, maar ook voor die verlatene vrouw een plaats, — en, hoe Hij ook lijde, de liefde worstelt tegen het lijden in, en Zijn stramme lippen bewegen zich tot een woord der liefde voor u Maria! een vaarwel van uwen stervenden Zoon. »Vrouwe!“ dus spreekt Hij haar toe, . . . en o! elk woord dat Hij uit, is een ademtucht der liefde. »Moeder“ ge gevoelt het immers allen, »moeder“ was het woord geweest, dat de Heer vooral in zulk een oogenblik Maria had willen toeroepen. »Moeder“ het eenig woord geweest waarin Zijn ziel de volheid der liefde had kunnen leggen, die naar Maria van

Hem uitging. — Maar »moeder” neen, die klank had haar te diep geschokt, zou te machtig heel haar zieleleven opnieuw bewogen hebben. Niet de smart te vernieuwen, maar ze te stillen, moet het doel van Zijn woord zijn, en niet als »moeder”, maar met den zachteren naam van »vrouw” spreekt Hij haar aan. »Vrouwe, zie uw zoon!” — was er zachter troost voor Maria denkbaar? Bedekt, maar toch met volle bewustheid verbreekt de Heer zelf den aardsehen band, die haar aan Hem verbonden had, maar alleen door een anderen band aan haar hart aan te binden. Het is of Hij zeggen wil: »zoekt uw oog uwen Zoon, zie dan niet meer op Mij, maar op den jonger die aan uw zijde staat.” Voor het bloedend hart geen beter medicijn Gel., dan een doel voor Zijn rusteloos streven, dat het eindeloos gevoel van weemoed breekt, en juist dat is het medicijn, dat Jezus haar reikt. Haar dolende ziel wordt op Joannes gericht, aan Joannes gewijd, aan Joannes verbonden, en zelfs te midden dier diepste smart leeft door dien blik op Joannes de veerkracht in haar ziel weer op.

O, zoo te troosten, Gel.! dat is de moeilijke kunst van troosten ten volle verstaan. De Heer is bij Zijn weenende moeder zoo goddelijk groot: zoo zichzelf meester te midden zelfs van het snijgendst leed: ja, zoo rijk, al schijnt Hij arm. Want al hangt Hij daar naakt en uitgetogen, toch heeft Hij voor Zijne moeder niet slechts een *blik* der liefde die het offer van Maria’s liefde loont, een *woord* der liefde, dat de wonde van Maria’s ziel heelt, maar ook een *gave* der liefde, in dien jonger dien Hij zich verworven heeft en die het gemis van haar eerstgeboorne meer dan alle schatten der wereld aan Maria’s hart vergoedt.

Toch, gij gevoelt het, kon dat »Vrouwe, zie uw zoon!” slechts een afleiding der gedachten schijnen, een wijzen op Joannes, als harer liefde waardig, en in staat de leegte aan te vullen, die door Jezus’ sterven zou gapen in haar hart. Doch neen, wat Jezus geeft, is nooit een schijn-gave, maar volle werkelijkheid, en daarom hoort, als om elken twijfel weg te nemen, bindt de Heer den jonger zelve aan de vertroosting,

die Hij Maria had geschonken, en roept hem op zijne beurt toe: »Zoon, zie nu moeder!» Een werkelijke zoon, niet uit den vleesche, maar door de liefde gegenereerd, moest Joannes dus voor Maria wezen. Naar de betrekkingen des aardsehen levens zelfs meer voor haar zijn dan Jezus ooit voor haar had kunnen wezen, en waar zij Jezus miste, uit de diepten zijner eigen ziel dat beeld van den Man der smarten weêr voor haar doen opleven, dat ze aan den voet van het kruis meer vragend had aangestaard, dan in zijne volle uitdrukking verstaan, waarvan zij de verlossende kracht meer onbewust ervaren, dan in zijne volle diepte gepeild had.

Een heilige last voor den jonger, dien Jezus lief had: verwaardigd te worden met de erfenis van het dierbaarste dat Hij op aarde achterliet: vertrouwd met het sterkste vertrouwen, dat hij van Zijn Meester kon ontvangen. Hoe moest Hij zich van die ure af aan Maria gebonden voelen. Want ja, voortaan deelgenoot van haar leven, was hij reeds aan dat kruis deelgenoot van haar smart geweest. Eén met Maria in haar weegevoel bij Jezus lijden: één de troost, die voor beider ziel door de liefde des Heeren bereid wordt: één de herinnering, waarin ze beiden zullen voortleven: één de hope, die beider hart bezielen zal. . . ., o, zoo zijn ze saam verbonden om nimmermeer van één te scheiden, nu het Christus, de Gekruiste, is, die beider ziel vereent.

De liefde des Heeren, ze is de eenige kracht, die hier werkt, maar hoe aanbiddelijk ontplooit ze ons dan ook haar luister. Ziet toch, alles bij dat kruis is een verschrikking voor Hem van rondsom; Maria en Joannes, ze zijn de eenigen op wie Zijn blik in vrede rusten kan. Waarom ze dan niet bij Zich gehouden? Waarom niet straks eerst, als het sterven nadert, dat scheidingswoord der liefde gesproken? Waarom Maria niet daar aan den voet van het kruis gelaten, om voor het minst één vriendelijk oog te hebben, waarin Zijn brekend oog bij het sterven kon uitvloeien? Of als zij het niet dragen kon, waarom dan Joannes niet bij Zich gehouden voor dat vreeselijk oogenblik, als alles, als schijnbaar zelfs Zijn God Hem

verlaten zou? Maar neen, Gel.? niet om hulpe van ons te vragen, maar om ruste te geven aan wie vermoeid en beladen tot Hem komt, is Jezus aan het kruis gestorven, en »Zoon, zie uw moeder!» is daarom het machtwoord der liefde, waarmee Hij zelf, vastberaden, de laatste vlam der liefde uitdooft, die in de donkerheid van Zijn kruis nog flonkerde: het machtwoord der liefde, waarmee Hij in Maria en Joannes, al wat Hem bij dat kruis nog het lijden verzachtte, door eigen wilskracht van Zich zendt.

En Joannes gevoelt, wat in dat gebod der liefde bedoeld is. Alles bond hem aan dat kruis. Maar zijn liefde voor Jezus is sterker nog dan de kracht, waarmee hij zich naar dat kruis getrokken gevoelt. En daarom, hij steunt ze die diep bedroefde vrouw, die hem tot moeder gegeven is, hij leidt ze de treurende, de in haar smart verzonkene, die nauwelijks een wil meer heeft; en voort gaan ze, wég van het kruis, naar het Jeruzalem, dat daar voor hen licht, weer henen . . . , en toen Joannes — neen Maria kon niet meer — maar toen Joannes bij de kromming van den weg nog eens voor het laatst naar den Man van smarten omzag, en toen met Maria verdween, . . . o, eerst toen werd het volle nacht om het kruis: van toen af werd het nog banger in de ziel van den grooten Lijder, maar verhoogd in luister was toen ook de stralenkrans van goddelijke liefde, die te midden dier donkerheid van Golgotha om het hoofd van den Gezegende des Vaders blonk.

II. We zagen het in Maria en dien jonger, M. H.! hoe het de Christus aan het kruis is, Die de Zijnen *trekt*, de Zijnen *bedroeft*, de Zijnen *troost* en de Zijnen *saamverbindt*. Op Hem dan het oog gericht, en bij dien Man van smarten het ook elkander toegeroepen: bij dat kruis is onze beste plaats, bij dat kruis lijdt ge uw diepste smart, ervaart ge uw rijksten troost en wordt de hechtste band gesloten.

Ook gij hebt ze wel benijd, niet waar Gel.? die gelukkigen, wien het te beurt viel, om over berg en stroom en zee te

trekken, en daar ginds in Palestina's heilige landouwen door eigen aanschouwing de indrukken te verfrisschen, bij de lezing van het lijden des Heeren op hen gemaakt. Ook uw hart zou brandende in u zijn, om met de liederen Hamaälôth op de lippen, zelf op te gaan naar die heilige oorden, en daar te weenen, . . . dáár diep ontroerd te verzinken in uw gedachten, bij dat gevloekte en toch zoo gezegende Golgotha, waar eens het kruis van uwen Jezus stond. Maar toch ge gevoelt het, niet in dien zin is het, dat ik u als Christenen uw plaats bij het kruis van Jezus heb aangewezen. De ziel kent hogere krachten dan ons lichaam bezit, en ook, waar onze voet nooit de grens onzer erve overschreed, kan de ziel, afdrijvend langs den stroom harer gedachten, indalend in de diepte haars gevoels, wandelend over het veld harer verbeelding, toch in den geest naar den kruisheuvel uitgaan, om het beeld van dat Golgotha in zich op te nemen, en het dan in zoo frissche kleuren bijhalen, dat het kruis in volle werkelijkheid steeds geplant staat voor het oog onzer ziel.

En nu vooral, nu de dag van 's Heeren sterven nadert, hebt ge immers zelf dat vermogen uwer ziel weer krachtig laten werken, en waar ge aan den verbondsdisch Zijnen dood gedenken wilt, brengt immers uw eigen ziel het kruis van Christus als op 't veld harer verbeelding mede? Maar nu, niet slechts in deze dagen, niet slechts wáar ge ten avondmaal u voorbereidt, neen maar steeds, in elk oogenblik uws levens, is daar bij dat kruis uw plaats, de plek waar uwe ziel vertoeven moet. Alleen de blik die ge van daaruit op de wereld werpt, vertoont u haar leven in het rechte licht. Alleen het gebed, aan den voet van het kruis opgezonden, is een gebed dat door de hemelen dringt. Alleen de kracht, die ge daar hebt gevonden is een kracht, die nooit bezwijkt of inzinkt. Hoe diechter bij het kruis, hoe meer waarachtigen levensgloed ge van den Christus in u uit voelt stroomen. Hij de Christus moet het middenpunt zijn van heel het leven uwer ziel, en omdat ge altijd zonden te belijden hebt, kan uw ziel tot uw verhoog-

den Heer nooit opklimmen, dan waar ge Hem eerst aan het kruis hebt gezocht. Scheid dat kruis voor een oogenblik van het leven uwer ziele, en weer wordt ge op uzelf teruggeworpen; zoek een andere plaats waar uw ziel rusten, uw hart een steunpunt vinden zal, . . . en met dat kruis ontzinkt u alles, waarin ge als Christen roemt.

Als Maria, aan het kruis u dus geboeid, M. H.! maar dan zult ge ook als Maria bij 't kruis van den Christus gewond worden. Ik weet het, op andere wijze, maar evenzeer toch als bij haar, is het ook bij ons allereerst een wonding onzer natuurlijke liefde, die bij dat kruis ons somber stemt. Met een kruis tot levenssymbool schijnt alle vreugd ons leven te ontvlieden, dien Man van smarten steeds voor oogen te zien, wien zou 't niet treffen? Wien door den aanblik van dat zinlijk leed het hart niet soms week worden?

Maar toch die wonding van ons zinlijk gevoel is nog de diepste smart niet, die we bij dat kruis van Golgotha ervaren. Neen, veel dieper vlijmt de smart der *ziel*, als we zelf met zonden in 't hart, geoordeeld in ons zelven, dat kruis daar voor ons oog zien oprechten, en Hem daar lijden zien om ons, sterven zien om onze zonden. O! zie dan zelf dien Christus eens in het oog: zie niet slechts op Hem, maar zie Hem aan: rust niet eer uw blik Zijn heiligen, Zijn reinen, Zijn goddelijken blik heeft opgevangen: voel in al zijn diepte, wat die blik van den Verlosser uw ziel te zeggen heeft — en neen, ge hebt dien blik van den Gekruiste nog nooit ontmoet, zoo ge meent dien te kunnen doorstaan. Voor Christus ontdekt, door Christus doorgrond: aangeklaagd en in uzelf vernietigd door den zoo liefdevollen en toch zoo vreeselijken blik van uw stervenden Heiland, — neen, dan ervaart ge het, dat het niet alleen Maria gold, maar ook uw eigen hart, dat »een zwaard u door de ziel zou gaan om u als in smart te verteeren." Waar dan is een smart, met die smart bij 't kruis te vergelijken, als ge daar uw eigen hand bezig ziet om die nagelen diep in 't kruishout te drijven: als ge gedurig door de zonde der wereld dien

Christus wederom ziet kruisigen, en uzelfen gedurig onder die velen bespeurt die het schandhout voor Hem vernieuwen? Neen, ik bedoel niet die gevoelssmart, die slechts een pijnlijk trekken van weeke zenuwen is, maar die zedelijke, die diepgaande smart, die met Christus lijdt, waar Hij sterft om onze zonden: die schreit bij 't voelen van den doodsteek, die der zonde in ons gedurig door den Christus wordt toegebracht: die smart, als we alles moeten opgeven, wat dusver onze rijkdom scheen, om, vernietigd in ons zelve, in dien Christus weg te zinken: die smart als de lach der ijdele vreugde ons vergaat en onze lippen, van ernst verbleekt, niet anders meer stamelen kunnen dan zijn ontzettenden eisch: »Neem uw kruis op en volg mij:» ja, die smart die gij zelf in de ziel ervaren hebt, zoo gij dat kruis niet meer onverschillig voorbijgaat maar ooit in de zelfvertwijfeling uwer ziele bij dat kruis hebt nedergeknield.

Maar o! rijker troost is er dan ook geen, dan waarmee de Heer uw ziel verkwikt, zoo haar die smartelijke wonde eens door Zijn kruis werd geslagen. Dan troost Hij u door Zijn *blik*, door Zijn *woord*, door Zijn *gave*, indien ge om Hem en om Zijn eere de smart en den smaad van Zijn kruis hebt veracht.

Wat ge bij Maria zaagt, dat gevoelt ge dan ook aan uw eigen ziel: al zijt ge slechts een vergetene, een zwakke, een verachte naar de wereld, Hij die voor de wereld stierf, heeft een hart vol goddelijke liefde ook voor u. Hij moest u wonden door Zijn kruis, het zwaard mocht niet van voor uw ziel afgewend, maar moest tot door de diepst-liggende vezelen snijden, anders stierf de mensch der zonde in u nooit. Maar het Beeld des barmhartigen Vaders dragende, heeft Hij u niet van harte gewond, doch gewond om u te genezen: u terneergeworpen om u op te richten: u gedood om u ten leven op te wekken: u bedroefd om u te troosten. Of lag er dan voor u geen troost in dien blik der liefde waarmee uw Heiland u aanzag, als ge maar eerst den blik van Zijnen toorn had verduurd? Was het geen indrinken van meer dan aardse liefde, als uit dat goddelijk oog met zachten golfslag glansen als van

een reiner licht u toestroomden? O! wie zoo tot Christus op mag zien, en het leest in dien blik, dat het gelaat onzer ziel Hem niet vreemd is, dat Hij ons kent, ons mint en lief heeft en ons telkens aanziet, om ons gedurig weer opnieuw van Zijn onuitdoofbare liefde te verzekeren, wat zou zulk een welbeminde des Heeren nog rijker troost behoeven. Neen, in dien blik ligt Zijn woord: dat woord van verzoening, dat ons het Evangelieblad vertolkt: dat woord van vrede, dat ons zoo zacht door de ziel ruischt, waar we in den strijd schier bezweken, ons opbeurt en verheft, waar we in moedeloosheid wegzonken. O, die blik van Jezus spelt ons ons heil, de rijke gave niet het minst, die ons de Trooster onzer ziel ons bereid heeft. Want ja, meer nog dan Maria bij dat kruis ontvangen kon, schenkt Hij aan de ziel Zijner verlost. Neen, niet slechts een Joannes geeft Hij ons: maar Zich-zelfen biedt Hij u aan. Hij zelf, de volle rijke Christus, in Wien alle schatten van Licht, Liefde en Leven verborgen zijn, Hij zelf is die rijke, die overvloeiende gave, die Hij uw treurende ziel tot haar volkomen vertroosting heeft bereid.

Ja *Zich-zelfen* geeft Hij u in het hart, en nogmaals geeft Hij u Zichzelve, als verdubbeld in de *Zijnen*, waar Hij aan den voet van Zijn kruis u met de Zijnen vereenigt. Maria en Joannes bij het kruis, als vrouwelijke en mannelijke gestalten, zijn u het beeld van den christen en de christinne, en vormen zoo te zaam de volle uitdrukking dier goddelijke kracht, die van den Gekruiste uitstroomende zich onder verschillende vormen in het ehristelijk leven openbaart. Ook voor uw ziel dan aan den voet van dat kruis elke band gesloten Gel., zoo die band hecht, zoo die band innig, zoo die band u een band der ziel zal zijn. Het kruis van Christus ontbindt zoo menigen band, die van natuur in het recht des bloeds gelegd scheen. Ook nu nog telkens komt de Gekruiste om scheiding te maken tusschen hen, die één zijn naar de maagschap van het vleesch. Maar die aardsche band wordt slechts ontbonden om een veel hechteren te knoopen: die maagschap des vleesches wordt

slechts opgeheven, om door een veel reiner en edeler betrekking, door een maagschap des geestes, te worden vervangen. O, hebt ge het soms als moeder gevoeld, dat het kruis van Christus scheiding gemaakt heeft tusschen u en uwen zoon, ween als Maria bij het kruis, maar geloof dat de Heer, gelijk voor haar, zoo ook voor u een Joanneshart bereid heeft, waarin ge een anderen zoon zult terugwinnen. Of omgekeerd, hebt ge als kind u vervreemd gevoeld van uwe moeder, sinds Jezus u trok en uw moeder u van Hem af wilde houden, — o, geloof dan aan den rijkdom en de mogendheid uws Heeren, arme verlatene! om in eene andere Maria ook u een moederhart te openen, dat u troosten zal in uw smart. Dorst ge als jongeling of maagd naar vriendschap, ja, naar liefde, doch naar een liefde, die, uit meer dan zinnelijke banden geweven, u een samenleven der ziel bereidt en eens sterker dan de dood zal blijken, o, ga dan naar het kruis van Christus, en kies uit wie aan den voet van dat kruis zijn neêrgeknield, het hart waaraan ge het uwe geven, waarin ge uzelf als verdubbelen wilt, en naar het schoone woord van Paulus, zal het ook u een samenleven zijn om eenmaal samen te *sterven*. Ja, welken band ge ook sluit, aan den voet van het kruis dien bezegeld, Gel.! want Christus is het, die de schat der *eeuwige* liefde bezit, en die dus alleen machtig is harten voor eeuwig te verbinden.

Zoo zij aan den voet van het kruis Gel. de plek, waar gij het liefst vertoeft: de bangste smart gedurig met de reinste blijdschap uitwisselt, en u saamverbindt met wie eenzelfden Christus kennen. Maar van u uit ga dan ook die zedelijke kracht, die de Heer van zelf uitstort in elk die Zijn kruis aanvaard heeft. Ziet op Joannes! Jezus' woord is hem ten wet, en, hoe ook in zijn hart de liefde tegenworstelt, toch breekt hij zich los en gaat met Maria naar dat Jeruzalem henen, waarvan alles hem af moest schrikken. De eisch der volstreckte gehoorzaamheid, ze komt dus ook tot u Gel. Neen, het peinzen bij het kruis is zoet, maar het mag bij dat pein-

zen niet blijven. Als Joannes moet ook gij op 's Heeren woord weer gedurig weg van voor het kruis, de wereld in, om 's Heeren last te volbrengen. Dan zal het blijken of ge bij dat kruis slechts geweend hebt uit overspanning des gevoels, slechts gejuicht hebt met luidruchtige vreugde, of dat het werkelijk uw ziel is geweest, die beurtelings weende en juichte met innerlijke bewegingen des gemoeds. Immers zijt ge werkelijk bij dat kruis op den edelen Wijnstok ingeplant, dan moet ook door uw aderen dat krachtige levenssap vloeien, dat van Christus uitgaat, en uit de wortelen van den wijnstok van zelf opdringt in de ranken. Aan u moet het dan blijken, of ge als Maria uzelfen vergeten kunt, waar het voorwerp uwer liefde lijdt. In u moet dan die kracht van den Christus verheerlijkt worden, dat ge om het lijden dat uzelfen treft, niet alle liefde uitdooft, maar zelf lijdend nog een woord van troost voor anderen hebt. In u moet het dan gezien worden, of uw liefde voor anderen, als bij Joannes, zichzelfe gelijkt blijft bij het wisselen van het levenslot, zoodat ge niet slechts aanzit bij elkanders feestmalen, maar ook samen weent bij elkanders kruis. Zijt ge van Christus Gel., openbaren moet zich dan in u die almacht van Jezus liefde, dat Hij u een ander beschikt om de taak der liefde van u over te nemen, als ge zelf aan de uwen ontvalt. Ja wilt ge aan den voet van dat kruis staan, niet bij hen die den Christus honen, maar bij die gelukkigen, op wie de Heer in Zijn vrede nederziet, geef ook gij 'dan Gemeente des Heeren! aan elken wees in uw midden een moederhart, om het te verzorgen, aan elke verlatere vrouw een steun en staf die haar voor wankelen behoudt, en laat het zoo aan uwe vrucht blijken, dat uw godsdienst geen omgehangen kleed is, maar een godsdienst zuiver en onbevlekt voor God en den Vader: ja, blijken Gel.! dat ge van dat kruis niet maar gedroomd, met dat kruis niet maar gedweept, voor dat kruis niet maar geknield, maar uit de kracht van dat kruis geleefd hebt. Amen.

DE TROOST DER EEUWIGE VERKIEZING.

Gij, welken Ik gegrepen heb van de eindē der aarde, en uit haren bijzondersten geroepen heb, en zeide tot u: Gij zijt mijn knecht, u heb Ik uitverkoren, en heb u niet verworpen Vrees niet, want Ik ben met u, zijt niet verbaasd, want Ik ben uw God: Ik sterk u, ook help Ik u, ook ondersteun Ik u met de rechterhand mijner gerechtigheid.
Jesaja 41: 9, 10.

Reeds een vluchtige lezing van die schriftplaats zei het u, M. H.! — het is de »Troost der eeuwige verkiezing,” waar-
meê de Heer in dat woord tot de Zijnen komt. Het is de vervulling dier wegslepēde profetie: »Troost, troost, Mijn volk, zal ulieder God zeggen,” die als heilige muziek in Israëls ooren speelt, nu er naar het hart van Jeruzalem gesproken wordt. Ziet, Hij die Zijn ziener dat woord der ontferming op de lippen legt, is de goede Herder, die Zijn kudde verstrooid, de schapen Zijner weide afgedoold ziet, en in het wilde woud reeds den briesschenden leeuw bespeurt, gereed ze te bespringen, en die nu met Zijn teedere, Zijn doordringende stem ze naroept, of ze zich weer om hem verzamelen mochten, terwijl hij de lammerkens reeds opneemt, om ze in de armen Zijner liefde te dragen. Hij, die ons tot Zijne uitverkorenen roept, het is de koninklijke Strijder, die, rijdend op het witte paard en met Gods Woord op Zijn lendenen geschreven, de reeds doorbroken slagorde herstelt, of ijlings de Zijnen ter hulp snelt, waar ze voor den vijand zouden deinken. Of wilt ge, Hij, wiens Godlijk hart zich in die woorden uitspreekt, is de Heilige Israëls, zijn Verlosser, die, waar op de groote levenszee

Zijn jongeren wankelen, en dreigen weg te zinken, roepend: »Heer, wij vergaan!», hun de rechterhand Zijner gerechtigheid toesteeckt, ze opheft uit de baren, en door Zijn moedgevend »Vrees niet» weer doorstroomt met Zijn kracht.

Een bron van *vertroosting* moet dus die eeuwige verkiezing ons zijn, en niet, gelijk het bij zoovelen is, eene welkome aanleiding tot een reeks van spitsvondige vragen. Niet voor den betweter, niet voor het nieuwsgierig verstand, maar voor het treurende hart zijn die woorden geschreven. Het is een beker van stille vertroosting, waarin de Heer de eelste druif Zijner ontferming heeft uitgeperst, en dien Hij ons met eigen hand aan den mond wil zetten. O, waar zijn dan de dorstenden van hart? Niet zij zullen dien beker, door God gemengd, eerst *ontleden* willen eer zij hem *ledigen*. Neen, wie werkelijk dorst heeft, bestormt u niet met een reeks van vragen, maar leeft op bij het zien van den beker, strekt de hand uit en drinkt.

Maar juist om die uitnemende teederheid, moet er van die verkiezing met soberheid, mag er van die hoogheilige waarheid niet te vaak, niet voor aller oor gesproken worden. O! we weten, hoe weinigen er zijn, die, als de beker rondgaat, werkelijk de lippen openen. En daarom, de ernstige waarschuwing, dat »het heilige niet voor ieder is,» dat men »de perelen niet voor allen mag werpen,» ze geldt ook hier.

Bovenal, de erkenning dier waarheid ga niet voorop, maar volge steeds de bekeering des harten. Het »*hart*» onzer belijdenis hebben de vaders ze genoemd. Dát blijve ze, en worde door niemand misvormd tot de »*hand*,» waarbij men die belijdenis aanvat. Zóó als ze in Gods Woord ligt uitgesproken, zoo blijve die verkiezing ook voor ons leven, of ons zou de schuld treffen, als ze door onware vooropstelling aan smaad werd bloot gegeven en tot een aanfluiting werd voor den spot.

Maar toch, haar verzwijgen, mogen we evenmin. Neemt ge haar weg, dan is het hart uit uw belijdenis gesneden, dan klopt het levensbloed in haar aderen niet meer, en is uw belijdenis, hoe weinig ook voor het oog veranderd, in waarheid dood. Neen, we mogen haar niet bedekken, omdat sommigen

voor misbruik vreezen. Wie dús spreekt, wil wijzer zijn dan de Heer in Zijn Woord. Hij, die meerder is dan ons hart, en veel beter dan wij, de arglistigheid kent, waarin ons hart dreigt verstrikt te raken, Hij heeft in Zijn Woord die waarheid *niet verzwegen*. Welnu, dát Woord, zoo als het is, hebben wij te prediken. Voor wat dát na zich sleept, zal Hij zorgen. En, al was er ook slechts een enkele kleine, wiens ziel naar die ontferming dorstte, ook hem mag die beker der vertroosting niet door onze willekeur geroofd.

Ja, we moeten sterker spreken. Een kerk, die die verkiezing verzwijgt, ondermijnt het fundament, waarop ze rust. Alleen — ik zeg niet dat *leerstuk*, maar — dat *feit* der uitverkiezing is de onwankelbare grond, waarop de gemeente des Heeren staat. Alleen omdat de Heer gesproken heeft: »Ik heb u gegrepen, gij zijt Mijn knecht,” is er een Israël onder de volkeren, is er een gemeente in de wereld opgestaan. Hij sprak en daardoor ontstond Israël. Hij riep, en daardoor is de gemeente geworden. De verkiezing is de zaadkorrel, waaruit de planting der gemeente wast. Denk dus dat geheimnis u weg: bestrijd, ik zeg nog eens, niet het *leerstuk*, maar het *feit* der verkiezing, welnu, dan is er geen gemeente meer, maar vloeit kerk en maatschappij onverbiddelijk samen. Het is wel, zoo als onze vaders het zoo ernstig beleden: *zonder die verkiezing mist de kerk haar hart*.

En toch ontveinzen we het ons niet, M. H.! niets zoozeer als die verkiezing strijdt met de thans heerschende begrippen. De belijdenis dier waarheid is geheel vreemd geworden aan den geest onzer eeuw. Men verzwijgt of bespot ze, nauwlijks een glimlach wordt ze waardig gekeurd en men gist zelfs van verre niet, wat onmetelijke kracht nog steeds in dat machtig beginsel schuilt. En geen wonder, want er is geen belijdenis, die zoo sterk indruist tegen den hoogmoed van het hart, ons zoo onverbiddelijk opjaagt uit onzen laatsten schuilhoek en allen grond tot verheffing beneemt. Denk u, welke leer ge wilt, en nog altijd blijft er een duimbreed gronds, waarop we

post kunnen vatten, om, den arm opheffend, tot den Schepper te spreken: »Dit is mijn, dit het steunpunt, waardoor ik in mij zelven rust!” Maar wordt door de *verkiezing* u ook dát steunpunt ontnomen, ook dat laatste, ook dat ingebeeld recht voor uw oogen verbroken, dan hebt gij niets meer, dan zinkt gij weg in de eeuwige diepte, en »God, wees mij zondaar genadig!” is het eenig en eentoonig roepen, dat u bij dat zinken rest.

In ons hart dus ligt de strijd tegen de verkiezing M. H., niet in ons *denken*, niet in de *ervaring* van wat het leven ons biedt.

Niet in het *denken*, want verwierpt ge dat feit, *wijl het ongerijmd is*, ik zou u aantoonen, dat de loochening dier waarheid tot nog veel stuitender ongerijmdheid voert. Wil men dát wapen hanteeren, laat men dan voor het minst oprecht zijn, en belijden, dat ook het geloof aan een God, de belijdenis van een eeuwig leven, en het roepen des gebeds volstrekt even ongerijmd zijn voor ons menschelijk denken. Is dát uw gids, houd dan op te bidden, geloof dan aan geen toekomst meer, ja voeg u dan bij hen, die voor het »daar is geen God” niet terugdeinzen! Maar neen,... dat doet men niet..... Wél bidden, wél de hope der onsterfelijkheid voeden, wél aan een God gelooven, — maar neen, niet die verkiezing..... och! waarom anders Gel., dan wijl die eerste geloofstrits ons nog iets aan waarde schijnt te laten, soms ons nog streelen kan, maar juist die eeuwige verkiezing ons zelfs het minste aan waarde zoo onverbiddelijk rooft.

Of wil men zich op de *ervaring* beroepen, welnu, ook ons staat ze ten dienste, ook voor ons ligt dat breede veld geopend, en reeds een vluchtige blik zal u voldingend bewijzen, hoe juist die ervaring het feit der verkiezing staft, en verre van tegen haar te pleiten, veeleer voor haar getuigt.

Uit feiten moet die ervaring gekend, dus voor algemeen erkende feiten des levens moet ik uw aandacht vragen. Laat een tweetal u genoegzaam zijn.

Het eerste feit, dat ik oproep, het is: *de lotsbedeeling der menschheid op aarde*. En wat toont u dan de geschiedenis der volkeren, wat het leven der personen anders dan een altijd wisselende verscheidenheid van talenten en gaven, door

den Schepper in Zijn volle vrijmacht aan Zijn schepsel toebeedeeld? Is alle land gelijk, of zien we niet het ééne volk een vruchtbren grond bewonen, schier zonder arbeid weelde puttend uit de weelde der natuur; en ginds een ander, dat met zijn noeste vlijt, ja in het zweet zijns aanschijns, geen brood zelfs af kan persen aan den harden grond die het draagt? Ontving niet het ééne volk een zoo gunstige ligging, zoo krachtigen volksaard, zoo uitgebreide grenzen, dat het anderen de wet voorschrijft, zijn naam gevreesd maakt en geen ondergang ducht? En zijn er niet weer andere volken, zoo zwak van geest, in zielental zoo klein, zoo gedrongen gelegen, dat ze nauwlijks kunnen ademen en slechts door de onderlinge ijverzucht der anderen bestaan? En nu, wat van de volkeren geldt, het geldt immers evenzeer van de enkele personen. Wie anders dan de Heer deelde allen hun levenslot toe, en hoe ver loopt niet dat levenslot uitéén? Wat afstand niet tusschen »dien groote der aarde», die in goud zich baadt, door geld zich macht verwierf en alle vreugd des levens zich met kwistige hand ziet toegeworpen, en dien »*kleine*» ginds, dien armoe drukt, die om het geld zich buigen moet en schier aan elk genot werd gespeend. Twee broeders zult ge vinden in eenzelfde huis — den een, in lichaamskracht sterk, van gezondheid blozend, die het ziekbed slechts bij name kent, maar den ander zwak, uitgeteerd en ingezonken, door krankheid op krankheid vervolgd en gekweld. Hier lacht u een jonge maagd tegen, wier schoonheid elk betoovert, allerwege gezocht en die al spreekt ze geen woord, de harten inneemt, en dies naar alle zijden, werwaarts ze zich keere, lachende paden door het leven geopend ziet; en daar een andere, misschien reiner van hart, maar misdeeld in vormenschoonheid, en wie het nauwlijks gelukt, zich een nauw en kronkelend pad door het leven te banen. Ach! zoo zijn immers alle gaven op aarde ongelijkelijk verdeeld, Het is of de hand die ze eens allen besloot, zich boven ons geopend heeft, dat de wind des daags ze grilig her- en derwaarts spreidde! Of is het niet een ontzettende tegenstelling, de ijzeren denkkraft van den één met de zwakke

hersenen van den ander. Hier dat zich verheffen van den geest als met adelaarsvlucht, en daar dat kruipen langs den bodem, wyl de kracht tot opheffing ontbreekt. De één meester van het woord, die met een enkelen greep heel een wereld van klanken, ze bespelend als zijn werktuig, dwingt naar zijn wil, terwijl het dien ander nauwlijks gelukt in het dagelijks gesprek de broodnoodige woorden te vinden. Deze met kunstzin begaafd, tooverend met penseel of harp, en gene weer voor alle kunst ongevoelig, met geen oog voor de kleuren, en doof voor die heerlijke schepping, die zich in de wereld der toonen ontrolt. Laat mij er bijvoegen: deze vlug en handig in het practisch leven, wien alles gelukt, alles meêloopt, die overal zijn weg zich baant, — de ander altijd tobkend, altijd uitglijdend, altijd mistastend, en ik zou zeggen, waartoe meer M. H.? Die feiten, ze zijn niet te loochenen. Er is in het leven geen gelijke bedeeeling. Schier alles *heeft* de een, schier alles *mist* de ander. Aller lotsbedeeeling verschilt. En nu, hoe verklaart ge dat ontzachtlijk feit? Gaat het naar verdienste? Zijn dan de rijkbedeelden vrij van schuld, alleen de min- en misbedeelden schuldig? Is het ook door eigen toedoen, dat de één rijk, de ander arm *geboren* wordt? Ook door eigen schuld, als het zwakke wicht reeds *in de wieg* een ziekelijk gestel ver-raadt? O! ik weet het, soms wordt een deel van ons leven door goed of kwaad gedrag gewijzigd. Maar wat bid ik u, zegt die kleine afwijking bij het onomstootelijk feit, dat lichaamskracht en kracht van geest, dat schoonheid of misvormdheid, dat gaven en talenten, ja dat onze levenskring op aarde, voor verre weg de meesten *reeds* met de *geboorte* zijn beslist? dat eer dat kindeke wist van goed of kwaad, het óf reeds veel óf schier niets ontvangen had.....? Neen, hoe ge u wendt of keert, ge kunt het niet wegcijferen. Er is eene verkiezing óók in de lotsbedeeeling. Ook het leven om u heen spreekt van vrijmachtige beschikking. Dat hier de gaven als opgehoopt, dat ze ginds schier onthouden zijn, het is niet om *wat in u is*, maar alleen *wyl God het dus wil*.

En nu het andere feit. Het is, dat de ervaring van het leven gedurig de waarheid dier ernstige woorden bevestigen komt: »*Velen zijn geroepen, maar weinigen uitverkoren*». Gelijk nu, zoo was ook alle eeuwen door, de menschheid gesplitst. Er waren er, die geloofden, en er waren er die niet geloofden, en steeds waren de eersten de minsten in getal. Elke nieuwe bladzijde die ge in de geschiedenis der gemeente opslaats, verhaalt u altijd weer van dat kleine kuddeke, dat te midden der bangste worsteling vasthield aan den Heer. — En niet slechts op óns standpunt geldt dit, maar ook al volgt ge een andere geestesrichting, al staat uwe overtuiging lijnrecht tegen de belijdenis der Kerk over, nogtans zult ge erkennen moeten, dat de ervaring het dus leert. Welaan, wees modern, hetzij zoo, en mits ge het van harte zijt, zult ge immers dat inzicht, dat licht, dat gij zegt te hebben, als uw hoogste goed, als uw rijkste gave beschouwen. En nu, hoe weinigen zijn er die dat met u deelen? Klagen niet de modernen zelve, dat de meesten hen miskennen, zoo weinigen in de diepte van hun leven doordringen, dat er slechts enkele keurgeesten zijn, die werkelijk hun genieting smaken kunnen? Die hoogste gave, waarin gij roemt, *gij* hebt ze dus, *ik* niet, de meesten moeten ze met mij derven..... en toch hebt ge ons allen geroepen. O! zegt het mij dan, mannen der nieuwe richting! of het »*velen geroepen maar weinigen uitverkoren*», ook niet in uwe levenskring als feit der ervaring geldt?

En nu, voeg die beide feiten saam, M. H.: Gods vrijmachtige wil die het levenslot aan een iegelijk uitdeelt, zonder dat er aan 's menschen zijde van recht of van verdienste spraak kan zijn. Dat het één, en het ander: dat ook voor het zielsleven, de meesten arm zijn, slechts enkelen rijk: de meesten krank en weinigen gezond: dat ook naar het hart slechts enkelen door schoonheid blinken, terwijl de meesten u eer afstooten; dat ook op dat gebied, de tien talenten schaarsch, en het enkele zoo kwistig is uitgedeeld, — en een vrijmachtige verkiezing óók voor het zielsleven, ge kunt ze immers niet ontgaan.

O! de geest der wereld weet het wel M. H., hoe onwrikbaar de verscheidenheid van levenslot de waarheid der verkiezing bevestigt. Van daar zijn streven, om met de schaaf der eenvormigheid alle leven gelijk te maken. Van daar dat tooverwoord van »*gelijkheid*» in zijn banier. Van daar dat onverbiddelijk hellen naar het socialisme, welks aard juist is, zóólang het leven te persen, tot alle onevenheid verdwijnt. Elk moet evenveel recht, elk moet evenveel macht hebben. Het gezamenlijk bezit moet onder allen gelijkelyk verdeeld. Zelfs de geestesgaven moeten bij allen gelijk worden, de middelmatigheid ten troon verheven, ja het is reeds uitgesproken, dat de mensch niet te veel mag weten, want dat die meerder wetenschap van den één eene beleediging voor den ander zou zijn! En dat is geen scherts, daartoe moet het komen. Alleen langs die lijn zich voortbewegend, blijft dat streven zich zelf gelijk. Eerst zoo dat gelukt is, verdwijnt de schaduw der verkiezing uit dit aardse leven. En dan natuurlijk kan ook de hemel volgen. Door een »zaliging aller zielen» wordt dan ook daarboven alles gelijk gemaakt, en men verliest zich in droomen, hoe men van deze dwaalstar naar een andere planeet verhuizen zal, om, van sport tot sport steeds verder klimmend al hooger op de ladder der volmaking te stijgen.

En nu, wat ik begrijp, het is, dat wie aan de giftige borst der wereld is gezoogd, en niets dan haar moedermelk heeft ingedronken, zich die wereld tot een type van den hemel maakt, en zich op het veld der verbeelding een spoor zonder einde teekent, dat nooit door een oordeel wordt afgebroken, en waarlangs men, het vaandel van 's menschen rechten hooghoudend, voortholt, eeuwig door. Maar wat mij verbijstert, het is dat men waant, zulk een weg te kunnen betreden met de Schrift in de hand en tot banier het kruis van Christus. Immers gaat dat streven door, weg is dan het oordeel, weg de wederkomst des Heeren, dan kan er geen Kerk, geen gemeente op aarde meer zijn. Dan is die Schrift, die men in naam nog loven blijft, geen openbaring, maar veeleer eene bedekking der waarheid te achten, en heeft God Zijn hoogste woord niet door

Israëls profeten, niet door Zijnen Zoon tot ons gesproken, maar thans eerst geopenbaard aan den wijsgeer onzer eeuw.

Neen Gel., dat niemand u verleide, naar luid de Schrift, valt voor hem, wien de Christus verkondigd is, de gezichtseinder der beslissing met het graf. En staat ge op dien grond, dan is het uw *zedelijk*, zoowel als uw *godsdienstig bewustzijn*, dat naar eene eeuwige verkiezing dringt.

Ik zeg uw *zedelijk* bewustzijn. Want dit gevoelt elk, er is in ons wezen een strijd. Er huizen in onze borst twee elkaar strijdige elementen. Er is in ons hart meest wat we wel, maar ook soms wat we niet veroordeelen. Recht en onrecht, waarheid en leugen, deugd en zonde, zij worstelen in ons een hardnekkigen kamp. Er is iets in ons dat ten doode gewijd moet, maar ook, zoo we gelooven, een ander iets dat van leven spelt.

Die worsteling kan niet eeuwig duren. Er moet een beslissing er moet een crisis, er moet een oplossing komen. En daarom óf er is in ons geen zedelijk besef, óf het zoekt, het vraagt, het eischt een afdoend en beslissend oordeel.

Zoo is het in ons, en niet anders in de wereld om ons heen, Als in een spiegel toont die wereld ons den strijd van het eigen hart. Ook door die dooreenmenging van wat elkan-der uitsluit. Ook daar die worstelling van dood en leven, van onrecht en gerechtigheid. En ook daar, in dien strijd geen beslissing, niet zelden het recht beschaamd, het onrecht triompherend. En als we dan ook daar vaak de gekroonde zonde en de geboeide deugd nog worstelend in de eeuwigheid zien rollen, wie heeft dan, zoo vraag ik, nog een zedelijk bewustzijn, die niet, de eeuwigheid aanziende, uit het diepst zijns harten, om een oordeel roept?

Dat zedelijk besef zal zijn begeerte ontvangen M. H., want dat oordeel komt, en daarmee de scheiding van koren en van kaf, van wie behouden en verloren zijn. En nu, ik geloof het, gij, die den Verzoener vindt, ziet dat oordeel met blijde hope tegen, reeds juicht ge om de kroon, die dan u op de slapen zal gedrukt worden. Maar, zoo gij het leven kent, dan beroep

ik mij ook op uw godsdienstig bewustzijn, dan vraag ik uw aller getuigenis, waarin ge anders, bij de vrijspraak van dat oordeel, dan in Gods vrije verkiezing rust?

Gij hebt het leven, anderen niet. Ligt dit aan u, hebt gij dat eeuwige zelf verworven? O! neem dan vrij voor die anderen een vloek op uwe lippen, ban alle ontferming, en vaar als Lucifer, God in het aangezicht, ten hemel op, om naar de heerschappij des hemels te dingen, gij, krachtige geest! die het bestaan hebt, een kiem van wat eeuwig blijft, te scheppen uit uzelf. Veins dan niet langer, maar spreek het uit, dat het bezit van eeuwig leven den doodsteek aan uw vroomheid bracht, en hij van God niet meer afhangt, voor wien de poorte des hemels zich ontsloot.

Gij verfoeit dit uit het diepst uwer ziel, hoe zou het anders? — maar aanvaard dan ook de eeuwige verkiezing, d. i. erken dat de oorzaak van uw heil uitsluitend is uit God. Ziet toch, dat eeuwige, dat leven, hoe gewerd het u? Door de prediking des Woords... Maar dat zelfde Woord dat u aangreep, ook die ander heeft het met u gehoord, waarom dan trok het u, en liet het hem ongevoelig? Wilt gij geloofdet, zegt ge... Maar verder dan, van waar uw geloof? En gij spreekt van een neiging uws harten, van een kommer die u pijnigde, van een dorsten uwer ziel... Maar toch, ook dat was niet immer zoo. Er liggen ook dagen achter u, waarop ge nu terugziende, ongeveinsdelijk van uzelf verklaart, dat ieder ander toen, eer dan gij, tot dien honger scheen te zullen komen. Wie anders dus dan de Heer heeft toen uw wil geneigd, uw ziel geleid, u in de vezelen uws gemoeds aangegrepen? O! hoe ver ge ook op uwen levensweg terugziet, immers altijd was de Heer u voor, u reeds genade bereidend, toen gij Hem nog verwierpt, u reeds trekkend van verre, toen gij nog niet badt. Zie nu om en achter u, en inimmers, al wat u weervaren is, het scheen voor u zonder samenhang, maar Hij schikte het samen tot een grootsch en eenig doel, nog eer gij dat doel kondt bespeuren. Ja hoe ver ge ook achterwaarts ziet, altijd stond Hij daar als de goede Herder, Die het onwillig en verdoolde schaap opzocht,

naar en met Zijn trouwe beschermde. En bespeurt ge nu almeer, hoe zelfs uw wezenaanleg daartoe medewerkte, immers zelfs achter uw geboorte moet ge dan terugdringen naar Hem die u alzoo, nog eer ge waart, in uws moeders schoot formeerde. Die u zóó formeerde, wijl het Hem behaagd had, reeds eer Hij u schiep, gedachten des vredes over u te brengen, ja Die u formeerde, alleen wijl Hij u voorgekend had in Zijn eeuwigen raad. Neen, er is geen rustpunt voor uw geest op dien weg in het verleden terug, zoolang ge in des Vaders welbehagen niet de volle en eerste oorzaak van uw heil gevonden hebt. Zoek ergens, hoe verijnd dan ook, den aanvang van dien weg in u zelven te vinden, en de gemeenschap met God is u onverbiddelijk afgesloten. Och! wie iets, hoe gering ook, voor zich zelf wil houden, hij derft de geloofsvreugd, hij kent het zalige der aanbidding niet.

Daarom heeft het godvruchtig hart voor die Schrift een jubelend Amen, als ze alleen uit God dat eeuwige verklaart; ons zegt, dat het des roependen Gods is, Die nu her- dan derwaarts het oog wendend, tot de ontwaakten ten leven spreekt: *Niet gij, Ik heb u gegrepen van de eindén der aarde. Ik heb tot u gezegd: Gij zijt Mijn knecht, Ik heb u uitverkoren, en u niet verworpen.* Van vóór de grondlegging der wereld reeds ging, eer geboren waart, Mijn roepen naar u uit." — En dies juicht met haar ons hart nu den dag reeds tegen, waarin alle schepsel zal ter aarde liggen, en de Heer alleen verheven zal zijn, als Hij opwaakt in den vollen glans Zijner Majesteit; Hij, Die verlicht maar ook verstokt, Die zich vaten der eere, maar ook vaten der schande geformeerd heeft. Die wat niet is, roept alsof het ware. Die niet, *wijl* ge geloofdet u verkoor, maar u uitverkoor *opdat* ge zoudt gelooven. Tot Wien opziende, we elkanderen vragen: *Wat hebt gij den Heere gebracht, dat Hij het u zou wedervergelden?* ja voor Wien we in aanbidding nedervallen, om, bukkend in het stof, van ons zelven af te laten, en dankend te stamelen: O, diepte des rijkdoms der ontfermingen onzes Gods!

Dat vrijmachtig welbehagen Gods, en dát alleen, is de grond,

waarop Zijn Israël staat, de diepte waaruit Zijn Israël voortkomt, de kracht die het draagt. Ja zoo nauw is die schare der uitverkorenen aan Gods eeuwigen raad verbonden, dat alleen om dat Israël de wereld nog bestaat, alle gebeurtenissen der wereld zich om dat Israël schikken, en deze wereld een einde moet nemen, zoodra het getal der uitverkorenen zal vervuld zijn. De wereld is de schelp, dat Israël de kostbare parel, die in haar innerlijke leegte verborgen ligt. Alleen om die parel heeft de schelp onniskensbare waarde. Maar is zij eens volwassen, dan werpt Hij, Die dat Israël onzichtbaar wrocht, die dan onnutte schelp weg.

Of, zou het ook zoo nog kunnen schijnen, of het om ons menschen was, laat mij dan liever nog zeggen: De Vader doet alles *om den Zoon*. Alleen op Hem rust Zijn welbehagen. Hij is Zijn eenig Verkorene, en zoo er ten leven geroepen zijn, zijn ze verkoren in Hem. Hem zocht de Vader reeds toen Hij Abraham van verre riep. En van Abraham uit gaat het door de verkiezing, altijd in steeds enger kring, altijd meer dringend naar den Zoon. Uit Israël volk wordt Juda's stam, uit Juda's stam David's koningshuis, uit zijn vorstelijk bloed alleen Maria uitverkoren, niet om hen zelve, maar alleen om den Gezalfde, dien de Heer in hen allen aanschouwt. En gelijk Hij, de Uitverkorene des Vaders, Zijn levenskracht achter zich terug in Israël slaat, zoo breidt Hij die vóór zich uit in de met Zijn bloed gekochte Gemeente. Die Gemeente is Zijn *bruid*, door Hem uit de diepste vernedering opgetogen en met Hem geplaatst op den troon. In die gemeente spreekt Hij Zijn volheid uit, opdat in elk die verkoren is, een eigen gedachte blinke van Zijn eeuwige wijsheid, een eigen glans schittere van Zijn eeuwigen luister. Hij, die het Licht is, spreidt zich in die gemeente in Zijn veelheid van kleuren. Elk in die gemeente is bestemd, om met een eigen toon eens het Halleluja voor het Lam te zingen. En is eens de volheid ingegaan, blinken eens de kinderen des koninkrijks als starren in het rijk des geestes, dan zal ook van dien hemel het roepen des Almachtige tot Zijn engelen uitgaan: »Heft uwe oogen omhoog en ziet wie

al die starren geschapen heeft, die ze allen met een eigen naam, en tot het fonkelen met een eigen glans geroepen heeft!"

O! wie is er, dien de eeuwige jubel nu reeds door de ziel dreunt, dat hij niet nedervalle en aanbidde. Die genade Gods is zoo onuitsprekelijk Gel.! Ziet toch. Deze wereld lag in den dood, en God biedt haar heil in Christus. En zij, neen ze buigt niet de knie, maar keert zich tegen Hem. Ze biedt dien Zoon niet haar hulde, maar een kruis. Zoo diep is die wereld weggezonden, dat ze niet slechts niet zelve het leven scheppen, maar zelfs niet meer in het leven gelooven kan. En toch Hij, Die de Ontfermer is, neen, Hij wendt Zich niet van haar af, maar antwoordt op dat kruis voor Zijnen Zoon, met een nieuwe gifte: *de gave des geloofs*. Niet slechts het *Leven*, ook het *Geloof* is eene gave der Heeren, en juist door het geloof vlecht de eeuwige Erbarmer zich een tuil van nooit verwelkende bloemen, uit de verdorde en diep verdorven planting, waartoe de gaarde Zijner menschheid was ontaard.

En van zulk een ontferming zou men de spitse willen afpunten! Wel Gods barmhartigheid loven, maar zwijgen van die eeuwige verkiezing, waarin de volheid dier ontferming eerst blinken kan? Neen, dát hebben onze vaders gevoeld, ware alles prijsgeven; daarmee ware alles verloren, en diep uit het hart is hun danklied opgeklommen, toen weêr na bange worsteling dat heilig kleinood was gered. O! moge dan al bij het licht des Geestes het inzicht in dat leerstuk steeds zijn voortgeschreden. De overtuiging allengs veld winnen, dat de oorsprong der zonde meer achter den val, in de wereld der geesten, te zoeken zij. Het begrip van het eeuwige allengs klaarder worden, als niet naar oogenblikken af te meten, maar dringend met zijn volheid in elk stip des tijds. Dát hebben onze vaders ook nimmer beweerd, dat zij het laatste woord gesproken hadden. Maar wat zou dat hun roem verkleinen? Dat geldt de verklaring van het feit, en niet de waarheid der verkiezing zelve. En juist die eeuwige waarheid, die bron van rijke vertroosting, die is het, die zij met goed en bloed verdedigd hebben en voor ons bewaard.

En daarvoor zouden we hun nagedachtenis niet zegenen mogen? Alsof ge hunner u schaamd, Gemeente! zoudt ge van die heilige waarheid zwijgen moeten? Die waarheid, die hun alles gold, ze zou voor u verouderd, ze zou voor u krachteloos zijn geworden! Neen Gel., ook nu nog is ze uw dierbaarst kleinood, de staf dien men u niet uit de hand rukken, de troost, dien men u niet rooven mag. O! zij het die eeuwige verkiezing, die u steeds uitdrijft tot de diepste, tot de teederste, tot de vurigste aanbidding, ja komt, Gemeente, laat ze u ook thans tot Gods lof bezielen, en heft voor Hem, Die naar Zijn vrije macht Zijne kinderen roept, het lied der eere aan, met het:

Alle roem is uitgesloten! enz.

II.

Voor dát Israël dan, M. H., is het woord: »*Vrees niet, want Ik ben met u; wees niet verbaasd, want Ik ben uw God; Ik sterk u, ook help ik u, ook ondersteun Ik u met de rechterhand mijner gerechtigheid.*» Juist voor Israël geldt dat teedere woord der innigste ontferming, want al ontving het de rijkste gave, toch is het naar de wereld het armste, het ellendigste voor zijn eigen bewustzijn, het meest opgejaagde en vervolgde op aarde, en dat dus meer dan die anderen het oog naar den goddelijken Trooster opslaat.

O! de Heer wist het wel, dat Zijn volk dien troost niet derven kon, en daarom, als de leiders Zijns volks de Zijnen uitputten door vermoeienis des geestes, en de wonden niet bespeuren, die onder het opperkleed verborgen liggen, dan roept Hij in Zijn ontferming die herders toe: Neen, niet alzo, maar »*troost, troost mijn volk, zal ulieder God zeggen.*» En als Hij de Zijnen dan nog kruipen ziet in het stof, duchtend voor den strijd des levens, ze nog tasten ziet naar verzoening voor de veelheid hunner ongerechtigheid, ja, ze nog terug ziet schrikken, beangst als ze zijn voor de vergelding die komen moet, dan hoort Hij die driefuldige klacht, die uit het hart van Jeruzalem opgaat, en gebiedt die herders, die Zijn volk weiden,

dat ze »naar het hart van dat Jeruzalem spreken zullen,” en haar toe zullen roepen: dat met het Volbracht »die strijd vervuld,” dat in het Kruis die »ongerechtigheid verzoend is,” en dat in den Christus dat Israël »van de hand des Heeren dubbel ontvangen heeft voor al zijne zonden.”

En Israël drinkt die vertroosting in met volle teugen. Die ontfermende genade is als een milde dauw die zachtkens neerdruppelt op den dorstigen bodem zijner ziel. Die troost is hem het hemelsche manna, een koele druif voor de brandende lippen, hun van den hemelschen wijnstok gereikt. Want ze zijn gejaagd, ze zijn vervolgd, die knechten en dienstmaagden des Heeren, juist wijl ze uit die wereld door Zijne ontferming gegrepen zijn.

Ook zij behoorden eens aan die wereld toe. Ze waren in haar macht, haar eigendom. Ook van hen kon dood en hel getuigen: zietdaar de buit dien ik gewonnen heb, mijn rijkdom en mijn prooi! Maar de Heer heeft met Zijn machtigen arm in dien buit gegrepen. Hij heeft ze uit die wegsleuring uitverkoren. Hij heeft ze tot zich geroepen. Hij heeft ze aan die wereld ontnomen, ze geroofd uit die schatkamer der zonde, ze aan de macht van dood en hel ontrukkt.

En daarom waakt de geest der verderving op uit zijn diepste schuilhoek om dien roof te wreken, te heroveren, wat door Gods hand hem ontrukkt werd, en de met leven bevruchte zielen weer te bezwangeren met den dood. Hij vergeet den reeds gemaakten buit, om alleen op hen zich te werpen. Geen macht die hij tegen hen niet oproept. Niets dat hij hun spaart. De giftigste pijlen spant hij op den boog, om hun de lever te doorboren. De sielen van zijn jammer worden met wellust over hen uitgegoten. Hij omringt, hij omcingelt ze, beperkt ze voet voor voet. Hij jaagt ze rusteloos op, voort en altijd verder, tot ze als een ree op de bergen zijn, van angst en vreeze huiverend en sidderend voor zijn macht.

Of liever nog, het zijn niet de uitverkoornen die Sathan zoekt, maar den eenig Verkoorne in hen. Niet die van Israëls volk zijn bestrijdt hij, maar hun gezalfden Koning. Den Christus, Hem alleen geldt zijn verbeteren woede. Niet Gods kinderen

haat hij, maar den Zoon Gods, in Wien zij tot kinderen zijn aangenomen. Ziet het aan de vervolgingen der eerste eeuwen! Men sleurt de belijders van Jezus naar den houtmijt, men legt hun het zwaard op den nek. Maar men ontsteekt den mutsaard niet, het zwaard zal niet met bloed geverwd worden, zoo ze dien Christus slechts afzweren, zoo ze hun lot slechts scheiden van Hem. Ze hebben *zijn* bloed slechts gemeen te achten en *hun* bloed zal worden gespaard. En och, nog juist zoo is het in onze dagen, al pijnigt men niet meer met vuur maar met den spot, al doodt men niet met het zwaard, maar met den laster. O! nog wil de wereld u dragen, nog biedt ze u haar eere, een kroon zelfs wil ze om uwe slapen vlechten, zoo ge dat ééne maar doet, dat ge zwijgt van den Christus en nooit dan met bedekt gelaat Hem aan de wereld vertoont.

Maar wilt ge dat niet. Leeft in u iets van den fieren geest, der eerste martelaren, en heeft ge wel voor den dood, maar toch banger nog voor het scheiden van Jezus. Wilt ge Hem niet verzwijgen, niet Hem bedekken, kan noch spot noch hoon U tot verloochenen van den Heer bewegen; blijft ge dus bij Hem, gaat ge in Hem op, zoodat ge met Zijn naam uw eigen ziel vereenzelvigt, — o! wees er zeker van, dan zult ge op den dorschvloer gedorscht, als de tarwe gezift worden, een vuur zal men u onder den voet, een vuur zal men om u stoken, tot heel de wereld u een smeltkroes worde, waarin het zilver uws geloofs wordt beproefd.

O! dan schreit de ziel en weent ze uit dien bangen kerker, dien de aarde voor haar werd. Dan roept ze als uit dat beetgestookte vuur. Dan zucht ze als uit die kuil der leeuwen tot haar God. Dan klaagt ze met den psalmdichter, »Heer al Uw baren en al Uw golven gaan over mij heen.»

Maar dan ook juist is de Heer tot haar hulpe gereed. Dan als ze *bevreesd* is voor de smart en *verbaasd* nedervalt voor haar vervolger, dan juist komt dat roepen der vertroosting: »*Vrees niet*, want Ik ben met u, *wees niet verbaasd*, want Ik ben uw God. Ik help u, ook sterk Ik u. Ik ondersteun u met den arm Mijnner kracht. Niets kan u deeren, want Ik heb u

gegrepen, gij zult Mij dienen want Ik heb tot u gezegd, Gij zijt Mijn knecht." En dan! o! dan leeft de ziel weer op, dan is het of Gods arm haar ruimte maakt: eer stout dan zwak, treedt ze dan door waterstroom en zee, ja door het ijslijk schrikdal der verdrukking. Dan verblijdt ze zich in het lijden, want om Christus roept ze dan, en ze ervaart hoe juist in die smelting de Christus haar meer afgescheiden en dus in voller heerlijkheid getoond wordt. Dan heft ze zich fier tegen die wereld op en roept met een heilig lachen haar toe: Kom nu, o, wereld, en laat ons strijden. Nu ben ik machtiger dan gij. Nu kunt ge wel op mij aandringen, maar niet mij verdringen. Van God gegrepen, sta ik gegrond op den eenwigen Rotssteen. Neen nu ontlokt ge aan mijn lippen geen klacht, aan mijn oog geen tranen meer, nu zult ge mijn ziel het angstzweet niet meer uitpersen, veeleer juich ik thans en jubelt al wat in mij is bij uw striemen en uw spot!

Zegt het mij, wie is er, die het leven kent, en dien noodweg nooit insloeg die naar de bron van eeuwige vertroosting geleidt? Want ja, de vervolging der wereld is hard, maar toch ze brengt ons nog het bangste lijden niet. O! ge weet het wel, daar is nog wreeder voor het hart, dan druk en smaad en kruis. Door dat alles zouden we nog heen worstelen, zoo maar dat hart zelf ons niet begaf, en bij de schrede in het heilighdom voor het minst onze voet nooit wankelde. Maar neen, ook daar binnen worden we bestookt. Het is altijd uitglijden, telkens wegzinken. Gedurig pakken ook daar de wolken saam en wordt het donker in de ziel. O! de wereld weet het niet, hoe de ziel in ons gedurig ligt nedergeworpen, als we spreken van het leven, en toch niets dan den dood in ons gevoelen. Als we het Woord met geestdrift op de lippen nemen, en nogtans het hart inwendig door twijfel bestormd wordt en zich zelf afvraagt, of het dat Woord wel gelooft. Dat is de bangste verzoeking, Gel., als die jammerlijke geest van dof- en en dorheid over ons wordt uitgegoten: als we kloppen aan het hart, maar niemand hoort en het is of alles binnen in ons slaapt: als het is of we geen gevoel en geen geloof meer hadden

en het steenen hart was weergekeerd. O! dan eerst wordt het bange, als we naar God roepen, en een stem ons influistert, dat het alles ijdel is, want dat er geen God leeft Die het hoort. Ja dan, als het alles voor ons weggaat, en onze arme ziel als in een kluis beklemd zit, dan is het de vreeselijkste ure, als we zelfs niet meer bidden kunnen, maar met het gelaat in het stof gewenteld, meer morrend, dan smeekend uitroepen: Lamma Sabachtani — O! God waarom verre van U!

Maar hoor . . . „*Vrees niet, wees niet verbaasd, Ik help u, ook ondersteun Ik u met de rechterhand mijner gerechtigheid*,.. suizelt het dan zoo zacht en stil van uit den hooge, en het is of die eeuwige armen der ontferming zich reeds bewogen van onder die diepte, waar onze ziel in verzonk. Ziet, juist toen wij gevoelden, dat *bijna* alles, en dus *nog niet* alles, ons ontzonk, gaf de Heer ons nog een laatsten stoot, dat we in de eeuwige diepte nederstortten, en daarin juist het geloof terugwonnen, om, waar alles ons begaf, alleen aan den Onzienlijke ons te klemmen. Wij zochten naar ónze gerechtigheid, en de Heer toont ons Zijn gerechtigheid en zegt ons „die zal u steunen.” Wij meenden weg te zinken, máár Hij zegt »dat we zullen volharden.” Ik heb u gegrepen, o! Israël, mijn hand op u gelegd o, Jakob! Als een adelaar zijn jongen, zoo zal Ik u op vleugelen der liefde naar den Rotssteen dragen. Gij zult niet wankelen, want ik heb tot u gezegd: *Gij zijt mijn.*”

Alleen in dat geloof is zaligheid Gel. Alleen de ziel, die in deze dingen leeft, smelt weg in aanbidding. O! is er een gedachte die meer aangrijpt, een ontferming die meer troost? Ziet toch, daar laagst gij neder, geworpen op de vlakke des velds, en die voorbij gingen wendden het oog af, en daar was niemand die zich over u ontfermde. Maar het licht des Heeren ging op, en nu eerst wordt uw eigen ellende u openbaar, nu eerst ziet ge dat het een woestenij is om u heen, nu eerst bespeurt ge het bloed, dat uit uw wonden leekt, en een innerlijke afkeer van u zelf grijpt u aan. O! ge zoudt wenschen, dat die bebloede grond zich opende om u te verbergen, dat die heuvelen daarginder toekwamen en zich op u wierpen,

dat die bergen werden opgenomen, om u te bedekken, dat ge niet meer waart. En toch, hoor, daar gaat een roepen van den Eeuwige uit. De groote God en Schepper aller dingen, Hij roept u. . . . Mij arme? . . . Ja, u roept de Ontfermer. U heeft Hij van noode. Voor u heeft hij een werk te doen. Zijn stein roept en dat woord doet u opstaan. »In uwen bloede, zeg Ik: leef» is het wachtwoord Zijner ontferming, en tot u, verlorene en ellendige! roept Hij Die het alles schiep: Wees gij Mijn kind, het kind van Mijn welbehagen. Ik heb u gegrepen. Woon eeuwig in Mijn huis!»

O! laat ons dan nedervallen en aanbidden Gel., en neen, zeg niet in uw hart, mijn broeder, mijne zuster! »voor mij dus geen heil, voor mij dus buiten hope.» Neen, klaag niet, dat uw gebed dus ijdel, uw zoeken dus om niet, vergeefscli uw kloppen is aan de poorte des hemels. Wie onzer kan de wegen Gods voorzeggen, wie u verzekeren, dat niet gij van Zijn geroepenen zijt. Hij neemt ze van den troon zoowel als uit de hut der armen. Hij roept ze van de moederschoot, maar openbaart zich ook soms eerst op het sterfbed aan de Zijnen. Een Samuel van der jeugd aan, maar ook een moordenaar aan het kruishout, kort voor den jongsten snik, dús is Zijn doen vol Majesteit, . . . en wie zijt gij dan, dat ge nu reeds den Heer Zijn weg beperken, nu reeds bepalen woudt, dat uw ziel nooit door Zijn handgreep wordt bereikt? En zegt ge dat er dan toch ook een verwerping, ook een verstokking is, en dat „Ik heb u gegrepen” niet voor allen geldt. . . M. H. we buigen ons voor dat diep geheimnis eerbiedig neder, maar het kan ons onzen troost niet rooven. Want dit staat vast, *die niet geroepen zijn, gelooven ook aan geen uitverkiezing*, — met de lippen misschien, maar niet met het hart — en wie het niet gelooft, dien kan het niet beangstigen. Het licht kan den blinde niet verschrikken, maar hem alleen, wiens oog reeds door dat licht ontsloten werd. En daarom, zoo ge roepen woudt »dus is er voor mij geen hope, dus ben ik voor eeuwig verloren,» o! zoo ge dat niet maar zegt, maar die

kreet uit het diepst uwer ziel gescheurd is, . . . ik zou zeggen, dan juist is er hope, dan juist is u genade geschied. Reeds die noodkreet der ziel is het krijten van het nieuwgeboren leven. Die diepe verlorenheid, ze wordt zonder genade op deez' aarde niet gekend.

Of werpt men dan ten slotte tegen, dat zulk een geloof den *ernst* breekt, de *liefde* bant, en ons aan *goede werken* spenen moet, o, dan wijs ik uit de diepste overtuiging ook die driedubbele aanklacht terug.

Hoe, *de ernst zou te loor gaan*, als het leven niet de slotsom van ons worstelen is, maar het uitvloeisel van Gods eeuwig raad? Neen, juist omgekeerd M. H., eerst als men, staande in het geloof der verkiezing, de diepe klove werkelijk gapen ziet, die eeuwig geluk en eeuwig verderf van een scheidt, eerst dan juist vergaat ons het lachen, en verbleeken ons de lippen door den ernst van het hart. De verkiezing zou dien ernst bannen! Welnu, ziet dan uit naar de Heidenwereld daar verre, en vergelijk ze met de Christenheid om u heen. Ginds niet, hier wel wordt de verkiezing beleden, en uw eigen oordeel zegge het, waar meer levensernst heerscht. Of wilt ge het in enger kring, vergelijk dan de Roomsche landen met de landen der Hervorming, of wilt ge in onze Hervormde kerk zelve, die kringen, waar men aan verkiezing vasthoudt, met die anderen, waar men haar twijfelend of spottend verwerpt, en nog eens, uw eigen mond getuige het, waar die snijdende ernst meer heel het leven beheerscht?

Of erger nog: *Ze zou de liefde bannen*. O! ik ken ze die aanklacht, dat niets zoozeer als die eeuwig verkiezing den hoogmoed kweekt in het hart, anderen verachten leert en ons van liefde vervreemdt. Maar wat zou dan dien hoogmoed voeden, bid ik u, in een leer, die u juist alles ontnemt, elk recht u ontzegt, aan niets dat in u zelve is het heil verbindt, en juist u noopt in u zelve de minste der broederen, de ergste der zondaren te zien? Voedt dat dan den hoogmoed, om alleen van *genade* te leven, uitsluitend in ontferming te staan, en met verwer-

ping van elke verdienste, met verbreking van elke gestalte, alleen en eeniglijk af te hangen van het vrije welbehagen uws Gods? O! laat dan ook hier de érvaring getuigen. Ze bant de liefde, zoo zegt ge. Welnu, wederom verwijs ik u naar de dagen onzer vaders. Rome verwierp, zij streden voor de verkiezing. Moet dan misschien Rome's bittere vervolging, haar plassen in het Hervormd bloed, of de rookwalm van haar brandstapels, een reuke van die echte liefde zijn, die haar reinen gloed eerst ten volle kan doen glooren, als het feit der eeuwige verkiezing verzwakt is of miskend? Of wilt ge nog uit later tijd. In wier gedrag, zoo vraag ik dan, sprak meerder liefde: in dat der remonstranten, die het gereformeerde volk zelfs de prediking in een schuur ontzeiden, of in dat onzer hervormde vaders, die reeds spoedig na den fellen strijd bedekte bedehuizen voor hun tegenstanders gedoogden? Zoo er één geweest is, die uit die verkiezing geleefd heeft, dan toch wel de man van Tarsen, die zelfs voor haar schelste stralen niet terugschrok, en wederom vraag ik: was dat dan zoo liefdeloos, gemeente! dat hij van Christus wenschte verbannen te worden, zoo het zijn vervolgers redden kon, verbannen van Israël, om zijn maagschap naar het vleesch.

Of eindelijk, zou het geloof aan die verkiezing u doen insluimeren, u met trage knieën en slappe handen doen nederzitten, en om het geloof *de doodsteek voor uw werken zijn*? Maar immers, zoo ge Zijn maaksel zijt, *»zijt ge in Christus juist geschapen tot goede werken, die God voor u bereid heeft, opdat gij daarin wandelen zoudt.*” Verkoren voor eeuwig, maar *»opdat ge heilig zoudt zijn en onberispelijk in de liefde.*” Wat meent ge dat de Koning der eeuwen u tot zich zou roepen en zeggen: *»Gij zijt Mijn knecht,*” en dat gij in Zijnen dienst, in Zijn nabijheid, als onder Zijn oog, Zijn werk ongedaan zoudt kunnen laten? Zóó lastert wie het leven niet kent, maar wien het aangreep, dien drijft de geest, dien prikkelt het nooit slui-merend oog des Heeren, dien spoort de macht des Woords veeleer tot altijd bezig-zijn aan. Ziet het aan de *Apostelen*! Geen hunner heeft als Paulus, de verkiezing zoo met klem

verdedigd, en geen hunner juist schiep zich een werkring als hij. Ziet het aan de *Kerkvaders*! Geen hunner heeft als Augustinus het zwaard des Woords voor de verkiezing opgenomen, en nog altijd gaat de roep zijner werkzaamheid die van alle anderen voor. Ja, ziet het aan *Calvijn*, Gel., die onder alle Hervormers, zich het warmst op die vrijmachtige verkiezing geworpen heeft, en zegt het mij, of ge onder al den laster, waarmee men zijn nagedachtenis bezwalkt heeft, van welke lippen ook, ooit de aanklacht der werkeloosheid hebt gehoord?

Neen Gel., die eeuwige verkiezing, ze houdt niet van den arbeid af, maar doet veeleer de krachtsinspanning eerst beginnen. Slechts broddelen was het, wat de straks geroepene eertijds deed, een doelloos zich vermoeien, een bouwen zonder plan. Een rusteloos, nu her- dan derwaarts, zich bewegen, maar zonder ooit verder te komen. Een gedachteloos opstapelen van steenen, maar om ze straks met eigen hand weêr om te werpen. Och! wat hij ook meende te stichten, de eenheid ontbrak in zijn leven en al zijn sloven was om niet. Maar nú, nu de roeping des Heeren tot hem is gekomen, nu de eeuwige God tot hem gesproken heeft: »Gij zijt *mijn* knecht," o! nu weet hij dat het Zijns Vaders werk is, waarin hij altijd bezig moet zijn. Nu heeft hij voor wat daarbuiten licht geen oog, voor wat daar niet meê samenhangt geen oor, voor wat dát werk niet bevorderen kan geen hart. Zijn God heeft hem geroepen, dát is hem genoeg, en daarom voor Diens werk is zijn kracht, daarin leeft, daarin geniet hij, ja, daar laat hij niet van af, al wilde Satan zelf er de hand opleggen. Want al verschrikt zijn ziel, al dreigt de hand die hij uitstrekt, te verstrammen, hij wijkt niet terug, nu het Woord hem staande houdt, en zijn God hem vertroost, roepende in Zijn ontferming: »*Vreest niet, mijn kind en gij, mijn knecht! wees niet verbaasd, want Ik ben met u en de rechterhand mijner gerechtigheid zal u houden!*»

AMEN.

RUST DER ZIEL BIJ DE ONRUST DER TIJDEN.

God is ons een toevlucht en sterkte; Hij is krachtiglijk bevonden eene hulp in benaauwdheden. Daarom zuller wij niet vreezen, al veranderde de aarde hare plaats, en al werden de bergen verzet in het hart van de zecën: Laat hare wateren bruisen, laat ze beroerd worden; laat de bergen daveren door derzelver verheffing! Sela.

De beekjes der rivier zullen verblijden de stad Gods, het heiligdom der woningen des Allerhoogsten. God is in het midden van haar, zij zal niet wankelen; God zal haar helpen in het aanbreken van den morgenstond. De Heidenen raasden, de koninkrijken bewogen zich; Hij verhief zijne stem, de aarde versmolt. De Heere der heirscharen is met ons; de God van Jakob is ons een hoog vertrek. Sela.

Komt, aanschouwt de daden des Heeren, die verwoestingen op aarde aanricht; Die de oorlogen doet ophouden tot aan het einde der aarde, den boog verbreekt, en de spies aan twee slaat, de waerenen met vuur verbrandt. Laat af, en weet, dat Ik God ben; Ik zal verhoogd worden onder de Heidenen, Ik zal verhoogd worden op de aarde. De Heer der heirscharen is met ons; de God van Jakob is ons een hoog vertrek. Sela.

Psalm 46.

M. H. Er ligt een sprake Gods in alle schepsel: in alles wat de Heer schiep of doet, spreekt Hij Zijn wil en Zijn gedachte uit. Geheel deze wereld is naar het schoone woord onzer belijdenis: »Als een boek, waarin alle schepselen, groot *én klein*, als letterkens prijken, die ons aanzienlijke dingen Gods te aanschouwen geven, namelijk Zijn eeuwige mogendheid en Godheid.” Groot *én klein*: want zoo vergeten is de ontluijing van de leliën des velds, zoo gering de dood van de huismusch, zoo onbeteekenend het uitvallen van een hoofdhaar niet, of, zoo het u slechts aan een luisterend oor niet faalt ligt er een teeken in van uw God. Niet dus, wijl Hij zweeg, maar slechts wijl wij de ooren hadden dichtgestopt, kon het een reeks van lange jaren schijnen, alsof de voetstap

des Almachtige niet meer op den weg der volkeren werd gehoord.

Het is onze *kleinheid*, dat we slechts voor het *grootte* een oog hebben.

Maar nu, dat *grootte* kwam! En daarom thans wierd het anders. Thans, nu de stroom der volkeren in zijn machtig bruisen een schrille bange echo geeft op wat David zong: »Zijn bliksemen verlichten de wereld: het aardrijk ziet ze en beeft,” nu dreunt die sprake Gods in het noodgeschrei der volkeren zoo doordringend, dat zelfs de verharde van hart door dien schok geroerd wordt, en de spotters van gisteren uit eigen aandrift hun onmacht belijden, om zonder 's Heeren inwerking zulk een plotseling tuimelen, zulk een onderstbovenkeering te verstaan.

Er is dus een »woord Gods” in het rumoer der volken, nu Zijn gerichten op aarde zijn; maar toch in die stemme Gods is geen troost. Bij zulk een spreken des Heeren kan de ziel niet leven. Als de bergen voor Zijn aangezicht vervlieten, ai mij, hoe zou ik, brooze sterveling, dan voor den adem Zijner lippen bestaan? Die sprake Gods is in vuur, die sprake Gods gaat door bloed, door het kermen van den gevallen held trilt ze henen. Ze verschrikt den geest: beknelt het hart: ontstelt de ziel: verbijstert onze zinnen: als het loeien van den stormwind is ze op Horeb's onherbergzame kruin. Voor die stemme Gods sidderen de volken, maar voor de ziel die God zoekt, biedt ze geen rust.

Dat wist de Heer, en Hij die zich onzer aantrekt met onaspaurlijke liefde, gaf daarom aan de kinderen Zijns volks nog een ander Woord, gesproken door Zijn zieners, gesproken in Zijn Zoon, en der Gemeente in de Schrift geboden. En dat »Woord”, o, het is als het suisen van de zachte koelte, als het zuchten van den avondwind, als het trillen van de fijnste snaar, waaraan de Ontfermer Israëls het lied der genade ontlokt.

»Tot dat Woord en die getuigenis!” roept daarom ook bij dat bruisen der volkeren, wie vrede voor de ziel bij die onrust der tijden begeert. Om dat woord schaaft de gemeente des Heeren zich in dagen als we thans beleven in nog nauwer aaneensluiting. Eerst door dat woord poogt het zich dat andere

»woord" in de schudding der volkeren te verklaren. Uit dat Woord, uit de Schrift alleen, zoekt ze bij dat heftig kloppen van den polslag haars levens rust.

Zijt ook gij van die M. H.? weest mij dan welkom in den naam des Heeren, en gunt mij de blijdschap u bedienaar van dat Woord te zijn. Komt laat ons dan spreken, van wat ons allen vervult, maar niet om uw verbeelding aan het ijselijke van dien bloedigen krijg te vergasten. Minder nog om in onmanlijke weekheid, aan ernst gespeend, weemoedig af te drijven op den stroom van ons gevoel. Maar om Hem, Wiens machtige arm het aardrijk schudt en beven doet, ook bij Zijn toornen in het aangezicht te zien, en niet af te laten, eer uit ons eigen hart het roepen opklint: „*Mijn ziel, keer weder tot uw ruste. Hij is de Rotssteen van uw heil!*”

Rust voor de ziel bij de onrust der tijden, zietdaar dan wat we aan dien hooggestemden psalm vragen. Hij bracht ze reeds aan zoo menig hart, brenge hij ook u zijn zegen.

Gij voeltet zijn schoonheid, gij doorzaagt zijn verloop reeds.

Zijn *schoonheid*, want hij beschrijft u die rust niet uitwendig, hij verklaart en betuigt u die niet, als met het woord van een, die de persing van den angst slechts van verre vernomen heeft. Neen zelf was de psalmist in de diepten der verschrikking neergetrokken, in den vloed der benauwdheden ondergegaan, en nu, uit dezen angst opklimmend, staat hij fier de armen uit, en nauwlijks heeft hij het hoofd weêr uit den stroom opgeheven, of hij jubelt van zijn Redder, en roept het uit van de zielsrust, die na de onrust kwam.

Zijn *verloop* wijst hij u zelf aan, door het driewerf terugkeerend »Sela", dat den zang in drieën splitst. Eerst is het de eigen nood der ziel, dan de nood van het Godsrijk, en dan eerst de nood van het wereldleven, die den geest van den Psalmdichter naar den Trooster Israël's uitdrijft.

Eerst is de *ziel* zelve verschrikt, en is het, of de een den ander den angst op het gelaat lezend, vraagt: waar vlied, waar berg ik mij, nu de stroomen bruisen en heel de natuur zich op mij werpt en heel een schepping op mij aandringt! Maar de Heer treft de beangste ziel, Hij zendt Zijn licht, en nu wordt het een juichen in plaats van klagen:

»God is ons een toevlucht en sterkte. Hij is krachtig bevonden een hulp in benaauwdheden.

»Daarom zullen wij niet vreezen, al veranderde de aarde haar plaats en al werden de bergen verzet in het hart der zeeën.

»Laat hare wateren bruisen, laat ze beroerd worden, laat de bergen daveren....

Selah — ruste — zegt mijn ziel.”

Maar weer grijpt angst de ziel aan. Jerusaleem heeft haar liefde. Voor het *Godsrijk* is haar roepen, en tegen dát rijk, tegen die stad Gods gaat de strijd. Zal het Godsrijk onderliggen, de gemeente vertreden worden, Jeruzalem bezwijken, als de stroom van haar leven wordt afgesneden? Maar hoor, nog eens verheft zich de ziel met jubel uit die bange vreeze.

»Neen, niet verdorsten zal ze, de stad Gods, maar door beekjes der rivier verblijd worden.

»God is in het midden van haar, dies zal zij niet wankelen.

»Ziet, de Heidenen raasden, de koninkrijken bewogen zich; maar

»Hij verhief Zijn stem. de aarde versmolt.

»Hef dan het lied des gejuichs aan, o Jerusaleem, want de Heer der heirscharen is met ons, de God van Jakob is ons een hoog vertrek. Selah.”

Maar toch ook *mensch* is de psalmist. En nu, de krijg woedt, het bloed stroomt. Zal er geen einde komen, zal er geen uitkomst zijn, en de gruwel teugelloos woeden?.... En weer gaat in hem uit de geest der vertroosting, en nu niet meer verschrikt, roept hij de bewoners dezer aarde op:

»dat ze toch zullen komen en tot Hem opzien, die wel de verwoestingen aanricht.

»maar die straks ook weër den vrede brengt, als Hij het

oorelogē doet ophouden, den boog verbrēekt, de spies aan twee slaat, de wagenen verbrandt met vuur."

En nu, vertroost naar de *ziel*, vertroost met *Gods volk*, vertroost als *mensch*, nu voelt hij den zedelijken ernst wederkeeren, en roept hij zichzelf en anderen toe:

»Laat af, spreekt de Heer, en weet dat Ik God ben.

»Ik zal verhoogd worden onder de Heidenen. Ik zal verhoogd worden op aarde."

Nu wijkt de vreeze, en de ziel, tot haar ruste weergekeerd, vloeit nogmaals in den jubel uit:

»De Heer der heirscharen is met ons. De God van Jakob is ons een hoog vertrek. Selah."

I.

Eerst dus de *ziel*, dan het *Godsrijk*, en dan eerst het *zichtbare leven*. Let er op Gel., want wij zijn van nature tot een juist omgekeerde volgorde geneigd. Wij zouden eerst en liefst en breedst over de dingen, die om ons heen geschieden; dan, voor zooveel het in dien keer van zaken betrokken is, ook over het Godsrijk spreken willen; om vluchtig en ter loops, ten slotte, zoo het dus zijn moet, ook nog te reppen van de ziel. En toch, zoo mag het niet zijn. Zoo zou uw gebed om rust niet oprecht wezen. Gij hebt aan vertroosting geen behoefte, zoo ge niet, door wat gebeurde, eerst in de ziel zijt geraakt, eerst in het hart wierdt getroffen.

En hoe was het u dan, bij al de geruchten, die tot u kwamen, te moede? Hebt ge dan nu uw *eigen ellende*, de ellende van uw menschenlijk hart, door de namelooze ellende van dien verwoeden krijg beter en dieper verstaan?

Of vraagt gij nog, wat úw ziel met dien jammer gemeen heeft? Maar immers de ziel, die God zoekt, moest wel beklemd worden door elk nieuw gerucht, dat van dat ijslijk bloedbad tot ons kwam — beklemd niet maar door vreeze, maar veel meer nog door schaamte en schuld. Of, zegt het mij, zoo gij, onheilige mensch! reeds ijdsdet bij de dingen die

gebeurden op dit benedenrond, vermoedt ge dan niets van de veel heiliger smart, waarmee Hij, die de Liefde zelf is, op dat bloedbad heeft neergezien? Hij, de Alomtegenwoordige, die niet slechts het gerucht heeft opgevangen, maar het alles van nabij heeft aanschouwd. Hij, tot wien het roepen van elk beangstigde opklom, voor wien het gekerm van elk gewonde opging, die den bangen doodsnik van elk stervende en het weegeklag van elk beroofde gehoord heeft. Hij schiep dit aardrijk en gaf het der menschheid om het te bouwen, en hoor, die aarde opent haren schoot en roept met een stemme van menschelijk bloed om wrake naar den hooge. O! wie zal het ons met de oneindig teedere fijnheid van het goddelijk gevoel des Ontfermers zeggen, wat zulk een schriklijk schouwspel, der helle alleen waardig, voor Hem den Barmhartige, is geweest? »Wie kent Zijn toorn, wie Zijn geduchte krachten?» vraagt de Psalmdichter, — en ook u vraag ik: kent gij de grimmigheid, waarmee de Heilige Ontfermer tegen zulk een gruwel toornen moest? Ja, voelt ge niet, dat er een inhouding van Zijn toorn zijn moest, dat Hij dit aardrijk niet verdelgde, en dankt ge niet met mij Zijn ontferming, dat na zulk een misdaad deez' wereld er nog is?

En zou dat u niet aangaan? die misdaad u niet tot schuld-besef dringen? Maar lees dan wat Jacobus in het 4de hoofdstuk van zijn zendbrief schrijft:

»Van waar komen krijgen onder u?

»Komen zij niet hiervan, namelijk uit uwe wellusten (harts-tochten) die in uw leden strijd voeren?

»Gij begeert, en hebt niet: gij benijdt en ijvert voor dingen, en kunt ze niet verkrijgen, en daarom recht ge en voert krijg.»

Wat, bid ik u, is een krijg, als thans uitbrak, anders dan een eindelijke ontbranding van die gevaarlijke massa harts-tocht, die wij, gij en ik, met de bewoners van ons werelddeel sints lang hebben opgehoopt? Nog eens de Cain's zonde, maar nu in reusachtige afmetingen, geeft hij u te aanschouwen. O! nu heeft de zonde eens getoond, wat ze vermocht. Nu viert

ze haar bloedfestijn en zingt al de wijzen van haar god-
ontearend lied tot den einde. »Wat is zonde?» vroeg ge soms
half geloovig. Welaan, trek de grenzen over, en zie, zoo ge
het dragen kunt, een deel van die naamlooze ellende onder
de oogen, en roep het dan uit met een verscheurde ziel: »Dat
is, o, booze zonde! uw wrange vrucht!» Ziet als een berg is
de menschheid, en de zonde als een vuur, rommelend in zijn
ingewand. Thans is zijn krater weer opgeborsten: de berg
der zonde heeft vuur gespuwd. Dáár, op het slagveld, zijn de
lavastroomen uitgegoten, en met het geronnen bloed in het
doodsdal gestold. Maar al houdt straks haar uitbarsting op,
blijft daarom het zelfde vuur niet zieden en koken in zijn in-
gewand? Of zonder beeldspraak, al neemt die krijg welhaast
een einde, blijft daarom het vuur, dat hem ontbranden deed,
niet met even felle hitte smeulen onder den bodem der
menschheid? Die verzengende bodem, waaruit dat verteerend
vuur opvlamt, is het niet het menschenhart, is het niet uw
eigen hart? O, schaamt gij u dan niet, en wordt ge niet
schaamrood, gij in wiens hart de kiem van zulk een vernie-
ling, van zulk eene doodelijke zonde huist? Die krijg is ook
uit úw hart: ik zeg het u in naam des Heeren, ook gij zijt
mede schuldig aan dat vergoten bloed, gij met uw eindeloos
begeeren, gij met uw zelfzucht, zijt zelf in het midden der
menschheid één dier gevaarlijke vonken geweest, waardoor
krijg mogelijk werd, en ook die krijg is ontbrand.

En nog zoudt ge God niet vreezen, die u door Zijn genade
bewaren moet, zult ge niet innerlijk verteeren door het vuur
der zonde, dat in uw binnenste gloort? Hoordet ge dan niet
van dien machtige dien Hij nederwierp? Is hij dan niet ge-
vallen, die hooggezeten vorst, dien gansche volkeren dienden,
de machtige keizer, naar wiens gunst men de koningen din-
gen zag? Is hij niet gevallen, als verpletterd door een enkelen
slag? Was hij niet als in Daniël's aangezicht, dat grootsche
beeld, en ziet een steen werd losgewenteld van den top der
bergen en rolde aan tegen dat beeld en vermaalde het tot

gruis. O, ik weet het, ook u heeft dat aangrijpend schouwspel ontzet, maar nu,..... aan wien, zoo vraag ik, is daarin de arm des Heeren geopenbaard geworden? Of lag dan in die machtige gebeurtenis, geen sprake ook voor u? Hebt ge dan, o mijne ziel! het roepen des Almachtige nog niet verstaan: »*Die hooggezeten vorst zijt gij?*» Ook gij hadt een troon voor uzelfen opgericht, u zelf tot een middenpunt gesteld, waarom heel een wereld zich bewoog: voor u moest het wierook walmen, gij de eerste in uw gedachte zijn: ook u gingen de inbeeldingen des harten te hoven, — och, die door zonde en eedbreuk verworven kroon, ook gij hadt ze daar binnen om de slapen uwer ziel gelegd. En nu dan, ziet wat u wacht, zoo gij u niet bekeert. Ziet, hoe vreeselijk het is in de hand des Heeren te vallen. O! waar bergt ge u bij zooveel vernedering en smaad?

Neen de zichtbare dingen steunen u thans niet meer. Het is of van onder uw geld en macht en goed de bodem door dien schok is weggespleten. Wie zal, waar zoo duizenden werden weggemaaid, nog steunen op zijn eigen levenskracht? Wie, waar de machtigste fortuinen wegvloeiden en de millioenen een speelworp schenen, nog vertrouwen op zijn goed? Zelden werd het ons zoo schrikkelijk getoond, hoe onwezenlijk, hoe broos en zonder bestand de wereld en haar schat is. En toch, arme ziel, al hadt ge niet vele goederen, toch hebt ook gij op dat goed vertrouwd, ook gij u daaraan gehecht, ook gij daarin een bron gezocht van vertroosting. Ge meendet geens dings gebrek te hebben, en daarom hoort, in die bloedige worsteling komt een stemme Gods het ook u verkonden: »Ik zeg u, dat gij zijt arm en naakt.»

Waar dan vlucht ge heen, waar bergt ge u? De ellende van uw hart is met dien krijg u als in een spiegel getoond. In de vlammen die opgingen is de waarde van elk zichtbaar steunsel als verteerd. Naakt en uitgetogen, met brandende zweren in het hart, melaatsch van de voetzool tot den schedel staat ge daar. En toch, wat ook onwezenlijk bleek, de

werkelijkheid van pijn en smart drong zich juist machtiger dan ooit aan u op. Och! in de dagen van onzen lauwen vrede was het ons vaak of die schriklijkheden, waarvan het historieblad meldt, slechts in de hitte der verbeelding hadden bestaan. We spraken er van, maar geloofden ze niet. Ze traden niet op ons toe met dien aangrijpenden indruk, dien alleen de werkelijkheid ons inprent. Zulk een jammer, die aan een helschen gruwel, meer dan aan een menschelijk kwaad denken deed, drong met die hel al meer uit ons bewustzijn terug. Maar nu, wien was het niet te moede, alsof vlammen van het »onbluschlijk vuur» uit den afgrond waren opgeslagen, — zóó heeft het daar gebrand! Niet als de mare uit een menschelijk leven, maar als een gillen uit den poel des verderfs, gruwde het gerucht van die slachting ons in het oor. Er was iets monsterachtigs in den aanblik dier gedooden, iets spookachtigs in de dooreenwarring van zulk een doodsangst en gejuich. Zeg het mij, die gevloekte lijkberoovers, in den mantel der liefde verstoken, waarden ze daar niet als helsche geesten op het akelig slagveld rond? En toch, neen, geen geesten waren ze, maar menschen als gij, van vleesch en bloed. Dat alles was geen droom, maar werkelijkheid. In dat alles heeft de diepte der hel ons een proeve van haar verschrikking gegeven. Er is »buitenste duisternis», er is »weening en knersing der tanden» voor den krijger, die zijn God niet kende, geweest.

Waar, waar dan heen, verschrikte ziel, die nu eerst ontwaart, nog nooit beseft te hebben, dat er zulk een gif in het menschenhart, dat er zulk een kracht in Gods toorn, dat er zulk een verschrikking was in de smart! Of waant gij u beter dan uw bezweken natuurgenoot, wijl gij den Heer aanroept? Gaat naar u Gods toorn niet uit? Baart bij u alleen de zonde, de smart des stervens niet? Neen, gij die God vreest, ge troost u niet met die valsche vertroosting. »Al Gods geboden overtreden, en geen derzelve gehouden», roept ge veeleer met den catechismus uit, »en alleen door Gods genade voor zoo schriklijke uitbreking bewaard»! En daarom is het u dezer dagen geweest,

of Gods hand zwaar op u was; daarom heeft het u bij die schriklijke geruchten geschrijnd door het geweten, en maakte, wat daar ginds geschiedde, u onrustig in het hart. Van daar die beklemming, van daar die benauwdheid. Reeds was het u, of met die oplossing alles zich ontbond, of het einde der wereld kwam, dat Gods hand de bergen omstiet en de zeeën ophoog, en alle macht zich op u uitstortte. Nog blonk er een star der hope, uw vast geloof. Maar ook dát werd een oogenblik geschokt. Ook dat licht werd uitgebluscht, en uw ziel, werd getrokken door den nacht, — misschien slechts een ondeelbaar oogenblik — maar toeh door de donkerheid. . . . Maar toen ook heeft de Heer uw ziel gegrepen en was Hij het, Die u hield! Alleen wijl ge het eeuwige ontvangen hadt, doorleefdet ge de dingen, die gebeurden, in die hange diepte en gingt ge door die donkerheid. Maar ook, toen ge er, door waart heengetogen, toen zaagt ge den Heer nabij u, toen was Hij het, Die bij u stond, Die u bedekte met de vleugelen Zijner eeuwige Liefde, toen was Hij uw burgt en Rotssteen, een hoog vertrek om u heen. Gij zaagt Zijn heiligheid, en ze verschrikte u, maar Zijn ontferming sprak »ze is úw.” Gij zaagt Zijn heiligen toorn, maar u doorgloeide ze tot ge in den Zoon verheerlijkt waart. En toen nogmaals de diepte des verderfs u verschrikken wilde, trok Hij, en bocide Hij u zoo machtig met Zijn blik van oneindige ontferming, dat ge de bangheid der diepte niet meer zaagt. En daarom, . . . als dan strak de troonen weer schudden, de volkeren razen, de wapenen kletteren; en het plassen door het bloed weer aangaat, dan huivert de ziel, maar, door die huivering heengegaan, vindt ze den eeuwigen vrede weder, en al wat in u is jubelt:

»God is ons een toevlucht en een sterkte.

»Hij is een Helper in benauwdheid.

»Daarom zullen wij niet vreezen, al veranderde de aarde en al werden de bergen in 't hart der zee verzet.

»Laat haar wateren bruisen, laat ze beroerd worden, laat de bergen daveren!

Selah — ruste — juicht mijn ziel!”

II.

Maar al gevoelt dan de ziel de verschrikking voor haar zelve wijken, nog blijft ze onrustig bij de vraag: *Wat beteekenis die worsteling voor den strijd van het Godsrijk heeft?* God zij lof! De oorlogen om de religie hebben uit. D. w. z. geen volk beoorlooft een naburig land, wijl het een andere belijdenis huldigt en zijn God op andere wijs vereert. En al weet ik, dat een godsdienstoorlog nog altijd edeler drijfveer verraaft, dan een krijg om roof, dan een oorlog, waartoe haat bezielde, toch dank ik met u, dat die belijdenis-oorlog de volken niet meer plaagt. Niet alsof dat bloed om niet zou vergoten zijn, maar toch die strijd trof geen doel. Niet de *belijdenis* der beginselen, maar alleen die *beginselen* zelf zijn een strijd op dood en leven waard. Immers die belijdenis kan nog geveinsd, liet opnemen dier woorden onwaarachtig zijn, en dusdoende de eere Gods en van Zijn waarheid misbruikt worden tot een bedekking der heerschzucht en een voorwendsel voor den haat.

Maar niemand leide daaruit af, dat thans de religie in het woeden van den krijg niet meer meêspreekt. Ik zou zeggen: slechts medelijden kan men hebben met de oppervlakkigheid eener wereld, die waant, dat waar God zulk eene vernieling gedooft, de diepste beginselen buiten spel kunnen blijven, en niets hoogers tot dat bloedbad de volkeren drijft, dan een wedijver, wiens krijgeren het koenst, wiens legerhoofd liet vaardigst, wiens wapenen het scherpst zijn gewet. Wat anders dan beklagen, bid ik u, zal men een zoo schromelijke verblindung, die zulk een reuzenstrijd doorleven kan en er de oplossing van zoekt, niet in de gegevens van Gods woord, maar in natuur- en scheikunde, in de stellingen der regeer- en regelen der veldheerskunst. Arme natiën! ze roepen tot God in den nood en toch achten ze Zijn waarheid er buiten gelegen. Van Hem vragen ze de zegepraal hunner wapenen, en ze letten niet op de zegepraal van Zijn Rijk!

Maar de gemeente des Heeren wordt daardoor niet misleid.

Inmers, zoo dikwijls de volken woelen, en de vorsten der aarde zich opmaken, en het zwaard wordt gekruist, en om een strook gronds, de gruwel der slachting wordt losgelaten, hoort de gemeente van den levenden God Zijn roepen uit den hooge: »Nogthans heb Ik Mijn Koning over Sion gezalfd, den berg Mijner heiligheid. Hem is alle macht gegeven en alle vijand wordt eens neêrgelegd aan de voetbank van Zijn troon.” Dát gelooft de gemeente, ook al doorziet ze het niet. Ze weet, dat dezelfde Christus, Die op Golgotha stierf, ook deze beweging der volkeren leidt. Ze kent in den diepsten grond slechts één strijd: die tusschen haar van God gezalfden Koning en hem die Overste dezer wereld wil zijn. Ze kan het woord van dien mond des Vredes niet vergeten: »dat Hij niet om vrede te brengen, maar om het zwaard in het midden der volkeren te werpen, om de aarde met vuur te doopen, op deez’ wereld gekomen is”. En daarom voor dat Godsrijk strijdt ook nu de Gemeente; ze wil, ze moet letten op de teekenen der tijden, en ook bij dezen strijd beweegt slechts één vraag de diepte van haar leven: Brengt ge, o, bange koorts der volkeren! ons het Godsrijk meer nabij?

Te minder kan ze die vraag onderdrukken bij de heftige worsteling der geesten, die die worsteling op het slagveld begeleidt. Het is aan alles zichtbaar, dat de tijd dien we beleven, een der keerpunten in de geschiedenis dezer wereld is. Vóór of tégen den God Jacob's, vóór of tégen den Vader van onzen Heer Jezus Christus, wordt steeds luider het veldgeschrei, dat de strijdenden verdeelt. Met klimmende driestheid plaatst de wereld haar »woord” tegen het »Woord Gods” over, en poogt het ten onder te brengen. Het masker valt, en »als God te zijn”, blijkt steeds meer het onbewust, verborgen doel, waarheen de zonde drijft. Voeg daarbij de zeldzame gisting, waaraan Rome's kerk ten prooi is, en de heftige schok, die in haar machtig raderwerk zich van alle zijden aankondigt. Ziet, hoe er een beweging in de geestenwereld trilt, die in de schrilste vormen en vreemdste secten een uitweg zoekt voor

wat haar inwendig jaagt. En hoe, vraag ik, wilt ge, dat de gemeente des Heeren, staande in een wereld, waar zóó alles onklaar wierd, alles onderst boven gaat en elke vastigheid werd losgewoeld, zulk een strijd doorleven zal, zonder meer nog dan anders te vermoeden, dat ook die strijd der volkeren alleen het Godsrijk bedoelt.

En hoe zou ze dan niet vreezen, hoe niet in het diepst harer ziel worden geschokt? Immers het wordt haar toege- roepen, dat het eind van dien strijd haar overwinning zal zijn, maar, terwijl ze dit gelooven moet, gaat het Godsrijk schijnbaar steeds terug. Ze belijdt, de gemeente, dat in den diepsten grond alleen om Jerusalem gestreden wordt, maar voor het oog is het, of het bij dien strijd nauwelijks meê- rekent, of men te midden van het slachtgewoel, zich nauwelijks herinnert, dat er een gemeente des Heeren bestaat. En dát juist maakt haar strijd zooveel banger dan in vroeger dagen. Toen was ze rechtstreeks in den strijd betrokken: fel werd ze aangegrepen, maar ieder zag voor het minst dat het om het leven der gemeente ging. Maar thans is ze in een hoek gedrongen. Men zwijgt haar dood. Ze draagt in haar hand Gods Woord, maar . . . »fabelen" fluistert men spottend, haalt de schouders op en gaat voorbij. Ze draagt in haar wapen- rusting de diepste beginselen, beginselen waarmee ze een we- relt veroveren moet, beginselen, waarnaar eens alle schepsel zal geoordeeld worden, maar . . . »dogma's, dwaze leerstukken," fluistert men nogmaals, stopt de ooren dicht en wendt zich af. »Niet door kraacht en geweld, maar door den Geest des Heeren", roept ze in naam van den levenden God, — maar ach! haar roepen wordt verdoofd onder het krakend dreunen van een log geweld, dat alle recht en waarheid en alle gees- telijke macht dreigt te verpletteren. En toch meent ze, dáár, door de poort der onzichtbare wereld, het heilig Zion, den berg des Heeren te zien; en toch breidt voor haar geestes- oog zich »Jerusalem, de stad, de woning van God den allerhoogsten Koning," met haar fonkelende tinnen uit. Of is het dan maar

een droom, dat Jerusalem, waaraan ze gelooft? het onzichtbare slechts inbeelding en alleen het zichtbare der wereld waar? Hebben dan toch de bruisende stroomen der wereld den stroom des levenden waters verzwolgen? Is dan het zwaard des Woords stomp geslagen? Is dan de eere van haar genomen? en toch geschied, wat de Heer getuigde, dat nooit zou geschieden, »door de poorten der hel Zijn gemeente overweldigd?» O! ze zou die gedachte zelfs geen oogenblik plaats kunnen geven, zoo ze alleen zag op haar Heer, — maar nu, nu het geweten haar aanklaagt, nu ze een oordeel ducht, nu wat Gods volk genaamd wordt, zoo ver is afgedoold, zoo zwaar heeft gezondigd, zoo ongeestelijk en ontrouw wierd. Nu, nu binnen Jerusalem's muren weer voor de afgoden geplengd is en de gruwelen van Zion soms de Heidenen verbazen. O! hoe zou ze nu niet sidderen, — nu niet duchten, dat de Heer zich had afgewend, dat Hij haar toch had verworpen. O! nu ducht ze, dat de »wijngaard van Zijn erfdeel," dat de »planting Zijner verlustiging" aan andere landslieden gegeven is, of erger nog, dat de stroom van het water des levens niets dan een »fata morgana" zal blijken, een lichtspel in de dorre woestijn,

Maar nu, als zoo Gods kinderen met siddering vreezen, is het de Heer Die hen vertroost. De rivier Gods zagen ze niet meer bruisend stroomen, en dies klaagden ze... en daarom doet Hij in hun ziel de stille beekjes ritselen, die de ziel door genade verkwikken en rusteloos uitvloeiend het hart verblijden door de ontfermingen huns Gods. Want immers als die beekjes maar ruischen, al zien zij dan den stroom niet kabbelen, al gaat dan de Godsrivier een tijd lang onder de aarde door, dan zegt het eigen hart het hun, dat toch die stroom er is. — Zij wilden vertragen, ziende op hun eigen schuld en zonde, ziende op de macht van dood en hel die op hen aandringt; het hart kromp hun inéén, de ziel versmolt hen uit vrees voor de Enaksreuzen. Van Kanaän zongen ze, maar niet dan de dorre woestenij zagen ze om zich heen!... Zou dan de God Jacobs

ze om haar wrevel verworpen hebben? ... Maar hoort ... »Immanuël», „*God met ons, God is in het midden van haar*», getuigt de Geest, en het Woord zegt: *dies zal ze niet wankelen*. Zeer zeker, dieper nog dan ze zelve waande, werpt dat Immanuel de gemeente terug, doodt en veroordeelt haar. Er wordt niet gezegd: in haar zijn de heiligen, dies zal ze bestaan. Neen, »*niet om uwentwil, maar om mijn's naams wil zal Ik het doen*» spreekt de Heer, daarom zal de stad Gods niet verschrikt worden, en Jerusalem niet wankelen. Want niet maar 's Heeren kracht, niet maar Zijn zegen, niet maar Zijn Woord, — de Heer zelf is in haar midden gekomen. Dies kan ze niet bezwijken, want Hij zal haar hulpe zijn. O! wie op 's Heeren Woord den nacht maar in wil, dien wenkt het heil, want bij het „*aanbreken van den morgen komt de hulpe*.” *Ziet de volkeren raasden, de koningrijken berogen zich*, maar nu, „*Hij verheft Zijn stem en de aarde versmelt* voor den adem Zijner lippen.

Buig u dan in het stof, o, gemeente des Heeren! en verneder u onder den sterken arm Zijner kracht. Gij allermeest, gij het diepst, want u zijn de verbonden gegeven, u de beloften, u het bloed der besprenging, u Gods eengeboren Zoon. En daarom gij moet de zondè, uw zonde en die der menscheid, belijden; de stemme der verootmoediging, het geroep des smeekens om genade, uit uw midden moet het opgaan. Maar dan nog, als ge geheel ter nederligt, zeg ik: Vrees niet. Ziet niet op u zelve, maar op Hem, die u tot den prijs Zijns bloeds gekocht heeft. Geloof alleenlijk, — en als alle wereld zegt: »de wereld wint», en gij meent zelf, het is zoo, en gij ziet het, dat Jerusalem teruggaat, en de wereld voorwaarts dringt, zeg dan: nogtans heeft de Heiland gezegd: Ik heb de wereld overwonnen. Die overwinning, ik zie ze niet, maar ik aanbid, ik geloof.

O! dan zult ge weer krachtig zijn, dan door het geloof weer als met adelaarsvleugelen opvaren. Dan zal Hij Die u schiep, Die u gemaakt heeft, Die u formeerde tot Zijn eer, u

allengs ook in dezen strijd der volkeren het spoor doen zien van Zijn Goddelijken gang. Wat teruggang scheen, het zal u een wondere voorbereiding van wisse zegepraal blijken. En gij, zielen die naar Jezus uitgaat, en Zijn toekomst begeert, en met den Ziener van Patmos bidt: »Kom Heere Jezus, ja, kom haastelijk!» gij zult in de dingen die ons werelddeel schokken, een dier machtige bewegingen ontdekken, waardoor Zijn toekomst wordt verhaast, en dus het einde meer nabij komt. En o, als ge, door dien troost verkwikt, dan hebt aangebeden, zeggende: Heer, wie ben ik, dat ge ook mij wilt medevoeren op Uw zegekar, waarmee ge in Uw heerlijkheid inrijdt, o — dan zal het u zijn, als of Ge tot gezichten en openbaringen waart gekomen, en, in uw hoek teruggedrongen, met den voet van den verdrukker op uw nek, o! gemeente des Heeren, zult ge nogtans jubelen: »Deze spreken van paarden en wagens, maar wij zullen de vanen opsteken in den naam onzes Heeren.» Want voor ons strijdt en *„met ons is de Heer der heirscharen, de God van Jacob, onze burgt en onze Rotsteen, onze schuilplaats en ons hoog vertrek.*

III.

M. H. Het »Woord Gods» kan met het »woord der wereld» niet samenstemmen, want het spreekt telkens van aandoeningen in het menschelijk hart, die haar tegen de borst stuiten, en, zoo ze meent, den eisch weerspreken van het gevoel. Zóó ook hier. Heeft de wereld voor zulk een gericht des Heeren slechts een troostelooze weeklacht, een weenen van den weemoed, een huiveren voor de smart, — de Schrift kent ook, kent dieper nog die beweging der ontferming, maar doet daarna den mensch uit zijn weenen opstaan in gejuich en spreekt: *„Zion heeft gehoord, en het heeft zich verblijd, en de dochteren van Juda hebben zich verheugd van wege Uw oordeelen, o Heer? (Ps. 97 : 8).»* En juist zoo vindt ge het ook in onzen psalm, waar immers een onmiskenbare toon der vreugde trilt in dat:

„Komt en aanschouwt de daden des Heeren, die verwoestingen op aarde aanricht.”

Van waar dit? Is het een zich verheugen in den gruwel der verwoesting, gelijk Afrika's wilde volkeren het oog van moordlust schittert en hun dochteren zich reien, jubelend om vergoten bloed? Dat zij verre, M. H. Maar als ik vraag: wat is voor ons werelddeel banger verlies: al meer van haar God te worden afgesneden, of een deel harer zonen te zien vallen door het zwaard, dan is er immers niemand, die aarzelt te getuigen: haar God te verliezen ware zeer verre het bangst. Ziet toch, blijft Gods genade ons dekken met haar vleugelen, blijft Zijn banier onder Europa's volkeren opgericht, dan wenkt de hope van herstel zelfs bij den wreedsten jammer, dan zal Hij vertroosten wie in rouw gedompeld zijn, dan zal Hij, Die menschen scheppen kan, de ledige plaats in het hart der volkeren weer aanvullen, dan wordt het afgebrande vlek herbouwd, de verloren welvaart herwonnen. Maar omgekeerd, gaat Europa voort zich te keeren tegen zijn Maker; voort, het Woord des Heeren uit het hart zijner volkeren te bannen; ja voort, af te snijden zelfs de laatste vezelen van den draad, die Europa's volksleven eertijds aan den Koning der Koningen verbonden hield, dan is het uit met ons werelddeel, dan valt het onverbiddelijk, en is de toegang tot geluk en vrede voor alle komende geslachten versperd. Nog een tijd lang moge men dan op de levenskracht van het voorgeslacht teren, nog een schitterend vuurwerk afsteken, maar als dan het laatste stuk is uitgevuurd, zinkt het arme Europa in den nacht van het Heidendom terug.

En toch, op dien weg deden we reeds menige schrede. Men bestreed de vreeze Gods niet meer, maar deed alsof ze niet bestond. Al meer leidde men de volkeren op een weg, waar het wandelen zonder God met geen gevaar scheen te dreigen. Van een toorn des Heeren te spreken, stuitte immers het gevoel. Als bekrompen en kortzichtig gold, wie nog van een »Vinger Gods” in de geschiedenis dorst wagen. Zelf zou men wonderen van grootheid doen, en daarom moesten de wonde-

ren des Heeren ontkend. Als men las in het Oud verbond van machtige heirscharen door een Engel Gods ontwapend, van machtige rijken, als door een »donderslag bij onbewolkten hemel” getroffen, als men sprak van de zonde, als van een ontbindend en vernielend beginsel, dat land en volk ten verderve moest leiden, — hoe ongeloovig schudde dan de wereld niet het hoofd, en ach! lachend ging men voort de weelde te verfijnen en zijn levensvreugde te verzekeren. Aan een Belzazar’s nacht voor Europa’s volkeren, werd door de mannen onzer eeuw niet meer gedacht.

Maar nu, hoe geheel anders zijn deze dingen thans niet geworden? Ach! slechts een maand verliep, en immers, wat vroeger slechts op den kansel geduld werd, thans kunt gij het in uwe dagbladen lezen. Wat anders in den boetprediker zelfs werd bespot, thans zweeft het den spotter zelf op de lippen, en die mannen, die, om kondschap te doen, naar het slagveld zijn uitgezonden, ze spreken zelve van een raadsel, dat hen verwart. Ze zeggen, dat het als een droom was, een mysterie dat hen verbijstert. Van een Belzazar’s nacht in het hart van Europa hebben de dagbladschrijvers zelve gewaagd, verpletterd door den indruk van wat hun oog had aanschouwd.

En nu, vraagt ge, van waar die omkeer? Van waar anders, dan wijl de Heer zelf plotseling in het midden is getreden en gezegd heeft: »Ziet hier ben ik”: het gezegd heeft, niet in een stemme veler wateren, maar in een stem van gansche stroomen bloeds: het gezegd heeft zoo machtig en zoo luid, zoo dieunend en doordringend, dat alle volk het heeft gehoord en zelfs de toegestopte ooren het moesten opvangen. God zij lof! In verschrikking ja, kwam de Heer, maar toch *Hij kwam*, en het bang vermoeden week Ons werelddeel is dan nog niet van zijnen God verlaten. Welaan! Dies juicht men in Zion en verblijden Juda’s dochteren zich in de oordeelen des Heeren, en wie God vreest roept het den broeder toe: »Sluit niet te spoedig het oog, bedekt het gelaat niet, maar komt en aanschouwt de machtige daden, die de Heere heeft gewrocht.”

Ja er is meer, waarom Zion juicht, verhelen we het niet. Gel! Spreken we het uit. Ziet toch, met den brand die uitbrak, is ook het weefsel der gedachten van den tijdgeest in vlammen opgegaan voor elk, die naar werkelijkheid dorst. Godsvrucht niet, beschaving was het wachtwoord onzer eeuw geworden. Niet door onderwerping aan Gods woord, maar door vooruitgang, door ontwikkeling, moest de wonde van ons geslacht worden geheeld. O, wat heeft men zich aan die glorie onzer eeuw al niet te goed gedaan! Een ware afgod was die eeuw voor hare zonen geworden. Hoog op het voetstuk stond ze daar, alle vroegere eeuwen overschaduwend, en als van een andere Diana weergalmden de lippen der volkeren. — En thans, hoe ligt ze smadelijk van haar voetstuk neergeworpen, hoe weeklagen haar priesters in het verborgen, hoe is haar eere vergaan? Immers, daar kon geen krijg meer komen! Al minder werd hij mogelijk, nu onze eeuw door stoffelijk belang de volkeren vereenigd, door ideën van menschenmin ze verzwagerd, door haar ijzeren spoor ze verbonden had. Wel brak de krijg nog uit, maar het was met den woesten Rus, met den ruwen Czech, met den bigotten Italiaan, met Amerika's ontmenschte slavenhouders. Wat beees dat tegen onze eeuw? Die volkeren waren met haar geest nog niet bezwangerd, nog niet bedropen met haar licht, op den weg der beschaving nog niet meêgegleden. En als bij tegenstelling wees men u op de volkeren uit het hart van Europa, waar het huwelijk van „*verlichting* en van *vrede*” reeds haar gouden bruiloft had gevierd.

En nu, arme eeuw! dat ge zoo wreed uw illusiën zaagt verbleeken, — wat zien we nu? Immers twee volkeren trekken op ten strijde, en op het veld van beider wapenschild prijkt het tooverwoord van „*beschaving*” als den tijdgeest ten spot. Ach, immers achter de middeleeuwen zijn we teruggeworpen. Voorheen waren het slechts slagorden die kampen tot den dood, maar thans, als in Attila's dagen, zijn het weer gansche volkeren, die het zwaard in de hand zich moordend op elkan-

der werpen. Nog geen twintig jaren o, eeuw des vredes, eeuw der beschaving! en dit is reeds uw *vijfde* oorlog, die al wat dusver gezien werd in schriklijkheid overtreft. Haast is het cijfer uwer slachtoffers, tot dat van twee millioenen, hier en aan gindsche zijde van den Oceaan, geklommen. O! Ruk af dan den blinddoek! Terug voert ge ons, gij die profeteerdet van vooruitgang. Een wilde haat is in uw schaduw gekweekt: een gansch volk zien we bezeten door een onmachtige woede, die vernielen, die verdelgen wil, als om met een bloedig Amen het woord van onzen Catechismus te bezegelen: „*geneiyd om den naaste te haten...*” En gij wilt ons van vrede spreken,... o! met u begeeren we dien, naar vrede zucht ook de gemeente des Heeren, maar gij kunt naar die afgebeden toekomst de leidsvrouw der volkeren niet zijn.

Het is niet te weërspreken M. H.! Droef slaat de tijdgeest den blik voor die machtdaad des Heeren neder. En zou Zion zich dan niet verheugen? Dat Zion, dat rusteloos tegen die eeuw heeft getuigd, en met volle borst gezongen heeft: »*Ze zullen ons niet hebben de goden onzer eeuw!* Zij die met het water des levens tot de volkeren kwam, en met spot werd teruggevozen. Zij, die in de ontfermingen des Heeren het eenige ware medicijn aan de sponde der kranke menschheid bracht, en met verachting bejegend werd. Zij, die geroepen heeft: »Tot de wet en de getuigenis! Land, land, hoor des Heeren Woord!” en het aan moest zien, hoe men de ooren dicht stopte! Zegt het mij, mag dat Zion dan nu niet juichen, nu het de artsen met het bedriegelijk medicijn ziet wijken van de sponde, nu er naar haar redmiddel weer gevraagd, nu zij weer geroepen wordt. Niet juichen, nu hare ure weer komt, dat ze als reddende Engel de breuke der volkeren verbinden mag. Ja, al werd dan ook straks, bij terugkeer van verademing, haar hand weer afgewezen, al kon ze niet blijvend redden, dan nog vraag ik, mag Zion niet juichen, nu de Godin onzer eeuw althans eene wijle haar altaar verlaten zag? Niet om haarzelve immers, maar om Gods eere was haar worstelen, en wie zou dan niet juichen, bid ik

u, nu weer de Heilige Israël tot Zijn eere komt, en met Hem de Waarheid en het Recht?

Of acht ge, dat wie daarin juicht, de ontferming bant, en den vrede niet meer minnen kan! O! hoe weinig kent gij dan het leven van Jerusalem, gij, die dus tegen haar getuigt. Wat meent ge, dat gij het eerst die grootsche gedachten van »eeuwigen vrede en mensenmin», de bezielende klanken van »vrijheid en gelijkheid en broederschap» gevonden hebt? Maar raadpleeg de historie dan, en zij getuigt het u immers: Juist binnen de muren van dat gesmade Jerusalem is het eerst het vredelied van de »versmolten spiessen en in zeisen omgeslagen zwaarden» gehoord. Israëls ziener is u vóór geweest, apostelen onzer eeuw! toen hij van zijn God getuigde: Aldus spreekt de Heer: *»Ik zal den oorlog verbreken»*, u vóór geweest de psalmist, toen hij van Israëls God zong, *»die de oorlogen doet ophouden.»* Daarom dat Jerusalem, in Ephrata's velden hebben Engelen reeds voor achttien eeuwen gezongen van *„vrede op aarde!”* O! die Schrift is zoo rijk, wat kunt ge anders doen, mannen der verlichting! dan met haar vederen pronken, u sieren met het haar ontstolen gewaad. Maar ziet hier het verschil. Gij noemt den *krijg* een gruwel. Ook de gemeente haat ze. Maar toch, zij kent een nog erger gruwel: *de zonde*, die met den krijg al den sleep onzer jammeren heeft gebaard. De zonde de moeder, de krijg slechts één uit haar rampzalig kroost. De zonde de wortel, de krijg slechts één der wrange vruchten, die ze teelt. Zoo als Jacobus het schreef: *Wijl ge begeert en niet hebt, daarom voert ge krijg*, — zóó getuigt het ook de gemeente des Heeren, en dies belijdt ze, dat geen eeuwige vrede bloeien kan, zoolang de zonde nog bestaat. Daarom weet ze, van Jezus eigen lippen, dat nog aan het einde der wereld *»oorlogen en geruchten van oorlogen zullen uitgaan, en een verdrukking wezen zal, zoo bang, dat alle geslachten der aarde weenen zullen.* En als ze dan toch de mannen onzer eeuw, het onmogelijke ziet beproeven, om den vrede te waarborgen door den zelfden tijdgeest, die het schuldbesef al meer verzwakt;

ziet, hoe zij de schouders zetten willen onder een arbeid, waartoe de uiterste spanning van Gods ontferming noodig bleek, ja dat alleen in het bloed Zijns Zoons kon gesticht worden, — neen, dan lacht ze niet met dat onzinnig streven, dan kan ze den dorst die daar in spreekt zelfs toejuichen, maar niettemin dan blijft ze zich verzetten. De liefde voor God moet het eerst en hoogst gebod blijven, en daarom weet ze geen einde voor *den krijg onder menschen*, zoo lang de zonde, *de krijg tegen God*, nog bestaat.

En vraagt ge, of dan nu de gemeente des Heeren de handen slap laat hangen, als om zich aan dien gruwel te gewennen. Neen, Gel., maar als het God ook in die »verwoesting" heeft erkend, belijdt ze met heilige vreugde: *»dat die God dan ook machtig is den oorlog te doen ophouden, den boog te verbreken, de spies aan twee te slaan, en de icagens te verbranden met vuur."* Ook 's Heeren volk wil vrede, maar vrede door een machtdaad Gods, en daarom heft het, te midden van Gods oordeelen, de biddende handen naar den hooge op, roepende: o! God der ontfermingen, zie onzen jammer aan, en neem den Engel der verschrikking van ons!

»Ik doe het kwaad", maar ook *»Ik maak den vrede"*, spreekt de Heer. Want, neen, nooit zou er een ure van vrede voor de arme menscheit zijn, zoo God den vrede, die van nature niet in haar zijn kan, niet als een wonder Zijner genade te midden van haar woelen wrocht. Zie slechts om u en vraag wat hartstocht in dat oog, wat ijverzucht in die gelaatstrekken, wat eindeloos begeeren in die taal des harten spreekt, en immers, ge gevoelt het, aan zich zelve overgelaten, zou die menscheit zich zelve verteren, en als in wilde furie losgelaten een vernieling voor zich zelve zijn. Maar nu, nu er een God leeft, die dat begeeren intoomen, dien hartstocht beteugelen kan, nu blijft, nu leeft ze, nu bloeit ze op. En wordt dan soms, wierd dan ook nu weer, een stroom van dien hartstocht losgelaten, daarom vertwijfelt de gemeente des Heeren niet, want nog blijft Hij de God der ontfermingen, en Hij, die de volkeren tot vrede

inbond, Hij kan, Hij zal, ze weer door Zijn genade regeeren. Zóó is er een uitkomst, zoo weet wie gelooft, van waar een einde aan dien jammer komen zal. Zoo juicht de gemeente nog te midden der smarten, en, keert de vrede weer, dan roemt ze niet in herwonnen *rechten*, maar dankt dat der gemeente, dankt dat der menschheid weer *genade* is geschied.

En nu, Gel., geeft ook uw ziel op dat getuigenis een Amen, ook u geldt dan ten slotte die ernstige roepstem: *Laat af, spreekt de Heer, en weet dat ik God ben!*

Geen bidden baat: de Heer hoort niet: Hij wendt het aangezicht af, zoo gij wel bidden wilt, maar niet aflat van uw hoogheid; en daarom, ook wat thans u verschrikt, brengt u een roepstem des Heeren in *hart*, en *huis* en *volk*.

Een roepstem tot uw *hart!* want hartaangrijpend waren de gebeurtenissen, die ons uur aan uur in spanning hielden. Ook al had de slaap der geestelijke traagheid uw oogleden dusver dichtgeklemd, nu schriktet ge op uit die sluimering, als door een onheilspellenden slag getroffen. Mij dunkt, al waren uw verzenen nog zoo stram, thans hebt ge de kniën wel weten te buigen. Neen nog nooit hadt ge dusver de »*hoogheid des Heeren*» aangezien, dat ze zóó verblindend, zóó vol majesteit is. En hoe wil men dan nog enkel uit weemoed klagen? Ook hier geldt het: Wat klaagt een iegelijk mensch, een iegelijk klage van wege zijn zonden! Verloren is voor u ook deez' ontzettende levensdag, zoo hij uw zelfverheffing niet nederslaat en u niet met boete en bekeering uitdrijft naar Hem, die *uit genade* slechts behoudt.

Maar ook een roepstem voor uw *huis!* Zegt het mij, wordt de Heer door u en door uw *huis* gevreesd? Wordt er in uw woning geleefd naar Zijn woord? Is Hij daar Koning? Zijn ordening de band, die de deelen van uw huis te zamen bindt? O! meent toch niet, dat het met een lezen in de Schriften, met een rusten op den Sabbath genoeg zou zijn. Ook uw huis staat in het midden der onheilige wateren, die van den berg der

goddeloosheid afstroomen. De geest der eenw, dien gij vloekt, zit in de lucht, dringt ook uw huis door kieren en door vensters binnen, en niets is thans gewoner, dan de belijdenis des Heeren op de lippen te vinden, maar den tijdgeest meester van het huis. En daarom »*Laat af*”, roept ook daar de Heer u toe, laat af van die zondige scheiding, waarmee ge godsdienst en leven uiteenrukt. Koning in uw hart, maar ook Koning in uw huis te zijn, is Mijn eere. Gij, kroost en ouders, vrijen en dienstbaren, broeders en zusters! naar Mijn inzetting moet gij samenleven en wandelen naar Mijn wet.

En dan door het hart en door het huis, gaat dat roepen des Heeren ten slotte niet minder ernstig tot uw *volk* uit.

Frankrijk viel, viel diep, hartverscheurend is zijn breuke. Schier als een beroofde van zinnen ligt het, schuimbekkend van woede, in zijn weergalooze ellende neer. En wij, die het zien, niet waar? hoe gereed zijn we niet te roepen: »Op u, o, Frankrijk de Verderver om uw schuld en zonde!” en hoe beijvert zich een iegelijk, om uit Frankrijks wufte zeden en het schaamteloos bedrijf zijner zonen en dochteren, die vernedering van zijn trots te verstaan. Maar wie zijt gij dan, zoo vraag ik, o, mijn volk! dat gij den broeder oordeelt? Zijt gij dan zonder zonde, dat gij met leedvermaak den steen opneemt, om dien op het schuldig Frankrijk te werpen? Hoort ge dan dat roepen niet: »Voorwaar zeg Ik u, indien gij u niet bekeert, zult gij desgelijks vergaan.” Zijt gij ook niet op den weg der volken afgeweken, hebt ook gij niet uit den beker der dartelheid gedronken, zijn ook uwe jongelingen niet door onmanlijkheid verzwakt, ook niet uw dochteren meer aan zingenot verslaafd, dan aan stille ernst gebonden? Die lauwe weelde, die ginds een natie vallen deed, heeft ze ook u den eens zoo frischen dampkring niet met haar zwoele dampen verpest? Is het vergulden der zonden ook bij u niet inheemsch geworden, liet belachen van de degelijkheid ook bij u niet gehoord? En nu, Ninivé heeft zich in stof en assche bekeerd, en ook in Frankrijk's hoofdstad zoekt men in bestrijding der zonde thans

heil. Wie zou het gelooven, in Frankrijks hoofdstad is de schouwburgzaal, eerst verlaten, nu reeds door de overheid gesloten geworden. De helden der gelachzalen roepen nu reeds de burgers op om Duitschland's stille zeden na te volgen. Men roept in de dagbladen, dat men de verkoophuizen der weelde sluiten moest. »Ruk — zoo riep een verontwaardigd schrijver — ruk de ontfransechte vrouw het valsehe haar van het hoofd, het onvrouwelijk gewaad van de leden, en laat ze weer voor Frankrijk worden, wat de vrouw alleen voor het vaderland kan zijn.» Zoo roept men dáár in den angst der vertwijfeling, en gij, o, mijn volk, zoudt uw volkskracht wagen blijven aan het gif, dat Frankrijk u gemengd heeft? Neen, sta ook gij op uit uw graf, geef weer der vaderen God de eer, en laat uit Zijn Woord, laat door Zijn Geest weer over u uitgieten die geest van ernst en van kracht, van trouw en van arbeidzaamheid, van godsvrucht en van goede zeden, die de natiën verhoogt. Nog, ge weet het, is de oorlogsfakkel niet gebluscht, nog doet een koortsachtige stuiptrekking den polsslag van Europa kloppen. Wie dan zal den stroom der vernieling aan de grenzen onzer erve keeren, zoo het God behaagt ook u te tuchtigen? Ja, al bleef ge nu gespaard, wie o, mijn volk! zal uw val verhoeden, zoo ge voortgaat den God der vaderen te tergen, uw roemruchtig verleden in het aangezicht te slaan, en de eere onzes Gods al meer uit uw maatschappelijk samen-zijn en uw staatkundig leven te bannen. Toeven kan het oordeel, maar nimmer blijft het uit. O! bang zijn in menig opzicht nu reeds de dagen die we doorleven: de welvaart kwijnt, duarte dreigt, de bezoeking die ons eens zoo vreeslijk teisterde, trekt weer naar onze grenzen op. En toch, wat zegt dat alles nog bij de smart die ons de ziel verteren zou, als de Heer ook eens van Nederland spreken moest: „*waartoe zou het nog meer geslagen worden?*” en Zijn Engel uitzond, zeggende: „*Doe het uit de rei der natiën weg!*”

Gemeente! alleen bekeering van het hart, bekeering in uw huis, terugkeer van uw volk tot der vaderen God, kan dat

oordeel afwenden, dien val verhoeden, dat hij niet komt. O! mocht dan de sprake Gods in die verpletterende gebeurtenissen, u en mij en de kinderen onzes volks zoo machtig aangrijpen, dat als door een wonder van Gods hand een adem des levens over de ingezonkenheid onzes volks uitging. „*Ik zal verhoogd worden,*” spreekt de Heer, „*verhoogd worden op aarde,*” en verhoogd zal Zijn eer worden ook op die plek der aarde, die Hij ons heeft toebetrouwd: verhoogd, hetzij Hij ons vertreedt in Zijn grimmigheid, hetzij Hij als de Zonne der gerechtigheid weer over onze erve opgaat. In Zijn hand zijn we Gel., wij weten niet wat over ons komen zal; maar wat ons ook beidt, dit getuigt Gods Woord ons: Vrede zal alleen den volke zijn, dat bij het prangen des gevaars den God Israëls tot zijn hulpe heeft, en dies met Israël juichen kan: *De Heer der heirscharen is met ons — de God van Jacob is ons een hoog vertrek!*

AMEN.

TWEEDE ZESTAL. III.

IX.

HET KRUIS VAN CHRISTUS HET LEVENSIDEAAL.

Maar het zij verre van mij, dat ik zonde roemen, anders dan in het kruis onzes Heeren Jezus Christus, door welken de wereld mij gekruisigd is, en ik der wereld. Want in Christus Jezus heeft noch besnijdenis eenige kracht, noch voorhuid, maar een nieuw schepsel. En zooveel als er naar dezen regel zullen wandelen, over dezelve zal zijn vrede en barmhartigheid, en over het Israël Gods.

Galaten 6 : 14, 15, 16.

M. H. ! Veroordeel niemand uwer den Apostel van Jezus, wjl hij telkens, en zoo ook hier van een »roemen" gewaagt, waarin ook zijn hart groeit. Immers, hoezeer ook in ons zondig leven de *roemzucht* meest in *dweepzucht* ontheilgd zij, toch spreekt ook in die zucht tot dweepen, op zich zelf genomen, een hoogere trek onzer natuur. Het is de leegte van ons eigen wezen, onze behoefte aan een voorwerp, waarin we op kunnen gaan, onze dorst naar hooger bezieling, die zich ook in dien min heiligen vorm van de roemzucht uit. Al vergeet het schepsel schier immer het heilig gebod: »Wie roemt —, roeme in den Heer," toch is het roemen ook in die lagere uiting een van zichzelf afzien, eene belijdenis van ongenoegzaamheid. In zich-zelf wegzinkend, hongerend in zijn ingewand, grijpt, wie dweepen of wie roemen wil, naar iets, dat buiten hem ligt, waarin hij opgeheven, waardoor hij verzadigd kan worden. En vindt hij zulk een voorwerp..... o, dan is het of al de poriën van zijn wezen zich uitzetten: Vol stroomen dan al de leegten zijner ziel uit dat hoogere, waaraan hij zich toewijdt. Het hart zwelt. De doffe ziel gloeit op in tintelende geestdrift. Van binnen uit dringt een hooger glans op zijn gelaat. Vuur spat uit zijn woord, en juist, omdat hij roemt in wat buiten hem ligt, schijnt het voorwerp zijns roemens hem genaderd te zijn, en te stralen, te schitteren door hem heen.

En geen wonder, want »roemen", het is »rusten" voor de

ziel. Niet bestemd, om rusteloos dan her- dan derwaarts te slingeren, niet geschapen om eenzelvig weg te kwijnen, maar om te hebben waaraan ze kleven, waarop ze steunen, waarin ze zich verliezen kan, heeft de ziel in dat oogenblik des roemens het steunpunt van haar leven gevonden, het doel waarbij haar streven rust. Roemen, het is het juichend »belijden" der ziel. Het »belijden," d. i. het van rondom, geheel en al, zich *lijdelijk* stellen tegenover het voorwerp, waarin ze haar leven zoekt: het zich laten beheerschen, zich laten doorstroomen, zich laten vervullen door wat de ziel getroffen heeft. »Roemen," »rusten," »belijden," het is het zalig *vieren* der ziel, het in tabernakelen wonen van het menschenhart op zijn heilig Thabor. O, driewerf gelukzalig hij, die, staande op dat Thabor zijns levens, roemen kan in den Heer zijnen God.

Daarin ligt dan ook het geheim, waarom dat woord des Apostels ons zoo diep in de ziel grijpt. Hij, die hier spreekt, spreekt uit ervaring: de man van Tarsen heeft 's menschen nooden meê doorworsteld, en nu, de reinste verzuchting van het menschenhart weergevend, verklaart hij, dat voorwerp van roemen gevonden te hebben in Jezus' kruis. Er ligt een worsteling achter die geestdrift, aan die bezieling ging een zielstrijd vooraf, en daarom, er spreekt geloof, d. w. z. *overwinningsgevoel* uit dat woord, waar geheel zijn ziel zich in uitgiet.

Maar daarom juist kost het óns ook zulk een inspanning, Gemeente! om uit de sfeer, waarin wij ademen, ons in de wereld van dat bezielde woord in te denken. Want dát geeft ge mij immers toe: waarin onze eeuw ook moge uitblinken, zeker niet in geestdrift, niet in ware roemzucht, niet in geloof. Onze eeuw is veeleer ontzonken aan wat bezielen en verheffen kan. Dof en mat sleept ze haar leven voort. Ze zoekt haar glorie in de onderwerping van een *stoffelijke* macht, en schijnt, door dien arbeid geheel ingenomen, zich het stof niet van het gelaat te kunnen vegen. Verre van geestdrift in onze borst te ontvonken, bluscht ze veeleer elk hooger vuur in het hart harer zonen uit. En wat ze ook vermocht, wat ze ook gewrocht hebbe, de levenswarmte ons in het bloed doen gloeien

kon ze niet. En natuurlijk, M. H.!, want wie dweepen, wie roemen, wie belijden wil, moet de zon niet zoeken, maar hebben, die hem koesteren zal met haar gloed: niet zoeken, maar bezitten dat »hoogste goed», waaraan hij zich toe zal wijden met heel zijn ziel. En dát juist mist onze eeuw. Ze heeft niets dat ze bezit, maar is altijd tastend, altijd zoekend, altijd jagend. Ze droomt, ze schept zich beelden, die ze eerst zelve voor zich uitjaagt en dan weer najaagt als haar wit. En daarom, niet wat ze belijden, niet waarin ze roemen zal, maar een zwevend choor van onbereikbare *idealen* zijn de leidstarren onzer eeuw.

Ook u, Gel.! toovert ze die lichtbeelden voor het oog, of ge verlost mocht worden, in het najagen dier 'idealen uw levensdoel te verspelen. Maar als een getuige tegenover haar, treedt dan ook voor uw ziel de Apostel van den Christus, u smeekend, als of God door hem bade: »Laat uw arme ziel door den zang dier Sirene niet verleid worden. Wilt ge dweepen, wilt ge roemen, zie hier dan wat uw hart begeeren, zie hier dan wat uw ziel beminnen zal, en, mét dat zeggen, toont hij u... het Kruis van zijnen Heer.

Het kruis van Christus en niet de zwevende klanken onzer eeuw, het ideaal des levens, dús zij dan de roepstem, die ik met zijn woord uit den Galaterbrief deez' morgen tot u breng. *Jezus' kruis het levensideaal*. Niet alsof het voor hem, die bij dat kruis heeft aangebeden, slechts »ideaal» zou blijven. Neen, wie bij Golgotha nederknielde, die dweept, die streeft, die jaagt niet meer, maar roemt en juicht, gelooft en jubelt, in wat zijn ziel gevonden heeft. Maar voor haar, voor onze eeuw, die van verre staat: voor hen in de gemeente des Heeren, die haar geest met zoo volle teugen hebben ingedronken: voor allen, wier hart nog uitgaat met een oneindige behoefte, in wier ziel het ledig nog zoo peilloos diep en schreiend arm gaapt, — voor hen, ja, het ideaal; niet het holle, vluchtige spiegelbeeld van eigen leegte, neen, maar het oneindig volle, het levende, het werkelijke ideaal, dat alleen de koortsachtige onrust kan stillen.

Gel., hierin stemt de wereld met het Evangelie overeen,

dat we niet blijven kunnen waar we zijn. Het streven, om te ontkomen aan het heden, om een beteren toestand te scheppen, dan waarin we verkeerden, is der wereld met het Christendom gemeen. Zoo vër gaan beide samen. Maar als de vraag in ons hart wordt geworpen: hoe, langs welken weg dat betere gezocht moet worden? dan gaat beider eisch uiteen. Want „naar boven” „altijd hooger op” zal zij u dan toeroepen, „naar de diepte” „altijd dieper” is dan de eisch van onzen Heer.

Háár levensleus, een dichter heeft ze bezongen in zijn wegslepend lied van „*Excelsior*.” Vóór u ligt een Alpenberg, aan den voet alleen bewoond, en met eeuwenheugend sneeuwveld om den kruin als met het lijkkleed omhangen. En ziet, een jongeling maakt zich op, en trekt door dorp en vlek, en waadt door beek en stroom, wuivend met de ontplooidde banier, waarin het »Excelsior” „*Steeds hooger op*” met gulden letteren prijkt. En of de dorpeling hem al zoekt tegen te houden, of de grijze van dagen hem waarschuwt, of de teedere vrouw hem zoekt te boeien door haar tranen, — het baat niet met al; niets kan hem tegenhouden; reeds meet hij met het oog den alpentop; »Excelsior” »steeds hooger op,” is het dweepend woord, waarmee hij hen in de vlakke achterlaat; en fluks stijgt hij het slingerend bergpad op, de engten door, de steilten langs, altijd zwaaiend met het wapperend doek, dat hij ten zinbeeld koos van zijn streven. En nu, steeds hooger klimmend, komt hij eindelijk waar geen weg meer is, geen bergpad zich meer kronkelt — maar hem niet, dien het rugwaarts keeren doet. Wat niet gebaad is, zal hij zelf zich banen, en óp stuwte hij zich tegen de rotskanten, en vóórt glijdt hij langs de schotzen, en hénen wringt hij zich door de kloven, voort.... altijd voort.... en hooger.... tot eindelijk de dorpeling omlaag hem uit het oog verliest, en zijn wapperend doek van beneden niet meer gezien wordt.... En waar hij dan bleef? Of hij den top bereikte? Of hij straks weer zal keeren? O! ge weet het immers, wat de dichter zong. Neen, die naar het dal straks afdaalde, het was een kloosterling, die daarboven huisde, en die de droeve mar' in de vallei kwam brengen,

van een jongeling met de »Excelsiors''-vlag, wiens bevrozen lijk gevonden was, bedolven in de sneeuw.

En nu, zegt het mij, kan het beeld onzer eeuw treffender geteekend worden, in haar dweepend jagen naar wat ze nimmer bereikt? Of poogt ook zij niet, in eigen kracht zich steeds hooger verheffend, dien berg te bestijgen, die daar voor haar ligt, en vindt ook zij niet den dood op dien hoogen kruin, waar ze zich het leven beloofd had? Wat letten haar de grenzen door de natuur aan onze kennis gesteld? Wat baten de manende stemmen van het verleden? Wat baat de diep weemoedige toon van het vertreden menschenhart? Geen grens, die ze eerbiedigt. Geen stem, die haar treft. Geen toon, die haar in het hart kan dringen. Niets weerhoudt haar. Vooruit, steeds verder, is haar leuze. Waar de van God gebaande weg eindigt, weet zij dien altijd verder te banen. Geen struikelblok, of zij dringt het op zijde. Geen slagboom, die zij niet vallen doet bij haar nadering. Geen stroom of zij weet die te doorwaden. Geen steilte, die zij niet bestijgt. Maar helaas! wat ze zoekt wordt niet gevonden. Hoe hooger ze zich opstuwt, des te armer wordt het leven aan haar voet, des te banger ziet ze het beeld des doods zich om haar uitbreiden. Reeds waggelt ze. Ze kan in die hoogere berglucht niet ademen. Een duizelend-gevoel speelt haar droomen voor den geest. Ze droomt, als of het land der belofte daar reeds danste, daar speelde, daar schitterde, voor haar zielsoog, . . . ach! arme misleide! bij dien droom valt ge als in waanzin neder, en de ijsskoude werkelijkheid drukt u dood in haar graf.

Of kent ge dat dweepen, dat streven onzer eeuw niet, dat, teugelloos, ongebreideld, altijd verder jaagt, zonder ooit, wat ze voorspiegelt, te doen vinden. Dat pogen om, uit ons zelf opklimmend, die geheimzinnige hoogten te bestijgen, die als Alpentoppen, met verborgen kruin, op elk gebied des levens daar voor ons liggen? Bereikten ze ook uw oor niet, die too-verklanken onzer eeuw, waardoor de volkeren verleid worden: dat roepen van vrijheid en menschenmin, van vooruitgang en ontwikkeling? Werd hij ook niet voor uw voeten geplant, die

»boom der kennis», waarvan men u influisterde, dat ge eten zoudt van zijn vrucht, om u meer mensch te gevoelen? Is het dan niet de mensch onzer eeuw, die, wijl het stof zwicht voor zijn heerscherstaf, dien staf als tooverscepter zwaaien wil, en nu pocht in hovaardij, dat elk mysterie zich voor dien scepter ontsluiten, elke geestesmacht daarvoor sidderen, elke sfeer der schepping daarvoor buigen moet? En nu, zegt het mij, wat was de uitkomst? Nu dan met dien arren moed steeds naar meer gestreefd, steeds naar hooger werd doorgedrongen, hebt gij dan nu den levensglans verhoogd, den vrede des harten vermeerderd, het leven veredeld gevonden? Maar immers, zoo zijt gij geen vreemdelingen in wat gij zelf doorleeft, of ook uw oog heeft ze bespied, dien steeds gejaagder trek, die saamgewrongen lippen. Ook gij hebt het gevoeld, hoe wat teeder en heilig is en der ziele laafnis biedt, steeds meer in dien drijfjacht der menschheid werd vertreden, en neen, ik bedrieg mij niet, — ook uw eigen ziel heeft het ervaren, hoe de vingertoppen haar reeds zijn afgevroren in die ijskoude berglucht, waarin we zijn opgestuwd, door het dringen onzer eeuw. O, ik hoor uw roepen wel »onze eeuw is groot!» en gewisselijk veel bracht ze tot stand. Beter licht ontstak ze op onze straten. Sneller stuwde ze ons voort op onze reizen. Met kwistige hand spreidde ze gemak en weelde om ons heen. Maar zegt het mij, als dat scheller licht op uw straten door meer donkerheid in het hart: een sneller reizen door een nooit komen in het eeuwig Vaderland: die weelde in uwe woning door de armoê uwer ziel moet gekocht worden, — in ernst, wie is er, die dan nog die schade winst durft noemen? wie uwer maakt dan nog met een lach om de lippen dien doodbrengenden bergtocht mee?

Wat dan Gel.? Of we dan, door zoo smartelijke ervaring teleurgesteld, maar blijven zullen die we zijn, het schamel deel aan vreugd, dat we hebben, voor rijkdom zullen aanzien, den lauwen toortswalm, die ons beschijnt, voor het licht van den eeuwigten morgen? Maar hoe, woudt ge dan weer half spelend, half tooverend, u vermeien in een vreugd, maar die slechts ingebeeld, slechts gezonnen is, en waarmede de werke-

lijkheid spot? Neen, Gel., niet in deze vallei der schaduwen kunt ge blijven nederliggen, al dreigde die bergtocht u met den dood. Niet gewanhoopt. In die verzuchting om aan dit gelijkvloersche te ontkomen, sprak een heiliger trek, een u ingeschapen behoefte. Vrees niet! Er is een Alpenland daarboven, een geestelijke wereld, onzichtbaar wel voor het zinlijk oog, maar toch wezenlijk, een wereld rijk en rein, vol liefde, licht en leven, Wat thans u omringt is slechts jammer, in den dood ligt ge, en de dood trekt door de voegen uwer ziel, maar dáár is het heerlijk, daar verre en toch voor wie gelooft, zoo nabij, in de zalen des eenwigen Lichts en de sfeer der versmeltende glansen. Ook gij hoordet immers het ruischen en spatten wel van de zilveren wateren des levens, die daar vlieten? Ving ook uw zielsoog nooit een enkele straal op van den zacht tintelenden gloed, waarin alles zich daar baadt? O! denk u de tegenstelling zoo scherp ge kunt, met wat ge op aarde om u ziet. Dáár reinheid, wat hier zonde: dáár vreugde wat hier smart: dáár gejubel, wat hier geklag: dáár vrede wat hier strijd is: dáár ten volle verheerlijkt, wat hier gedrukt was en ter neergeworpen, en... iets, iets althans zult ge gevoelen van de ontzachlijke tegenstelling tusschen de wereld, waarin we zelven leven, en die andere, die betere wereld, die zich zoo geheimzinnig verbergt voor ons oog. En nu dan, naar die wereld trekt u het hart, o, al uw onrust is niets dan het spelen van dat hooger licht op uw gesloten zielsoog. Naar die heerlijkheid strektet ge onbewust de hand uit. En waarom ze u dan toch ontvlood? Ach, *zelven* woudt ge haar grijpen, *zelven* dat onbekende land ontdekken, *zelven* derwaarts doordringen, en daarom verstijfde u de ziel bij dat klimmen, en dreigde die bergtocht u met den dood.

Ziet Gel., die heilige wereld is er,... maar niet gij kondt daarheen doordringen, niet gij de klóve dempen, de kloof zoo diep en breed door vloek en schuld gegraven, die dat rijk onzes Gods afscheidt van de wereld, waarin gij leeft. Neen, niet *van hier* naar dat rijk des hemels, maar *uit dien hemel* naar deze aarde moest de weg des levens gebaand worden. Of hoordet gé dan de blijmare der Evangelies nooit? Im-

mers van daar, uit die geheimzinnige wereld, is Hij tot u gekomen, de Zoon des menschen, *die uit den hemel is neder-gedaald*. Hij is gezien op deez' aarde, en heeft gesproken, zoo als de mensch van aarde nooit sprak, en krachten als vuurvonken zijn in wonderen van Hem uitgespat, zoo als het uit vleesch geborene nooit deed, en in een heerlijkheid heeft Hij op Thabor geblonken, zoo als de arme mensch nooit kon. Ja, wel *van boven* was Hij, die wondere Jezus, God uit God, en toch mensch als wij: als onzer één, in ons vleesch geboren, en toch zoo boeiend geheimzinnig, te midden Zijner armoe zoo rijk. Welnu, om ons is Hij uit het rijk des lichts in deze donkerheid tot ons gekomen. Met ons heeft Hij verkeerdt. Voor ons is Zijn woord gesproken. Ons heeft Hij aangezien, of Zijn oog het onze treffen kon, en wien het trof, die heeft Hem nagestaard op Zijn gangen. Want Hij kwam tot deze aarde, maar om weer van deez' aarde te scheiden. Uit de heerlijkheid, maar om weer in de heerlijkheid terug te gaan. O! zeg het ons dan, wondre Menschenzoon! waar baandet *Gij* u den weg, waar opende zich voor *U* de poorte, om van dit leven uit dat koningrijk der eere, binnen te treden? Zoo vraagt onze ziel, en ziet... den eigen lijdensweg gaat Hij op, en onze zonden torschend, onder een kruis gebogen, gaat Hij klagend voor ons uit... Dat kruis, het wordt op Golgotha geplant. Hij sterft aan dat vloekhout. Door dat kruis gaat Hij in den dood.... maar ook *door dien dood tot het leven*. Dat kruis is Hem de poorte geworden, die Hem dit aanzijn uit en in het rijk der heerlijkheid binnenvoert. En heengaande, nog eer Hij verdwijnt, ziet Hij u aan, als om van verre u toe te roepen: »Hier, bij mijn Kruis, is de poorte des levens. Wie achter Mij wil komen in het rijk van licht en leven, die neme zijn kruis op, verloochene geheel zich zelve, en volg Mij in den dood.»

Zegt het mij verstaat ge dan nu, waarom dat kruis, ons ideaal moet zijn? in welken zin dat kruis van Christus de eenige enge poorte is, die uit dezen jammer en dezen dood den toegang opent naar het rijk van vrede en vreugd? Of dorst ook gij dan niet naar voller leven? is het smachten naar

het licht uw ziel dan nog vreemd gebleven? Naar het ware leven misschien, — maar naar een voller leven, dan ge hebt, immers neen Gel. O! al zijn er in uw midden, wie de too-verklanken onzer eeuw nog zoo diep niet in de ziel zijn gezonken, en die niet medeklonnen bij dien bergtocht, toch immers is er niet één onder u, of er is in hem *eenig* streven, *eenig* pogen, *eenig* trachten om zich uit te zetten, uit te breiden, en een breeder arbeidsveld te verwerven dan hij heeft. Zij het welk gebied des levens ook, waar uw begeeren op ronddoelt, iets zoekt ge toch, iets jaagt ge na. Misschien uitbreiden wilt ge den kring uwer kennis of krachtiger uw gaven besteden: uw schamele bete vermeerderen, of wel uw schatten doen toenemen: breeder wilt ge den kring uwer werkzaamheid trekken, of wel meerdere opnemen in den liefdekring van uw hart. Ik weet het, meer voor zich uit gluurt de jongeling, meer om zich heen staart de man, toeziende, wat hij uit dat alles, wat daar voor en om hem ligt, voor zich nemen, veroveren en aan zich onderwerpen zal. Dezen prikkelt eersucht, om zich uit te breiden in de schatting en gedachtenis der menschen. Gene bekoort de macht, om door gezag en invloed, zoo maar niet door geweld en dwang, zijn plaats breeder te fundeeren in het leven om hem heen. Ja, wie ge ook zijt, *eenig* streven jaagt uw aller hart. Naar meer, naar hooger, naar beter gevoelt ge u getrokken met onweêrstaanbaren drang. Soms edel zelfs kan dat streven worden. Er kan ook een schitteren zijn door meer dan eer en gave, een schitteren door dienende liefde, een zich zelf opofferen en verlooechenen. Er kon een streven in u zijn, om wel te doen, geluk om u heen te verspreiden, wie schreit de tranen te droogen, te stillen de wonden der smart. Ja, er kan zelfs een schittering zijn, die van God zich niet scheiden laat: een begeeren van het hart, om vroom, om teeder van geweten te zijn, om in de vreeze des Heeren te wandelen.... En toch van al dat streven zeg ik u, dat het op zich zelf u geen vrede kán brengen, dat het, zonder meer, u nooit het koninkrijk der Hemelen ontsluit.

Verklare u een geschiedkundige herinnering, wat ik bedoel,

M. H.! In het laatst der vorige eeuw heeft in onze hofstad een vrouw geschitterd van adellijken bloede en met al wat menschenadel leenen kan in het hart. Geschitterd door schatten en door schoonheid, door gaven en talenten, door vriendelijkheid en aanminnigheid, maar geschitterd ook door weldoende liefde en vroomheid van gemoed. Was het wonder, dat haar naam in veler harte lag, dat haar lof soms voor haar eigen oor niet zweeg? En toch, hoevelen ook met bewondering naar haar opzagen, in hoeveler hart ze zich ook een plaats bereid had, één slechts doorzag haar, één slechts had haar lief met meer dan vleiende liefde, de godvruchtige Hamann, de man Gods, die haar niet prees, maar het haar openlijk zeggen dorst: »Mevrouw! in al dat streven spreekt nog niets dan de trots van uw hart. Zie hier het Kruis van Christus. Dàt kent ge nog niet. Gij wilt u nog steeds uitbreiden, gij wilt nog altijd klimmen, en dat *Kruis* spreekt van minder worden, van steeds dalen, ja van volkomen vernietiging. Gij schuwt nog den dood van dat Kruis, want in al uw streven, zelfs in uw vroomheid zoekt ge u zelve nog, en daarom weet ge nog niet wat waarlijk groot is, weet ge nog niet, wat heerlijk is, in meer dan schijn.»

Voelt ge de tegenstelling M. H. en tevens de aanklacht van uw eigen hart? O, ik weet het, ook gij hebt dat kruis van Christus wel eens bewonderd, bij het zien op dat kruis is ook u misschien het oog wel eens vochtig geworden. Maar toch, groot bleef ge noemen, wat groot scheen voor het oog. Naar wat breed zich liet uitmeten op aarde, naar wat de lauwerenkroon droeg, en schitterde in hellen gloed, bleef uw hart zich uitstrekken. Uw kniebuiging voor het kruis was een *uitzondering* geweest. Den maatstaf anders gebruikt, om te meten, wat groot is, legdet ge daar voor een oogenblik uit de hand, — en dit hadt ge nog niet verstaan, dat dat kruis zelf, dat kruis alleen, de maatstaf is die voor alle ware grootheid beslist. — O! als een geheele omkeering in uw beschouwing, in uw gedachten, in uw leven, zal het u daarom zijn, als ge, de grootheid der wereld met dat kruis metend, tot de zalige ervaring

komt: alleen dat kruis is aanbiddeijk! Een omkeering in uw ziel de ure, waarin ge dit voor God belijden moogt: alleen zelfvernietiging is heerlijk. Niet om wat het brengt, niet om wat daar na koint, maar dat kruis op zich zelf alleen is groot!

En toch zoo eischt het uw godsdienstig, zoo eischt het uw zedelijk leven.

Godsdienst is *aanbidding*, en aanbidden — wie uwer voelde nooit dat zalige trekken in zijn hart? — aanbidden is wegzinken tot we niet meer zijn voor Hem, Die alleen al onze lof en onze aanbidding waardig is. En daarom, aanbidden kunt ge niet in de woeling der wereld, want te midden der veelvuldigheid des levens, wordt ge naar haar uitgetrokken, en noopt zelfbehoud u aan u zelven te denken, om u zelven te handhaven. Maar in de stille ure des gebeds, in het bidvertrek, als met de toegesloten deur de wereld zelve voor u is afgesloten, alleen met uwen God, neen, dan handhaaft de ziel zich zelve niet meer, dan zoekt ze veeleer van zich zelve los te worden, aan zich zelve te ontkomen, dan zoekt ze Hem, den Eeuwige, de Fontein van alle goeden, de Bron van het Licht. Dan ontsluiten zich de deuren onzes harten, de verborgen kameren onzer ziel ontgrendelen zich, en naar Hem dringen we dan, worstelend, om uit onze zondige afscheiding in Zijn leven over te gaan, en eerst daar ons zelven weer te vinden, waar zelfs de schaduw onzer zondige eigenheid verdwijnt, en we buiten God niet meer leven kunnen. Dan eerst komt de verkwikking, dan de verrukking der ziel, als ze zich zelve niets, God alles voelt, en looft en bewondert en aanbidt Zijn peilloos diepe, Zijn boven alles heerlijke, Zijn ondoorgrondelijke barmhartigheid. Gel.! zulk aanbidden is ons in deze wereld slechts voor oogenblikken gegund, maar wilt ge zóó aanbidden niet de diepst verborgen kern uwer ziel, zóó aanbidden als een levensdaad waarmee ge u zelven offert, zóó aanbidden in een eeuwig heden, — zie dan, daar staat het kruis van Jezus Christus. Niets schittert daaraan, daarbij is geen diadeem noch zilver: geene eer maar smaad brengt het u, geen roem maar laster,

geen krachtsvertoon maar een sterven in den dood. En nu, kies dat kruis. Zink daarin weg. Zoek daarin op te gaan. Niet úw kruis, het kruis van Jezus is het. Verlies u in Hem, zoekt in Zijn dood mede te sterven, en de Geest getuigt het u: dan zult gij niets, God u alles zijn — dát is het aanbidden uwer ziel.

En wederom Gel.! Godsdienst is „*nabij God te zijn*,” dicht nabij den Heer te leven! Daarom zoekt, daarom tast de ziel, of zij den Eeuwige ontdekken mocht. En ja, zijn *voetstap* vindt ze afgedrukt in de schepping rondom, maar Hém vindt ze in die schepping niet, Zijn *stem* ruischt in de zedelijke wereldorde: Zijn opgeheven *arm* wordt van verre in de gerichten der volkeren, Zijn *vinger* in het bestuur van ons eigen levenslot gezien: grijpen we in ons eigen hart, dan is het of we ook dáár het *handmerk* onzes Gods bespeuren. Maar toch... dat alles spreekt ons slecht van een God Die daar was, maar week: van een God Die dat alles draagt en leidt, maar van verre zich verbergt: van een God Die vóór ons uit is gegaan op den weg, maar zich terugtrekt bij het naderen onzer schreden. Zijn wegslinkende schaduw, maar niet Hem ontdekken we. En toch Hem, niet Zijn teekenen, niet Zijn gaven, neen, Hem zoekt ons hart, of we Hem vinden mochten. En nu, is het ook zoo met u? O! kom dan, vermoeide ziel! en als ge dan op alle wegen om uw God zijt uitgegaan, en troosteloos, zonder God, zijt teruggekomen, kom dan en kniel neder bij dat kruis,..... dáár scheurt zich het voorhangsel der hemelen, dáár opent zich een blik in de diepten der Godheid. O! we zochten grootheid op aarde, maar, wat we ook grepen, het hart bleef altijd onverzadigd, en altijd vroegen we naar meer,... maar hier, in de barmhartigheid van dat kruis opent zich een onuitputtelijke volheid; wat dat kruis u toont, dat is onpeilbaar, dat is oneindig, dat is goddelijk groot. O! wie zal van u scheiden, kruis van Christus! zonder de diepe ervaring van in de verbrijzeling des harten zijnen God gevonden, zijn God gezien, ja, het leven Gods gegrepen te hebben!

Ziet toch, zonde is aan u, zelfzucht verteert u, en uw zedelijk streven is, die zonde van u te doen, aan die zelfzucht u te ontworstelen. Wie is er, die dien strijd nooit streed? maar ook

wie is er, wien het niet spoedig bleek, dat hij zich-zelf in de opvatting van dien strijd had bedrogen? Niet waar! Een bezoe-deld kleed om de schouders, een vuile plek op het gelaat, een bloedvlek aan onze handen, meenden we dat de zonde was, en afleggen wilden we dat kleed, die vlekken van ons was-schen. Maar wien bleek het niet ras? neen, niet omgehangen was het kleed, maar met de huid uwer ziel als saamgegroeid. Niet afwasschen noch wegschuren liet zich die bloedvlek op uwe handen. Niet *aan u* was de zonde, maar *gij in haar*, geheel van haar doortrokken, en in de diepste voegen uwer ziel door haar vergiftigd. Er was geen zonde in u, maar *gij* waart met de zonde vereenzelvigd. Aan haar u ontworstelen, dat moest dus een *ontworstelen aan u-zelf* zijn, een dooding, een vernietiging van uw wezen. Eerst zoo ge u-zelfen niet meer dacht, kondt ge uw zonden wegdenken, en dien strijd, neen, dien kondt ge niet bestaan! — Maar nu, kom hier, kom bij het kruis van Christus, mijn broeder!, zink melaatsch van zonde in dat kruis weg, en rein en heilig zult ge in dien Ge-kruiste u wedervinden. Vernietig u geheel, snijd u-zelfen af, weet in Hém op te gaan, en, zondig stervend in dat kruis van Christus, put ge uw heilig leven uit Zijn dood.

Of ook, laat mij het u zóó doen gevoelen. Ook al dacht ge uw zonde weg, gelijk, helaas, zoovelen in onze dagen doen, ook dan nog zou er immers in u overblijven een strijd des zedelijken levens door ontkieming en ontplooiing van dat hei-lige dat, naar uw zeggen, in u woont. En nu, ziet, hier is de Christus. Zelfs wie Hem niet eeren als God, roemen toch Zijn heiligheid. De wondre kracht van Zijn heilig leven werkt nog in Zijn gemeente, boeit nog zelfs de lichtzinnige wereld. En Hij, bij dat streven dus uw Leidsman, bij dat streven al-leen de Voleinder, Hij roept het »volg Mij» ook uw ziel toe. En wat ziet ge? Immers geen purper hangt Hij zich om, geen troon beklint Hij, geen schat, geen macht trekt Zijn oog. Zie, door Gethsemané, zie, langs Gabbatha, zie, naar Golgotha leidt Zijn weg. Daar staat het kruis! Hij schuwt dat kruis, met al de kracht des levens, die in Hem is, en toch begeert Hij het,

en toch beklint Hij het. O, wie is er dan, die dorst naar kracht des zedelijken levens, *hier* is voor die kracht de altijd wellende bron. Hier in dat kruis is ze verzonken, in dat kruis is ze weggevoeld, de heilige kracht van Jezus Christus. Alleen *hier* is ze ook voor u te putten, ziel, die naar Zijn heiligheid dorst!

In dooding, in vernietiging van u-zelfen al ons heil! O, Gel. de wereld weet het ook wel, en daarom heeft ze uit den boezem van haar eigen leven in het verre Indië een godsdienst voortgebracht, die als doel van al ons streven juist die »zelfvernietiging» predikt. De wereld weet het ook wel, en daarom heeft een eigendunkelijke vroomheid, in den monnik u bekend, telkens gepoogd, door zelfkastijding en onthouding aan de wereld en aan het vleesch te ontkomen. De wereld weet het ook wel, en daarom keeren de stelsels der wijsgeeren, hun ondanks, telkens naar dat noodlottig punt terug, waar in het geheimzinnig »Niets» de oplossing van het levensraadsel beloofd wordt. De wereld weet het ook wel, en daarom bewondert ze den held, die zich in den dood geeft voor het vaderland en heeft het martelaarsbloed op haar nog het meeste vermocht. Maar toch, dat was haar eigen spoor niet, waarin ze dan liep. Ze gleed dan onvoorziens op het hellend pad, maar om ijlings zich weer vast te klemmen aan den rotswand, of ze aan de zelfvernietiging van haar zondig wezen ontkomen mocht. Ze dorst den dood niet in, wijl ze de verborgenheid der godzaligheid niet kent, dat juist uit het zaad des doods het ware leven opschiet. Ze zag niet dat juist op den bodem van dien afgrond de deur zich opent, waardoor het purperend morgenlicht binnenvalt. En daarom wilde ze niet in den afgrond, en daarom keerde ze zich om, en kroop terug, en klom opwaarts naar den bergkruin, niet wetend, dat daar juist die »dood zonder genade» haar opwachtte, die ze in de diepte had gevreesd. — Maar nu, wat men in Indië niet doorzag, wat geen klooster herbergde, wat geen wijsgeer doorvorschen, geen heldendaad den martelaar brengen kon, dat brengt u, zoo ge gelooft, het kruis van Christus. Vernietiging ja, maar als ge, geloovende in Hem, u in den dood van dat kruis

nederwerpt, dan zult ge het smaken, het proeven, dat in dat kruis juist het leven komt. Vernietiging. ja, maar met de kracht tot herschepping in zich. Een poorte des doods, maar met een geopend graf, met de verrijzenis van Christus achter zich. O, wel u, mijn broeder! zoo ge in Zijn dood u werpen dorst, want wie aan Hem in Zijnen dood zich kleint, dien trekt Hij in Zijn verrijzenis meê door naar het leven.

En nu Gel. wat noemt gij groot, wat schittert in úw oog, wat acht gij begeerlijk, eens *konings troon* of *Christus' kruis*?

Eni, niet waar? dan *zegt* ge allen: »Jezus' kruis is grooter!» maar, zoo ze voor u open stond, beklomt ge ijlings den troon. En nu, wat zegt dat anders, dan, dat ge een oogenblik, ja, door de overstelpende grootheid van het kruis getroffen werdt, maar dat ge er niet aan wilt, er u ijlings van afwendt, en, al is het ook met een bedroefde ziel, willens uw oogen sluit voor het licht. Alzoo dan veroordeelt ge u zelven. Dan roemt ge nog in uw schoonheid, roemt in uw wetenschap, roemt in uw kroost of in uw schatten, roemt in uw voorspoed of in uw smarten misschien, roemt in uw vroomheid of in uw vaardige offeranden, en jaagt dus nog altijd iets als groot, als begeerlijk na, waarvan de wereld, of althans een deel der menschen in de wereld, met u, zeggen zal „*dat het groot is*”. Maar nu, hoort dan wat de apostel des Heeren spreekt: „*het zij verre van mij dat ik in een dier dingen roemen zou, — mijn roem is in niets anders dan in Jezus' kruis.*” Daarvoor neêrgeknielt, heeft hij niet máár in overspanning uitgeroepen: »Veel grooter dan een koningstroon!» maar het nuchter ervaren en kalm beleden: „*alleen dat kruis is groot!*” Dát groot en dus de vorstentroon klein. Dát heerlijk, en dus al wat groot daarnevens heet, van glans onthloot en nietig. Want, dit gevoelt ge, niet de *Troon* en het *Kruis* kunnen beiden groot zijn. Ze sluiten elkaâr uit! — Nederknielen bij het kruis is dus van blind ziende worden: zien dat dusver alles ons bedroog en de schijn ons misleid heeft. De *wereld* vloekt het *kruis*: het *kruis* van Christus veroordeelt de *wereld*. Zijt

ge dus nog uit haar, welnu dan vloekt ge mét haar dat kruis, al verstout ge u, het in uw lied te bezingen. Maar dan ook, aanbidt ge bij dat kruis: wordt dat kruis uw Bethel: voelt ge, staande bij dat kruis van Christus: Hier is God, hier is uitstrooming van goddelijke barmhartigheid, uitstraling van goddelijke grootheid," o! dan is uw breuke met de wereld voltooid! Wat zij veraecht en uitwierp, hebt gij dan *groot* durven noemen. Wat haar groot schijnt, legt gij dan onder den ban van uw vloek. Welnu dan zijt gij *omgekeerd*, dan zijt gij een ander mensch, een nieuw schepsel geworden. Niet meer haar leven leeft ge dan, haar smaad is dan uw eere, haar eere u een smaad geworden. Dat kruis van Christus, het keert dan u, het keert dan voor u de wereld om. Opwaarts ging uw streven, en dat kruis trekt u in de diepte neer. Gij woudt overwinnen, en dat kruis brengt u in den dood. Gij zocht de wereld, en dat kruis snijdt ze van u af, *en doet u voor haar, haar voor u een doode zijn!* O, wonderlijk kruis, dat eens de wereld zult oordeelen! Gel. Zalig is hij, die ook maar een enkele teug uit de goddelijke ontferming van dat kruis heeft ingedronken. Zalig hij, die ook maar een enkele diepte van dat onpeilbare kruis heeft doorghuurd. Ja, driewerf zalig de man, die ingeademd heeft de reuke des levens, die uit dat goddelijk kruisbloed opstijgt. En toch, wij, die naar dien Christus ons noemen, wij, die van dat kruis zingen durven, we verwerpen, we vertreden het straks weer, om wat eers, om wat gelds, om wat glorie.... Gemeente des Heeren! verootmoedig u dan met mij in verbrijzeling des harten: zij het de bede onzer ziel: »Heer! neem om onze zonden, Uw goddelijk kruis niet van ons!" en klimme uit die diepte van den ootmoed ook nu ons loflied op, als we zingen van Gez. 48 het 7 en 8 vers.

II. „*Want*" dus gaat de Apostel voort, Gel. »*in Christus Jezus heeft noch besnijdenis eenige kracht, noch voorhuid,*" en gij gevoelt daarbij wat »besnijdenis" en »voorhuid" in tegenstelling met het »kruis van Christus" beteekenen. Licht in het kruis van Christus de eisch eener volstreckte afsnijding van ons zelve, »besnijdenis" daarentegen is slechts de wegneming

van een geringer deel, en »voorhuid" is erger nog de handhaving van geheel onze zondige natuur, zonder afsnijding of uitsnijding te gedoogen. Vertolken we dus het woordengebruik der schrift in de taal van onze dagen, dan wijst het »kruis van Christus" op *algeheele*, »besnijdenis" op *gedeeltelijke* dooding van ons zondig wezen, en »voorhuid" op *geen* dooding, met al.

Het laatste — de *Voorhuid* — is dus voor alle eeuwen het stempel voor derzulken streven, die, aan geen zonde geloovend, ons pogen te ontwikkelen en te volmaken uit onze natuur, zooals die is. Hem zeer zeker dus geldt het woord: *Gij hebt in Christus geen kracht*. Nog onheilige, ongoddelijke kracht misschien, waar ge ongeveinsdelijk u tegen den Christus over stelt, maar met volkomen machteloosheid zijt ge geslagen, waar gij den naam van Christus voor úw streven roofst. Ziet het aan die velen, die ook in onze dagen, hun loochening van de verdorvenheid onzer natuur aan den naam van Jezus pogen te huwen, wat doen ze anders dan het kruis als alpenstaf met zich nemen bij den bergtocht naar het graf van sneeuw? Immers, hoe daalde voor hen niet reeds de avond, nu pas de morgen was doorgebroken, en eer er sprake zelfs van een dag was geweest? En hoe kon die onvruchtbaarheid ook uitblijven, waar men met het kruis van Jezus, dat den mensch doodelijk krank doemt, in de hand, uit dien kranken mensch een volmaakte vrucht der gerechtigheid wilde uitdrijven? Of getuigt het dan de historie niet, hoe al wat in die wereld groot wordt genaamd, dat kruis van Christus met zijn vloek beladen, Rome's keizerlijke macht den zich »*koning*" noemenden Rabbi heeft uitgeworpen: de rechter het recht verkracht om den *rechtvaardige* te dooden: de priesterschaar Hem gelasterd: de volksstem geroepen heeft om Zijn bloed? O, naar den maatstaf der wereld is er immers geen zoo diep veracht, zoo uitgestooten en verworpen als Hij. En hoe nu zal men aan die wereld gelooven, uit de natuur dier wereld het leven ontwikkelen willen, en toch dat kruis van Christus eeren? Maar immers, dat is karakterloos: dan eert ge beurtelings wat uw smaad, en smaadt wat uw eere is. O! er is geen schreiender tegenspraak, dan uit uw natuur, gelijk

ze is, uit die wereld, gelijk ze door de zonde werd, kracht tot deugd en een kiem van leven te willen trekken, en toch de knie te buigen voor dat kruis, dat zulk een deugd veeleer tot zonde stempelt en geen leven kent, dan uit den dood. En daarom, het kruis van Christus, neen, het kan niet *één uwer idealen* zijn, want, in tegenstelling met zichzelf, snijdt het kruis die allen bij den wortel af, om alleen zelf voor uw oog te schitteren.

En toch, al moet het tot teleurstelling leiden, wie zegent het niet, dat ook dezulken nog door den Christus geboeid, nog door dat kruis getrokken worden? Wie durft zeggen, of, in den strijd tusschen Christus en hun streven, de Gekruiste niet ten leste zal zegepralen? O! zoolang men nog godsdienst wil, dan moet het naar het kruis. Want wat baat der arme menscheid uw spreken van een Vader in de hemelen, van een Bron des levens, een oneindig Alwezen, zoolang niet in de werkelijkheid van dit leven die God zich als werkelijk openbaart? En nu, God in deze wereld, God met deze wereld strijdend en dies God deze wereld behoudend, waar zal uw ziel Hem anders ontdekken dan in Jezus' kruis? Van God voelt ge u gescheiden, die klove moet gedempt: schuld gevoelt ge, al loochent ge de zonde, en nu.... »met God hereend, uw schuld verzoend,» waar anders zult ge het vinden, dan wegzinkend in den dood van dien Eenige, op den bodem van Wiens goddelijk hart alleen aard en hemel samenvloeien? Zelfvernietiging is de drang der aanbidding, de drang der zedelijkheid in u, en wederom vraag ik, waar anders zult ge u in dien afgrond durven nederwerpen, dan in Hem, in Wien ge uw eeuwigen levensgrond juist stervend terugvindt, en als úw wezen, als het nieuwe schepsel, aangrijpt, wat gij, naar de voorkennis, naar de verkiezing, zijt en zijn zult in uw God? Met de wereld is uw strijd, en uit die wereld zijt ge, maar hoe, zoo vraag ik, zult gij die wereld bestrijden durven, niet in een schijngevecht, maar ten bloede toe, ja tot den dood, zoo ge ze niet kruisigen kunt in Hem, in Wiens eeuwige diepte de ware gestalte dier wereld voor u opleeft? Met idealen wilt gij dweepen, — maar hoe zal het u daarmee ernst zijn, zoo ge niet het hoogste u ten ideaal stelt,

zoo ge uw ideaal niet *aanbidden* durft, en hoe zult ge het vermogen, zoolang ge het eenige goddelijke ideaal niet in het kruis van Christus hebt ontdekt? En daarom, zie hier de keuze die u blijft: óf den Christus niet slechts Zijn Godheid geroofd, maar mét de wereld Hem uitgebannen, mét de wereld Hem in de diepte der versmading weggestooten, en in dat graf alle godsdienst en zedelijkheid nedergeworpen, óf zoo ge dat niet wilt — en neen, ge wilt het niet — dán dat kruis niet *naast*, maar *boren* alles! Dán het beleden dat bij dat kruis alleen aangebeden, bij dat kruis alleen gestreden kan worden. Dán het »mijn Heer en mijn God!” niet meer op de lippen teruggedrongen. Dan het niet langer geloochend, dat er een verrijzen uit die diepte, dat er leven uit dien dood, ja dat er wel waarlijk opstanding uit dat kruis van Golgotha gekomen is.

Maar ook de „*besnijdenis*” heeft in Christus geen kracht. Machteloos is in hem evenzeer het ten deele zich zelf vernietigen, maar om het meerderdeel van zich-zelf te behouden. Hen bedoelt de apostel, Gel., die wel het kruis van Christus belijden, maar meer als een versiering des levens, dán als *de* kracht, die geheel het leven in al zijn diepten moet omwoelen. Zoudt ge ook dezulken nooit om u heen, dien geest niet ook in uw eigen hart bespeurd hebben? Roemen in het kruis, o ja, Hem, Die sterft, als God in Zijn verzoenend bloed aanbidden, gruwen van hen, die dien Christus smaden, of dat bloed gemeen durven achten, maar voorts — ach! waarom de ziel zoo wreed aangetast? maar ja het moet, Gel. zullen we genezen worden — voorts, een énkele genieting, een énkele zondige gewoonte door dat kruis van ons laten afsnijden, en, voor wat overblijft, leven in de wereld, alsof er nooit een kruis op Golgotha had gestaan. Wat ik u bidde, keer in uzelf in, gemeente des Heeren! en zeg mij, is niet dat kruis u dierbaar, roemt ge niet in het bloed der verzoening, hebt ge van dat kruis, van dat bloed niet soms in het bedehuis gezongen, dat de wereld meenen moest, dat ge voor haar verloren waart, en dat kruis van Jezus al uw liefde had gewon-

nen? En toch, nu voorts in het leven, wat hebt ge daar groot, wat daar begeerlijk, wat daar schitterend geacht? . . . de verbrijzeling, de zelf-vernietiging, de zachtmoedigheid, dien smaad en die schande, waarvan ge in dat kruis gezongen hadt, óf — o! laat uw eigen herinnering getuigen — de eer, den roem, de genietingen der wereld, haar lauweren en haar loon? Gij ontkent uw schuld niet langer, maar nu, Gemeente, is het dan wonder, dat gij zoo machteloos zijt? Die uitwendige, die oppervlakkige belijdenis van het kruis, waarbij het omhuld, bedekt, omhangen, ja, weggezet wordt in een vergeten hoek, om alleen in de ure des gebeds, zijn schrille naaktheid voor uw zielsoog te ontblooten, zou dat dan de kracht zijn, die een wereld zal wederbaren! Het kruis van verre toewuiven, is dat dan in dat kruis wegzinken: gedachteloos van dat »vloekhout» zingen, is dat dan in dat kruis aan de wereld sterven en haar gekruisigd hebben aan uw hart? Voelt ge dan het gevaar niet, waaraan die geesteloosheid u blootstelt? Of kwamen ze u nooit voor, die leden der gemeente van rechtzinnige belijdenis, die, stond het aan hen, wel een ieder tot die rechtzinnige besnijding dwingen zouden, en die toch dat kruis van Christus voor niet anders gebruiken, dan voor een steunsel ter zelfverheffing, een oorzaak voor hun hoogmoed, ja die het kruis van Christus nemen durven om Hem, den Zone Gods, met de doornen hunner geveinsdheid te slaan op het bebloede hoofd! Neen niet de *besnijding* van een énkél vermaak, maar *afsnijding* van geheel uw zondige natuur, wordt door dat kruis u geboden. En daarom voelt ge uw schuld, Gel., erkent ge, dat ge wel soms het kruis geëerd, maar meest toch een grootheid begeerd hebt, die het vloekt, en dus uw hart hebt laten uitgaan, naar wat dat kruis voor dood, en nietig, voor onwaar, onwettig en onwerkelijk verklaart, — o! bekeer' u dan, weet dat niet de *nieuwe schijn*, maar alleen het *nieuwe schepsel* voor God zal gelden, en zoek zóó door Gods genade in dat kruis verteerd te worden, dat ge u-zelfen geheel voelt wegzinken, maar Hem voelt opstaan in u.

En vraagt ge ten slotte, waar dan het *nieuwe schepsel* is? Ziet Gel., de mensch had altijd vreugd en deugd ook in deze

wereld willen verbinden. De vromen, ook des Ouden Verbonds, hadden steeds geklaagd over het lijden, dat hen volgde. Men kon zich niet inbeelden, dat de man, die God vreest, niet ook groot op deze aarde, niet ook groot in het oog der menschen moest zijn. Maar nu daalt »de groote Christus, het eeuwig Licht" tot ons neder, als om het ons in Zijn gestalte te toonen, wat het lot op déze wereld zijn moet van wat groot is voor God. En hoe openbaart Hij zich nu? In luister, in majesteit? vallen de koningen Hem te voet, en wordt de lauwerkroon Hem om de slapen gewonden? Dat zij verre. Neen de Zone Gods trekt Zijn goddelijke heerlijkheid in zichzelf terug, vernietigt, vernedert zich op het diepst, en komt in »*knechts*gestalte", komt als de »man van *smarten*" voor ons staan, en roept ons toe: »Lcrt van Mij, dat Ik *zachtmoedig* ben en *nederig* van harte." En nu Zijn lot op aarde, was het genieting, was het verkwikking der vreugde? Ziet — daar staat Zijn kruis, een lange schaduw achterwaarts op geheel Zijn leven werpend, en u spellend van namelooze smart, die Hij om u te redden heeft doorworsteld.

Dat is de nederbuigende erbarming Gods, Gel., dat de Christus zóó in nederigheid, zóó tot in het vergoten bloed, het ons getoond heeft, hoe ware grootheid hier op aarde, en wat haar deel in deze wereld moet zijn. De *mensch* wilde door zijn deugd klimmen, en de *Zone Gods* vernedert zich onder allen. De *mensch* wilde door zijn deugd vreugd inoogsten ook naar deze wereld, en de *Zone Gods* drenkt deez' aarde met Zijn tranen en Zijn bloed. Maar immers dat is geheel de verhouding juist omgekeerd! Naar de diepte getrokken, wat naar boven streefde, en als noodzakelijk verzegeld een smart des lijdens, die allen poogden te ontkomen, die in elks schatting nog afwendbaar scheen. Maar nu dan: Naar boven streven, en in de diepte wegzinken, kunt ook gij immers niet tegelijk. Welaan — Paulus spreekt *van een regel waarnaar we wandelen zullen* — welke regel zal dan de uwe zijn: die der wereld, u toeroepend, dat deugd en vreugd gehuwd, dat wat groot is in eere moet zijn,..... óf wel die andere, die regel der barmhartigheid, die canon van het kruis, die deugd en vreugd voor deze wereld scheidt, en

niet wat met eere gekroond, maar wat met smaad wordt uitgeworpen, als goddelijk, als waarachtig groot u teekent? Kiest ge deugd en vreugd gehuwd, welnu dan blijft het oude schepsel, altijd op den bergtocht naar het graf van sneeuw! Maar zoo niet, zoo ge van Christus, zoo ge van het koninkrijk der hemelen zijt, zoo ge van Hem, niet van de wereld, den canon, d. i. den regel, uws levens vraagt, o! dan keert het alles voor u om, dan zinkt weg, wat eerst hoog stond, dan klimt voor u uit de diepte op, wat lag weggezonken; dan waant ge dat het licht u dusver als duisternis, de dood u als het leven had gegolden; dan is het of geheel de wereld *omgekeerd* voor u staat,... en toch neen, zij is gebleven, wat ze was, maar gij zijt *bekeerd*, gij zijt wedergeboren, en het *nieuwe schepsel* in u juicht, van uit het rijk der duisternis te zijn overgezet in het koninkrijk der eeuwige liefde!

O, komt dan, gij allen, die in bekeering des levens roemt! zoekt voor dat kruis u te stellen, en vraagt of ge daartoe zijt bekeerd. Bekeerd, zinlijke van aard! door dat kruis als ban op de tochten uwer zinnen te leggen, en een lust te hebben aan de wet des kruises, die dat vleesch, die zinnen doodt. Bekeerd, eierzuchtige van hart! door met dat kruis omver te stooten, al de gebouwten uwer eierzucht, en als verachtelijk aan dat kruis te hechten al de eierzuchtige plannen, die ge voor de toekomst hadt gesmeed. Bekeerd, gij die met gouden of met koperen ketenen aan het aardsche goed gebonden waart! door met dat kruis die ketenen te verbreken, en te erkennen, dat één druppel van dat goddelijk bloed veel kostelijker is dan alle schat der aarde. Bekeerd, gij die boogdet op uw schoonheid en deswege u in ijdelheid verloort! door te zien op dat verwrongen, dat bebloed gelaat, en te bidden, of een enkele straal van goddelijk schoon uw afzichtelijkheid moge opklaren. Bekeerd, gij die in vormendienst of in het goede werk uw redding zocht! bekeerd van doode werken tot het leven, dat daar ruischt en bruischt in het één en eeuwig werk, dat aan dat kruis volbracht is. Bekeerd, ja, gij die in uw eigen smart, in uwen eigen kruis zoo weemoedig roemen kondt! bekeerd

van uw eigen kruis tot het kruis van Jezus Christus, opdat ge geen roem moogt hebben dan in Hem. O! dát alleen is bekeering, Gel., niet maar een aandoening des gevoels, niet maar de voorhuid met de besnijdenis verwisseld, maar de wereld te laten *omkeeren* in uw eigen schatting: haar te plaatsen, waar zij den Christus had gesteld, en Zijn kruis te planten op die hoogte der eere, waarop ge voor u zelve van een troon gedroomd hadt. Dát is bekeering, niet een veranderen van toon, levenswijs en omgang, neen maar, den canon der wereld stuk slaan op het kruis van Christus, om dát en dát alleen als eenig geldenden canon voor »lijf en ziel, voor leven en voor sterven,» te aanvaarden.

O! dat kost veel, ik weet het. Naar den regel der wereld zijn we nog zoo goed, mogen we nog zooveel dat ons zondig hart wel wil, — en naar dien regel van Christus zijn we zoo onverbiddelijk geoordeeld, geoordeeld met al het begeeren van ons hart. Maar toch, wat ik u bidde, ga daarom van het kruis van Christus niet terug, want dáár, dáár alleen wordt u de heilige belofte vervuld: *dat over dezulken zijn zal, vrede en barmhartigheid, als over het Israëls Gods!* „*Vrede*” want uit is dan uw strijd, het levensraadsel opgelost, uw schuld verzoend, en de onrust daarin bezworen. Maar ook „*Barmhartigheid*”, want Hij, de Barmhartige, weet wat het ons kost, af te snijden, al wat ons leven scheen, om geloovende, en niets dan geloovende, ons te werpen in den dood Zijns Zoons. En daarom, als Hij op ons nederziet, terwijl we ons wentelen in het bloed onzer ziele, dan maakt Hij ons dat kruis tot een poorte des hemels, tot een fontein van overvloeiende genade, en uit Zijn eeuwig koninkrijk, doet Hij, de Ontfermer, ons toevloeien, beken van heil, stroomen des eeuwigen levens. Dat kruis *is* Zijn barmhartigheid, en daarom alleen aan den voet van dat kruis kunt ge met de fijnste geuren zijner eeuwig-bloeiende genade worden verkwikt.

En nu dan: „*Israël Gods*”, dus luidt de naam, waarmee ge bij dat kruis gedoopt wordt. Want immers, afsnijden elken band, die hem aan de wereld bond, om, *geloovende*, het betere vaderland te hebben, was de ontzettende eisch, die ook aan Israëls stamvader, den »Vader der geloovigen” gesteld was.

Afsnijden den band die hem aan zijn vaderland: afsnijden den band die hem aan zijn maagschap: afsnijden den band die hem bond aan zijns vaders huis: afsnijden de hope op zijn eigen vleesch: afsnijden den band der natuurlijke liefde, om „*alleen door het geloof*” dat beter Vaderland te verbeiden, die Stad wier opperste Bouwmeester en Kunstenaar God is. — Welnu, dat beter vaderland, die betere stad, is in het kruis van Christus voor u ontsloten. Dat kruis is het verhevenst kunststuk dat ooit Gods grondelooze barmhartigheid wrocht... Maar aan u dan ook de eisch, dat ge alles zult prijs geven, om »in de gelijkheid van Abraham” niet te wandelen dan door geloof. O! waar eens die heilige veerkracht des geloofs u heeft aangegrepen, daar zult ge uw kracht niet meer verspelen in het najagen van wat toch niet beklijft; daar zult ge niet meer moedeloos klagen, als u het kruis wordt opgelegd en de smart bij u intrekt; daar zult ge niet meer bitter worden, waar men u smaadt en lastert, maar stervend, in het kruis, gevoelen, dat het in deze wereld *alzoo zijn moet*, voor hem die aan dat kruis zich vastklemt. Dan zult ge niet meer troosteloos het hoofd op de borst laten hangen. Gemeente, als het schijnt, als of nooit de kroon u gereikt wordt, maar ge zult blijven strijden, blijven doorworstelen, wetende dat ge *hier* niet kunt overwinnen, »dan in het teeken des kruises”, d. i.: *dan door zelf onder te gaan*.

Gemeente! u is dat kruis van Christus toebetrouwd, dat kruis met zijn onpeilbare diepte van verzoening, dat kruis met zijn aanbiddelijke godskracht, dat kruis waarin genezing is voor alle wonden van het menschenhart. En nu, eens zal dat kruis, waaraan we nu nog slechts gelooven, zijn volle diepte ons openbaren, in al zijn verheven schoonheid zich voor ons ontsluiten. O! geve Hij het u in dien dag, Hij, Die aan dat kruis zijn goddelijk bloed vergoten heeft, dat niet de uitnemende kracht van dat kruis u nederstoote, maar dat ze u opheffe, u doorstrale en verheerlijke in gelijkheid aan den Zone Gods. AMEN.

DE HEERE ONZE ROTSSTEEN.

Want ik zal den naam des Heeren uitroepen: Hij is de Rotssteen.
Deut. XXXII: 3a, 4a.

Steeds M. H. hebben hij al het wisselende van dit aardsche leven de blijvende rotsgevaarten een heilige bekoring gehad voor het menschelijk hart. Ze stortten door de peilers van graniet, waarmee ze wortelen in het hart der aarde, door de vastheid van hun ingewand en de ongedeerdheid hunner leden, een gevoel van het eeuwige uit in onze ziel, die gedurig zich zelve dreigt te verliezen in de nooit rustende wisseling van al wat komt en gaat. Immers, wat ook wegviel, niet die rotsgevaarten. Zij bleven, die reuzenscheppingen der natuur. Laat de hagelslag kletteren, de stormen huilen, de wolken losbranden om hun kruin, fier blijft hún spitse die woede der elementen tarten. Al beeft het aardrijk en kromt het zijn rug, om dien loggen steenlast af te werpen, niet de rotssteen verliest zijn evenwicht, maar buigt de aardkorst weêr in, tot ze zich stil houde als voorheen. Geslachten gaan aan zijn voet voorbij; als het jonge groen botten de volkeren aan den stamboom der menschheid, om straks vergeeld en krachteloos neêr te vallen, — maar hij overleeft die allen, die grijze, eeuwenheugende Rotssteen, als om aan het komend geslacht te vertellen, wat een voorgaand is geweest. Van dien Rotssteen geldt naar waarheid wat een dichter van de gedenkzuil zong:

»Eeuwen aan eeuwen gaan over hem heen,
Geslachten verschijnen,
Geslachten verdwijnen.
Troonen verrijzen en zinken inéén.

Machten en volkeren komen en gaan,
Niets doet hem aan."

Moge al het gloeizand der woestijn verstuiven: diersoorten verdwijnen, die eens zijn rug bekropen hebben: vallen ten leste de eeuwenoude eik, na de stormen te hebben gegraveerd ja, mogen al de bergen van rondom van kleur verwisselen, afbrokkelen en verschuiven, — hij, de rotssteen, blijft zijn grauwe spits onveranderlijk ten hemel heffen, en, al deerde hem die wereld niet, steekt hij zijn stuggen kop door den zachten schoot der aarde heen, meer om haar janner te bespotten, dan om meê te leven, wat zij leeft.

Is het dan wonder, dat de aanschouwing dier onwrikbare rotsklompen alle eeuwen door den mensch heeft aangegrepen? Dat meer dan iets anders, die steenrots hem het beeld is geworden van wat eeuwig is en blijft? Dat hij bovenal door die rotsgevaarten tot vereering en nabootsing is verlokt? Of meldt niet de historie ons, hoe gansche volken de rotsspelonken in hun erve als heilig oord vereerd, de steenrots in hun midden als een heilige gestalte hebben aanbeden. Weten niet de meesten onzer, hoe nog altijd Mahomed's volgelingen zich in Mekka's heiligdom nederbuigen voor het *zwarte rotsblok*, dat Mahomed's stamgeslacht had vereerd? Laast ook gij nooit bij Jeremia van hen, »die tot een steen zeggen: Gij hebt mij gegenereerd" en Jehovah den nek toekeeren? Wat, zoo vraag ik voorts, zijn die kerkgevaarten van steen, als waarin we thans te zamen zijn, wat vooral onze hooge kerktorens anders, dan nabootsing en door 's menschen hand van wat de wilde rots ons vertoont? Geeft niet ook in onze dagen die rotsvesting aan den Moezel, dat adelaarsnest op de bergen, een beeld van het alleenblijvende aan dat veege Frankrijk, waarin alles bezweek? Ja zagen we niet ook ons volk, toen het der vergetelheid ontrukken wilde, wat het doorworsteld en doorleefd had, op het plein van hoofd- en hofstad, de rotsblokken op eenstapelen, om, door monument en door gedenkzuil, van zijn lijden en zijn uitredding bij het nageslacht te doen spreken?

Maar genoeg M. H. Niet op dien stroom mogen onze ge-

dachten deez' avond afdrijven. Niet op de rotsen der aarde heb ik u te wijzen, maar op Hem, »die de Rotssteen onzes harten is, en daarom voor eeuwig ons deel." ¹⁾ Die rotsen der aarde mogen eeuwig schijnen, toch worden ze door den Heere, ónze Rotssteen, Die ook haar formeerde, eens vergruizeld in het niet. Wien ze ook in hun stugheid tarten, niet Hem, die voor Elia op den Herob »de bergen scheuren en de steenrotsen breken deed" ²⁾, en van wien Job in zijn liederen zong, dat »Hij zijn hand legt aan de keiachtige rots en de wortelen der bergen omkeert." ³⁾ Neen, hoe vast-gemuurd ook in het hart der aarde, minder dan niets zijn die gevaarten voor Hém geacht, Wiens grimmigheid, naar Nahum's profetie, eens ontbranden zal om ook »de steenrotsen te vermorselen." ⁴⁾ En daarom, niet bij de rotsen dezer aarde houd ik u op, hoe boeiend ze ook zijn mogen. Eens zinken ze toch weg in het niet, waaruit ze opdoemden. Dán schilveren ze af, verbrokkelen en verstuiven voor den adem van dien Almachtigen God, Wiens »Woord als een hamer is, die ook de steenrots verplettert." ⁵⁾

»*De Heere onze Rotssteen!*'' Ziedaar dan de bezielende gedachte, die ik u deez' avond breng, en wien, die leeft in de Schrift, behoeft het dan nog aangetoond, hoe door heel de Schrift uit die gedachte rust en troost wordt geput voor het hart? Doch wilt ook gij dien troost niet derven, zij dan ook u die uitroep niet maar een zinlooze klank, maar laat die Schrift het u dan zeggen, laat mij dan uit die Schrift het u aantoonen, wat veelheid en volheid van gedachten die naam van »Rotssteen onzes heils," in zich besluit. Natuurlijk, is bij *Israel* die troostvolle naam opgekomen, ook uit *Israel's* geschiedenis moet dan die »Rotssteen" verklaard. Zóó als Israël in zijn lotwisseling achtereenvolgens de Steenrots heeft aanschouwd, zóó moet de sprake zijn, die uit die heilige benaming voor ons hart vloeit. En vraagt ge, waar dan in Israëls geschie-

¹⁾ Psalm 73: 26. ²⁾ 1 Kon. 19: 11. ³⁾ Job 28: 9. ⁴⁾ Nahum 1: 6. ⁵⁾ Jeremia 23: 29.

denis het oogenblik schuilt, waarop de volheid van dien naam het eerst voor Israël's ooren is uitgesproken, terug wijs ik u dan in Mozes' leven naar de dagen, toen hij voor het eerst en laatst den Nebo opklom, naar den afscheidszang, dien hij voor Israël gezongen heeft, eer hij voor altijd het door hem uitgeleide volk verliet.

»Neig de ooren, gij hemel! en de aarde hoore de redenen mijns monds" ¹⁾, alzoo, ge weet het, begint dat majestueuse lied van Jeschûrûn, dat in één der laatste hoofdstukken van Mozes' laatste boek voor ons is opgeteekend, en dat we met onbetwistbaar recht het „*Lied van den Rotssteen*” noemen konden. Immers, met zooveel nadruk heet het daar reeds in het derde vers: »Want ik zal den naam des Heeren uitroepen: geeft onzen God grootheid”, en nu, dien naam uitroepende, spreekt hij aldus: „*Hij is onze Rotssteen*, wiens werk volkomen is, want al zijn wegen zijn gericht” ²⁾. Dát was dan ook, naar luid het vijftiende vers, Jeschûrûn's zonde, »dat hij liet varen God, Die hem gemaakt heeft en versmaadde *den Rotssteen zijns heils*” ³⁾. En vraagt ge, wat dan de bezielende gedachte was, die de Rotssteen hun moest aanbieden? Dit allereerst, »dat Hij *de Rotssteen* was, die hen gegenereerd had” ⁴⁾, de Rotssteen, »wiens wegen gericht waren” ⁵⁾, en wiens rijkdom en genade Mozes in deze woorden afbeeldt: »Hij deed hen uit den *Rotssteen* honig zuigen en olie uit den kei der *rots*” ⁶⁾. Welnu, die Rotssteen Israëls is het, door wiens macht het zijn vijanden verplettert; want hoe, zoo vraagt de grijze zanger, »zou een eenige er duizend van den vijand verjagen, tenzij de Heere, onze *Rotssteen*, ze verkocht?” ⁷⁾ En daarom, Israël wachte op den Heere, Israël vertrouwe op den Heer, en roeme voor het aangezicht van wie tegen hem treden: »Dies bezwijkt ge, wijl úw rotssteen niet is gelijk *ónze Rotssteen*, zelfs onze vijanden rechters zijnde” ⁸⁾.

Welaan Gel., trachten we dat „*Lied van den Rotssteen*”

¹⁾ Deut. 32 : 1. ²⁾ Deut. 32 : 4. ³⁾ Deut. 32 : 15. ⁴⁾ Deut. 32 : 18.

⁵⁾ Deut. 32 : 4. ⁶⁾ Deut. 32 : 13. ⁷⁾ Deut. 32 : 20. ⁸⁾ Deut. 32 : 31.

dan ook in ons hart te doen weerklinken, en met Israël's geschiedenis voor oogen, ook onze ziel te verkwikken aan de rijke weelde, die die heerlijke naam van den »Heere onze Rotssteen" in zich besluit. Zoeken we Israël bij Egypte's rots-groeven op; plaatsen we met Israël ons voor Horeb's rotsgevaarte; volgen we Israël op zijn zwerftocht langs de steenrotsen der woestijn; en denken we ons ten slotte dat Israël voor de rotsburchten van Kanaän, en immers het zal ons blijken, hoe, in dien naam van den Rotssteen, Jehovah ook tot ons komt, als

onze *levenoorsprong*
 en *levensgrond*,
 onze *levensverzorger*
 en *levensbescherm*er,

maar dan ook als

de *levensvernietiger*,
 voor wie tégen Hem zich keert.

I.

Eerst roep ik u dan naar Egypte henen, M. H., het land van Israëls ballingschap, maar ook het land waar menschelijke kracht haar wonderen had ten toon gespreid. Immers, wat de Schrift ons meldt van de »wijsheid der Egyptenaren", het wordt door de geschiedenis bevestigd, en zelfs heden-ten-dage nog door de zeer tastbare gewrochten van die »kracht en wijsheid" gestaafd. Egypte toch was en is nog immer het land dier onmetelijke kunstgevaarten, die, in den vorm van zuil of beeld of grafspelonk, al ónze denkbeelden van wat massaal en grootsch is, overtreffen. En ook al sloopte de tijd ten leste die ontzachlijke krachtgewrochten, nog zou het in zijn uitgeholde steenrotsen de gedachtenis aan die wonderen bewaren. Want natuurlijk de rotsblokken, die als pyramied of obelisk opeengestapeld, of waarvan de sphinxen gehouwen zijn, moesten hun spoor wel achterlaten in de ruwe rotsgroeven, die Egypte's grens omzoomen. Wat nu nog de reiziger daar aanschouwt, dát had dus ook Mozes, dát ook het volk

Gods in Egypte gezien: ginds ja, in de Koningssteden, die reusachtige beelden en gedenkteekenen, maar ook hier in Egypte's rotsgebergten de *holligheid* en *uitgraving*, waaruit die rotsblokken gehouwen zijn.

En nu, denk dan voor uw oog die uitgeholde rotssteen, die Israël in Egypte zag, en lees daarbij Jesaia's woord: „*Aanschouwt, o, Israël! den Rotssteen waaruit gijlieden gehouwen zijt*” ¹⁾, en immers een nieuw licht gaat voor u op over die heilige beeldspraak, en ge verstaat het, hoe de Heer, als ónze Rotssteen, allereerst onze *»levenoorsprong* is, en hoe Mozes, die Egypte kende, jubelen kon „*de Rotssteen, die u uit zijn lendenen heeft gegenereerd*” ²⁾.

De Heere onze God dus de Rotssteen, uit wien ook gij zijt uitgebroken. Uit Hem de kracht die u ten leven riep. Geheel uw wezen, heel uw aanzien, al uw beeldtenis gehouwen uit den rotsgrond van Zijn almachtig, alles-scheppend Woord, -- en toch gij niet, die het u bewust zijt! Ach, waarom anders, dan wijl ge aan dien Rotssteen zijt vervreemd. Ziet, gelijk de blokken uit Egypte's bergen, ver van hun Rotssteen weggevoerd, tot walgelijke monsterbeelden misvormd werden, zóó ook is het u vergaan, zóó ook zijt gij van den Rotssteen, die u genereerde, afgescheurd, en is het ware menschenbeeld in u onkenbaar geworden en tot een monstergestalte verminkt. Maar nogtans, ook zoo blijft Hij toch de Rotssteen, waaruit ge gehouwen zijt, Hij uw levenoorsprong, en al het heil dat u opwaacht, wordt alleen daaruit verklaard. *Omdat* uit Hem uw leven is, *wijl* ge uit Hem genomen zijt, kan door Hem alleen de nood van uw hart worden vervuld. *Omdat* in Hem uw oorsprong ligt, *wijl* ge van Hem zijt en niet bestaat dan om zijns Naams wille, kan uw leven in *Zijn* gemeenschap alleen waarlijk *leven* zijn. — Juist omdat ge van Gods geslachte zijt, zonkt ge zoo peilloos diep. Juist omdat ge aan zoo hoog ontvallen waart, moest de heiligste verheffing zich in u mengen met de zelfverlaging der schande. Uw schuld, uw aanklacht,

¹⁾ Jesaia 51 : 1. ²⁾ Deut. 32 : 18.

juist uit dien hoogen oorsprong vloeit ze voort. Uit dien Rotssteen gehouwen, en toch zoo verminkt, zoo misvormd, zoo vergruizeld in uzelfen, juist daarin spreekt uw ellende. — Neen, zeg niet, dat het de ijdelheid des menschen streelen is, zoo we onverbloemd dien oorsprong uitspreken. Integendeel M. H. Alleen omdat ge naar den beelde Gods geschapen zijt, is uw dood zoo ontzettend. Juist naarmate ge uit rijker komt, is uw armoê te banger. Juist in dat »van Gods geslachte» zijn, ligt het nooit sluimerend verwijt, de doem des oordeels voor uw ziel.

En als dan toch het heimwee naar dien Rotssteen u bekruipt, en ge dat heerlijke beeld van God vruchteloos in u zoekt en toch zoo vurig begeert, of u dan niets dan dat zelfverwijt blijft? O! M. H. de Heere onze Rotssteen heeft ingewanden der barmhartigheid, en daarom, als gij dan in dien strijd moet onderliggen, en de strak gespannen veeren eindelijk geheel springen, en zelfs dat deel van het menschelijke, waarop ge nog boogdet, zich al meer oplost en ontbindt, en dies uw hart dreigt te bezwijken, — ziet, dan wijst Hij u op de Steenrots der eeuwige Herstelling, die in Christus u zijn kloven ontsluit ¹⁾. Naar dien wonderen Steen roept dan Zijn Woord u, die in Daniëls nachtgezicht het menschenbeeld tot puin vermaalt ²⁾, maar toch de *Hoeksteen* ³⁾ is, die, hoe ook door de bouwlieden verworpen ⁴⁾, nogtans den tempel Gods zal doen omhoog rijzen; die wondere Steen, waarop naar Sacharia's Godspraak »de zeven oogen Gods rusten» ⁵⁾; de Rotse der behoudenis, waarvan Paulus het zoo stellig getuigt, dat hij, »*de Christus, de Steenrots was.*» ⁶⁾.

En daarom, laat het uit zijn, Gel. met dat pogen om, buiten Hem, ons zelf te herstellen, en werpt veeleer uzelfen weg, vertreedt en vergruizelt die misvormde gestalte, waar ge al uw arbeid aan ten beste gaaft. Neen, het eens geschonden marmerbeeld blijft geschonden, zoolang het niet nieuw gebeiteld

¹⁾ Hoogl. 2 : 14. ²⁾ Dan. 2 : 34. ³⁾ Jesaia 28 : 26. ⁴⁾ Psalm 118 : 22.

⁵⁾ Sach. 3 : 9. ⁶⁾ 1 Cor. 10 : 4.

is uit de Rots. Niet in u, maar in dien Rotssteen, ligt uw ware gestalte, rein en vlekkeloos, geborgen ¹⁾, en ze wordt niet uit zijn volheid gehouwen dan door den Heiligen Geest ²⁾. Want ziet, niet nú slechts is het woord waarachtig, dat alle ziel uit God genomen en in Hem aller oorsprong is, maar in nog veel heerlijker zin, zal eens het oog der gezaligden, daarboven, het Lam aanschouwen op den troon, om met nieuw geklank Hem toe te zingen: O! eeuwige Rotssteen, waaruit we genomen zijn, Gij, de Steenrots, die ons hieldt omklemd!

II.

We zochten Israël in Egypte op, maar, ge weet, uit dat land der dienstbaarheid toog het uit. God kliefde de wateren en de oevers langs, óver de bedding der zee, het golvend woestijnzand door, ontvluchtte Israël zijn verdrukker, tot het zich, na lange dagreizen, voor het onmetelijk rotsgebergte van Sinaï en van Horeb zag geplaatst. Wilder, majestueuser, ontzagwekkender rotsketen, zoo getuigen, wie het zagen, wordt vruchteloos gezocht. En nu, dien rotsberg heeft Israël aanschouwd, toen de wolken vuur schoten, en de donderslagen dreunden, en alle dier, verschrikt en opgejaagd, wegvlood en vloog, en het woestijnzand opstoot, gezweept door den stormwind; op dien rotsklomp heeft Israël in verbijstering gestaard, toen, mét Israëls hart, alles óm Israël scheen te bezwijken, en alleen dat rotsgevaarte vast stond, — en daarom, dat de eeuwige Rotssteen ook onze *levensgrond*, de vastigheid van ons aanzijn is, waar, zoo vraag ik, meer dan bij den Sinaï, heeft het Israël geleerd? Niet slechts dat we uit Hem zijn, maar ook dat we *door Hem gehouden* worden, ligt dus in dat »Heere onze Rotssteen» besloten; en ook u, zijne gunstgenooten, geldt het woord des profeten: »Vertrouwt op den Heere in der eeuwigheid, want in Hem is een *eeuwige* Rotssteen.» ³⁾

Of zegt het mij, hebt ook gij geen behoefte, om dien eeuwigen *grond* onder u te voelen, bij het rusteloos wegvlieten, niet

¹⁾ Col. 3 : 3. ²⁾ Joh. 16 : 14. ³⁾ Jes. 26 : 4.

slechts van de dingen om u heen, maar evenzeer van uw eigen leven? Immers, hoe velen ook de dagen der jaren uws levens zijn, ze zijn állen van u gegaan, niet één is u trouw gebleven, in den Tijdstroom zijn ze u allen ontglipt. Doorgedroomd, meer dan doorleefd, doorgezweefd meer dan doorgedacht, hebt ge dat leven, dat achter u ligt. Weggeleden is uw leven als in een peilloozen afgrond, langs welks steilten ge nauwelijks in de diepte gluren durft. Gij spreekt van het *heden*, maar wat is ook déze dag anders, dan een golfslag, die even zijn kop boven de wateren opsteekt, doch om straks weêr in den stroom weg te duiken. Ja, het immers, of die stroom zijn wateren zelfs vóóruit drijft, om nu reeds uw *toekomst* weg te spoelen, eer gij die nog genoten hebt. En nu, gij wilt een oogenblik tot bezinning komen, een oogenblik u zelfs worden, om te weten wáár, om te weten wát gij zijt. Maar neen, voortsleurt u de levenszee op de baren, en voort wiegelt ze u op, haar dobberend vlak. Er is in haar geen ruste, in haar is niet dat blijft! — O, laat van haar dan af, voortgezweepte en gejaagde! en als ge dan, bezwijkend in het hart, de hand boven die golven uitsteekt, om te zoeken, om te tasten, of daar geen vastigheid is, die den stroom voor u breken, die aan dat spel der golven u ontrukken kan.... o, zie dan, daar ligt Hij, de Rots der eeuwen. »Ik zal zijn, die Ik zijn zal'' is Zijn naam. Hij wentelt niet, en wankelt niet, maar rustend in Zich zelf biedt Hij ook u, arme! rust. En daarom zet op Hem den voet, dan zult ge den eeuwigen grond onder u gevoelen. Zoek aan Hem u vast te klemmen, dan vindt gij het álles weder: uw *verleden* met uw schuld en zonde, maar ook met Zijn genadeblijk, uw *heden*, maar in Hem gegrond, uw *toekomst*, maar in Hem geborgen. Zoo God u maar ten Rotssteen is, o, wat deert u dan het rusteloos afvloeien van den Tijdstroom? Immers, niet meer u sleurt hij dan meê.

Doch niet slechts een eeuwigen grond voor uw *aanzijn* heeft ge, maar ook een onwankelbare vastigheid voor wat *waarheid* is en *recht*. Niet waar? vooral in onze dagen wordt die behoefte, door elk die meêleeft, diep gevoeld. Ziet toch,

een geest is in de wereld uitgegaan, die de Pilatusvraag »Wat is waarheid?» op nog spottender toon, dan eens Rome's Landvoogd, hooren doet. Een geest is het, die alle zekerheid betwijfelt, alle stellige waarheid ontkent, en de scharnieren stuk wringt, waarom zich de deuren van het eeuwig recht bewogen. Een geest, die alles wat nog scheen te staan omverwerpt, de springveeren des levens breken doet, en alle vaste beginselen loswrikt, waarop het gebouwte van ons leven was gegrond. Het is, of door zijn drijven elke stut en elke staf ons ontvalt, de spierkracht des geloofs ontspannen en de zenuw roekeloos wordt doorgesneden, waarlangs zich het leven onzes geestes bewoog. Geen wet der natuur die door hem meer geheiligd, geen wet van het voorgeslacht die meer geëerbiedigd wordt. Alles lost zich op, alles onthbindt zich, en niet lang meer, of tot een puinhoop ineengeworpen liggen al de brokstukken van het menschelijk leven, ja vertreden en verbrijzeld al wat eeuwen lang het lieven en het loven van ons menschelijk hart is geweest. En gij, ge meendet althans voor u zelf nog vast te staan. Maar neen, ge leeft te midden dier afbrokkeling en onttakeling, en die algemeene onvastheid maakt u zelf onvast. Ge gelooft nog, . . . maar toch het is, of de elementen van uw geloof wegmolmen in uw hand. Ge wilt handelen naar beginselen, maar ook zij begeven u, nu ze door niemand beleden, door ieder bestreden, door niet weinigen bespot worden. Maar hoe, zoo vraagt ge, is er dan geen vastheid meer voor mijnen voet? Zal dan een doelloos gissen, een onzeker tasten, een roepen zonder hope, al de veerkracht mijns geloofs verteren, en mijn arm hart bezwijken moeten, dat om vastheid vraagt en toch alles voelt wegbrokkelen? O, als het zoo stormt in het hart, neen, dan niet gewanhoopt, mijn broeder, want niet in dit warrelend leven, niet in het grillig denken, niet in uw trillend hart, maar in Hém, de Rots der eeuwen, zijn die beginselen gegrond, ligt de wortel der »Waarheid" en de wortel van het »Recht". Hoort het, hoe van Sinai's bergkruin het *Recht* Gods uitgaat en Zijn *Waarheid* spreekt. Neen, niet de mensch heeft die beginselen, zij hebben den mensch gevormd.

Al wierden ze ook van allen verlaten, nogtans zouden ze onwrikbaar staan in Hem. En daarom, opgebeurd het moede hoofd! Al ziet ge den eeuwigen bodem der dingen nog niet, toch is hij er, toch breidt hij zich uit onder u. »Ik sta op eene Rots geground'', mag uwe ziel juichen. Want, wat ook óm, wat ook in u bezwijkte, mits ge gelooft, zal Hij uw Rotssteen blijven, uw *grond*, uw eeuwig deel.

III.

We gaan verder M. H.! en breken met Israël van voor den Sinaï op, om het volk der openbaring te volgen op zijn tocht door de woestijn. In Egypte vonden we den Rotssteen, *waaruit Israël gehouwen*, bij Sinaï den Rotssteen, *waarop het Israël Gods geground is*, laat nu dan de Steenrots der Woestijn het ons zeggen, hoe de Heer, ónze Steenrots, *voor het leven van zijn Israël zorgt*.

De Rotssteen het beeld van den „*Levensverzorger*''!... o, ik weet het, ons klinkt dit vreemd in de ooren, die, gewoon aan onze vette landouwen, niet dan met huivering denken kunnen aan de kale, naakte rotsklip. Maar wilt ge weten, met wat geheel andere gewaarwording die Steenrots door den reiziger der woestijn wordt begroet, hoort dan, hoe Jesaia ons hem beschrijft, als een »verberging tegen den wind, als een waterbeek in dorre plaatsen, als schaduw werpend in een dorstig land'' ¹⁾. En immers, al weet ge het niet bij ervaring, toch kunt gij het u voorstellen, waarom zooveel zegen in die Steenrots schuilt. O! denk u dien uitgeputten reiziger slechts, die, wadend door de zandgolven der woestijn, van verre den Rotssteen begroet. Ziet, als vuur valt de hitte uit den wolkeloozen hemel op hem neêr, en gloeit hem zengend uit den bodem tegen, teruggekaatst door het glinsterend zand. Die vuurbodem onder zijn voet wijkt en doet hem terugglijden bij elke schrede. Het scherpe stuifzand, door den wind opgenomen dwarrelt om hem heen, verschroeit zijn ooglid en schuurt zijn

¹⁾ Jesaia 32 : 2.

huid aan stuk. En bij dat alles verteert hem een brandende dorst, die door de schrale lucht al feller geprikkeld wordt. En toch, voort moet hij, hij kan niet rusten, wil hij niet onder den zandstroom bedolven worden. O! zoo zwoegt de reiziger der woestijn, naar licht en vocht, naar rust en schaduw hijgend. God zij lof! daar ziet hij eindelijk de Steenrots! bij die Steenrots ritselen beken! Ziet, in de kloven van die Rots heeft de bijenzwerm haar wilden honing gepuurd! Bij die rotsen is het koeler. Achter dien Rotssteen is de wind gestuit, de zandvloed gebroken. Breed werpt die Steenrots haar schaduw om zich heen, en voor het wegglijdend zand biedt ze hem een harden keivloer. Zegt mij, begrijpt ge niet, dat die Steenrots als een reddende Engel van verre opdaagt? Begrijpt ge niet, dat al Israëls zangers om strijd die Steenrots bezongen hebben? En is het dan nog wonder, dat een zegenende Rotssteen voor Israël het beeld werd van zijn God?

Want immers, de »Rotssteen was Christus ¹⁾,» zegt de apostel, en ook van die Steenrots ontvangt de ziel, »schaduw voor de hitte,» »beekwater voor den dorst» en »zoeter dan honig» om het hart te verkwikken.

Schaduw voor de hitte... Neen, niet u geldt dit, die nog altijd meent te wandelen in den hof van Eden, nog door geen zonde verbleekt. Niet u, die, nog altijd in uw droom bevangen, den schijn der wereld voor werkelijkheid aanneemt, haar glazen steenen voor robijnen, haar valsche schittering voor glans van het echte goud. Maar, gij in ons midden, die door Gods genade aan dien waan onttrokken, die ontnuchtert wierdt en wakker zijt gescluid door den ernst van Gods heiligen toorn, ik weet het, aan uw ziel biedt dit leven geen heil, die wereld geen voedsel, die aard geen plek der ruste meer. Voor úw zielsoog is het alles woest en ledig om u geworden, en waar ge, als Israël, u pelgrim weet naar het land der belofte.

¹⁾ 1 Cor. 10 : 4.

gaat ook u, als Israël, die pelgrimstocht door een woestijn.

Neen gij vraagt het niet meer, wat voor uw ziel bij dien woestijntocht het verzengend vuur is, dat van den hemel neder-slaat en u tegengloeit uit het zand. Immers, ge kunt niet op-zien naar den Hooge, of ge ontmoet den blik van Hem, Die naar het woord des apostels »een verteerend vuur" ¹⁾ is in Zijnen heiligen toorn. Den gloed van dien toorn hadt ge eerst niet bespeurd, toen de wolken der zelfmisleiding zijn stralen nog aan uw zielsoog onttrokken. Maar nu, nu die stralen lood-recht, ongebroken, op u neervallen, nu ziet ge dien glans niet slechts, maar dringt hij met niets-sparende kracht op geheel uw wezen aan, drukt op uw ziel met loodzwaar wicht, en doorzengt u met zijn heilige schittering tot in het binnenste uwer nieren. Ja, niet slechts van boven druipt die vuurgloed van Gods heiligen toorn op u, maar het is, of geheel uw zondig leven, met den vuurdrop van dien toorn bedauwd, u dien gloed terugkaatst, om zijn verblindende kracht voor u te verdubbelen. Alles bedrukt, alles benauwt u. De hemel klaagt u aan, en de aarde getuigt tegen u. Niets tempert voor u dien gloed. Er is geen ontkomen, er is geen verademing, ... en aemechtig dreigt gij neer te zinken. O! wie uwer ooit in den smeltkroes van dien toorn geworpen werd, gij kent ze, die oogenblikken, dat de ziel klaagt: »Laat mij sterven, Heer, zoo het maar niet is voor een eeuwigen dood!" Maar dan, M. Br., kent gij ook de heerlijke vertroosting, als de eeuwige Steenrots dan tot u komt in uw verlatenheid, als Hij met de lendenen zijner eeuwige gerechtigheid zich onder u buigt en achter u om trekt, en de zengende hitte van Gods toorn door de koele schaduw Zijner ontferming gebroken wordt. O! achter die Steenrots. Met *zijn* eeuwige gestalte tusschen ons en den Heilige, dan leeft de ziel weer op, dan poogt ze de longen weer uit te zetten. Geborgen in de klove van dien eeuwigen Rotssteen, weet ze zich met den Heilige verzoend.

Maar toch, niet alleen de hitte van Gods toorn moet voor

¹⁾ Hebr. 12 : 29. Deut. 4 : 24.

u afgekoeld, ook uw *dorst* moet gelescht worden. Al hebt gij gebroken met de wereld, al is haar valsehe inhoud in rook voor u verdampt, al is de verzoening gevonden, daarmee is de schreiende nood van uw hart nog niet vervuld. Hebt ge niets dan verzoening, dan blijft het in uw binnenste nog gapen met een peilloos ledig, en daarom, juist van den verzoende geldt het, dat »gelijk het hart schreeuwt naar de waterstroommen, zoo zijn ziel dorst naar den Heer". ¹⁾ En nu, die dorst is in u. Ge zoekt lessching. En nog eens ziet ge om naar de waterputten der woestijn, maar ze zijn bedolven. Nog eens strekt ge de hand uit naar de waterbakken van uw eigen hart, maar ziet, ze zijn gebroken. Nog eens zet ge de waterkruik aan de lippen, die de wereld u medegaf, maar niet één druppel biedt ze tot laafnis van uw dorst. En toeh, uw ziel versmacht. Ge dorst naar *gerechtigheid*, maar hebt ze niet, en de ongerechte wereld is als een dampkring om u, zóó vochtloos, zóó prikkelend, dat ze den brand op uw lippen nog verhoogt. O! hoor dan bij dat schreien uwer ziel, hoor dan wat de Schrift u toespreekt en verga dan niet van dorst naar de gerechtigheid. mijn broeder, maar kom hier, kom tot den Rotssteen uws heils, en die Steenrots zal ook voor u zich klieven en u met overvloeiende gerechtigheid uit de diepten des Eeuwigen drenken. Ziet, gelijk Israëls wachter de Steenrots sloeg van Meriba, zoodat de wateren als beken vlóten, zoo zal de Christus ook u de stroomen geven des levenden waters, en »het zal in u worden tot een fontein, die tot het eeuwige leven springt". Neen, niet die van verre staan, hooren het heilig ruischer van die »wateren der gerechtigheid", maar gij, wien God den tooverstaf des geloofs reikte, gij zult niet op de Steenrots slaan kunnen, of de waterbeken zullen voor uw voeten kabbelen, en er zál laafnis en altijd nieuwe laafnis zijn voor uw verdorstende ziel.

Ja, meer nog dan water besluit die Steenrots voor u in haar kloven. Is dan om Jezus wil het zoete der wereld u bitter ge-

¹⁾ Psalm 42 : 2.

worden, een genieting „zoeter dan honigzeem” is in de spleten van dien Rotssteen u bereid. Gelijk Jehovah tot Israël sprak: »Ik heb u verzadigd met honig uit de steenrotsen”, en Job voor eeuwen zong: »van den Rotssteen, die oliebeken bij hem had uitgegoten,” zóó zal die wondere Steenrots ook u, meer dan laafnis voor den dorst, ook u een hooger zoet des levens schenken. Immers, gij allen, die in Gods heilgeheim zijt ingeleid, gij kunt uit eigen zielservaring getuigen, hoe dan juist, als vleesch en hart bezweek, die Rotssteen de diepten Zijner genade voor u ontsloten heeft, om u, juist in de ure der smart, een zaliger genieting te doen smaken. O gelijk de honigzeem in de lendenen der steenrots ligt saamgegaard, zoo is ze ook in de lendenen der genade van Hem, Die u ten Steenrots is, die verborgen schat van innerlijke geneugte, van onuitsprekelijke verkwikking voor de ziel. Neen, met die Steenrots in ons midden, dan treuren we niet bij den zwerftocht door dit arme leven. Mét Hem, dan is er nog vreugd, ook al dreigt het hart te breken. Mét Hem, dan is er nog een lach, al schreit de ziel. Mét Hem, dan zullen we nog in de schaduwen des doods zelfs een verkwikkende gave smaken, een manna niet uit aardse vrucht bereid. Ja, mét Christus, ónze Steenrots, dan trekken we al jubelend voort, juichend in het zoet geneugt Zijner eeuwige liefde en dankend, dat Hij ook ons, naar het woord des Psalmisten, heeft

»Honigbeken doen
Uit de rotsen vloeien.”

IV.

»De Steenrots die het leven *verzorgt*, zoo vonden we het dan, maar ook de »Rotssteen die het leven *bescherm*,” en het is vooral die beteekenis van den »Heere onze Rotssteen” als „*Levensbescherm*”, die in elk psalmlied ons tegentrikt, en spreekt uit heel de Schrift. -- Reeds straks wees ik er op, hoe de geschiedenis van Frankrijk nog in onze dagen de onneembaarheid der kleine rotssterkte toont, waar zelfs vestingen van den eersten rang, als het hardgeteisterd Straatsburg, vie-

len. En nu, immers zoo zijt ge geen vreemdeling in Israëls weervaren, of ook daar trof u diezelfde hárднеkkige worsteling, die zich telkens ook om zijn rotsburchten ontspon. Natuurlijk met dát oog vooral moest Israël den Rotssteen wel aanzien van het oogenblik af, dat het den tocht door de woestijn had voleind en Kanaän was binnengetogen. Want wat, zoo vraag ik, waren de steile, spitse rotsgevaarten in dat Kanaän anders, dan de zetels van die ongenaakbare, onverwinbare burchten, die, in den steenwand uitgehouwen, eens door de Enak's reuzen werden bewoond. Gelijk Job van den adelaar zingt: »hij woont en vernacht in de steenrotsen, op de scherpste der rotsen zuipen zijn jongen bloed" ¹⁾, zoo hadden immers ook Kanaäns volkeren hun vaste burechten als adelaarsnesten op den steenrots gelegd. Wat strijd had Israël niet te strijden gehad, wat bloed niet vergoten, eer zich de hooge burchtpoort voor hem ontsloot! Maar ook, hoe had het, eenmaal van die burechten meester, zich niet zelf op die hooge rotsklippen vastgenesteld, gereed om elken aanval van den vijand te weêrstaan. Ja, zij hadden ze op de Kenieten veroverd, want, gelijk Mozes zong, »hún rotssteen was niet als Israëls Rotssteen, zelfs hun vijanden rechters zijnde" ²⁾. Maar nu, nu ze zelve in die burechten gezeten waren, in de schaduw van den eeuwigen Rotssteen, wie zou thans hen genaken, wie thans hen verjagen kunnen? En daarom werd, hoe kon het anders? de steile, de ongenaakbare rotsburcht voor Israël van zelf een beeld van de onverwinbare bescherming, die het in zijn Bondsgod bezat. »Heer, Gij zijt mijn burecht, mijn hoog vertrek, Gij zijt mij een Rotssteen, om gedurig daarin te gaan" ³⁾, hoe, zoo bid ik u, kon dit voor Israëls ooren gezongen worden, zonder dat de rotsburchten van rondsom de kracht dier heilige taal vertolkten?

Laat het in dien zin dan ook uw gebed, ook uw smeeeking zijn, Gel.: »Wees mij, Heer! tot een sterken Rotssteen, tot een zeer vast huis, om mij te behouden" ⁴⁾, zij dat ook úw

¹⁾ Job 39 : 33. ²⁾ Deut. 32 : 31. ³⁾ Ps. 71 : 3. ⁴⁾ Ps. 31 : 3.

roepen bij den driedubbelen strijd, die u is opgelegd; de strijd der *smart*, de strijd der *zonde*, en de strijd, dien ge als *gemeente* van den Christus voert.

Ja, ook de strijd der *smart* noem ik, en stel dien zelfs met onzen Catechismus voorop, want wie nog niet door overdreven geestelijkheid is verblind, die weet het uit zijn eigen worstelen, hoe hij ook bij dien strijd, zonder een vaste schuilplaats, bezwijkt. O! als het lijden u achtervolgt, het lachen u vergaat en de smart bij u intrekt, om te vernachten; als ziekte uw kracht, zielsverdriet u vreugde breekt, of bittere rouw u met zijn somber floers omhangt; als uw hoop in vertwijfeling, in teleurstelling uw verwachting ondergaat; als de lasten des levens u het zoet des levens in bitter verkeeren en u den slaap van de oogen rooven, — zegt het mij, wordt het dan ook u niet soms te eng, te bang, te beklemd op deze aarde? Of als er zijn onder uwe medemenschen, die u geen goed hart toedragen, die u leven vergiftigen met hun laster, anderer hart voor u sluiten door hun smaad; zoo ge met al uw inspanning niets dan ondank, met al uw worstelen niets dan miskenning inoogst; zoo ge terug wordt gedrongen door uw vijand, verlaten door uw vriend, verdacht zelfs door wie u liefde beloofde, — o, zegt het mij, wordt het dan in het strijdperk des levens ook u niet wel eens te benard, dat ge naar verademing hijgt, naar ontkoming uit zooveel angsten? En daarom, ook u roep ik het toe, door lijden benauwde, door laster vervolgde in ons midden! Zie, hoog boven de woeling des levens woont Hij daar, de Heer onze Rotssteen, en daarom, »bezwijkt u ooit in bittere smart, of bange nood uw vleesch en hart” ¹⁾, hef opwaarts dan de ziel, en van Hem zal uw redding komen, die ook voor u, o, geplaagde! zijn wil »uw rots, uw deel, uw eeuwig goed!”

Maar toch, feller nog rijpt de strijd der *zonde*, want ook uw zielsleven is bedreigd, gelijk het Israëls leven was in Kanaän's erve. Er is ook voor u een vijand, die op u loert. Hij

¹⁾ Psalm 73 : 26.

sluipe dan in het vriendengewaad aan uw zijde, of trede openlijk als vijand tegen u op, of wel hij belage 'u van uit uw eigen hart, om u van binnen uit te verderven, — dit weet elk, die leeft en op zich zelf let, dat onze ziel nóóit veilig, nóóit onbedreigd, nóóit van vervolging vrij is. En nu, met dien overmachten vijand zoudt gij den kamp wagen in het open veld, wagen met uw gebroken kracht, van uw gesprongen boog de stompe pijlen richten willen op het geestenheir waarmee Sathan u bestrijdt? Maar immers dan bezwijkt ge gewisselijk. Neen, hij alleen kan in dien strijd ongedeerd blijven, die het steile bergpad beklimmen wil naar dien vasten »Rotssteen'' daarboven, wiens ziel den gebedsweg kent naar dat Hoog Vertrek, waarin hij veilig en onverwinbaar is. En daarom, naar Hem gevloten, in Hem u teruggetrokken, in Hem u als opgesloten, dan zal geen vijand u meer deren. In Zijn kloze ligt uw kracht. Is u het rotspad te steil, Hij zal zelf u opleiden naar »dien Rotssteen, die u voor te hoog schijnt''¹⁾. O! in het vlakke veld wordt ge verslagen, in de vlakte moet uw ziel bloeden, maar hebt ge een Rotssteen, »niet maar om soms, maar om gedurig daarin te gaan''²⁾, ook gij zult het dan bekennen, wat Jesaia eens van Israël zong: »Ze juichen, die in de rotssteen wonen''³⁾.

Eindelijk, daar is ook een strijd, dien ge als *gemeente* van den Christus voert, en ook bij dien strijd zeg ik: »Laat in den Rotssteen onzes heils uw sterkte zijn!'' Ge kent dat heerlijke woord: »Die in de schuilplaats des Allerhoogste is gezeten, die zal vernachten in de schaduw des Almachtige'', en wel mag aan het Israël onzer dagen die troost niet ontgaan. Zijn strijd is bang: een strijd van een handvolle tegen een gansche wereld: een strijd met valsehe broederen, die om met een woord van Salomo te spreken, als »slangen op den Rotssteen'' zijn: een strijd niet minder, die door zijn nieuwen vorm en nieuwe wapenrusting gedurig de gelederen ontstelt. Wáár zou dan onze hope zijn, zoo we niet wisten dat de

1) Psalm 61 : 3. 2) Psalm 71 : 3. 3) Jesaia 42 : 11. 4) Psalm 91 : 2.

Rotssteen vast staat, al bestierf zijn lof op onze lippen? Neen, niet in het zichtbare, maar in den onzienlijken Rotsburcht zijn die »poorten der gemeente”, waarvan Jezus sprak, dat geen hel of dood ze overweldigen zal. Ja, al trof u zelf bij dien strijd het pijlschot van den Booze nog niet in de lendenen, dan nog zeg ik, berg u in Zijn hoog vertrek, vlucht in Zijn burcht. Want immers, blijft ge in de vlakke, dan wordt ge gedurig misleid. Dan ziet ge den vijand niet, die achter het vriendschild zich verbergt. Dan zijt ge altijd gejaagd, niet wetende, wie tegen u optrekt. Dan is er nooit hope, omdat ge den Leeuw uit Juda's stam nog niet komen ziet. Maar zijt ge in Hem verheven, woont ge in dien rotsburcht, o! dan liggen immers al de gangen en raadslagen des vijands voor u open; dan ziet ge van uit de hoogte wie achter het schild, wie onder úw kleuren zich verbergt; en bovenal, dan bespeurt ge het nú reeds met eenewigen jubel, hoe die vijand, die het u hard maakt, zélf reeds omgetrokken, zélf reeds verloren is. Want, ziet, hoog op de bergen, wuiven nu reeds in volle zegepraal de in bloed gedoopte vanen van Christus uwen Heer!

V.

En nu, M. H., ziet ge dan zoo bij elken strijd naar den Rotssteen uws heils op, gewisselijk, dan zal naar het heilig woord van Jesaia, ook »u de Heere ten heiligdom zijn”. Maar zegt u hart daar »Amen” op, sluit dan ook het oog niet voor de ontzettende gedachte, die de Ziener er aanstonds op volgen liet: »Uliden ten Heiligdom, maar tot een Rotssteen der struikeling en een Steen des aanstoots” ¹⁾, voor wie afdoolt van Hem. Ge weet het, aan diezelfde rotswanden in Israël kleefde ook een afgrijselijke herinnering, een herinnering van vergoten bloed. Hoe telkens lezen we niet van krijgers, van haar steilten neêrgestort. Hoe menige rots was niet bezoedeld met het bloed der kinderen, die men tegen haar scherpten te pletter

¹⁾ Jesaia 8 : 14.

sloeg. ¹⁾ En daarom die rotsburchten in Kanaän omzweefden óók gedachten des doods, de Rotssteen spreekt ook van „*Levensvernietiging*”. »Zie, ik leg in Zion een Steen des aanstoôts — spreekt de Heere — en een Rots der ergernis” ²⁾; en de apostel herhaalt: »de Steen, dien de bouwlieden verworpen hadden, is geworden tot een hoofd des hoeks, tot een Steen des aanstoôts en een Rotssteen der ergernis”. ³⁾ O! zij dan de Heer u allen een Rotssteen des heils, maar ópdat Hij het u zij of worde, bid ik u, werp dan ook die ontzettende gedachte niet weg: »De Heer een Rotssteen des aanstoôts, der struikeling en der ergernis, voor wie tegen Hem aanvalt of tegen Hem zich verhardt”. Vergeet het niet, de Heer is u *allen* een Rotssteen, want hoe ge ook van Hem afzwerft, eens komt ge toch met Hem in aanraking, met Hem hebt ge van doen. Voor een tijd misschien, maar niet eeuwig, kunt ge Hem mijden. Eens ontmoet Hij een iegelijk toch op zijn weg, en dan zal het beslist worden, of Hij Zijn vaste Burcht voor u openen, of wel u met de scherpte van den Rotssteen verpletteren zal! — Ziet, als een Rotsgebergte te midden der baren verheft de Naam des Heeren zich uit de zee des levens. Nog stak de dreigende storm niet op. Nog kunt ge de veilige haven binnenglijden, die in zijn rotswand zich opent. Maar indien niet. Zoo ge wilt blijven dobberen, zoo ge niet gelooft, wat u de »Wachter op de muren” toeroept van de woede der orkanen die komt, wee dan u, verlorene! want als straks de wolken zich saampakken en de winden loeien en de draaikolken gapen zullen, voort drijft en slingert u dan de woede der baren en slaat u op den Rotssteen te pletter.

En toch, Gel., zou dat gevaar niet voor zeer velen dreigen? Helaas, hoever zijn we niet teruggegaan van de dagen, toen het hooggestemd Hervormingslied »Een vaste burt is onze God” uit aller ziel gegrepen was? Ach, ook daarna weder is Jeschûrûn vet geworden en heeft vergeten den God zijns heils.

¹⁾ 2 Kronijken 25 : 13; Jesaia 40 : 26; Ps. 1 7 : 9; Jesaia 57 : 5; Jeremia 51 : 25. ²⁾ Jesaia 8 : 14. ³⁾ 1 Petr 2 : 7.

Of liever, ik weet het, *vergeten* is Hij nog niet. Die nimmer naar dien Rotssteen uitzagen, zijn weinige. Een trekken naar dien Rotssteen voelden we allen soms in de ziel. Maar als we daarbij niet blijven staan, en ik de vraag in uw midden wèrp: voor wien Hij de *eenige* Rotssteen, het *eenig* steunsel is? O, is het dan niet, of de »Rotssteen onzes heils» schier van ieder verlaten wierd, en of we elkanderen nog zien ronddolen in de woestijn, elk leunend op zijn eigen staf, zoo het schijnt, door eigen stut en steun gedragen. We zoeken ja een Rotssteen, maar wenden van de eenige Steenrots ons af, en hoog als een berg tasten we ons goud en zilver op en beelden ons in den rotsberg te hebben gevonden. Den Rotssteen onzes heils gaan we voorbij, en op het veld onzer verbeelding stapelen we onze kennis en wetenschap, onze eer bij menschen, onze macht en onze ijdelheid, als holle blokken op elkander, of ze ons ten Rotssteen zijn mochten. Ja, waaruit zoekt de mensch zich geen hoogte op te werpen, waarin hij schuilen zal? Zien we niet, hoe zelfs het geloof, hoe de deugd, in den vorm der eigengerechtigheid, zich glooiend voor onzen voet verheffen, om ons van den eenigen Rotssteen af te houden? En of dan de Heer het ons al in Zijn Woord getuigt: Zoo zegt de Heere, de Koning Israëls, en Zijn Verlosser, de Heere der Heirscharen: »*Immers er is geen andere Rotssteen, Ik ken er geen*», ... ¹⁾ wij willen Hem niet, wij gelooven Hem niet, en gaan voort een zandhoop saàm te kruien, waarop het gebouwte van onzen vrede rusten moet... En, het is zoo, ... die zandhoop schijnt ons te dragen. Maar toch, eens, Gel., zal naar het Woord des Heeren, de slagregen nedervallen, de bergstroom nederdruisen, en groot zal dan de val zijn van het huis, dat op iets anders dan dien eenigen Rotssteen was gegrond. En daarom, »laat af van den mensch, wiens adem in zijn neusgaten» ²⁾ is; dús ook van u zelve. Verbreek uw stut en staf, opdat niet eens de Heere ze verplettere. Gewisselijk, hij komt, de dag, waarvan de Ziener op Pathmos getuigde,

¹⁾ Jesaja 44 : 6a, 8b. ²⁾ Jesaja 2 : 22.

»dat in dien dag de machtigen der aarde zullen vlieden in de steenrotsen der bergen, en zeggen zullen tot de rotsen: Valt op ons en verbergt ons voor Hem, Die op den troon zit en voor den toorn des Lams" ¹⁾). O, zij úw schuilplaats op dien dag, niet onder de rotsen der aarde, maar hoog daar boven in Hem Die een eeuwige Rotssteen zijn wil, voor wie „*zijn Naam*” hebben lief gehad. AMEN.

¹⁾ Openb. 6 : 15.

XI.

GODSDIENST EN ZEDELIIKHEID.

Dan zal Ik rein water op u sprengen, en gij zult rein worden. En Ik zal u een nieuw hart geven en zal een nieuwen geest geven in het binnenste van u; en Ik zal het steenen hart uit uw vleesch wegnemen en zal u een vleeschen hart geven. En Ik zal mijn Geest geven in het binnenste van u, en Ik zal maken, dat gij in mijne inzettingen zult wandelen en mijne rechten zult bewaren en doen. Dan zult gij gedenken aan uwe broze wegen en uwe handelingen, die niet goed waren, en gij zult een walging van u zelve hebben over uwe ongerechtigheden en over uwe gruwelen. Ik doe het niet om uwentwil, spreekt de Heere Heere, het zij u bekend! Schaamt uen wordt schaamrood van uwe wegen, gij huis Israëls.

Ezechiël XXXVI: 25a, 26, 27, 31, 32.

Wanneer ik u zeg, M. H., dat ik, met dat woord uit Ezechiël's Godspraken voor oogen, over het verband tussehen *godsdiens*t en *zedelij*kheid spreken ga, zult gij zelve gevoelen, dat ik uw aandacht vestig op een der moeilijkste en meest verwarde, maar ook der teederste en gewichtigste vraagstukken van den dag. Misschien zou ik daarbij getrouwer aan de overlevering der Kerk blijven, en den wensch van niet weinigen te gemoet komen, zoo ik, naar luid de taal der Schrift, niet van »godsdienst en *zedelij*kheid," maar van »*ge*loof en *werke*n" sprak. Maar tot recht verstand mijner bedoeling verdient toch de eerste zegswijze de voorkeur. Het zij dan met of zonder schuld der Kerk, het feit is nu eenmaal niet te loochenen, dat niet meer als voorheen de Kerk van Christus den strijd der geesten beheerscht, maar dien aanvaarden moet, gelijk de wereld haar dien voorlegt. Van daar dat in dien strijd de zegstrant der Schrift steeds meer in onbruik, de taal der wereld meer in zwang komt, en ge dus om voor het pleit van »*ge*loof en *werke*n" luisterende ooren te vinden, u wel gedwongen ziet, naar de geldende termen

onzer dagen, dat pleit in den vorm te gieten, dien u de strijd tusschen »godsdiensť en zedelijķheid” biedt.

Die strijd schuilt, gelijk gij weet, in de moeilijķheid, om den volstrekten eisch van den godsdiensť met onze zedelijķe verantwoordelijķheid te rijmen. Is er in God, zoo zegt men, een souvereine oppermacht, die ook over ons zedelijķ leven gaat, dan is er in ons geen vrijheid, maar kan er in den mensch ook van schuld geen sprake zijn. Of wel: is er in ons schuld dan moeten we ook zedelijķe vrijheid bezitten, en vindt God's almacht derhalve in ons zedelijķ leven haar grens. Men wil dus, óf tot redding der zedelijķheid aan den godsdiensť zijn schoonste eere rooven, óf de kroon van den godsdiensť ongeschonden laten, maar slechts op voorwaarde, dat men ophoude van schuld in den mensch te spreken. Een gebroken almacht Gods derhalve, om het schuldbesef in het hart te redden, of die almacht ongebroken, maar dan ook de schuld vernietigd, zóó staat het ontzettend vraagstuk, dat het denken onzer eeuw vermoeit.

En nu, dat geen ander dan ditzelfde pleit in het woord van onzen tekst beslist wordt, zal een aandachtige lezing u aanstonds doen zien. Immers, beiden, én de volstrekte inwerking van Gods almacht op ons zedelijķ leven, én de volstrekte verantwoordelijķheid van den mensch voor zijn zonde, kunnen niet beslist worden uitgesproken, dan het in Ezechiël's Godspraak geschiedt.

Niets toch — zoo spreekt Jehovah — zal er, na Israëls bekeering, in Israël ten goede zijn, dat niet 's Heeren Geest in het hart van Zijn Israël wrocht. Uit Hem, niet uit Israël zal de boete en verzoening zijn, die van zonde reinigt; want »Ik, spreekt de Heer, zal rein water op u sprengen, en gij zult rein worden.” Uit Hem, niet uit Israël zal de kracht zijn, die het van zijn boezemzonden aftrekt; want ziet, »van al uw onreinigheden en van al uw drekgoden zal Ik u reinigen,” zegt Jehova. Niet door een beweging uit Israël's hart, maar door 's Heeren macht zal het volk Gods bekeerd worden; want Ik, zoo heet het wederom, »Ik zal het steenen hart uit u wegnemen, en Ik zal u een vleeschen hart geven, Ik zal geven een nieuw hart en een nieuwen geest in het binnenste

van u." Ja, wat alles afdoet, ook zelfs na volbrachte verzoening, na voldongen bekeering, zal Israël's zedelijk leven uit dezelfde bron der eeuwige almacht vloeien; want niet Israël zal dat zedelijk leven uit zichzelf scheppen, maar »*Ik zal het maken*, spreekt de Heer, dat gij in Mijne inzettingen zult wandelen en Mijne rechten zult bewaren en doen." Niet waar, gij stemt mij toe, in volstreker zin is het niet mogelijk, het zedelijk leven uit God af te leiden. Van een grens voor de macht Zijns Geestes is zelfs de schaduw in ons tekstwoord niet te bespeuren. Ongekreukt en onverkort wordt het »Alles uit en door God" ook voor het zedelijk leven gehandhaafd.

En wordt daarom dan nu het schuldbesef verzwakt? Immers juist het tegendeel vindt ge. Niet slechts toch zal Israël, bij dien gelukkigen keer, »gedenken aan zijn booze wegen en handelingen, die niet goed waren," maar in veel sterker bewoording nog roept de Heer Zijn volk toe, »dat het een walging aan zich zelf zal hebben van wege zijn ongerechtigheid en gruwelen," en, als de, aan beloften rijke, profetie ten einde spoedt, dreunt met een stemme Gods, die trilt van heiligen toorn, Israël het scherp en niets-sparend verwijt in de ooren: »Schaamt u en wordt schaamrood van uwe wegen, gij huis Israëls!"

En toch, die beiden, godsdienst en zedelijkheid, die in de heilige Godspraak als saam gehuwd en op het innigst verbonden liggen, schijnen, naar ons oordeel, elkaar uit te sluiten en in onverzoenlijken strijd gewikkeld, zoodra we óf met Gods almacht, óf met ons eigen schuldbesef ernst maken. En ware het nog slechts het spinrag van ons denken dat tegen beider samenhang pleit; maar neen, wat veel zwaarder weegt, ook het leven treedt als getuige op, en toont ons, beurtelings, een zedelijk streven dat aan den godsdienst afbreuk doet, en dan weer een uiting des godsdienstigen levens, die door ons zedelijk bewustzijn als zondig wordt gewraakt.

Ge weet, die strijd dagteekent niet van onze dagen, maar heeft zich gestadig in het leven der volkeren vertoond, zoover onze kennis van het voorgeslacht reikt. Als blijf van gods-

dienstzin gold het in de erve der Moabieten, en toch, wie zal het niet met ons diep onzedelijk doemen, dat een moeder haar eigen kind in het gloeiend koper van den Moloch wierp. Kwetsend voor ons zedelijk gevoel zijn de beelden en figuren, die tot ons zijn gekomen van de heilige optochten, waar meê Griekenland zijn goden eerde. Van schaamte komt ons een blos op de wangen, als de jammerlijke tooneelen zich voor onzen geest ontrollen, die naar het geloof der Heidenwereld in den godenhemel werden afgespeeld; en zoo het nog bewijs behoeft, dat althans in de oudheid de godsdienst tot onzedelijkheid voerde, ik zou u wijzen op de jonge dochteren bij Astarte's eeredienst, die den goden te offeren gedwongen werden, wat de vrouw het heiligst en het teederst bezit.

En meene niemand uwer, dat, wijl ik die trekken uit de Heidenwereld nam, zich in Jezus' Kerk die strijd tusschen godsdienst en zedelijkheid minder scherp had doen gevoelen. Integendeel. Reeds in de eerste eeuwen na Christus zijn de secten opgestaan, die, de wet Gods lasterend en de genade tot een verfoeiing omstempelend, in den naam des Heeren het misbruik van het vleesch predikten en zelfs de ongeloofige wereld door hun gruwelen verbaasden. Ja het schijnt zelfs, of elke krachtige gisting in Jezus' Kerk altijd weer dien onheiligen drossem doet opschuimen. Zóó althans was het ook in de dagen der Hervorming, toen de overheid van dit zelfde Amsterdam de »naaktloopers" om hun schandelijkheid met het zwaard sloeg, en de gruwel der wederdoopers de vorsten tot wraakneming uittartte. En zoo immers schijnt het ook weer in onze dagen te worden, nu van de overzijde der zee de mare tot ons komt van schandelijke zonden, die in het kleed der vroomheid optreden, en zelfs in onze eigen erve zich de teekenen voordoen van een lasterlijk drijven, dat de vrijheid des geestes met vrijheid tot zondigen verwart.

Ja, zoover gaan godsdienst en zedelijkheid uiteen, dat zoowel onzedelijkheid in naam van den godsdienst als godloochening in naam der zedelijkheid verkondigd wordt. Het zijn, ik weet het, de uiterste punten der lijn, waarop de mensch

door zijn waanzin, in de spanning tusschen godsdienst en zedelijkheid, gedreven wordt, maar toch, ook dat zijn teekenen, waarop het de gemeente des Heeren voegt acht te geven. Er zijn er, die ook in onze dagen u een hooger leven des Geestes beloven, hoemeer ge door te zondigen uw verachting voor het vleesch toont. Maar er zijn er ook andererzijds, die niet schromen, God vergeve hun! luide uit te spreken, dat »haat tegen God het beginsel is der zedelijkheid." Zóó toch schreef een der mannen, die thans in Frankrijks hoofdstad de geesten leiden: »Wanneer het menschdom vooruitgang wenscht, moet het de godloochening tot grondslag nemen. Des noods moet men tot heil der kinderen, aan het volwassen geslacht het beginsel der godloochening opdringen met geweld" ¹⁾.

Wat, zoo vraag ik, hebben we dan nog bewijs van noode, om u te doen zien, dat die twee, die zoo vaak in éénen adem genoemd worden, dat godsdienst en zedelijkheid wederzijds in zoo heftigen strijd geraken kunnen, dat ze, verre van de een uit de ander voort te vloeien, veeleer wederzijds ten leste de dood voor elkander zijn. Wat zou u lichter vallen, dan ook in onze dagen er zeer velen aan te wijzen, die nooit den drempel van Gods huis betraden en warsch zijn van alles wat naar godsdienst zweemt, en wier leven toch ingetogen, wier karakter onberispelijk, wier goedwilligheid allen bekend is. En omgekeerd, hoevelen zijn er ook niet thans in de gemeente, wien men onrecht deed, zoo men hun vromen zin ontzeggen wilde, en op wier wandel toch een oude smet kleeft, die uw zedelijk bewustzijn kwetst. En evenzoo. Herinner u slechts, hoe de werkheiligheid in Rome allengs den godsdienst heeft gedood, en hoe weerkeerig de belijdenis der voorbeschikking in onzedelijke lijdelijkheid verlopen is, en immers ge zult zelven gevoelen, hoe die strijd niet slechts in zijn schrille uiterste verafschuwung wekt, maar ook bij minder krachtsverheffing God onteert, Wiens naam men aanroept, en het leven der gemeente verderft.

¹⁾ In de *Libre Pensée*, een Parijsch blad.

En toch aarzel ik geen oogenblik in dien strijd onverholen, als bedienaar des Woords, vóór den godsdienst partij te kiezen, en mij met volle borst tegen hen te stellen, die de heerlijke bloesems van den godsdienst willen afknotten tot zijn planting met die der zedelijkheid zij gelijk gemaakt. Ziet toch, wat de godsdienst als vrucht moet uitdrijven, is niet slechts zedelijkheid, maar iets veel hoogers. Van daar dat, ook niet met één enkel woord zelfs, in de Schrift van »zedelijkheid» sprake is, en het woord »deugd» er uiterst zelden voorkomt, en dan nog in gansch anderen zin, dan waarin het voor ons in het leven gangbaar is.

Neen, laat uw ziele niet verleid worden, M. H., zedelijkheid en „heiligheid” — want dát is het woord der Schrift — zijn denkbeelden, waarvan niemand beweren mag, dat ze elkanderen dekken.

Wie van »zedelijkheid» spreekt, denkt uitsluitend aan de betrekkingen van dit leven; neemt u als lid der maatschappij, die zich op aarde gevormd heeft; en bedoelt een zoodanig samenleven met uw medemenschen, dat ge niemand's rechten verkort, uw hartstochten inbindt en u door het beginsel der liefde laat leiden.

Zóó bij de zedelijkheid, maar hoe geheel anders, niet waar? bij die „heiligheid” waartoe uw godsdienst u roept. Stelt ge u voor God, dan valt de ringmuur, die deze aarde van het heelal houdt afgesloten, en breidt het rijk des aardschen levens zich van zelf in het rijk der hemelen uit. Is er van godsdienst sprake, dan moogt ge u zelven niet langer nemen als een eindig wezen, maar als geschapen voor een eeuwigheid, als die te doen hebt, niet slechts met uwe medemenschen, maar allereerst met den Hoogheiligen God, en voorts met alle heerschaar der geesten, die jubelen om de majesteit Zijns troons. Van zelf klimt daarmee de zedelijke eisch oneindig hooger, breidt hij zich in veel wijder sferen uit. Nu toch mag hij eerst zedelijk heeten, die is, wat hij zijn moet, in dat eeuwig rijk. Nu doet plichtservulling in den kring des aardschen levens nog slechts een stukske af van die oneindige verplich-

ting, die op u als schepsel Gods, als levend in dat eeuwig rijk der geesten, rust. Nu is het denkbaar dat ge, volkomen zedelijk in deez' engen kring des aanzijns, nochtans diep onzedelijk zijn zoudt voor het oog van uwen God. Denk u slechts den jongeling, die, zoolang het huisgezin zijn gansche wereld was, een ieder vreugde gaf en lof inoogstte door zijn stille ingetogenheid, en zeg mij, is het zoo ondenkbaar, dat diezelfde jongeling, straks in de wereld uitgaande, hoe zedelijk hij ook was in het huisgezin, toch diep onzedelijk blijken zal, zoodra zich een ander leven met hooger eischen en nieuwe verzoeking voor hem ontsluit. Welnu, vergelijk dan deez' aarde bij dien huislijken kring; laat voor u het eeuwig rijk onzes Gods zijn, wat voor dien jongeling de wijde wereld was, en immers het behoeft geen betoog, dat men ook hier zedelijk in dien engen kring kan zijn, en toch diep-onzedelijk van hart blijken, zoodra die eeuwige wereld met zijn oneindige eischen, met zijn onpeilbaar diepe verzoeking, haar poorten opent voor ons hart.

Alles hangt dus af van de vraag, wat ge met uw zedelijkheid bedoelt, in welken zin ge het woord »zedelijk» opvat. Bedoelt ge daarmee het stipt nakomen van uw verplichtingen in deez' eindigen levenskring, voor het luttel aantal jaren dat hier uw roeping liggen zal, natuurlijk, dan moet uw gelijkvloersche deugd wel in botsing komen met de oneindig hooger eischen, die de godsdienst u stelt. Doet ge daartegen de andere keuze, en zegt ge: neen, niet slechts op dit aardse leven, niet slechts op dit eindig aanzijn rust mijn oog, waar van deugd en zedelijkheid sprake is: zedelijkheid is ook, is allereerst zelfs, te leven naar den eisch des eeuwigen levens, zeer zeker, dan kan er van botsing geen sprake meer zijn, maar hebt ge ook den naam van »zedelijkheid» slechts gebezigd, voor wat dusver in onz' aller schatting als »heiligheid» gestempeld stond.

Gaan we echter op dien verleidelijken weg niet mede, en blijven we »zedelijkheid» opvatten in den zin, waarin het dusver door elk verstaan werd, dan ge beseft het, gaat de weg van den godsdienst en de weg der zedelijkheid geheel uiteen.

Immers, met het laatste is dan de wereld ons uitgangspunt, de bevordering van geluk en vrede in dit leven het hoogste doel, en kan de godsdienst geen hooger beteekenis verkrijgen dan van één der krachten die de zedelijkheid bevorderen. De zedelijke welstand van dit aardse leven is dan het doel, en de godsdienst slechts één der middelen, die hieraan ondergeschikt zijn en dit belang dienen moeten. Was ieder volkomen zedelijk, dan zou men des noods den godsdienst, dan des noods den schrik des oordeels kunnen missen. Van daar dat de beschaaften, die veelzins zoo prat zijn op hun zedelijkheid, zich aan dien godsdienst en aan dien schrik des oordeels al meer ontwassen achten, en slechts nog op godsdienst prijsstellen, als middel ter beteugeling van wie minder beschaafd zijn dan zij. En natuurlijk, want neemt men eenmaal dat standpunt in, dan is de zedelijke orde van dit aardse leven het hoogste doel, en kan aan den priester van den godsdienst geen hoogere eere gegund worden, dan om naast den man van het zwaard, zich met den onderwijzer te plaatsen, als een bruikbaar werktuig ter kweeking van orde en vrede op aard.

Begint men daarentegen met zich in het hart van den »godsdienst» te stellen, dan natuurlijk moet de eerste plaats aan den eisch des eeuwigen levens verblijven, en kan het zedelijk leven op aarde slechts één der uitvloeisels zijn van onze gemeenschap met God. Dan is het doel niet meer de wereld, maar de eere Gods; de godsdienst niet meer een middel om zedelijkheid te bevorderen, maar de zedelijkheid zelve slechts één der levensglansen, waardoor de eere Gods moet worden verhoogd. Alles wordt dan omgekeerd: doel wat eerst middel, oorzaak wat eerst gevolg, bron wat eerst uitvloeisel was. Niet langer het eeuwige misbruikt en verlaagd tot bouwstof voor den tempel van dit aardse leven, maar zelfs het eêlste van dit tijdelijk aanzijn alleen om Gods wil gekroond. Niet langer uw eeuwig aanzijn wordt dan als een bijvoegsel tot dit vluchtig leven beschouwd, maar geheel uw leven op aarde als een verdwijnend oogenblik in uw eeuwig bestaan. Kortom, met den godsdienst tot gids, dan begaan we de dwaasheid niet

meer, om, wat oneindig en eeuwig is, in de enge en bekrompen afmetingen van dit eindig leven te willen opsluiten. De eeuwige God, en niet het welgaan der wereld, is en blijft dan het eenig middenpunt van ons verlangen. Met Hem moet ons het geloof verbinden, en eerst door dat geloof vloeit uit Hem in onze ziel dat leven der heiligheid, dat voor eeuwig geldt en ons met al Gods geesten saam doet leven; dat leven der heiligheid, waarin alle snoeren en koorden ontward en recht gelegd zijn, waarmee God ons aan anderen heeft verbonden; dat leven der heiligheid, dat frisch en gaaf alle kiemen in zich draagt, die in der eeuwigheid ooit in ons ontluiken zullen; dat leven der heiligheid eindelijk, waarin alle banen geëffend en alle poorten ontsloten zijn, waarlangs en waardoor de wil onzes Gods ons nu of eeuwig roepen zal; een levenskracht dus, die, wijl ze alles ordent, als één der uitvloeisels van haar werking, ook op aarde het kromme in u recht, ook voor deze wereld, wat onzedelijk in u was, zedelijk maken zal, maar toch die zedelijkheid met zich brengt, niet als school daarin heel haar rijkdom, maar slechts als één der vele schatten, waarmee Gods genade u begiftigt.

Ook zonder geloof kan er dus een zedelijke ontwikkeling zijn voor dit aardse leven, maar zonder dat iemand het recht heeft aan zulk een zedelijkheid een bewijs tegen het geloof te ontleenen. Volstrekt onwaar is, wat men zoo telkens driest en stout, beweren hoort, dat de verwerping van het geloof in onze dagen, of wilt ge, dat de nieuwe richting daarom niet onwaar kan zijn, wijl zooveel mannen van onbesproken, zoovele vrouwen van ingetogen levenswijs, haar vanen volgen. Zeer zeker, ge kunt buiten alle geloof om, een hooge mate van zedelijke ontwikkeling bereiken, mits ge u in een *eindige* levensfeer opsluit. Dan hebt ge de ladder slecht aan te grijpen, wier sporten niet door God zijn ingevoegd, maar door den mensch geteld en ingezet, en ge kliint langs die sporten al hooger en steeds verder; maar ach, als ge dan ten leste van den top dier ladder den sprong in de eeuwigheid wagen wilt, blijkt al uw vermoeienis des geestes om niet te zijn ge-

weest, en valt ge verpletterd en verbrijzeld van uw gewaande hoogte neer.

Wie gelooft, kent daarentegen zulk een ladder niet. Hem dunkt het pogen zelfs waanzinnig, om de sporten langs ten hemel op te willen klimmen. Maar hij voelt aan zich aangebonden de koorde der eeuwige liefde, die uit dien hemel neergelaten, hem nu nog wel in de laagte dezer wereld liggen laat, maar eens, als vleesch en hart bezwijkt, en bij het sterven, de sprong in de eeuwigheid te wachten staat, voor den tuimelenden val hem behoeden zal en optrekken in het eeuwig rijk des lichts.

Of wilt ge anders, welnu, vergelijk dan de vruchten der zedelijkheid bij de bloemen, waarmee ge uw gaarde versieren wilt. En zeker, daarmee zijt ge aanstonds gereed, zoo ge met van elders geplukte of nagemaakte bloemen vrede neemt, en die uitstalt om u heen. Maar wilt ge daarentegen uit uw gaarde zelve die bloemen trekken, o, dan kan bij u de zwarte aarde het oog nog afstuiten, als men zich elders reeds ingeuwen baadt. Want dan moet bij u eerst het bloemzaad in die aarde gelegd, dat zaad ontkiemen, die kiem opschieten, en aan den uitgebotten stengel knop en bloesem zich vertoonen. En zeker, dat duurt lang: niet op een enkelen dag kan het bloemzaad bloesem schieten. Maar, zie hier dan ook het heerlijk loon, dat voor uw stil geduld en vertrouwend wachten u bereid is: als straks daar ginder dan die van elders geplukte, die slechts aangebonden bloesems reeds lang verwelkt zijn en verdord, dan zal aan uw plant zich bloem na bloem met frissche geur en levenstint vertoonen, die, wijl ze leven, u met haar kleurenpracht verkwikken, nu en eindeloos door.

Welnu, die laatste bloesems der zedelijkheid kunt ge niet plukken dan van den wortel des geloofs, en daarom mag niet de zedelijke vermaning, maar moet de prediking des geloofs de levenskracht blijven in de gemeente des Heeren. De zorg voor wat men gewoonlijk »zedelijkheid" noemt, ligt voor rekening van den Staat en van het maatschappelijk leven. De sfeer der zedelijkheid ligt onder de bedeeïing der wet, en de over-

heid draagt het zwaard, de maatschappij het machtig wapen van goed- of afkeuring, om de kracht dier zedelijke wetsbe-deeling alom te doen eerbiedigen. Maar niet alzoo de Kerk van Christus, die wel den Staat daarbij steunen, der maat-schappij haar hulpe bieden kan, maar toch haar eigen roeping zich ziet aangewezen op het gebied van godsdienst en geloof. Omvat de taak der maatschappij slechts deez' eindige wereld, de Kerk van Christus daarentegen is verantwoordelijk voor een eeuwig aanzijn. Men onthindt de Kerk van Christus, zoo men haar einddoel binnen de perken van dit leven terugtrekt, en de ervaring heeft het getoond, en toont het nog in onze dagen, dat de Kerk van Jezus moet verkwijnen, zoodra aan bevordering van zedelijkheid in haar boezem de voorrang wordt gegeven boven aankweeking des geloofs.

Daarom kan haar prediking niet rusten, eer ze die ruste gevonden heeft in de eeuwige verkiezing Gods. Eerst daardoor toch wordt alles, ook haar zedelijk leven, in het geloof ver-diept. Eerst dan heeft ze ook de fijne vezelen van haar zedelijk leven nagespeurd, tot ze die in God gevonden heeft. Geen steunpunt dus voor het zedelijk leven in de wereld, waarvan zij den bodem niet zoekt in het menschenhart, en wederom geen rustpunt in het menschenhart, dat niet bezwijken zou, zoo het afgleed van de Rots der eeuwen. Daarom bestreed de Kerk van Christus en bestrijdt ze nog met al de veerkracht des geloofs, elke richting, elk streven, dat ook maar iets waagt af te dingen op de volstreckte vrijmacht van Gods genade, als de bron, waar alle heil uit voortvloeit. Daarom trekt ze met heilige geestdrift ten strijde tegen elk pogen, om de zedelijk-heid als grond onzer zaligheid *naar God te brengen*, in stede dat we die als uitvloeisel der zaligheid *van God zouden ont-rangen*. Neen, haar is het niet genoeg, dat men belijde: »De Heer heeft ons rein gewasschen met het bloed der besprenging»; haars geestes zijt ge nog niet, al erkent ge, dat God alleen »het steenen hart uit u wegnemen, en u een vleeschen, d. w. z. een gevoelig, hart geven kan»; zij laat nog niet van u af, als ge den Geest, die in uw binnenste werkt, als Zijn Geest aan-

bidt en eeren wilt; neen, eerst dan hebt ge ten volle den geestesdoop des geloofs ontvangen, zoo ge ook in uw zedelijk leven slechts de vervulling begroet der goddelijke belofte: »Ik zal het maken, dat gij in Mijne inzettingen wandelt en Mijne rechten doet».

Of acht ge dat te veel geëischt, M H.! Welnu, hebt dan ook den moed uwer overtuiging, en laat het „*Onze Vader*” voor u inkrimpen tot de enkele bede »om het dagelijksch brood en de vergeving van zonden», en belijdt het dan voor God, dat ge al het andere niet van Hem te bidden, maar door eigen vrijheid, uit eigen zedelijke kracht Hem te brengen hebt. Wilt ge dat volstreckte geloof niet, laat dan al uw bidden anders worden, zoo dikwijls gij de kracht tot liefde en deugd, de kracht tot afslaan van verleiding, tot ontkoming aan uw boezemzonden, tot staan in de verzoeking woudt afsmeeken van uw God. Want dit voelt ge toch: dát ware onoprecht: eerst van God uw zedelijke kracht af te smeeken, en na volbrachten plicht te meenen, dat gij het zelf had gewrocht. Dat ware geveinsd, te roepen naar den hooge: Heer, reinig mijn hart!, en straks te meenen, dat die reiniging vrucht was van uw eigen streven. Neen, Gel., hoe ge u ook keert of wendt, zoolang ge het bidden nog niet verleerd zijt, zoolang het bidden u nog een »begeeren van uw God» is, zoolang ge vasthoudt aan een roepen tot Hem, Die op het gebed verhoort, dan moet ge ook tot dat laatste komen en ook dat »Ik zal maken dat gij het doet» in uw geloofsschat opnemen. Alles uit God: het zaad, de kiem, de wortel, de bloem, maar ook de vrucht van uw zedelijk leven, dús een eeuwige verkiezing, zoo ge in uw godsdienst waar wilt zijn en oprecht bovenal in uw gebed. In ernst, Gel., er kan geen sprake meer van godsdienst zijn, zoo ge de kracht, den doorslag, de ontplooiing van uw zedelijk leven aan uwen God onttrekken woudt. Want van tweeën één: óf ge kent zelfs het geestesleven nog bij name niet, óf, zoo ge het kent, dan staat ook in uw schatting dat geestesleven oneindig hooger dan elk ander goed, dat ge op aarde bezit. En gij dan, die zegt, dien schat te hebben, ge

zoudt uwen God willen dankzeggen, wél voor dat aardsche goed, wél voor uw voedsel en uw kleeding, wél voor den stoffelijken schat, die u is toebetrouwd, maar van die »perel van veel grooter waarde'', van dat Leven daarbinnen, van die hoogere kracht in u, zoudt ge tot den Heer willen roepen: »dit hooger goed heb ik mij zelveu erworven: U breng ik het, om mij een plaats in Uwen hemel te verwerven!'' Maar immers, dan hield God op voor u de Bron te zijn van het hoogste goed; dan was het minder deel uit Hem, het meerdere uit u zelveu geworden, en zelfvereering zou u voegzamer wezen, dan de aanbidding van zulk een God.

Ja, het is niet alleen de godsdienst, maar zelfs de eisch van uw hooger-zedelijk leven, die om dat volstrekt en onvoorwaardelijk en doorgevoerd geloof roept. Immers, zoo we dat zedelijk leven een oogenblik niet in den zin der wereld, maar als het leven der heiligheid opvatten, dan is »*zelfverloochening*'' de machtige drijfveer, waardoor dat leven in ons werkt. En nu, wat is zelfverloochening? Zijt ge nog van hen, die daarbij alleen aan een verloochenen van uzelveu voor den naaste denken, of hebt ge het reeds van Jezus geleerd, dat er maar ééne zelfverloochening is, die zalig maakt en vrede brengt: de verloochening van uzelveu voor God. Zoo althans moet ze hier genomen, waar in Jezus' naam Zijn gemeente te zaam vergadert. En dan vraag ik u met vrijmoedigheid, Gel., oordeelt zelveu, of dát een verloochenen van onszelveu voor God zou zijn, zoo we bij elke bete broods voor Hem ons vernederen willen, bij elke vreugd, die ons te beurt valt, ons zelveu varen laten en dankend tot Hem opzien, betuigend: het is de Heer! kortom, zoo we bij alles, wat niet het heilige, niet het eeuwige raakt, voor Hem wijken, ons zelveu weg denken, en Hem eere geven, maar.... om in het middenpunt van ons zedelijk leven, met afsnijding des geloofs, de hand op ons zelveu te leggen, roepende: Hier werkt de Heer niet.

Vraagt ge, of dan toch de boom niet aan de vruchten moet gekend worden. Ik antwoord: gewisselijk aan de vrucht, maar

bij een boom, die voor eeuwig bloeien moet, kan de vrucht dézes levens nooit beslissen. Daaruit, dat ge vrucht draagt voor dit leven, volgt nog in het minst niet, dat de plante uwer ziel *eeuwige* wortelen heeft en ook in het *eeuwige* rijk zal bloeien. En evenzoo omgekeerd; juist wijl het geloof een zoo-veel breeder gezichtskring, zooveel hooger eischen, zooveel banger aanvechting, zooveel ongekende verzoeking brengt, kan er bij den geloovige soms een gedruktheid wezen, die hem diep beschamend ter neerslaat. Maar houdt ge u bij die inzinkingen niet op, is het u, niet om de uitzondering, maar om den regel te doen, ik bid u, hoe zou het dan anders mogelijk zijn, of ook reeds voor dit aardsehe leven moet de geloofskracht een vrucht uitdrijven, die in kracht en schoonheid de vrucht der wereld overtreft? O! hoe weerspreken ze zichzelf, die de geloofsvolheid der vaderen tegenspreken en toch den naam van Jezus noemen blijven. Immers, moet de zedelijkheid vrucht van verlichting, vrucht van de wrijving des levens zijn, roept dan uit Griekenland of Rome den krachtigen held op, die in den zedelijken strijd u sterken zal. Dáár was de verlichting dáár de wrijving des levens. Maar wat hebt gij met Israël, wat met Jezus van doen? met dat Israël, dat alleen door geloof leefde, met dien Jezus, Die nooit anders dan »Voleinder en Leidsman des geloofs" wilde zijn. Zoo weerspreekt gij dan uzelfen, door een zedelijke kracht buiten het geloof te zoeken, en nogthans Jezus aan te roepen, Die slechts één zonde, die des ongeloofs, kende. Neen, M. H., hoe ook vaak de woekerplant der huichelarij met de plant des geloofs verward zij, en om haar zwarte giftige vrucht de vrucht des geloofs werd gemaakt, toch is ook de geschiedenis der volkeren geen getuige tegen ons, maar pleit voor ons beweren. Ieder weet: alleen het geloof is het, dat de volkeren der Christenheid van die der Heidenwereld onderscheidt. Alleen de diepere opvatting des geloofs is het, die de belijdenis onzer volkeren boven die der Roomsche landen verheft, en toch, immers, geen beweren, maar slechts een feit spreek ik uit, zoo ik het zedelijk leven hooger noem, in de twee gekerstende dan in de drie nog on-

gedoopte werelddeelen, hooger het zedelijk leven bij volkeren, die zich aan Rome ontworsteld hebben, dan bij hen, in wier midden Rome nog met ongebroken macht de scepter der werkeilgheid zwaait.

Maar hoe dan het schuldbesef, hoe dan het zelfverwijt, hoe dan de aanklacht des gewetens te redden, zoo hoor ik u vragen, als de wortel des zedelijken levens dan zóó diep in God, tot in den grondeloozen grond der eeuwige verkiezing moet gezocht worden? Waartoe dan nog ons trachten en ons pogen, zoo wilt ge mij tegenwerpen, als ook dat »Ik zal maken, dat gij het doet'', als belofte des Heeren aan ons hart moet gelden? Sluit dan niet het een het ander voor ons denken uit, en moet dan voor zulk een geloof niet alle schuldbesef zwichten? — Zoo ge op uw denken afgaat, zeer zeker, M. H., maar daar juist kom ik dan ook met al den ernst mijner ziel tegen op, dat ge uw denken het recht zoudt gunnen, om de vraag, wat al dan niet bestaat, te beslissen. Wat anders dan glimlachen zoudt ge om den oningewijde, die, het geraante van een zeevisch in den steen van den bergrug vond ingeweven, en nu hoogwijs beslissen wilde, dat het geen zeedier kon zijn, wjl de visch wel in de groote wateren, maar niet in het ingewand der bergen leeft. Welnu, even belachelijk zouden wij ons maken. zoo we, het schuldbesef nu eenmaal vindend in den. uit God gehouwen, mensch, dat schuldbesef loochenen wilden. wjl, van God af te hangen, en toch schuld te gevoelen voor ons denken niet rijmt. Neen, niet alzoo, M. H. Voor elk zintuig van uwen geest zijn eigen taak, maar ook elk binnen zijn eigen grenzen. Niet wat er is, weg te cijferen, maar te erkennen, dat het er is, en voorts het waar te nemen in zijn samenhang, is de taak waartoe God uw denken riep. Staat het vast, gelijk we vonden, dat er geen geloof en geen gebed, geen aanbidding en zelfverloochening zich openbaart, zoo niet in God de bron ligt, waaruit de wateren vloeien des zedelijken levens, — en zal het ons straks evenzeer blijken, dat het schuldbesef niet wijkt, maar juist snijdender en dieper

wordt, hoe meer die souvereiniteit der genade wordt aangeboden, welnu, dan zijn *beide*, én die souvereiniteit én dat schuldbesef, feiten, die niemand loochenen, die niemand wegcijferen mag, en moeten we die staan laten, ook al kan ons denken beider samenhang niet doorzien. Tot dien ootmoed wordt ons denken niet slechts hier, maar gedurig geroepen, zoo vaak het met zijn eindig meetsnoer den drempel betreden wil van de oneindige zalen des Lichts. Wie gevoelt niet, dat ons denken, geheel gevormd als het is naar de afgepaste verhoudingen dezer eindige wereld, zich zelf moet vermoorden, zoodra het de grens overschrijden wil, die van deez' eindige wereld het oneindig leven scheidt. Immers. Ons denken kan zich geen wereld denken zonder God, maar toch het bestaan van God begrijpen kan het evenmin. Ons denken kan zich geen wereld denken zonder schepping, en toch werpt het enkele denkbeeld eener schepping al zijn sterkte omver. Voor ons denken is er geen tijd, waar geen eeuwigheid achter licht, en toch is de gedachte aan een eeuwigheid voor ons denken ongerijmd. Maar wie zal nu daarom zeggen, óf dat er geen tijd, óf dat er geen eeuwigheid bestaat. Maar dan ook, wie zal aan zijn denken de heerschappij geven over zijn geestelijk leven en dulden dat het schuldbesef wordt weggelijferd, zoo ge weet, dat het daarbinnen leeft en zijn levensbeweging gevoelen doet. Neen, M. H., gelijk Gods woord, én in ons tekstwoord én op elke bladzijde der Schrift, steeds Gods vrije verkiezing met het diepste schuldbesef saamverbindt, zonder den strijd, die tusschen beiden voor ons denken bestaat, ook slechts met een enkel woord te verbloemen; gelijk de geschiedenis u getuigt, dat het diepst geloof aan Gods vrijmachtige genade steeds met het zielverteerendst schuldbesef bij de Godgetrouwen gepaard ging, zoo zult ook gij niet aan uw denken vragen, of er schuldbesef zijn kan, maar de hand in den boezem steken, en als ze melaatsch er uitkomt, van schaamte blozen voor uw God. En als ge dan, in uzelf verootmoedigd, u op de knieën werpt, niet om te zeggen: »Heer, van nu voortaan zal ik in reinheid wandelen'', maar om van Hem te smeeken: »geef mij

een rein hart, *geef* mij Uw geest in het binnenste", dan zal het ook voor u een feit zijn, dat er, zoomin zonder schuldbesef als zonder geloof in genade, aanbidding van uw God bestaat. Dát zegt u Gods woord, dát zegt u de zielservaring der gemeente, dát getuigt u de innerlijke ontroering van uw eigen hart. En zeer zeker, ook dan nog mag uw denken uitgaan, om dat ondoorgrondelijke te doorgronden, om te gluren in dat heilig mysterie van uw hart, maar wat ge niet moogt, wat zonde voor God, wat een misdaad, aan uw eigen hart gepleegd, zou zijn, het is, zoo ge, óf om het schuldbesef Gods souvereine genade loochenen, of om die heilig souvereine genade het schuldbesef miskennen woudt.

En nu dan ten slotte die hoogst ernstige vraag, waarop ik u reeds wees: *»is het schuldbesef een werkelijke levensuiting van ons hart, of slechts de vrucht van misleiding?* Zoo het laatste, dan, ge stemt het mij toe, moet het wijken, als het licht Gods in het hart daalt. Vinden we dus juist omgekeerd, dat het schuldbesef in kracht wint, hoe meer Gods Geest ons hart zich ten hemel kiest, dan kan er van inbeelding geen sprake zijn, en moet de aanklacht van zelfmisleiding verstommen. En toch, dát is het juist, wat de Heere bij Ezechiël getuigt en met de scherpste taal insnijdt in Israëls hart. Het is niet, zoo als wij verwachten zouden, eerst een oproeping tot zelfaanklacht, en daarna een belofte van genade; maar juist omgekeerd, begint de Heilige Israëls, zijn Verlosser, met het uitgieten van de stroomen Zijner barmhartigheid, en eerst daarna, als de keur Zijner geestelijken krachten, als al de volheid Zijner ontferming over Israël is uitgestort, en het daar verzoend, bekeerd, geheilgd voor zijn Maker staat; eerst dan wordt met het ontzettend woord: »Schaamt u en wordt schaamrood," het schuldbesef tot in zijn diepste voegen opengereten, en een zoo hartaangrijpende verfoeiing van zichzelf in het hart geboren, dat »een walging over de eigen ziel" een niet te sterke greep is om Gods heiligen toorn te vertolken.

En nu, datzelfde verschijnsel, waarvan Gods woord ons ge-

tuigenis geeft, vinden we, tegen den eisch van ons denken in, gedurig in het leven terug. Want immers, zoo het schuldbesef zich niet rijmen liet met het geloof aan vrije genade, en eerst daar tot bloei kan komen, waar het zedelijk leven wortelt in eigen kracht, dan zoudt ge het schuldbesef te snijdender moeten vinden, hoe meer het geloof aan eigen kracht zich bij den mensch ontwikkeld had. En toch, niet veel kennis van het menschenhart wordt vereischt, om u door de feiten des levens te overtuigen, dat juist het tegendeel alleen waar is. Ik spreek nu niet van wat velen, die gelooven, van hun schuld en zonde belijden. Nog altijd zou men bij zulk een uiting aan een vermoeden van overdrijving plaats kunnen geven. Neen, we moeten breeder veld kiezen voor onzen blik, en als ik dan eenerzijds de schoonste verheffingen van Gods almacht op het gebied des zedelijken levens, de roerendste lofbezinking van Zijn vrijmachtige genade leg, en anderzijds de zangen nasla, waarin met een toon van onuitsprekelijk smartgevoel, van zielverterend heimwee, als uit de diepten van het graf, het schuldbesef u tegentrikt, dan vraag ik, wie uwer niet reeds vooruit weet, dat de lierzang van het schuldbesef een zielsuitgieting van dezelfde lippen zal blijken, die Gods vrije genade bezongen.

En niet anders vindt ge het, M. H., zoo ge, den gezichtskring enger trekkend, bij den geloovige zelf het schuldbesef, dat hem thans verteert, vergelijkt bij zijn zielswroeging van weleer. Ook hier immers zou men, oppervlakkig oordeelend, wanen, dat in de ure der bekeering het schuldbesef het snijdendst moest zijn, om daarna allengs af te nemen, tot het eindelijk schier geheel verdween. En toch, niets is er, dat zoozeer door de ervaring des geloofs wordt weersproken. Zeer zeker, de schok, in de ure, toen God de ziel aangreep, was verpletterend, gelijk een boom, dien men bij den tronk afhout, den bodem door zijn val doet dreunen. Maar toch de man, in wiens ziel God de Heer daarna met zijn handgreep inging, om ook dien afgehouden tronk der zonde los te woelen, die weet het, hoeveel zwaarder arbeid der ziel het is, als ook de wortelen der zonde worden losgewrikt en de fijne vezelen der

zonde worden losgescheurd, en tot in de diepte des levens de trilling van Gods toorn gaat. En daarom, neen, het schuldbesef neemt niet af, maar klimt met de klimming des geloofs, en als in de ure des stervens, in de ure der voleinding, de ziel dan nogmaals in al haar hoogte en diepte, in al haar breedte en lengte haar zonde zoekt na te speuren, en ze die ziet met een klaarheid, zoo als ze die dusver nimmer zag, dan weet ze zelfs in die ure de eeuwige diepte der zonde nog niet te peilen, dan bidt ze zelfs dan nóg om den zoen voor verborgene zonden, en belijdt ze nog in diepen ootmoed, »dat God meer dan ons hart is, en alleen Hij *alle* dingen weet.” Ziet, wanneer in een gesloten vertrek plotseling een zonnestraal door een kier der luiken dringt, zien we op eens een breede stofreep of dezelfde plek, waar straks ons oog geen enkel stofdeel zag. En zoo nu ook is het in ons hart. Ook daar kan ons halfgesloten oog, bij het somber schijnsel, niets van het stof der zonde ontdekken, dat heel den dampkring van ons hart vervult. Maar wordt door Gods Geest ons zielsoog geopend, dringt het licht van de Zonne der gerechtigheid door de luiken van ons hart binnen, o! hoe voller het Licht dan wordt, hoe meer we dan zien, dat we eertijds nimmer zagen, tot eindelijk ook het laatste, dat we onbezoedeld waanden, zijn stof voor ons ontdekt.

Niet slechts soms, maar steeds verdiept zich zoo het schuldbesef voor het geloof, omdat het ook na de bekeering nog den langen weg heeft af te leggen, die van onzen *wandel* naar *ons-zelfen* leidt. Ziet toch, als het eerst uw geweten u aanklaagt en uw hart u verwijt, dan is het die zondige daad, dat onbedachtzame woord, dat ge zoudt willen vernietigen, zoo ge kondt, en, zoo het u gelukte, zou uw schuldgevoel een einde nemen. Maar gaat de klaarheid des geloofs al meer over u op, dan keert het verwijt zich van uw daad al meer naar uw hart, naar dat hart, waaruit uw daden voortkwamen. Eerst wijkt de tevredenheid, dan komt de vervreemding, eindelijk de afkeer van u-zelfen, en eerst als de walging der ziel volkomen geworden is, komt het schuldbesef ook op dien weg tot zijn rust.

Maar toch, dieper nog gaat de gang van het schuldbesef, als het van walging aan zichzelf overslaat in droefheid om Gods wil. Als het niet meer is, »hoe zal ik zalig worden?» maar »hoe zal de Naam van mijnen God worden geëerd.» Als onze ziel in haar eigen zonden de wonden ziet, die ze aan Gods eeuwige Liefde sloeg. O! dan, als het leedgevoel om Gods wil onze ziel verteert, als de eeuwige diepte des Satans, God, Erbarmer vloekend, als door onze zonden geopend voor onzen geest verschijnt, dan wordt dat »schaamt u en wordt schaamrood,» ook aan onze ziel in al zijn verschrikking vervuld, en klimt »uit de diepte der ellende» de bede om verzoening op.

En nu, laat mij ten slotte mij op uzelfven beroepen. Ik ken uw leven niet, dat ge voor God doorleeft. Maar toch dit weet ik, en uw eigen ervaring zal mij getuigenis geven: zoo gij ze kent, de oogenblikken, die ge op de knieën voor uw God doorworstelt, dat ge in smeeking voor uw God gestreden hebt, niet waar, dan zult ge in die ure, meer dan ooit, uw zedelijke onmacht voor uw God gevoeld, meer dan ooit met heel uw ziel aan Zijn genade gehangen hebben, en toch die gebedsstonde zal juist de ure geweest zijn, dat ook gij met de heetste tranen en met de diepste ontroering uw schuld voor uwen God hebt beleden.

Ach, de zondaar, wat is hij anders dan een dorstige, wien de dorstkoorts de tong schier vereeld en de lippen verhard en de zinnen verbijsterd heeft, dat hij zijn eigen dorst niet meer gevoelt. Maar nu, bet die verstrande lippen, druppel het vocht op die verstijfde tong, bedauw die verbijsterde ziel met »den adem der ontfermende vertroosting,» en neen, dan wijkt de dorst niet, maar begint juist op te leven, en de lijder vraagt dat een volle beker hem voor dien enkelen druppel worde gegund.

Zietdaar dan de alleen veilige weg M. H., om, waar zich geestelijke vraagstukken aan ons opdringen en ons dreigen te verwarren, tot rust en oplossing te geraken.

Het is de weg der geestelijke ervaring, die niet in het afgetrokken denken zich verliest, maar de dingen des geestes aan-

ziet, gelijk ze in den geest zich vertoonen. Beriep ik mij op het denken, ge zoudt er andere meening of uw eigen denken tegenover kunnen stellen, en mijn woord ware om niet. Maar nu ik u uit de diepten van Gods Woord, nu ik u uit de mischien nog onbewusten diepten van uw eigen hart heb gesproken, nu heb ik een machtige hulpe, een bondgenoot boven u in de macht des geestes, die uit dat Woord Gods zich op u werpt, en niet minder een bondgenoot in u, bij de herinnering aan uw heiligste ure en het klemmen des gewetens in uw hart.

O! laat dan nimmer uw ziel meer in dien strijd tusschen godsdienst en zedelijkheid, tusschen vrije genade en schuldbesef verward raken en verstrikt. Geloof mij, het is slechts de hoogmoed in ons, die of den band der afhankelijkheid van God verbreken, of het schuldverwijt van zich wil werpen. Van God wil ik afhangen, alzoo spreekt uw hart, maar houd dan ook op mij mijn schuld te verwijten. Of ook, uw schuld wilt ge belijden, mits men u een eigen burecht late, hoe eng, hoe hoog dan ook, waarin ge u aan den toorn des Hoogheilige onttrekken kunt. Maar, schuldig voor God en van dien God afhankelijk zijn, dat wilt ge niet, en toch dat alleen is de belijdenis, waarop Gods woord het »Amen" spreekt, en die door de feiten des levens wordt gestaafd.

En daarom, gij, die dusver wel uw zonden belijden, wel om vergeving roepen woudt, maar deugd zoekt in uw eigen kracht, ga heen, en spreek voor het aangezicht des Eeuwigen Gods nog eens de woorden uit: „*Ik geloof in God den Vader, den Almachtigen Schepper*", en verhard uw ziel niet, maar aanbid den driemaal Heilige ook als den Schepper van uw zedelijk leven, ook als den Almachtige, uit Wien de macht is van uw geest.

En gij, die, op den stroom der nieuwe dingen meêgegleden, dusver wel een oog voor Gods macht in uw geestesleven, maar geen oog voor de schreiende diepte van uw schuld en zonde hadt, ook u zeg ik, ga heen, en word weer natuurlijk en laat de vastgevroren stroomen daarbinnen weer losraken, en o! als

een ruischen van meer dan aardse toonen zal het u zijn, als het „*Ik geloof in den Zoon, mijn Herder en mijn Heiland*”, weer met gebroken stem opklimt uit uw door rouw verslagen ziel.

Eindelijk, gij, die beide aanvaardt, wien beide dierbaar is, en voor wien het »alle roem is uitgesloten” met het roepen »uit diepten van ellende samenvloeit, o, laat mij het u mogen toeroepen: Vergeet gij vooral de laatste belijdenis niet: „*Ik geloof in den Heiligen Geest*”. Ziet toch, als dan God de Heere ons hart besprengd heeft met het water des levens, en het steenen hart is uit ons weggenomen, en Zijn Geest is in ons binnenste gegeven, dan komt nog eens de Verleider en zegt: »neem nu het deel des goeds dat u toekomt”, en weet aan God uw verzoening, weet aan God uw bekeering, maar weet uw heiligmaking aan uzelfen dank. Neen, werp die aanklacht niet weg, als trof ze u niet. Ons allen geldt ze, Gel., zoolang we het hartaangrijpend woord nog niet verstaan »dat we niet slechts gerechtvaardigd, maar ook geheilgd zijn in den Heer”. Maar nu, we hoorden het, »Ik zal het maken, dat gij in Mijn inzettingen wandelt”, sprak Hij, wiens Woord nimmer falen noch vallen kan. En daarom, zijt ge als de verloren zoon teruggekeerd, zoek dan niet meer op uzelf te wonen, niet meer op een stuk van het Brood des levens voor uzelf te teren, maar weet het, dat de Heer ook u niet anders dan aan Zijn eigen tafel spijzen wil, en u met eigen hand dag bij dag elke bete van liefde, elke bete van heiligheid reikt.

Worde zoo de belijdenis van »Vader, Zoon en Heilige Geest” u al minder een klank, al meer een hoogheilige kracht des levens, en wordt dan al de ziel u soms geslingerd, dat ge, bij het verdiepen van uw schuldbesef, in bangheid klaagt: zal voor mij zooveel heil, zal voor mij zoo overvloeiende genade stroomen? o, schep dan moed, mijn broeder, en laat het ontzettend woord u vertroosten, dat de Heer eens in zijn Majesteit sprak: „*Ik doe het niet om urentwil, het zij u bekend, maar mijnen grooten Naam, dien zal Ik verheerlijken*”. AMEN.

HET ONBEWUST ADVENTSGEBED.

Ziet, Ik zend mijnen Engel, die voor mijn aangezicht den weg bereiden zal, en snellijk zal tot zijnen tempel komen die Heere, dien gijlieden zoekt, te weten, de Engel des Verbonds, aan denwelken gij lust hebt. Ziet, Hij komt, zegt de Heere der Heirscharen. Maleachi III : 1.

Het behoeft nauwlijks herinnering M. H. dat we met den rustdag, die thans ten einde gaat, den Adventsdag ¹⁾ dezes jaars zijn ingetreden, den tijd die ons de komst, de nadering, het ophandenzijn van Bethlehem's kribbe van verre reeds meldt. Daarom riep ik u naar de profetie, wijl alleen de Godspraak van Messias ons op het weêr-verschijuen van den Immanuël, »God-met-ons», bereiden kan. De profetie is de dageraad van den schoonen Kerst-morgen, en gelijk er in de natuur geen lichte zonglans komt, tenzij het zachte morgenrood voorafging, zoo kan ook uw ziel zich niet koesteren in den glans, dien de »Zonne der gerechtigheid» uitstraalt, zoo ge niet eerst de morgenschemering der profetie genoten hebt. Naar de profetie roep ik u, wijl ge uw Kerstfeest vooruit moet vieren, om het te kunnen vieren, als het komt. Immers, gē *beleeft* maar *doorleeft* uw Christenfeesten niet, zoo ge ze inwacht zonder voorbereiding, zonder toeneiging der ziel, zonder zalving des Heiligen Geestes. Niet eerst door de tooverende werking van het dagcijfer moet de feestvreugde ons als een kleed omgehangen, maar vooruit reeds het vuur van bezieling ontstoken worden, zal op ons hooggetij de zuivere gloed van echte geestdrift in

¹⁾ De Christelijke Kerk heeft den naam van »Advent» gegeven aan de vier weken, die onmiddellijk aan het Kerstfeest voorafgaan. »Advent» beteekent letterlijk: komst, aankomst, nadering.

ons schitteren. Dies moeten ook in ons hart thans reeds de »eeuwige deuren omhoog rijzen», opdat de Koning der eere, die snellijk komt, straks inrijde, en nu het „*De Heere is nabij*” ons weêr van verre tegenklinkt, moet ook onze hand zich reppen, opdat de lampen brandende en de harpen besuaard mogen zijn, om met een »Hosanna in de hoogste hemelen” den Zone David’s te begroeten.

Om dan zulk een profetisch besef, om dat blij Adventsgevoel ook in u te verlevendigen, riep ik u dat woord uit Maleachi voor den geest, waarin de laatste en klaarste Godspraak voor ons ligt, die omtrent de komst van den Messias tot Israël is uitgegaan. En juist die profetie wilde ik u brengen, wijl op den eersten Adventsdag de menschelijke zijde der profetie meer eigenaardig op den voorgrond treedt, en geen profetie zoo sterk als Maleachi’s Godspraak dien menschelijken factor in het licht stelt. Laat mij aanstonds door bestrijding eener min ware meening u zeggen, wat ik met dien menschelijken factor bedoel. Er bestaat nog bij enkelen in de gemeente een voorstelling, alsof het wonder der Messiaansehe Godspraak alleen daarin te zoeken ware, dat eeuwen vóór Jezus’ komst op aarde, door een woord van Godswege die komst was voorspeld. En zeker, zoo kon het zijn. Wat zou Hem, die de sprake geformeerd heeft verhinderen, met een eigen stem tot zijn schepsel te spreken? Bovendien wie met de Schrift gelooft, dat de Wet op Sinai inderdaad onmiddellijk door de stemme Gods is uitgesproken, hoe zou hij bij de profetie onmogelijk achten, wat bij Sinai’s wetgeving als feit wordt erkend? Maar dit gevoelt ge, ware die voorstelling de ware, dan zou de Godspraak van Messias, even als de Wet van Sinai, één op zich zelf staand geheel moeten vormen, ons in groot-sche trekken het beeld voor oogen plaatsend van Messia’s komst in het vleesch, van Zijn lijden en sterven, en de kroon die Hij verwierf door Zijn dood. Gaf deze voorstelling ons het ware inzicht, dan zou de Messiaansche profetie geheel onvermengd, geheel onafhankelijk van Israëls lotgevallen moeten zijn, en niet »veel malen en op velerlei wijze,” maar op één-

maal in geheel haar omvang geopenbaard. En wat nog meer zegt: was werkelijk de profetie geweest, wat men naar die voorstelling wil, dan moest ze voor ons haar uitnemende waarde inboeten, en kon ze geen vertroosting meer brengen aan het hart, dat den Beloofde zelf reeds heeft begroet. Niet dus wijl het niet zoo kon zijn, maar wijl het, blijkens de Schrift en onze ervaring niet zoo is, moeten we die voorstelling verwerpen. Krachtens onze *ervaring*, want zoo uw voet den weg des levens reeds betrad, geeft de herinnering u te krachtig getuigenis van de vertroosting, van de zielsverkwikking, van de uitnemende genieting, die de profetische Schrift u smaken deed, om zonder zelfverwilt van ondank, zulk een gedachte te kunnen dragen. Maar ook blijkens de Schrift zelve, eischt die voorstelling herziening; want niets minder biedt de Schrift u in de Messiaansche profetie dan een op zich zelf staande, afgeslotene openbaring. Veeleer is het, bij het doorbladeren der Messiaansche Godspraken, of we daar verre den Berg van Gods heiligheid voor ons zien liggen, waarop in milde stroomen de wateren worden uitgegoten van Gods Heiligen Geest, die, aan den voet des bergs saamgegaan, eerst als wilde beken nederdruischen, om zich gedurig verliezend, maar allengs toch samenvloeiend, te winnen in kracht, en nu, kronkelend en zich buigend, door de rotskloven henen scheuren, tot eindelijk een breede bedding is uitgegraven en de eens zoo wilde bergstroom kalm maar rusteloos daarhenen vliet, de akkers besproeiend die leunen aan zijn oeverrand. Niet dus op den stroom alleen, maar ook op de bedding moet zich ons oog richten, nu het blijkt dat evenzeer door de *bedding* in de menschheid als door den *stroom* des Geestes de aard der profetie werd bepaald. Neen de profetie is ons niet als een ontplooid bloem, van boven gereikt, maar uit den hemel is door engelenhand het zaad in den akker der menschheid gelegd, en, door den dauw des hemels bevochtigd, is dat goddelijk zaad welig in dien akker opgeschoten, en, bestraald met het lieflijk licht van omhoog, is daaruit allengs de bloem ontloken, die in de Godspraak van Messias voor ons ligt. Zeer zeker,

die Godspraak meldt ons van een Messias Die komende is, maar toch ook van een weg in het leven der volkeren, waar langs de Afgebedene der vaderen tot ons komt. En daarom, gelijk niet slechts de *stroom*, maar ook de *bedding* gekend moet, om den aard der profetie te begrijpen, zoo ook moet niet slechts het *zaad* dat in den akker gelegd werd, maar ook die *akker* zelf, niet slechts Hij die tot ons *komt*, maar ook de *weg*, waarlangs Hij Zijn schreden richt, met heiligen ernst be- zien worden, zal het raadsel der profetie ons nader komen en Zijn geheimenis ontsluiten aan ons hart.

Dat nu juist is de menschelijke factor in de Godspraken des Ouden Verbonds, een factor van te hooger gewicht, wijl die profetie voor menschen en door menschen gegeven, slechts het ééne wonder der menschwording bedoelt. Het Godmenschelijk karakter der heilsopenbaring kan zich ook in de profetie niet verloochenen. Immanuël is de zinrijke naam van Messias, die ook haar wezen met volkomen juistheid kenteekent. Het kan dus niet anders, of er moet verband bestaan tusschen den nood der menscheid, voor wie de profetie als een morgenster in het duister opgaat, en die profetie zelve, die lichtend verschijnt in haar nacht. De behoefte, de innerlijke leegte, ja, de nood en ellende van het scheepsel Gods, dat van Hem gescheiden licht, moet één aangrijpende, één machtige, zij het ook onbewuste, smeeking zijn om die uitkomst te verwerven, die juist in den Messias ons gewerd. Er is een God, die Zijn gevallen scheepsel opzoekt, maar toch ook in het weggezonden scheepsel een diepte der vertering, een innerlijke honger, die zich opent onzen God tegemoet. Dat is het, wat de profetie ons bij Maleachi toeroept: dat niet slechts de Heer komt, maar dat Hij komt *tot Zijnen tempel*; dat niet maar Hij snellijk komt, maar dat Hij komt *tot die Hem zoeken*; en evenzoo, dat niet maar de Engel des Verbonds zich openbaren zal, maar hen tegemoet gaat, *wier ziele lust aan Hem heeft*. Komt, Gel., zij het dan die gedachte uit Gods Woord die onze gedachten dezen avond beheersche, en laat mij, met Maleachi's Godspraak voor oogen, u de toonen doen beluisteren van het

groot Adventsgebed, waarop *alle schepsel onbewust een Amen vraagt*; waarop *alleen God het Amen uitspreekt*; en waarop ook wij bij het *naderend Kerstfeest, het Amen Gods en 's menschen beë herhalen*.

1. »Snellijk zal tot Zijnen tempel komen. die Heere, Dien gijlieden zoekt, namelijk de Eugel des Verbouds, aan denwelken gij lust hebt. Ziet, Hij komt, zegt de Heer der Heirschaaren,» dus luidt dan het woord, waaruit we het Adventsgebed beluisteren willen, laat mij aanstonds er bijvoegen, dat het met klimmende helderheid tot ons komt,

in het zuchten der schepping,

in de onrust van het menschenhart, en

in Israëls gebed.

»Tot Zijn tempel,» dat is de verzuchting der schepping.

»Dien gijlieden zoekt,» dat is de leegte van het menschenhart.

»Aan wien gij lust hebt,» dat is Israëls gebed.

Of bevreemdt het u, dat we zonder de minste aarzeling, dat „komen tot Zijn tempel” van de *schepping der natuur* verstaan, en waart gij veeleer geneigd aan den tempel van Jerusalem te denken? Maar immers, hoe dit ook voor de hand schijne te liggen, bij eenig dieper inzien in den samenhang van dit woord, geeft ge die meening aanstonds prijs. Of hoe, van Jeruzalem's tempel, van 's Heeren huis op Zion zou hier sprake zijn, en leert dan niet het Oud Verbond dat reeds in het Heilige der Heiligen de tegenwoordigheid van Jehovah *was*, en dus niet tot dien tempel kon komen? Leert bovendien de vervulling ons niet, dat de Zone Gods, verre van tot Jeruzalem's tempel te komen, veeleer het voorhangsel van dien tempel scheuren deed en een geestelijk Godsrijk stichtte, binnen welks grenzen geen Jeruzalem noch Garizim, d. w. z. geen uitsluitende plaats voor Godsvereering werd geduld? Maar wat houd ik u nog op? Maleachi zelf toch geeft ons in zijn Godspraken de verklaring van dit raadselachtig woord. Slaat slechts het elfde vers op van zijn eerste hoofdstuk, en immers daar lezen we:

»Van den opgang der zon tot haren ondergang zal Mijn naam groot zijn onder de Heidenen, en aan *alle plaats* zal Mijnen naam reukwerk toegebracht worden.» Ik bid u, kan het duidelijker worden uitgesproken, dat niet meer Zion's bergkruin in dien dag, maar *alle plaatsen der volkeren*, en dus geheel deze aarde, de tempel des Heeren zal zijn. Brengt u daarbij te binnen, hoe Jezus zelf de weeropbouwning des tempels met de opstanding der stoffelijke schepping in Zijn verheerlijkt lichaam heeft saamgevoegd (Johannes II : 21), en immers aan Zions tempel denkt ook gij niet langer, maar verstaat met mij »dat komen van den Heer tot Zijn tempel,» van een komen tot die schepping, die, nu nog der ijdelheid onderworpen, toch naar Zijn heerlijkheid zucht.

Zij het dan al met zeer zwakke toon, dat het onbewuste roepen om Messias uit de onbezielde schepping opklint, toch achte niemand uwer uit eenzijdige geestelijkheid dat zuchten der stoffelijke schepping gering. Dat ijle, vormlooze spiritualisme, waarin thans zoovelen zich verliezen, is niet naar de Schrift. Gods woord wijst ons, allereerst zelfs op die stoffelijke wereld, die ons draagt. De vloek des Heeren begint met het wegnemen van den stok des broods, en evenzeer de zegen des Heeren is eerst in Jezus' lichamelijke opstanding voltooid. Naast de prediking van het geestelijk woord plaatst de Schrift steeds de toebediening der aan stof gebonden Sacramenten, en dat ook voor de toekomst der eeuwen die stoffelijke schepping niet terzij mag geworpen, weet elk, die met ons belijdt, dat zijn vernederd lichaam zal verheerlijkt worden, ¹⁾ en dat eens een nieuwe aarde en een nieuwe hemel zich uit deze gedaante der wereld zal ontwikkelen. ²⁾

Naar den eisch derhalve van Gods woord willen ook wij den toon van het Adventsgebed uit de diepten der stoffelijke schepping tot ons laten komen. Thans nog zucht dié schepping, naar het woord des Apostels, onder de ijdelheid, waarin ze bevangen ligt, ³⁾ maar, in die banden der ijdelheid gekneld,

¹⁾ Fil. 3 : 21. ²⁾ 2 Petr. 3 : 13. ³⁾ Rom. 8 : 20.

ziet ze toch als met opgestoken hoofde uit naar den dag der bevrijding, als haar God weer tot haar zal komen, en de vrijheid der kinderen Gods ook haar met nieuwen luister zal bestralen. Dat is het dus, wat ook Maleachi's Godspraak ons zegt, dat de schepping »aan alle plaatse" (Hoofdst. 1 : 11) een tempel des Heeren is, nu van zijnen God verlaten, maar die Hem eens weer ontvangen zal, als Hij de Heer der Heirscharen weer *snellijk komt tot Zijn tempel*.

Hoe die schepping een »tempel Gods" kan genaamd zijn, zal ons terstond duidelijk worden, zoo we aan de Schrift zelve vragen, wat de beteekenis van het woord »tempel", voor haar is. En dan lijdt het geen twijfel, of naar het spraakgebruik der Schrift wordt de naam van »tempel" gebezigd voor al het geschapene in hemel en op aarde, waaruit de Heere zich lof en aanbidding bereid en wat door Hem Zich tot woonstede verkoren is. Den hemel om Gods troon zag Jesaia als een »tempel" zich uitbreiden, met de zomen van het kleed des driemaal Heiligen vervuld, ¹⁾ en nog eens meldt Joannes in Openbaring, dat de hemel zelf als een »tempel" geopend werd. ²⁾ Juda's stam, waaruit zijn Messias zou voortkomen, wordt een tempel door den psalmist genoemd, ³⁾ en de gemeente, waarin Christus wonen zou, staat als een »tempel" voor het apostolisch oog. ⁴⁾ Van Jezus' lichaam getuigt de Evangelist, dat het door den Heer zelf een »tempel" genoemd was, ⁵⁾ en met denzelfden naam van »tempel" Gods wordt door Paulus in zijn Corinthierbrief beurtelings 's menschen lichaam, ⁶⁾ en dan weer de mensch zelf bestempeld. ⁷⁾ Van daar dat de tempel als afzonderlijke plaats der aanbidding eerst dan, en slechts zoolang, op deze aarde kan gedacht worden, als de schepping zelve door God verlaten is en Hem het offer harer hulde onthoudt. Geen tempel dus in Eden's paradijs, dat zelf een heiligdom des Heeren was, en evenmin een tempel in het nieuw Jerusalem, waar alles van Gods heerlijkheid

¹⁾ Jes. 6 : 1. ²⁾ Openb. 7 : 15. ³⁾ Psalm 114 : 2. ⁴⁾ Ef. 2 : 21.
⁵⁾ Joann. 2 : 20. ⁶⁾ 1 Cor. 6 : 19. ⁷⁾ 1 Cor. 3 : 16.

zal vervuld zijn; ¹⁾ en in het tijdperk van den vloek, dat paradijs en nieuw-Jerusalem vaneen scheidt, de afzonderlijke tempels al meer verrijzend, naarmate de oorspronkelijke heerlijkheid al meer verdwijnt. Zelfs de patriarchen aanbaden El Schaddai, hunnen God, nog in Mamre's eikenbosschen, en toen daarna de ure kwam, dat men steen op steen moest leggen, om een plaats van stille aanbidding te midden van het ontwijde leven te wijden, toen heeft men nog — ziet het aan dit prachtige heiligdom — de vormen der natuur afgezien en in pilaar en dakweving den eikenstam met zijn looverdak nagebootst. ²⁾

En wie uwer beluistert dan het Adventsgebed niet, dat onbewust ook uit deze schepping opklimt, zoo ze nog, in haar vervallen staat, een „*tempel Gods*” genoemd wordt. Immers, ook de blinde heeft nog een oog; maar wie van »het oog des blinden” spreekt, besluit reeds in dat woord de bede om het licht. Ook al is de bedding verdroogd, toch blijven we de rivier een stroom noemen, maar de waterlooze bedding is een gebed tot de wolken om heur vocht. En zoo nu immers, kan men ook van een »tempel zonder God” niet spreken, of in dat woord zelf ligt de onbewuste verzuchting, dat die God mocht wederkomen en het verlaten heiligdom weer in waarheid *tempel* zijn.

Of aarzelt ge nog toe te geven, dat deez' onkenbaar geworden schepping, gelijk ze nu door den vloek werd, nog een »tempel” zou kunnen genaamd worden, neem dan de werkelijkheid, waaraan deze beeldspraak ontleend is, en onwillekeurig zal de naam van »tempel” ook uw mond ontglippen.

Verschijne voor uw verbeelding slechts een dier oude heiligdommen, niet een stille plaats der aanbidding, gelijk vaak ons bedehuis is, maar een prachtige afgodstempel, gelijk de volkeren van Klein-Azië te Ephese aan Diana hadden gewijd. Ziet het als voor uw oogen, hoe kunst en weelde bij dien bouw hebben gewedijverd, om door kwistigheid van eel metaal en

¹⁾ Openb. 21 : 22. ²⁾ De Nieuwe kerk te Amsterdam.

uitnemendheid van cederhout en welving der bogen en veelheid der zuilengangen en keur van beeldhouwwerk, dat heiligdom tot een heerlijke kunstschepping te maken, die door werking op ons schoonheidsgevoel tot aanbidding uitdrijft. En nu, denkt u dien tempel op het feest der godin, wier beeld in verblindende pracht bij het outer schittert, en de priesters zich daar verdringend in hun rijken dosch, en de lampen brandend, en de offerdieren omkransd, en de wierookwalmen opstijgend, en de reien trippelend op het maatgezag, en al het volk, dat den tempel omstuwt, juichend en jubelend, »dat ze groot, dat ze te aanbidden is, de Diana der Ephesiërs!“ — en niet waar ge begrijpt, dat dat betooverend geheel als beeld van deze schepping kan gedacht worden, gelijk ze eens blonk in Eden's paradijs.

Maar richt thans uw schreden naar de plek, waar eens dat trotsche Ephese heeft gestaan, en wat toont het nietig vlek van Ajasóluk u thans anders dan één gestalte des doods, waar vroeger zoo vol en rijk het leven stroomde en de stemme der volkeren trilde van verre en nabij. ¹⁾ Ziet, het schitterend Dianabeeld week ten leste uit zijn heiligdom, en toen de godin haar tempel verliet, ontbond zich ook haar priesterschaar, en gebluscht werden de luchters en uitgedoofd het offervuur, en geen offerdier meer omkransd en geen maagden reiden zich meer en geen jubelkreet ging meer uit den boezem des volks op, en toen kwam de verwoesting en viel het heerlijk gebouwte tot een puinhoop in één, waarlangs wind en stormen gierden en waarin het nachtgedierte een schuilplaats vond. Nog slechts een enkele marmerzuil treft thans het oog van den reiziger: nog slechts enkele lijnen zijn van den bouwloop te zien, maar toch, als ge dien gehavenden bouwval, eenzaam en verlaten als hij daar in het stof bedolven ligt, bezoekt, dan zal nú nog uw gids, nú nog de bewoner van Ajasóluk u zeggen: „*Dat is de tempel van Diana!*“

¹⁾ *Ajasóluk* is een Turksch dorp, dat op den puinhoop van Ephese ligt. De Dianatempel werd door aanbidders uit alle volken bezocht.

En nu dan, zoo de schitterende tempel van weleer een beeld van Eden's hof was, waarin God woonde en alle schepsel aan alle plaatse één lied der aanbidding deed ruischen, hebt ge dan in dien bedolven bouwval niet reeds het beeld van deez' aarde gezien, gelijk ze thans werd door den vloek. Geen tempel meer, maar een tempelruïne is deze schepping immers! Van daar die mengeling van wat schoon en wat on-oogelijk is, die u telkens in de natuur vermoeit. Sporen bij menigte ontdekken zich aan uw oog van heerlijke grootheid, maar toch de verwoester is over dat alles gegaan, de eenheid is verbroken, en tot stof vergruizelt ligt voor u, wat eens een zuil der eere is geweest. En niet slechts versterking toont ze u hier en ginds, maar weg is de glans, weg de bekoring, die nog wel soms van onder het stof u tegenglinstert, maar even dikwijls u teleurstelt, want doodschheid heerscht in waarheid, waar alles u de frischheid des levens beloofde; verlaten is de tempel; geen offerwalm stijgt meer opwaarts; geen priester meer, die het altaar ontsteekt. Een tempel, maar van zijn God verlaten, zietdaar wat deze schepping u van alle zijden vertoont, en zoo dikwijls ge uw doffen voetstap op haar gesprongen plaveisel dreunen doet, hebt ge u immers den Heer slechts in die schepping terug te denken, om ijlings de heerlijkheid van den tempel te zien terugkomen en de oplossing van het raadsel te vinden, dat u in die gebroken schepping vermoeit.

Met hetzelfde recht, waarmee men, staande bij den bouwval van Diana's heiligdom, ook nu nog van den »tempel» spreekt, kan dus ook van die schepping der natuur gezegd worden, dat ze te midden harer vernedering nog altijd, naar oorsprong, doel en grondlijnen, een »tempel des Heeren» bleef. Maar dan ook een *gebroken* tempel, welks aard en wezen is, de heerlijkheid Gods in zich te dragen, doch die nu, van die heerlijkheid beroofd, juist door de vernedering van dat gemis, om weeropbouw en herstelling roept en een terugkomen vraagt van dien God der heerlijkheid, die zijn heiligdom verliet.

Alle lijden der natuur en haar smart, alle nood en jammer

der gansche schepping, alle verwoesting en verbreking in de onbezielde natuur, alle strijd en worsteling in het rijk der planten, alle nijd en vernieling in het rijk der dierenwereld, alle ziekte en alle kwaal, alle pijn en gebrek, elke onvervulde behoefte, alle wee en ach dat op deze aarde drukt, tot het in den dood zijn overwinning viere, het spreekt dus alles van die ontzettende versterking, die den tempel Gods deed instorten, het getuigt alles van een verloren schoonheid, maar het zoekt ook met onbewust verlangen naar den dag der wederoprichting, naar den terugkeer van haar glans en sieraad, het roept ook naar den Heer.

Zoo getuigt de Schrift het ons, die wil, dat ook de zee bruisen en de rivieren met de handen klappen, en het gebergte vreugde bedrijve, en al het veld huppele en alle boom des wouds vreugde bedrijve, wijl Messias komt om de aarde te richten ¹⁾; zoo wil de Schrift het, die met de stoffelijke schepping aanvangt en eerst in een nieuw Jerusalem haar rustpunt vinden kan; de Schrift, die, nooit de werkelijkheid uit het oog verliezend, den aardsehen nood niet minder dan het lijden der ziel waardeert, en ten spijt van alle geestelijke vervluchting en ziekelijke zucht tot vergeestelijken, den hoeksteen van het Godsgebouw ons aanwijst in de *lichamelijke* opstanding van onzen Heer.

Van het zuchten der schepping komen we tot *de onrust* van *het menschenhart*, M. H.! om ook daarin den toon des geklags te beluisteren, die, zonder van Messias te weten, toch onbewust den Gezalfde des Heeren roept. In veel inniger zin, dan de onbezielde schepping, bestemd om Gods heerlijkheid te weerkaatsen, moest de mensch veel sterker dan die natuur door de vervreemding van den Heilige worden aangegrepen. Het geroep om den Redder, het roepen om God, dat reeds uit de diepten der aarde ons tegenklonk, moet dus uit het menschenhart met nog luider stemme opgaan. 's Menschen nood

¹⁾ Psalm 96 : 12 en 98 : 7, 8, 9.

is veel banger, wijl zijn gemis veel schreiender is; geen wonder derhalve, dat ook zijn roepen om Messias in doordringende kracht en helderheid van toon zeer verre het zuchten der schepping overtreft.

Reeds zeide ik het u in den aanvang: het zijn de woorden: „*die Heer, dien gijlieden zoekt,*” waarin die zoekende onrust van het menschenhart ligt uitgesproken. Ik bedoelde daarmee het menschenhart in algemeenen zin, en niet slechts van hen, die tot de Godgetrouwen gerekend werden. Immers, we zouden den aard van de dichterlijk-profetische taal miskennen, zoo we in die woorden: »die Heer, dien gijlieden zoekt,” een zelfde beteekenis zochten, als straks met dat »den Engel, aan wien gij lust hebt” wordt bedoeld. De stroom van het profetisch gevoel stort zich in zijn dichterlijke Godspraken nimmer op éénmaal uit, maar schier altijd met een dubbelen, hier zelfs met een driedubbelen golfslag, wier eigenaardigheid het juist is, dat elke komende golfslag met forscher strooming en helderder water pleegt te bruisen. Ook hier mag dus niet een bloote herhaling, maar moet een gedurige klimming zijn. »Lust hebben aan den Engel des Verbonds”, dat is het hoogste: »het zoeken van den Heer” is het mindere; en het minste eindelijk »als bouwval van den grootschen tempel” roepen om zijn God.

Trouwens het verband van Maleachi's Godspraak bewijst overtuigend, dat het niet enkel de »vrome knechten van Jehovah” zijn, tot wie dit profetisch woord uitgaat. Leest slechts wat onmiddellijk aan ons tekstwoord, in het laatste vers van het vorig hoofdstuk, voorafgaat, en immers geheel andere persoonlijkheden, dan de Godgetrouwen, treden voor uw geest. Daar toch heet het: »Gij vermoeit den Heere met uw woorden... daarmee dat gij zegt: Al wie kwaad doet, is goed in de oogen des Heeren, en Hij heeft lust aan zoodanigen; of waar is de God des oordeels!” En zoo gij twijfelen mócht, of met dit hoofdstuk wellicht een nieuwe Godspraak begon, die zich geheel andere hoorders voorstelde, laat mij u dan wijzen op wat ditzelfde hoofdstuk u in het veertiende en vijftiende vers

doet lezen: »Gij zegt: het is te vergeefs, God te dienen: want wat nuttigheid is het dat wij Zijn wacht waarnemen? En nu wij achten de hoogmoedigen gelukzalig: ook die goddeloosheid doen, worden gebouwd.» en immers het lijdt geen twijfel, of de Profeet heeft het volk in al zijn schakeeringen toegesproken (ook de Godgetrouwen — zie slechts in vers 2 van het volgend hoofdstuk: »Ulieden daarentegen die den Heer vreest» — maar ook de afgedoolde en nog onbekeerden) toen hij, onder de bezieling des Heiligen Geestes, van den komender Messias sprak.

Ook uit het menschenhart willen we dan dat onbewuste schreien opvangen, dat, zonder het te weten, profetie van Bethlehem's kribbe is. Ook uit het menschenhart, want immers ook in den mensch, ja in hem nog sterker, vindt ge die onverklaarbare, die wondere mengeling van schoonheid en verstoring, van wat boeit en afstuit, die ook in de onbezielde schepping zich aan ons opdrong en eerst begrepen werd, toen ze als een van haar God verlaten tempel voor ons trad. Telkens bespeurt ge ook in den mensch verschijnselen, die u nopen zouden tot de erkenning van leven en kracht; maar ach, even dikwijls wordt ge teleurgesteld en vindt ge niets op den bodem dan krachteloosheid en dood. Lichtstralen schijnen door zijn oog te schieten, en toch, hem in de ziel grijpend, vindt ge niets dan donkerheid in de binnenkameren van zijn hart. Van uzelf en van anderen belijdt ge voor God, dat zij, en gij met hen, in zonde ontvangen en geboren zijt, en toch zijn er onder die in zonde verlorenen, ook onder de nog niet bekeerden, die ge liefhebt, o, moeder! als uw zoon, als uw kind, gij, vader! aan wie ge u, als magen of als vrienden verbonden gevoelt met heel uw ziel. Niet slechts in raadselen, maar als een raadsel wandelt de mensch op aarde. Vandaar dat onrustige dat geheel zijn wezen kenmerkt. Zie hem diep in het oog, en immers in dien blik ligt een tastend zoeken: bespied hem in de eenzaamheid, en immers een angstige vraag schijnt op zijn lippen bestorven te zijn. Heeft hij een oogenblik van rust gevonden, dan wordt alles onrustig in hem, om door een bezig-doen het beklemmende van die rust te verdrijven. Willoos

grijpt hij naar wat om hem ligt, om het straks in goedwil van zich te werpen. Naar vreugd, naar genieting ziet ge hem jagen met koortsachtige drift, maar ook de nauw' genoten vreugd ijlings half verachtend van zich stooten. Ach, zoo als Jezus zoo schoon de vrouw met haar penning geteekend heeft, zoo is de mensch op aarde. Ook hij heeft een kaars ontstoken, en met het licht in de hand ziet ge hem omdolen in zijn nachtelijk duister, om zijn huis met bezemen te keeren; maar het is al om niet; helaas! wat hij verloor, wordt niet gevonden.

En vraagt ge hem, wat hij mist, dan zwijgt hij; vraagt ge hem, wat hij verloor, dan antwoordt hij niet; vraagt ge, wat hij zoo rusteloos najaagt, dan trekt hij zijn lippen meer samen, dan dat hij ze openen zou. Neen, niet uit de menschheid opgeklommen, maar van den hemel neergedaald is het antwoord, dat ons het raadsel van 's menschen omrust ontsluit. Niet in de scholen der wijsbegeerte, maar in den kring van Israëls profeten, in den kring dier mannen, die Jehovah van achter de kudde riep en uit het veld, is het lang verbeide antwoord uitgesproken, dat 's menschen zoeken niet dan een zoeken was naar God. Door profetische openbaring en niet door menschelijke vinding weten we het, dat de mensch om mensch te zijn, zijn God moet bezitten, en dus met zijn God zijn eigen mensch-zijn verloor, en dus onbewust zoekt en tast naar Hem, in Wien en zijn God en zijn eigen mensch weer tot hem zal komen. Dat is, o mensch! uw jammer, dat ge op God zijt aangelegd, en nu afgerukt zijt van den eiken stam, waarom ge u als het klimop slingeren moest. De binnenzij van uw wezen is voor het oneindige bestemd, voor het oneindige berekend, er is vatbaarheid voor een oneindige kracht in uw menschelijk hart. Dan alleen kunt ge dus in evenwicht zijn, zoo ge niet slechts met uw zintuigen in de zinlijke wereld inleeft, maar ook met uwe ziel in het oneindige zwelgt en verzadigd wordt met het leven uws Gods. Maar dat juist mist ge. Met de zonde in u, is God uit u weg, en God weg! maar immers, dan blijft u niets dan een peilloos ledig, dan een oneindige ruimte, en moet ge wel verteerd worden door het schreiendst heimwee naar dat ééne, dat u ontging. Maar helaas, niet we-

tend, dat die Eene uw God en Zaligmaker is, komt ook het vermoeden niet in u op, bij God de vervulling van dat ledig te zoeken. En daarom gaat gij uit op den weg der wereld, gij, met uw onleschbaren dorst, met uw onverzadelijken honger, en ge werpt u op al het zichtbare, dat de wereld voor u schitteren doet, en zoekt nu in rusteloozen arbeid, dan in wisselend zingenot dat knagend gevoel te onderdrukken.

Maar neen, het baat niet, een geopend graf blijft het daar binnen, als één dier drie, waarvan de Spreukendichter zegt, »dat ze niet worden verzadigd.” Een graf, waarin alles dood op den bodem neerkomt, wat gij levend er in werpt. Een bodemloos vat, waar alle wateren doorheen vloeien, zonder dat een enkele druppel blijft. Ja, als met opgesperden muil ziet uw hart u aan, altijd om meer vragend, altijd meer eischend, en gij werpt er in, al wat gij hebt, uw wetenschap en kunst, uw roem en eer bij menschen, uw krachten en uw smarten, uw moeite en uw tranen; maar het baat alles niet, steeds eindeloos blijft het hart begeeren: och, dat ge het toch begrijpen kondt, dat een oneindige dorst niet met eindige wateren wordt gelescht. Want wat is in u, o mensch, die dorst naar geluk, die zich nooit laat afmatten, maar onuitdoofbaar branden blijft, wat is ze anders, dan een innerlijk dringen, dat geen vrede neemt met het eindig geluk dat ge verwierft, en roept om dat vollere en volle geluk, dat alleen Gods gemeenschap u brengt? — Wat anders is uw zucht naar schatten, uw dorst naar geld, dan het dringen van het innerlijk besef, dat gij arm zijt en arm blijft, hoe rijk ge ook wierdt in goud en zilver? Wat anders is uw dorst naar kennis, dan een pogen der ziel om door te dringen naar dat wezen der dingen, dat geen wijsbegeerte u brengt, maar alleen in God wordt gevonden? Wat anders eindelijk, is uw ontembare heerschzucht, dan het heimwee naar die koninklijke macht, waarmee ge in Eden bekleed waart, en die ge thans niet kunt terug erlangen dan met de kroon die God u biedt. O! zoo is geheel uw bestaan, geheel uw aanzijn, met dat rustelooze, dat nooit voldane, dat ongedurige, dat u kenmerkt, zoo is al uw hartstocht,

al uw streven, al uw bange strijd en al uw worstelen, hoe ook door u ontheiligd, hoe ook door uw zonde in zijn tegen-deel omgekeerd, in den diepsten grond niet anders dan een openbaring, dat ge God niet missen kunt, en, zij het ook onbewust, een roepen naar dien Messias, Wiens beeld alleen Israëls profetie u teekent.

En daarom, hebt er vrede meê, Gel., als ge in Gods huis, dat lied van *»het hijgend hert»* ook door hen hoort aanheffen, wier gedachte nog verre is van hun God. Want ja, dan is er leugen in dat roepen van de lippen, waaraan de bewustheid van het hart niet beantwoordt. Maar dan is er toch ook waarheid, want hij, die daar gedachteloos meêzingt, hij heeft toch ook een menschenhart, dat schreit in zijn verborgen diepte, al zweeft een lach om de lippen; een menschenhart, dat gloeit en verteerd wordt door een oneindige behoefte, en dus, zonder zelf het te weten, zoo sprakeloos welsprekend roept naar den levenden God.

Eindelijk, dat zoeken der menschheid wordt *bij Israël een gebed*, naar het woord van den Ziener: „de Engel des Verbonds aan denwelken gij lust hebt.” Dat toch ook het Israël in engeren zin, ook het uitspruitsel van het heilig zaad, in de profetie van onzen tekst wordt toegesproken, zie het aan wat vers zestien u voorlegt: »Alsdan spreken, die den Heere vreezen,” en evenzoo aan het reeds straks besprokene uit het volgend hoofdstuk: »Ulieden daarentegen, die Mijnen naam vreest.” Welnu in dat Israël, in dat kleine kuddeke dat zijn Herder vond, in dat vroom geslacht, voor wien de Heer een Engel des Verbonds was geworden, is dat onbewuste roepen van het schepsel tot die klare uiting gekomen, die zich lucht geeft in het gebed. Niet de profetie is uit Israël, maar in Israël's hart is het eerst die heilige verteederling gekomen, die der profetie den welbereiden akker aanbood, waarin haar planting zou ontluiken.

Niet daarin is Israël van de volkeren onderscheiden, dat het, heiliger dan die, door uitdrijving van de krankheid der zonde, nader aan Messias stond, maar daarin dat het, aan de bedwel-

ming der wereld onttrokken, krank zijnde, niet op frissche kracht geboogd, maar zijn krankheid erkend heeft; en met de volkeren in den levensader gewond, zijn wonde niet bedekt, maar om genezing van die wonde heeft geroepen.

Te midden van het rumoer der volkeren verstond de mensch zijn eigen hart niet meer, en daarom heeft de God Abrahams uit hem zich een volk verkoren, dat Hij aan dat rumoer der volkeren onttrokken, van de natiën afgezonderd, en in Kanaän op zijn eigen erve gesteld heeft. En nu, door de snijdende scherpte der Wet voor vermenging met die volken bewaard en door een hoog opgetrokken muur van het gedruisch der natiën gescheiden, heeft Israël in dat Kanaän in heilige stilte geleefd, en in die stille afzondering ten leste de stem *gehoord*, die voor de andere volken verloren ging, wijl ze zoo zacht-kens fluisterend, zoo dof en klankloos uit de smartelijke diepten van het menschenhart opklom.

Neen, Israël was niet heiliger dan andere volken, maar in zijn levenssfeer heeft de Heer der heirscharen den adem Zijns Geestes doen uitgaan, en daardoor is geheel de dampkring, dien het inademde, fijner en prikkelbaarder geworden, zoodat Israëls hart krachtiger werd aangegrepen, en met onweerstaanbaren drang uit zijn ziel de noodkreet geperst is, die de Griek nog onderdrukken en de Romein nog bedwingen kon.

Ja, meer nog. Door niets zoo zeer, als door het zien van water wordt het dorstgevoel bij den dorstende in hevigheid aangezet, en ook daarom derhalve moest Israël's dorsten naar zijn God veel inniger, veel schreiender dan dat der overige volken zijn, wijl de stroom des levenden waters aan dat Israël van verre getoond en de Engel des Verbonds hun verschenen was. Zij hadden, wat die volkeren misten: de schatten van Gods woord, Zijn teekenen en wonderen, Zijn rechten en verbondsbeloften, en in geheel hun outerdienst een afschaduwing van de bediening der verzoening, die door het onbevlekkelijk en onstraffelijk Lam zou worden volbracht. Maar toch het bleven schaduwen; wel machtig genoeg, om hen met de geloofskracht in het onzienlijke te doen doordringen en het on-

zichtbare te doen bezitten; maar toch zonder doorbreking in het werkelijk leven, zonder rustpunt voor het oog. En daarom, was aan Israël meer dan aan de volkeren gegeven, juist door die meerdere gave moest meerder behoefte in hen gewekt worden, en alleen Israël de macht ontvangen, om het roepen naar Messias te vormen tot een gebed.

Alleen Israël kon daarom bidden, dat het bidden heeten mocht, en zelfs de gemeente van Christus keert zich, als ze bidden wil, nog altijd naar datzelfde Israël, om den toon van haar gebed te verdiepen. Zelve hebt ge het immers ervaren, dat ge in nood en angst, bovenal in den strijd der zonde, nooit zóó uw schuldgevoel hadt uitgegoten, of, komend tot de gebeden, die ons van Israël bewaard zijn, begonnen er snaren in uw ziel te trillen, die met nog doordringender toon de klacht uwer ziele deden uitgaan. Lees het »Gena, gena, o! God'', stamel in heilige oprechtheid het »Uit diepte van ellende'' den Israëlitischen zanger na, en immers uw eigen ziel getuigt het, dat uit zulk een diepte alleen tot God kon geroepen worden, waar God zelf die diepte had ontsloten.

Ja, we zouden nog verder kunnen gaan. en zeggen, dat Israël niet slechts bad, maar in geheel zijn verschijning één gebed om den Messias is. Zelfs thans nog in zijn verwerping is het ontvallen Israël alleen voor hem te begrijpen, die doorziet, hoe juist daarin Israëls vernedering ligt, dat het eens bewuste gebed om Messias weer tot een onbewuste verzuchting is teruggezonden. En daarom, wilt ge Israël bekeeren, doe dan wat Paulus deed: geef weer lucht aan zijn gesmoord gebed, en met Israël biddende, zal nogmaals de Christenheid van het toegebrachte Israël leeren, wat waarlijk bidden is.

II. We keeren tot den aanhef van ons tekstwoord terug, M. H.: „Ziet, Ik zend mijnen Engel, die voor mijn aangezicht den weg bereiden zal'', om én daarin én in het slotwoord: „Ziet, Hij komt, spreekt de Heer der Heirscharen'' u te toonen, dat het God alleen is, door wien dat onbewust Adventsgebed een profetie van den Christus wordt.

Ongetwijfeld. Zonder die behoefte in het menschenhart waarvan we spraken, zou er aankondiging, maar geen profetie kunnen zijn; maar toch die behoefte op zichzelf mag nooit als bron der profetie worden beschouwd. De profetie is uit God; »van God *ingegeven*», gelijk de apostel getuigt, dat wil juist zeggen, niet uit de menscheid voortgekomen, maar in haar ingebracht, *gegeven* in haar geest. Zoo weinig zelfs kon de profetie een vrucht van ons menschelijk leven zijn, dat zelfs de bewustheid der behoefte alleen bij dat volk van Israël bestond, waarin God die bewustheid had gewekt. Ook hier moeten we dus herhalen, wat we in den aanvang zeiden: in de menscheid de bedding uitgegraven, in het menschenhart de akker bereid, maar uit God het zaad dat in dien akker ontkiemen, van Zijn heiligen Berg de stroom der profetie, die deez' bedding bedekken zou. Des menschen woord is als het stof, waaruit het lichaam der profetie gevormd is, maar dan eerst leeft ze, dan eerst wordt ze profetie, als Gods Geest in haar geblazen wordt als de adem des levens. Daarom gaat dan ook aan de komst van Messias de optreding van den Dooper vooraf, en werd vooruit reeds beloofd, dat de koninklijke heraut ¹⁾ verschijnen zou, om den weg te bereiden voor den Heer: »Ziet Ik zend mijnen Engel, mijn heraut, die voor mijn aangezicht den weg bereiden zal»; want in dien Dooper als den laatste der profeten, treedt nogmaals geheel de wolke der profeten, als één machtig getuige voor Israël op. En nu, ontga het uw aandacht niet: Opdat het blijken zou, dat zoomin de profetie uit Israël als Israël uit de volkeren was, herhaalt zich bij de geboorte van den Dooper hetzelfde wonder als bij Abraham's eenigen zoon. Isaäc komt niet, eer zooverre de natuur in Abraham en Sarah verstorven is, dat zijn komen alleen verklaard kan worden uit de werking van Gods Almacht. En zoo ook hier: Joannes wordt niet ontvangen, dan nadat Zacharias getuigen moest, »dat hij oud en zijn vrouw verre

¹⁾ Ons tekstwoord zegt: mijnen *Engel*. Maar men weet, dat *Bode* en *Engel* door éénzelfde woord in den grondtekst worden uitgedrukt.

op haar dagen gekomen was'', ¹⁾ opdat het zou blijken, dat de drager der gansche profetie niet uit Israël gesproten, maar door God was verwekt.

Zoo dus treedt de profetie in haar samenhang met het lijden van het schepsel voor ons, dat de smart der schepping den breedsten grondslag vormt, waarop door de onrust van het menschenhart een hooger grondslag gelegd is, die eerst op zijn beurt in Israëls gebed het voetstuk ontvangt, waarop het beeld der profetie verrijzen kan. Maar zoo min nu, als ooit het voetstuk met het beeld mag worden verwisseld, zoo min mag men den nood der schepping ooit met de Godspraak verwarren. Niet de mensch heeft van Messias gesproken, het »ziet Hij komt'' spreekt niet hij, maar »de Heer der Heirscharen''.

Buiten die daad Gods, zonder die ingeving, moet daarom het zoeken naar God onbewust en onvruchtbaar blijven. Was die lichtstraal uit den hooge niet in het hart gevallen, het zoeken naar God zou even onbewust en dus werktuigelijk gebleven zijn, als de drang waarmee de bergstroom de diepte, de rookwolk de lucht, het vuur zijn voedsel zoekt, of waarmee de magneet zich naar de noordpool en de bloem zich naar het zonlicht voelt heengetrokken. Ziet het aan de heidenwereld, die op alle wegen der wereld met haar dorst naar vreugd en kennis is uitgegaan, en toch aan het einde haars wegs nog verder van den Eeuwige bleek te zijn, dan toen die weg pas begon. Ziet het aan Israël, dat tegen dien Geest zich verhardend, in afgoderij terugvalt, en ook nu weër, van dien Geest verlaten, of zich in vormen versteent of heult met den wereldgeest, die nog eens den Messias wil kruisigen. Ja, ziet het in onze eigene Kerk aan die moderne richting, die wegslepend schoon van onzen weemoed en onze smartelijke behoefte spreken kan, maar zich-zelve en de schare misleidt, zoo dikwijls ze voorgeeft, in dien roerenden klaagtoon over het pijnlijke der wonde den balsem der genezing gevonden te hebben. Neen eerst dan, als de honger voor spijs, de dorst voor water,

¹⁾ Lukas 1 : 18.

de armoê voor een schat kon gelden, zou ze met haar klagelijk schreien ons verleiden kunnen, Gods wonderdaad door de ingeving des Geestes te miskennen in Israëls profetie.

Neen, M. H.! het heerlijk heiligdom dier profetie zal nimmer voor uw geest verrijzen, al voegdet ge ook al het weegeklag, al het noodgeschrei en al het gekrijt der ziele saâm, dat ooit uit 's menschen hart is opgegaan. De profetie is door *Gods Woord*; uit het Woord waarin de *volheid* Zijner barmhartigheid ligt; en niet uit dat *menschenwoord*, waarin ons hart nooit anders dan zijn *leege* kan uitspreken. Dat juist is de glorie van dat: »Zoo spreekt de Heer der Heirscharen,” dat het ons reeds verkwikt, als Gods stem woorden geeft aan wat in ons hart bestorven lag. En daarom, niet van zelve, maar eerst zoo God spreekt, gaat in onze ziel het gebed des Geestes over in een belofte, het heinnwee des harten in heilige profetie. Want dan als Gods Geest ons onze wonden toont, heeft Hij den balsem reeds bereid, die ons genezen zal; als Gods werking ons de kreet om genade uit de ziel perst, is de beweging der Ontferming reeds naar ons uitgaande; als Gods Woord in ons van nood en dood profeteert, komt het *Woord* reeds van verre, dat vleesch geworden in Bethlehems kribbe, dien nood van ons zal nemen en uit dien dood ons redt.

III. En nu dan, dat Amen Gods en 's menschen beê, ze worden ook door ons herhaald bij de nadering van het Kerstfeest. Hij is gekomen; Hij komt; Hij zal komen; ziet daar het drietal gedachten, waarin ik u dat Adventsvermaan breng.

Hij is gekomen, de Hope Israëls, de afgebedene der volkeren, en zoovelen zijn verschijning hebben liefgehad, die heeft Hij macht gegeven, weer vervuld te worden met dat oneindig leven, waarnaar de ziel met oneindige behoefte schreit. Hij is gekomen, die Immanuel God-met-ons, die juist wijl Hij »God was in der eeuwigheid te prijzen,” een jubelend Amen brengen kon op dat Adventsgebed der menschheid, dat door geen eindige gifte zich smooren liet, maar roepen bleef, altijd dringender, steeds luider, tot het in Israël zichzelf bewust werd

als een roepen om God. Hij is gekomen, en verbaasd heeft zich de wereld over de geheimzinnige kracht, die van Zijn eenvoudig woord, over de wondere werking, die van Zijn smadelijk kruis, over de heilige levensmacht, die van Zijn geloofschende opstanding uitging. Geen droom, maar een feit was het, dat door dien Messias gewerkt werd, wat dusver vruchteloos was beproefd, als de hartstocht beteugeld, het zielsverlangen bevredigd werd, het lijden zelf vertroosting bleek en het rusteloos jagen van het hart in heilige kalmte werd verkeerd. En nu, dat wonder gaat immers voort ook nog voor uw oog Zijn Goddelijke kracht te tooveren. Of hebt ook gij ze wel niet ontmoet, die vreemd gewordenen in deez' onrustige wereld, uit wier gelaat u een hooger vrede tegenstraalde, door wien traan zich een lach mengde, in wier rustig bijzijn het uzelf zoo rustig werd, en wier hart niet meer zuchtte en klaagde, maar juichte in heilige vreugde? Welnu, zoo dikwijls ze u dan bejegenden, uit de krater van wier bart geen eindeeloos begeeren meer gespuwd werd; bij wien het niet meer het zuigen van een luchtledig, maar het persen van een volheid was; zoo dikwijls ge er een ontdekt hebt, die niet meer jagend zocht, maar u tegenkwam met het blij geklank: »Wat we gezien en getast hebben van het Woord des levens, dat verkondigen we u;» zoo dikwijls een menschenhart u tegenklopte, dat dood was maar nu leeft, arm, maar nu rijk, elendig, maar nu zalig in den Zoon der liefde Gods; o! dan is immers, het Amen Gods op het Adventsgebed der menscheid u in krachten en teekenen herhaald geworden. O dat Amen M. H. het wordt nog herhaald voor de wereld, zo dikwijls we als gemeente van den Christus hier samenkomen: herhaald, zoo dikwijls in Doop en Avondmaal de verlossende kracht van den Heiland bezegeld wordt; ja, een Amen van 's menschen lippen, dat Amen Gods nagesproken, komt tot ons, zoo dikwijls ook in ons midden weêr een ziel, die tegen Christus was, voor Hem gewonnen wordt, en de psalm der verzoening doorbreekt in het door schuld verslagen hart.

Hij is gekomen, maar ook »*Hij komt*'' Gel., want dát juist is de aard der profetie, dat haar vervulling bron van nieuwe profetie wordt, zoo lang het volle heil niet is doorgebroken. Eerst dan, als we niet meer ten deele zullen kennen, maar zien van aangezicht tot aangezicht, zal, naar het woord des Apostels, ook de profetie worden te niet gedaan ¹⁾. Voor ons dus die nog leven en de »bedeeling des aanschouwens'' nog verbeiden, blijft de komst van Christus van een telkens voller komen getuigen, tot eens Zijn komen op de wolken den vol- len inhoud der gansche profetie vervult.

»Dat »*Hij komt*'' roep ik daarom ook U toe, gemeente! nu ook thans weer de Advent ons oproept, om straks het Engelenlied in Ephrata's velden te beluisteren, en ook daarvan zeg ik, dat er een komen des Heeren zijn zal tot zijn *temgel*, tot het hart dat *Hem zoekt* en tot de ziel *die lust aan Hem heeft*.

In het feest Zijner geboorte zal de Heer ook nu *tot Zijn tempel komen*, d. w. z. tot de gemeente, die zich noemt naar Zijn heiligen naam. Ook al ware er dus onder u niet één ziel, die uit levende ervaring op het Kerstfeest juichen kon, al waren ze geheel uit u weggestorven de kinderen Gods, aan wien het »in menschen een welbehagen'' waarheid wierd, dan nog zou het getuigenis des Heeren in uw midden uitgaan, dan nog de Heer tot Zijn tempel komen, zoo lang ge als *gemeente* Zijn heiligen naam op het voorhoofd draagt. En nu, ik weet het, al is het getal der levenden in uw gemeente nog wel klein, maar toch niet weggeslonken, toch is er niet één in uw midden, of ook hem heugt van Kerstdagen, dat hij meêzong en meêjubelde, maar meer nadoende en meêdoende wat anderen deden, dan met een daad van het eigen hart. Maar toch, daar moogt ge niet bij rusten. Gij dringt uzelfven almeer uit den tempel der gemeente, zoo ge als doode steen daarin hangen blijft, en niet als levende steen in zijn muren wordt ingevoegd. Voor jongeren van jaren, voor de kleinen uit uw kroost moge dat natuurlijk, dat passend voor hun leeftijd zijn, dat

¹⁾ 1 Cor. 13 : 8.

ze meêjuichen van de kribbe en het Kindeke dat daarin lag, zonder *hun* Heiland in dat Kindeke te begroeten. Maar voor u, wien God meerder jaren schonk, voor u zou dat verlagend, voor u ooteerend, voor u ten oordeel zijn, zoo de tempelwanden van vreugde ruischten, maar er geen jubelen des levens was in uw ziel.

Tot Zijn tempel komt Hij, maar ook tot »*die Hem zoeken*.” Gel., u geldt dat woord, die wel de gebroken waterbakken der wereld verlaten hebt, maar zonder nog te drinken ult den levensstroom; u, die de banden des doods wel knellen voelt, maar ze nog nimmer ontvluchten kondt: die profetie des vredes is voor u, die u niet meer nedervleit in valsche ruste, maar nog de eeuwige rust van het »Gij zijt verlost” niet kent. En toch, daarbij moogt, daarbij kunt ge niet staan blijven. Alleen het belijden kan u niet redden. Het baat u niet, of de belofte Gods al aan de menschheid vervuld, of Messias tot de Zijnen gekomen is; de Zonne der gerechtigheid moet Zijn stralen ook in uw ziel werpen, of Zijn opgang baat u niet, den Heiligen Geest, waarin Messias zich aan het menschenhart schenkt, moet ook gij persoonlijk ontvangen, of het oneindig ledig blijft in u schreien en uw Adventsgebed onverhoord. Neen, vrees daarom niet. Gij weet, de boetgezaunt ging aan den Christus vooraf; en nu, die wegbereider des Heeren, die prediker van ernst, heeft hij in de smarten des levens of in de weên der ziel zich ook bij u nog niet aangemeld? O! merkt toch en ziet toe, of Zijn voeten niet staande zijn in uw poorten; luister in de stilte der eenzaamheid of van de bergen het geruisch niet reeds komende is, dat ook u vrede boodschapt; doe weg de bedwelming, die u nog gebonden houdt, weg de nevelen, die nog als een bedekking om u zijn; zie hoe neerbuigend, zie hoe onnaspeurlijk Zijn erbarming is, en neen, vertwijfel dan niet, maar vlucht tot dien Eeuwige, onder wiens vleugelen ook u de genezing ¹⁾ is bereid.

Maar ook tot u, Gel., van wien het woord reeds geldt, dat ge »*aan den Engel des Verbonds lust hebt*,” komt de Christus in het naderend Kerstfeest met verhoogden glans. Ook

¹⁾ Mal 4 : 2.

voor u moet dat Christusfeest meer zijn dan een berhaling van wat ge reeds zoo dikwijls gevierd hebt. Heeft Hij u reeds zoo machtig aangegrepen, dat het hart eindelijk verwonnen werd, en ge Hem hebt aanbeden als uw Heer en uw God, toch wil Hij ook met dit Kerstfeest weer iets u leeren van die hoogheerlijke belijdenis, waarin zich Zijn volle Godheid openbaart. Hebt ge reeds meer dan een enkelen teug uit de volheid Zijner genade gedronken, genade vóór genade, genade na genade, altijd voller, steeds rijker, nooit zichzelf gelijk, wil Hij doen uitstroomen voor de ziel, die aan Hem lust heeft. Waart ge misschien verflauwd in uw allesverteerenden ijver voor Hem, Die u gekocht heeft met Zijn dierbaar bloed, o! laat dan de scherpe prikkel Zijner liefde u op nieuw in de lendenen uwer ziel worden geslagen. Ja, wat ge ook reeds ontvingt uit Zijn eeuwige volheid, laat elk, laat ook dit Kerstfeest u weer een nieuwe golfslag zijn uit dien Oceaan der eeuwige liefde, die u altijd frisscher wateren biedt.

Eindelijk »*Hij zal komen*» en dan zal Hij, naar Maleachi's Godspraak, zitten »louterende en het zilver reinigende ¹⁾». O! laat het u nog gezegd zijn, kinderen der wereld! eer de liefelijke Adventsklokken verstommen voor het bazuingeschal van den jongsten dag. Voor een wijle, maar niet voor altijd, kunt ge u aan Messias onttrekken, want eens komt de dag, dat alle vleesch Hem zien zal en zien moet, en de profetie van Israël voor heel de schepping zal worden vervuld. Ook dan zal Hij zich eerst den weg bereiden door bange weên, die aan Zijn komst zullen voorafgaan. En nu, wie weet, of in de ontzaglijke beroeringen en schuddingen der geestenwereld, waarvan we getuigen zijn, niet reeds het bange voorspel begon van de dingen die komende zijn. Maar ook al bleek dat anders; voor u is er toch maar één schrede tusschen u en uw dood, en wederom maar één schrede tusschen uw dood en Jezus' wederkomst ten gerichte. En daarom, wat ik u bidde, ontwaakt tot den ernst,

¹⁾ Maleachi 3 : 3.

die in Christus is en glijdt niet langer meê met den vloed die ten verderve gaat. Het is zoo, nu kunt ge de ooren nog dicht stoppen, als dat roepen van een oordeel uitgaat, nu dat woord nog bespotten, dat ook u dreigt met een buitenste duisternis, maar wordt eens de profetie ook van dat »Hij zal komen'' vervuld, wee ook u dan, die eerst in dat oordeel de beslissing zult vinden, die den ernst van Gods Woord op uw ongeloof en uw spozucht wreekt.

Met een lieflijker toon ga ik besluiten M. H., God zij lof, niet voor allen is dat »Hij zal komen'' meer een stemme der bedreiging: ze zijn er ook, voor wie de toekomst des Heeren veeleer een Amen der profetie is op het roepen van »Kom, Heere Jezus!'' dat dag en nacht opklimt van alle einden der aarde, waar de Heere zich een gemeente heeft gesticht. O! zijt ge ook in ons midden, die nooit moede wierd dat Adventsgebed van de toekomst des Heeren uit de ziel naar de lippen te dringen, zij dan ook nu in het midden der gemeente u het Amen des *Woords* op die bede door den bedienaar van dat Woord gebracht. Niet alsof ge den rijkdom, die in Christus is, niet reeds genoot. Voor zooveel ge gelooft, is die u toebedeeld: maar ge bezit ze nog slechts door het *geloof*. En zeker dat geloof is u een vaste grond der dingen die men niet ziet, een kracht, waarmede ge u aan de onzichtbare wereld vaster nog dan aan de zichtbare dingen vastklemt. Maar toch, ge wilt meer nog, niet waar? ook dat geloof, zijn aard brengt het met zich, wil eens in aanschouwen verslonden worden. O! dat uitwonen van den Heere kan soms zoo bange zijn, voor hem die de belofte ontving, dat hij zien zal van aangezicht tot aangezicht. En daarom »Kom, Heere Jezus, ja, kom haastelijk'' ik weet het, zoo roept een stem ook in uw binnenste, en een stemme Gods antwoordt: Ziet Hij zal komen, die Heer, in Wien ge, hoewel Hem niet ziende, u nu reeds verheugt met onuitsprekelijke vreugde. Wel u, gij kinderen des Koninkrijks! die die stemme Gods moogt opvangen en het getuigenis des Geestes hebt, dat ook gij dan in de onbevleete bruid der gemeente door den Vader zult worden voorgesteld aan Hem, die

al uw Leven is. Niet waar, ook u smelt al wat uw ziel begeert, en uw hart wenschen kan, al uw gebed en uw smeeking samen, in het roepen naar dien grooten dag, waarop én profetie én belijdenis zal zijn te niet gedaan, en de ziel met al de diepte van haar blik zal staren in die »heerlijkheid der heerlijkheden", die zich om den troon des Lamis zal uitgieten in eeuwigen glans.

En nu M. H.! we zagen straks: de schepping zucht, de menschheid zoekt, alleen Israël bidt, o, hoort dan, Israël Gods! uw roeping ook in onze dagen, en bidt, niet maar voor uzelf om heerlijkheid, maar bidt ook als priesters voor die schepping, voor die menschheid, die de »kracht der verrijzenis" nog niet kent.

O! ik hoor ze zuchten, die schepping om mij heen, die als in barrensnoed is tot nu toe, verwachtende de heerlijkheid der kinderen Gods, maar, als een tempel van haar God verlaten, toont ze u haar vergruizeld beeldwerk, haar flets en matgeworden schoon.

Ik zie ze om wij wandelen als in schaduwen des doods, die van God vervreenden, die naar God dorsten. maar onbewust zijn van den dorst die hen kwelt. Als een doodenakker breidt ze zich voor mij uit, die arme menschheid, die door innerlijke tweespalt verteerd, zelfs van verre niet bevroedt dat alleen de Engel des Verbonds haar kan redden.

Om God roept die schepping, gelijk een dorstig land naar de droppelen der wolken. Om God schreit het menschenhart, gelijk een hert schreeuwt naar de waterstroomen. Om God roept het al, wijl God alleen aller nood vervullen kan.

Maar nu, dat *onbewust geschrei* moet voor het Israël Gods een *bewuste bede* worden, en daarom, als we dat aardrijk zuchten, die menschheid weenen hooren, en zelve met dweepende liefde verlangen naar Hem, Die de liefde onzer ziel is, dan smelt ook voor die wereld al onze smeeking samen in die ééne bede: »Kom, Goddelijke Verlosser," kom tot uw tempel, kom tot wie U zoeken, kom tot wie lust aan U heeft, ja kom Heere Jezus! tot lief hart, dat U in waarheid mint! Amen.

I N H O U D.

	Bladz.
I. NABIJ GOD TE ZIJN	<i>N. 73: 28e</i> 5
II. BEDESTOND OP DEN HERVORMINGSDAG. . .	<i>Dan. 9: 18</i> 25
III. CHRISTUS, DE BRON VAN ZEDELIJKE KRACHT	<i>Jo: 15: 5</i> 47
IV. SCHULDBESEF	<i>Ps. 19: 13.</i> 71
V. DE VLOEK DER VERSTANDSRICHTING . . .	<i>Eph. 3: 14-19.</i> 91
VI. MARIA BIJ HET KRUIS	<i>Jo: 19: 26, 27</i> 111
VII. DE TROOST DER EEUWIGE VERKIEZING. . .	<i>Jes. 41: 9, 10.</i> 29
VIII. RUST DER ZIEL BIJ DE ONRUST DER TIJDEN. .	<i>Ps. 46.</i> 151
IX. HET KRUIS VAN CHRISTUS HET LEVENSIDEAAL	<i>Gal. 6: 14-16</i> 77
X. DE HEERE ONZE ROTSTEEN.	<i>Deut. 32: 34, 42</i> 201
XI. GODSDIENST EN ZEDELJKHEID	<i>Ezech. 36: 25-27, 31, 32</i> 223
XII. HET ONBEWUST ADVENTSGEBED. . . .	<i>Mat. 3: 1.</i> 245
